

Ерих Мария Ремарк

Черният обелиск
История на една закъсняла
младост

Не се сърдете, че тоя път ще говоря за отдавна минали времена. Над света пак е надвиснала бледата светлина на Апокалипсиса, миризмата на кръвта и прахът от последната разруха още не са отлетели, а лаборатории и фабрики отново работят под пълна пара, за да запазят мира чрез изобретяването на оръжия, с които цялото земно кълбо може да бъде хвърлено във въздуха...

Мирът на земята! Никога не се е говорило повече и никога не се е правило по-малко за него, отколкото в наше време; никога не е имало повече мними пророци, повече лъжи и повече смърт, никога не е имало повече разрушения и повече сълзи, отколкото в нашия, двадесетия век – векът на напредъка, техниката и цивилизацията, векът на масовата култура и масовите убийства...

Затова не се сърдете, че сега се връщам към онези легендарни години, когато надеждата все още се вееше като знаме над нас и ние вярвахме в такива съмнителни неща като човечност, справедливост, търпимост, а също и в това, че една световна война трябваше да бъде достатъчно назидание за едно поколение...

I

Слънчевата светлина изпълва канцеларията на фирмата за надгробни паметници „Хайнрих Крол & Синове“. Април 1923 година е и търговията върви добре. Пролетта не ни оставя на произвола на съдбата, продаваме прекрасно и от това обедняваме, но какво да се прави – смъртта е неумолима и неизбежна, а човешката скръб без друго изисква паметници от пясъчник, мрамор и, ако чувството за дълг или наследството са достатъчно големи – дори от скъпия, черен, шведски гранит, полиран от всички страни. Есента и пролетта са най-добрите сезони за търговците на жалейни потреби – тогава умират но-вече хора, отколкото през лятото и зимата; през есента – защото жизнените сокове пресекват, а през пролетта – защото се пробуждат и изсмукват изтощеното тяло като някой много дебел фитил, попаднал в много тънка свещ. Така поне твърди нашият най-деен агент – гробарят Либерман от градските гробища, и той сигурно е добре осведомен; Либерман е осемдесетгодишен човек, погребал е над десет хиляди мъртъвци, с комисионната от надгробни паметници си е купил до реката къща с градина и рибник с пъстърва, и благодарение на своята професия е станал заклет пияч на ракия. Единственото, което мрази, е крематориума на града – неговата не лоялна конкуренция. Ние също не го обичаме. От урните нищо не може да се спечели.

Поглеждам часовника. Наближава обед и понеже днес е събота, привършвам. Слагам тенекиения капак върху пишещата машина, отнасям хектографа „Престо“ зад завесата, разтребвам каменните мостри и изваждам от фиксажа фотографските копия на военни паметници и на художествена надгробна украса. Аз съм не само шеф на рекламата, чертожник и счетоводител на фирмата; от една година съм и неин единствен канцеларски служащ и като такъв не съм дори от занаята.

С наслада вземам една пура от чекмеджето. Черна бразилска пура. Даде ми я тази сутрин търговският пътник на Вюртембергската фабрика за метални изделия, а след това се опита да ми натрапи една партида бронзови венци; пурата впрочем си я бива. Търся кибрит, но, както почти винаги, не мога да намеря. За щастие в печката мъждука огън. Навивам на руло една банкнота от десет марки, пъхам я в жарта и запалвам с нея пурата. В същност не е необходимо да се пали печка в края на април; това е само едно търговско хрумване на моя работодател Георг

Крол. Той смята, че опечалените, които трябва да похарчат пари, ще предпочетат да направят това в топла стая, отколкото на студено. И без това скръбта вледенявала душата; а ако измръзнели и краката, щяло да бъде трудно да се измъкне прилична цена. Топлината размеквала; включително и кесията. Затова канцеларията ни е прекалено затоплена, а на нашите представители е втъплено като най-висш принцип да не се опитват никога в студено време или при дъжд да сключват сделка на гробищата – а непременно в топла стая и, ако е възможно, след ядене. Скръбта, студът и гладът са лоши съдружници в търговията.

Хвърлям остатъка от банкнотата в печката и ставам. В същия момент чувам как в отсрещната къща шумно се отваря един прозорец. Не е нужно да поглеждам, за да разбера какво става. Предпазливо се навеждам над масата, сякаш имам още работа с пишещата машина. В същото време надзъртам крадешком в едно малко ръчно огледало, което съм поставил така, че мога да наблюдавам прозореца. Както винаги, това е Лиза, жената на касапина на коне Вацек, която стои там гола, прозява се и се протяга. Тя едва сега е станала. Улицата е стара и тясна, Лиза може да ни вижда, ние също можем да я виждаме, и тя знае това; ето защо стои на прозореца. Изведнъж Лиза разтваря голямата си уста, прихва до уши и посочва огледалото. Тя го е открила със своите очи на граблива птица. Ядосвам се, че съм хванат на местопрестъплението, но се правя, че не забелязвам нищо и всред облак от тютюнев дим отивам в дъното на стаята. След малко се връщам. Лиза се хили. Надничам навън, но не поглеждам към нея, а се преструвам, че махам на някого по улицата. На всичкото отгоре изпращам една въздушна целувка в празното пространство. Лиза се хваща на въдицата. Тя е любопитна и се навежда, за да види кой е там. Никой няма. Сега аз се хилия. Тя сочи сърдито с пръст към челото си и изчезва.

В същност не зная защо играя тази комедия. Лиза, както се казва, е пищна жена и аз познавам цял куп хора, които на драго сърце биха платили няколко милиона, за да могат да се наслаждават всяка сутрин на такава гледка. И аз ѝ се наслаждавам, но същевременно ме е яд, защото тази мързелана, която се измъква от леглото чак по обед, е толкова безсрамно уверена в своето обаяние. Съвсем не и минава мисълта, че не всеки би поискал веднага да легне с нея. Собствено от нея това ѝ е безразлично. Застанала е на прозореца с черния си бретон и нахалния си нос и полюшва двете си цици от първокласен карарски мрамор като някоя леличка, която размахва дрънкалка пред бебе. Ако имаше два балона, щеше тях да изважда радостно на показ. Но понеже е гола, показва

циците си, защото за нея това е все едно и също. Тя просто се радва, че живее и че всички мъже лудеят по нея, а после забравя това и се нахвърля с лакомата си уста върху закуската. Касапинът на коне Вацек умъртвява в това време уморени файтонджийски кранти.

Лиза отново се показва. Сега си е поставила мустаци и е извън себе си от това духовито хрумване. Тя поздравява по военному и аз вече допускам, че е толкова безсрамна и че това се отнася за стария запасен фелдфебел Кнопф, който живее до нас; след това обаче си спомням, че спалнята на Кнопф има само един прозорец към двора. Лиза е достатъчно хитра, за да знае, че не може да бъде наблюдавана от няколкото съседни къщи.

Изведнъж сякаш рухват някакви звукови бариери и започват да бият камбаните на черквата „Света Мария“. Черквата е в дъното на улицката и звънът на камбаните кънти, като че пада в стаята направо от небето. В същото време виждам как пред втория прозорец на канцеларията, който гледа към двора, като някаква призрачна диня се приближава плешивата глава на моя работодател. Лиза прави някакъв просташки жест и затваря прозореца си. И този път устояхме пред всекидневното изкушение на свети Антоний.

Георг Крол е едва на четиридесет години, но главата му вече лъщи като кегелбана в градинския ресторант „Бол“. Тя лъщи откакто го познавам, а оттогава има вече пет години. Лъщи толкова силно, че в окопа, където бяхме в един и същи полк, беше издадена специална заповед Георг да носи стоманената си каска и тогава, когато на фронта е най-спокойно – неговата плешива глава можеше да изкуши и най-кроткия противник да установи чрез някой изстрел дали това е някаква огромна бильярдна топка или не.

Удрям токовете и докладвам:

– Главна квартира на фирмата „Крол и Синове!“ Щабът е зает с наблюдение на противника. Подозрително раздвижване на войски в района на касапина Вацек.

– Аха! – казва Георг. – Лиза през време на утринната гимнастика. Свободно, ефрейтор Бодмер! Защо преди обед не носите наочници като кон от кавалерийска музика, за да пазите своята добродетел? Не знаете ли кои са трите най-ценни блага в живота?

– Как мога да ги зная, господин главен прокурор, когато все още изучавам живота?

– Добродетел, невинност и младост – авторитетно нарежда Георг. – Ако ги загубим веднъж, никога не можем да ги придобием пак! А има

ли нещо по-безнадежно от опитност, старост и плешива интелигентност?

– Бедност, болест и самотност! – отвърщам аз и заставам „свободно“.

– Това са само други названия за опитност, старост и криво насочена интелигентност.

Георг ми взема пурата от устата, хвърля ѝ един поглед и определя произхода ѝ, както някой колекционер определя вид пеперуда.

– Плячка от фабриката за метални изделия.

Той изважда от джоба си едно доста опушено, жълто-кафяво цигаре от пемза, намества бразилската пура в него и я допушва.

– Нямам нищо против конфискуването на пурата – казвам аз. – Това е грубо насилие, а ти като бивш подофицер не познаваш нищо друго от живота. Но за какво ти е цигарето? Аз не съм сифилитик.

– Аз пък не съм хомосексуалист.

– Георг – казвам аз. – През войната ти ядеше с моята лъжица супа от грах, която крадах от кухнята. А аз държах лъжицата мръсния си ботуш и никога не я миех.

Георг разглежда пепелта от пурата. Тя е снежнобяла.

– Войната свърши преди четири години и половина – каза той наставнически. – Тогава безпределното нещастие ни превърна в хора. Днес безсрамната гонитба на богатство отново ни превърна в разбойници. За да прикрием това, пак се нуждаем от лустрото на някои маниери. Ерго! Но нямаш ли още една бразилска пура? Фабриката за метални изделия никога не се опитва да подкупва чиновник с една единствена пура. Изваждам втората пура от чекмеджето и му я давам.

– Изглежда, че от интелигентност, опитност и старост все пак има известна полза – казвам аз.

Той се ухилва и в замяна ми дава кутия цигари, в която липсват шест парчета.

– Нещо друго за отбелязване? – пита той.

– Нищо. Няма клиенти. Но аз трябва настойчиво да помоля да ми повишиш заплатата.

– Пак ли? Нали вчера получи повишение?

– Не вчера. Тази сутрин в девет. Мизерни осем хиляди марки. Все пак тази сутрин в девет часа това все още беше нещо. Междувременно има нов курс на долара и вместо една нова вратовръзка, с тия пари сега мога да купя само бутилка евтино вино. Аз обаче имам нужда от вратовръзка.

– Как върви сега доларът?

– По обед трийсет и шест хиляди марки. Тази сутрин все още беше трийсет хиляди.

Георг Крол разглежда пурата си.

– Трийсет и шест хиляди! Така бързо и котките не нравят любов! Как ли ще свърши всичко това?

– С един всеобщ банкрут, господин фелдмаршал – отговарям аз. – А в това време ние трябва да живеем. Донесе ли пари?

– Само едно пълно куфарче за днес и утре. Хилядарки, банкноти от десет хиляди марки, дори няколко пачки с милите стари стотарки. Кажичи-речи два и половина килограма книжни пари. Инфлацията върви сега толкова бързо, че Държавната банка не може вече да насмогне с печатането. Новите банкноти по сто хиляди са пуснати едва от четиринайсет дни, а скоро ще трябва да се печатат вече банкноти по един милион. Кога ли ще стигнем до милиардите?

– След няколко месеца, ако продължава все така.

– Боже мой! – въздиша Георг. – Къде е хубавото спокойно време от 1922 година? Тогава за една година доларът се покачи само от двеста и петдесет на десет хиляди. Да не говорим за 1921 година – тогава се покачи само с някакви си възшливи триста процента.

Поглеждам през прозореца, който е към улицата. Лиза сега стои отсреща в копринен пенюар със щамповани Папагали. Окачила е едно огледало на дръжката на прозореца и четка буйната си грива.

– Погледни я – казвам горчиво. – Не сее, не жъне, а дядо господ все пак я храни. Този пенюар вчера още го нямаше. Коприна, на метър! Пък аз не мога да изкарам мангизи за една вратовръзка.

Георг се усмихва под мустак:

– Ти си обикновена жертва на времето. Лиза, напротив, плува с опънати платна върху вълните на немската инфлация. Тя е хубавата Елена на гешефтарите. С надгробни камъни човек не може да забогатее, сине мой. Защо не отидеш в херинговия бранш или в търговията с акции като твоя приятел Вили?

– Защото съм сантиментален философ и оставам верен на надгробните камъни. И така, ще го бъде ли повишението на заплатата? Философите също имат нужда от скромни разходи за гардероба си.

– Не можеш ли да купиш утре връзката?

– Утре е неделя. А тя ми трябва за утре.

Георг внася от предверието куфара с парите. Бръква в него и ми хвърля два пакета.

– Стигат ли?

Виждам, че повечето са стотарки.

– Дай половин килограм повече от тая тапетна хартия – казвам аз. – Това са най-много пет хиляди. Католическите гешефтари слагат в неделя ден по пет хиляди на дискоса и се срамуват, че са толкова стиснати.

Георг почесва плешивата си глава – един атавистичен жест, без никакъв смисъл у него. След това ми подава трети пакет.

– Слава богу, че утре е неделя – казва той. – Няма да има никакви доларови курсове. Един ден в седмицата инфлацията е в застои. Бог сигурно не е мислил за това, когато е създал неделата.

– А какво е нашето положение, в същност? – питам аз. – Фалирали ли сме, или ни върви по мед и масло?

Георг дръпва силно от своето пемзено цигаре.

– Мисля, че никой в Германия вече не знае какво е положението му. Нито дори божественият Стинес.¹

Всички спестители, разбира се, са фалирали. Работниците и чиновниците също. А и повечето от дребните търговци, без да знаят. По мед и масло върви само на хората, които притежават чужда валута, акции или големи реални ценности. Значи, не на нас. Стана ли ти ясно?

– Реални ценности! – Поглеждам навън а градината, където е нашият склад. – Ние наистина нямаме вече кой знае какво. Главно пясъчник и отливки. Но имаме малко мрамор и гранит. А мъничкото, което имаме, твоят брат го продава на загуба. Най-хубаво щеше да бъде да не продаваме нищо, нали?

Георг няма защо да отговаря. Навън прозвучава звънец на велосипед. По старите стъпала се приближават стъпки. Някой кашля самоуверено. Това е Хайнрих Крол младши – човекът, който създава най-много грижи на къщата, вторият собственик на фирмата.

Хайнрих е дребен, пълен мъж със сламени мустаци и прашни райе панталони, защипани отдолу с велосипедни щипки. Той хвърля поглед към Георг и мене с леко неодобрение. За него ние сме канцеларски плъхове, които по цял ден си клатят краката, докато той е дейният човек, който урежда работите навън. Хайнрих е несломим. Той всеки ден потегля в утринния здрач към гарата, а след това с велосипеда към най-

1. Известен представител на германската финансова олигархия в периода на Първата световна война, натрупал несметни богатства от военни доставки. След войната използвал инфлацията в Германия, закупил около хиляда и петстотин предприятия, създал огромен концерн и поставил начало на новото милитаризиране на германската индустрия. – Б. пр.

отдалечените села, щом нашите агенти – гробарите или учителите – съобщят за някой починал. Хайнрих не е непохватен. Неговата пълнота вдъхва доверие; затова я поддържа, като усърдно пие бира сутрин рано и вечер. Селяните предпочитат дребните шишковци пред недохранените дънгалаци. Към това се прибавя и неговият костюм. Хайнрих не носи черен редингот, както конкурентите при Щайнмайер; не носи и сицийски всекидневни костюми, както пътуващите агенти на Холман и Клоц – едното бие много на очи, другото е много обикновено. Хайнрих Крол носи семплия си официален костюм – райе панталони и жакет от мериносова вълна, освен това старомодна, колосана яка с обърнати краища и вратовръзка в приглушени тонове с много черно по нея. Когато преди две години си поръча този костюм, той се подвоуми само за миг; поколеба се, дали не би му стоял по-добре фрак, но после се отказа, защото е много дребен. Добре, че постъпи така; и Наполеон би изглеждал смешен в дълъг фрак. Както се е докарал днес, Хайнрих Крол прилича на дребен шеф в приемната на дядо Господ – и всичко е точно тъй, както трябва да бъде. Велосипедните щипки придават на цялото му облекло и нещо интимно, но изтънчено – смята се, че от хора, които се носят така, може да се купува евтино във века на автомобила. Хайнрих си сваля шапката и бърше челото си с носна кърпичка. Навън е доста хладно и той не е изпотен; прави това само за да ни покаже какъв голям работник е в сравнение с нас, канцеларските плъхове.

– Продадох кръста-паметник – казва той с престорена скромност, зад която безгласно крещи огромният му триумф.

– Кой? Малкият от мрамор? – питам аз обнадежден.

– Големия – отвърща Хайнрих още по-скромно и ме гледа втрещено.

– Какво? Паметника от шведски гранит с двоен цокъл и бронзови вериги?

– Него! Да не би да имаме и друг?

Хайнрих явно се наслаждава на своя идиотски въпрос, сякаш е върхът на сарказъма.

– Не – казвам аз. – Нямаме вече друг. Тъкмо там е нещастieto! Този беше последният. Гибралтарската скала.

– За колко го продаде? – пита сега Георг Крол.

Хайнрих се протяга.

– За седемстотин и петдесет хиляди, без надписа, без превоза и обвивката. За тях допълнително.

– Боже мой! – казваме Георг и аз едновременно.

Хайнрих ни отправя поглед, изпълнен с предизвикателство; мъртвите риби по някой път имат такова изражение.

– Борбата беше много трудна – пояснява той и кой знае защо отново нахлупва шапката си.

– Предпочитам да бяхте я загубили – отвърщам аз.

– Как?

– Да бяхте я загубили! Борбата!

– Как? – повтаря раздражено Хайнрих. Аз лесно го ядосвам.

– Той би предпочел да не беше извършил продажбата – казва Георг Крол.

– Как? Какво значи пък това сега? Дявол да го вземе, човек се трепа от сутрин до вечер и продава блестящо, а след това за награда го посрещат в тази стаичка с укори! Идете веднъж сами по селата и опитайте...

– Хайнрих – прекъсва го кротко Георг. – Ние знаем, че ти се съсипваш. Но днес живеем във време, когато да продаваш, значи да обедняваш. От години имаме инфлация. От войната, Хайнрих. Но тази година инфлацията ни връхлетя като потоп. Затова цифрите не означават вече нищо.

– Сам зная това. Не съм идиот.

След тези думи никой не отговаря. Само идиоти правят такива констатации. А да им се противоречи е без-мислено. Зная това от моите неделни дни в лудницата. Хайнрих измъква някакъв бележник.

– Кръстът-паметник ни струва петдесет хиляди. При това положението седемстотин и петдесет хиляди не е лоша печалба.

Той отново тъне в сарказъм. Смята, че трябва да го употреби срещу мене, защото едно време съм бил учител. Малко след войната бях девет месеца даскал в едно запустяло село в равнината, докато не побягнах, подгонен по петите от зимната самота като от някой виещ пес.

– Печалбата щеше да бъде още по-голяма, ако вместо разкошния кръст-паметник бяхте продали този проклет обелиск, който стои във предпрозореца – казвам аз. – Покойният ви господин баща го е купил по-евтино преди шестдесет години при основаването на фирмата – за някакви си петдесет марки, съгласно преданието.

– Обелискът? Какво общо има обелискът с тази сделка? Обелискът е непродаваем, това го знае всяко дете.

– Тъкмо затова – казвам аз. – За него нямаше да съжаляваме. За кръста съжаляваме. Него трябва да го купим отново и то доста скъпо.

Хайнрих Крол изсумтява. Той има полипи в дебелия си нос и лесно подпухва.

– Да не би да искате да ме убедите, че за покупката на един кръст-паметник днес трябва да се платят седемстотин й петдесет хиляди?

– Това ще узнаем скоро – казва Георг Крол. – Ризенфелд пристига утре тук. Трябва да поръчаме нов паметник в Оденвелдските гранитни заводи; вече няма много на склад.

– Имаме и обелиска – заявявам аз ехидно.

– Защо не го продадете самите вие? – хваща се на въдицата Хайнрих. – Значи, Ризенфелд пристига утре; ще остана тук, та веднъж и аз да поговоря с него! Тогава ще видите какво се казва цена!

Георг и аз се споглеждаме. Ние знаем, че трябва да държим Хайнрих настрана от Ризенфелд, дори ако би трябвало да го опием или да му налеем рициново масло в неделната сутрешна бира. Почтеният, старомоден търговец би отегчил Ризенфелд до смърт със своите спомени от войната и своите истории за доброто старо време, когато марката си беше марка, а почтеността беше душа на честта, както сполучливо се бе изразил нашият любим фелдмаршал².

Хайнрих си пада по такива плоски приказки; Ризенфелд – не. Ризенфелд смята за почтеност това, което изискваме от другите, ако е незгодно за тях, а от самите себе си – ако имаме облага от него.

– Цените се менят всеки ден – казва Георг. – За това няма какво да се говори.

– Така ли? Ти може би също мислиш, че аз съм продал много евтино?

– Зависи. Донесе ли пари?

Хайнрих гледа втренчено Георг.

– Да донеса? Как мога да донеса пари, когато ние още не сме доставили нищо? Та това е невъзможно!

– Това не е невъзможно – отвърщам аз. – Напротив, днес то е много обикновено нещо. Нарича се предплата.

– Предплата! – Дебелият, месест нос на Хайнрих трепва презрително. – Какво разбирате вие, даскале, от тези работи? Как може в нашата търговия да се иска предплата? От опечалените ли, когато венците над гроба още не са увехнали? Може ли да искате пари за нещо, което още не е доставено?

– Разбира се! А кога друг път! Тогава са омаломощени и по-лесно се бръкват.

– Тогава са слаби? Много ги разбирате тия работи! Тогава са по-

2. Има се предвид Хинденбург. – Б. пр.

твърди от стомана! След всичките разноси за лекаря, за ковчега, за свещеника, за гроба, за цветята, за гощавката след погребението не можете да получите дори десет хиляди в предплата, млади човече! Хората трябва най-напред да си откъхнат! И преди да платят, те трябва първо да видят на гробището онова, което са поръчали, а не само да го гледат на книга в каталога, па макар и вие да сте го нарисували с китайски туш и истински златен варак за надписите и неколцина опечалени близки в прибавка.

Хайнрих пак се отплесва! Не обръщам внимание на това. Вярно е, че аз не само нарисовах надгробните паметници за нашия каталог и ги размножих на апарата „Престо“, но за да засиля въздействието, ги оцветих и им придадох атмосфера, нарисовах плачещи върби, лехи с теменуги, кипариси и вдовици в траур, които поливат цветята. Конкуренцията се пукна от завист, когато излязохме с тази новост; тя нямаше нищо друго на разположение освен обикновени отлежали фотографии, а и Хайнрих сметна тогава идеята за великолепна, особено използването на златен варак. За да направя ефекта напълно естествен, украсих нарисованите и оцветени надгробни паметници с надписи от разтворен в лак станиол. Чудесно си живеех по онова време; всеки човек, когото не можех да понасям, обявявах за умрял и му рисувах надгробен камък – например на моя подофицер от времето, когато бях новобранец, който си живее весело и до днес: „Тук почива стражарят Карл Флюмер, предал богу дух след дълго, безкрайно мъчително боледуване и след като всичките му близки бяха умрели преди него“. Това не беше без основание – този човек ме измъчи много и на фронта два пъти ме беше изпращал на разузнаване, като и двата пъти по някаква случайност се върнах жив. На него можеше да му се пожелаят най-различни неща!

– Господин Крол – казвам аз, – позволете да ви обясним още веднъж накъсо какво е времето, в което живеем. Принципите, с които сте израснали, са благородни, но днес те водят към фалит. Пари сега може да печели всеки; но почти никой не може да задържи тяхната стойност. Важното е не да продаваш, а да купуваш и да плащаш колкото се може по-скоро. Живеем в епоха на реални ценности. Парите са илюзия; всеки го знае, но на мнозина все пак не им се вярва. Докогато това е така, инфлацията ще продължи, докато се стигне до абсолютното нищо. Човек живее седемдесет и пет на сто със своята фантазия и само двадесет и пет на сто с фактите – това е неговата сила и неговата слабост, и затова сред този омагьосан танц на числата все още има печеливши и губещи. Ние знаем, че не можем да бъдем абсолютно печеливши; но не желаем и да

спадаме напълно към губещите. Тези седемстотин и петдесет хиляди марки, за които днес сте продали паметника, ще бъдат, ако ви ги платят подир два месеца, с не по-голяма стойност от днешни петдесет хиляди. Затова...

Хайнрих е станал тъмночервен и подпухнал. Сега той ме прекъсва.

– Не съм идиот – обяснява той за втори път. – И няма нужда да ми държите такива глупави лекции. Познавам практическия живот повече от вас. И предпочитам да загина с чест, вместо да прибягвам до съмнителни спекулантски методи, за да съществувам. Докато съм ръководител на продажбите във фирмата, работата ще продължава по стария, почтен начин и – толкоз! Зная, каквото зная; така е вървяло досега и така ще върви занапред! Отвратително е, че искате да отровите така радостта ми от една сполучлива сделка! Защо не сте си останал даскал?

Той си грабна шапката и трясна вратата след себе си. Виждаме го как марширува с яките си криви крака през двора, с полувойнишка стъпка, с велосипедните щипки на крачолите. Понесъл се е към своята постоянна маса в гостилница „Цвете“.

– Този буржоазен садист иска да изпитва наслада от търговията си – казвам аз сърдито. – Само това липсваше! Как другояче може да се занимава човек с нашата търговия, освен с благочестив цинизъм, ако иска да спаси душата си? Този лицемер обаче иска да изпитва наслада, когато прави търговия с мъртъвци, и смята това за свое неоспоримо право! Георг се смее.

– Взимай си парите и да вървим! Не искаш ли вече да си купиш вратовръзка? Хайде! Днес няма да има повече повишения на заплатата!

Той взема куфара с парите и го оставя небрежно в стаята до канцеларията, където спи. Аз прибирам моите пачки банкноти в една книжна кесия с надпис: „Сладкарница «Келер» – екстра сладкиши, доставяне и в къщи“.

– Наистина ли ще дойде Ризенфелд? – питам аз.

– Да, телеграфира.

– Какво иска? Пари? Или да продава?

– Ще видим – казва Георг и заключва канцеларията.

II

Излизаме от вратата. Яркото слънце на късните априлски дни плисва върху нас, сякаш се излива огромен, златен съд със светлина и вятър. Спираме се. Градината е цялата в зелени пламъци, пролетта шуми в младите листа на тополата като арфа, а първият люляк цъфти.

– Инфлация! – казвам аз. – Ето я и тук, най-неудържимата от всички инфлации. Сякаш даже и природата знае, че вече може да се пресмята само в десетки хиляди и милиони. Погледни какво правят тук лалетата! А бялото оттатък, а червеното, а жълтото наоколо! И какво ухание!

Георг кимва, помирихва и дръпва от бразилската пура, природата му се вижда двойно по-хубава, ако същевременно пуши и пура.

Усещаме слънцето по лицата си и гледаме този пролетен разкош. Градината зад къщата е и изложбена площ за нашите паметници. Те стоят тук като някоя рота, предвождана от слабичък лейтенант – от обелиска „Ото“, който стои на пост до самата врата. Този екземпляр трябваше да продаде Хайнрих според моите съвети – най-старият паметник на фирмата, неин символ и връх на безвкусицата. Зад него най-отпред са евтините, малки паметници от пясъчник и излети от цимент – надгробните камъни за бедните, които са живели честно и порядъчно, цял живот са се блъскали и, разбира се, нищо не са постигнали по този начин. После следват по-големите, вече с цокъл, но все още евтини – за тези, които биха искали да са нещо повече поне в смъртта, тъй като това не им се е удало в живота. От този вид ние продаваме повече, отколкото от съвсем простите, и човек не знае как да окачестви това закъсняло честолюбие на близките на покойния – като трогателно или безсмислено. Следват надгробните паметници от пясъчник, облицовани с плочки от мрамор, сив сиенит или черен шведски гранит. Те са вече много скъпи за човек, който е живял от труда на своите ръце. Клиенти за тях са дребни търговци, майстори, занаятчии, които са имали собствена работилница, и, разбира се, вечният несретник – дребният чиновник, който винаги иска да минава за нещо повече, отколкото е, този честен пролетарий с колосана яка, за когото никой не знае как въобще съумява да преживее в днешно време, защото повишенията на заплатата му закъсняват всякога прекалено много.

Всички тези паметници са все още дребна риба – след тях идват кютюците от мрамор и гранит. Най-напред полираните от едната страна,

при които предните плоскости са гладки, страничните и задните са грубо издяла-ни, а цокълът от всички страни е грапав. Те са вече за по-заможното средно съсловие, за работодателя, търговеца, за притежателя на по-добро заведение и, разбира се, за смелия несретник, за по-висшия чиновник, който също както дребния си събрат трябва да похарчи повече в смъртта, отколкото е спечелил през живота си, за да спазва благоприличието.

Аристокрацията на надгробните паметници обаче е полираният от всички страни мрамор и черният шведски гранит. При тях няма грапави страни и задни плоскости; всичко блести, все едно дали се вижда или не, дори и цокълът; понякога има не само един или два, но често пъти и трети цокъл, отгоре на това и полегат, а когато паметникът е разкошен в истинския смисъл на думата, отгоре е прикрепен и внушителен кръст от същия материал. Днес такова нещо, разбира се, е предназначено само за богати селяни, едри собственици на реални ценности, гешефтари и опитни търговци, които работят с дългосрочни полици и по този начин живеят от държавната банка, която заплаща всичко с все по-нови банкноти без покритие.

Поглеждаме едновременно към единствения от тези разкошни паметници, който допреди четвърт час все още беше собственост на фирмата. Той стои отсреща, черен и блестящ като лака на някой нов автомобил, облъхнат от пролетта и цветовете на люляка, който се свежда към него; прилича на важна дама, студена, недокосната и още за един час девствена, а след това името на чифликчията Хайнрих Фледерсен ще бъде издълбано върху тесния ѝ корем с латински, позлатени букви, всяка по осемстотин марки.

– На добър път, черна Диано! – казвам аз. – Прости! – и повдигам шапката си. – За поета е вечна загадка, че и съвършената красота е подчинена на съдбовните закони и трябва мизерно да загине. На добър път! Ти ще се превърнеш в безсрамна реклама за душата на мошеника Фледерсен, който измъкваше от бедните вдовици в града последните им десетохилядарки за прекомерно скъпото, фалшифицирано с маргарин масло; а да не говорим изобщо за неговите телешки шницели, свински котлети и за говеждото печено, което продаваше на безбожни цени! На добър път!

– Ти ми събуждаш апетита – заявява Георг. – Напред към „Валхала“! Или преди това трябва да си купиш връзка?

– Не, имам време, докато затворят магазините. В събота след обед няма нов курс на долара. От днес дванайсет часа до понеделник

сутринта нашата валута ще остане стабилна. В същност защо? Тук има нещо нередно. Защо в края на седмицата марката не пада? Бог ли я задържа?

– Защото тогава борсата не работи. Имаш ли още въпроси?

– Да. Как живее човек – отвътре навън или отвън навътре?

– Човек живее. Точка. Във „Валхала“ има гулаш, гулаш с картофи, краставици и салата. Видях менюто, когато се връщах от банката.

– Гулаш! – Откъсвам една иглика и я забождам на ревера си. – Човек живее, ти си прав! Който иска да узнае нещо повече е загубен. Ела да ядосаме Едуард Кноблех!

Влизаме в големия ресторант на хотел „Валхала“. Като ни вижда, Едуард Кноблех, съдържателят, тлъст исполин с кафява перука и разкопчан редингот, прави кисела гримаса, сякаш е съдвквал сачма в къс филе от сърна.

– Добър ден, господин Кноблех – казва Георг. – Днес времето е прекрасно! Възбужда голям апетит!

Едуард нервно вдига рамене.

– Да се яде много е нездравословно! Вреди на черния дроб, на жлъчката, на всичко!

– Но не при вас, господин Кноблех – отвръща сърдечно Георг. – Вашето меню е здравословно.

– Да, здравословно е. Но нещо, което е прекалено здравословно може да бъде и вредно. Според най-новите научни изследвания премного-то месо е...

Аз прекъсвам Едуард, като го тупвам леко по мекия корем. Той се дръпва, сякаш някой е посегнал към половите му органи.

– Спокойствие и широко сърце! – казвам аз. – От нас няма да обеднееш. Какво прави поезията?

– Преси! Няма време! В такава епоха!

Аз не се засмивам на тази глупост. Едуард е не само гостилничар, той е и поет; но така евтино няма да се отърве от мене.

– Къде има свободна маса? – питам аз.

Кноблех се оглежда. Лицето му изведнъж се прояснява.

– Извънредно много съжалявам, господа, но просто не виждам свободна маса.

– Нищо. Ще почакаме. Едуард се оглежда още веднъж.

– Както изглежда, засега никоя няма да се освободи – съобщава той сияещ. – Всички господа ядат все още супата. Може би днес ще опитате в „Алтщедтер хоф“ или в хотела на гарата. Казват, че там храната също

била сносна.

Сносна! Денят изглежда пропит от сарказъм. Най-напред Хайнрих, а сега Едуард. Но ние ще се борим за гулаша, дори ако трябва и цял час да чакаме – това е коронният номер в листата за ядене на „Валхала“.

Едуард обаче е не само поет, той, изглежда, може да чете и мислите.

– Няма смисъл да чакате – казва той. – Никога нямаме достатъчно гулаш и го привършваме още в началото. А не бихте ли искали по един немски бифтек? Бихте могли да го изядете тук на бара.

– За нищо на света – казвам аз. – Ще получим гулаш, дори ако трябва и тебе самия да накълцаме.

– Наистина ли? – Тлъстият Едуард се разколебава в триумфа си.

– Да – отвръщам и повторно го тупвам леко по корема. – Ела, Георг, ето една маса за нас.

– Къде? – пита бързо Едуард.

– Там, където седи господинът, който прилича на гардероб. Да, този с червената коса и елегантната дама. Който е станал и ни маха с ръка. Това е моят приятел Вили, Едуард. Изпрати келнера, искаме да поръчаме?

Едуард съска зад нас като спукана автомобилна гума. Ние се запътваме към Вили.

Причината за цялата тази комедия, която играе Едуард, е проста. По-рано човек можеше да се храни при него на абонамент. Купуваше си едно тефтерче с десет купона и по този начин получаваше отделното ядене малко по-евтино. Тогава Едуард правеше това, за да развие предприятието си. Но през последните седмици лавината на инфлацията му обърка сметките; ако първият обед или вечеря по абонаментното тефтерче все още отговаряше на цената, която трябваше да се плати, при десетия купон цената беше вече значително паднала. Затова Едуард се отказа от абонаментните тефтерчета; той загуби доста много от тях. Но ние излязохме по-умни от него. Научихме навреме за плана му и преди шест седмици внесохме цялата сума от продажбата на един военен паметник, за да купим на едро купони за хранене във „Валхала“. При това, за да не се усети Едуард, използвахме различни хора – дърводелеца на ковчези Вилке, пазача на гробищата Либерман, нашия скулптор Курт Бах, Вили и още неколцина другари от войната и търговски приятели, а дори и Лиза. Всички купиха за нас на касата тефтерчета с купони за ядене. Когато отмени абонаментите, Едуард очакваше, че в продължение на десетина дни всичко ще бъде ликвидирано, защото всяко тефтерче

съдържаше само десет купона, а той предположи, че всеки разумен човек има само по един абонамент за това време. Всеки от нас обаче при тежаваше по тридесет абонаментни тефтерчета. Четиринадесет дни след премахването на абонаментите Едуард взе да се безпокои, като разбра, че ние все още плащаме с купони; след четири седмици получи лек пристъп на паника. По това време ядохме вече на половин цена; след шест седмици се хранехме за цената на десет цигари. Ден след ден се явявахме и давахме купоните си. Едуард питаше колко купони имаме още; ние отговаряхме уклончиво. Той се опита да анулира купоните; следващия път доведохме един адвокат, когото бяхме поканили на виенски шницел. Докато си ядеше десерта, адвокатът изнесе на Едуард правна лекция за договорите и задълженията и плати яденето си с един от нашите купони. Лириката на Едуард взе да става мрачна. Той се опита да сключи споразумение с нас; ние отказахме. Той написа едно поучително стихотворение: „Нечестната печалба не носи сполука“ и го изпрати на ежедневния вестник. Редакторът ни го показа; беше изпъстрено с остри намеци за гробокопачите на народа; споменаваше се и за надгробни камъни, а и за „лихварина Крол“. Ние поканихме нашия адвокат на свинска пържола във „Валхала“. Той обясни на Едуард понятието публично оскърбление и последиците от него и плати пак с един от нашите купони. Едуард, който по-рано беше чист лирик и възпяваше цветята, започна да пише стихотворения, пропити с омраза. Ала това беше всичко, което можа да направи. Борбата продължава. С всеки изминат ден Едуард се надява, че нашите резерви ще бъдат изчерпани; той не знае, че имаме купони за повече от седем месеца.

Вили става. Той е облечен в тъмнозелен, нов костюм от първокачествен плат и изглежда в него като червоглава жаба. Връзката му е украсена с карфица, а на показалеца на дясната си ръка носи тежък пръстен с монограм. Преди пет години беше помощник на нашия ротен домакински подофицер. На същата възраст е, на която съм и аз – двадесет и пет годишен.

– Мога ли да ви запозная? – пита Вилке. – Моите приятели и бойни другари Георг Крол и Лудвиг Бодмер – госпожица Рене дьо ла Тур от Мулен Руж. Париж!

Рене дьо ла Тур кимва съдържано, но не нелюбезно. Ние вперваме очи във Вили. Вили гордо отвърща на погледите ни.

– Седнете, господа! – казва той. – Доколкото разбрах Едуард искаше да ви лиши от ядене. Гулаша си го бива, можеше да му се сложи само малко повече лук. Елате, с удоволствие ще се постесним.

Скупчваме се около масата. Вили знае за нашата война с Едуард и я следи с интереса на роден играч.

– Келнер! – викам аз.

Един келнер, който на четири крачки от нас се тътри някъде върху плоските си ходила, изведнъж оглушава.

– Келнер! – викам аз още веднъж.

– Ти си варварин – казва Георг Крол. – Обиждаш човека с неговото занятие. За какво е направил революцията през 1918 година? Господин главен келнер!

Аз се хилия. Вярно е, че германската революция от 1918 година беше най-безкръвната в света. Самите революционери толкова се изплашиха от себе си, че веднага повикаха на помощ бонзите³ и генералите на старото правителство, за да ги закрилят от собствения им пристъп на смелост. И те великодушно се отзоваха.

Известен брой революционери бяха избити, князете и офицерите получиха чудесни пенсии, за да имат време да подготвят преврати, чиновници получиха нови титли, главни учители станаха членове на висши учебни съвети, училищни инспектори станаха училищни настоятели, келнери получиха правото хората да се обръщат към тях с „главен келнер“, доскоросни партийни секретари се превърнаха в превъзходителства, на социалдемократическия министър на отбраната бе позволено да командува изпълнен с блаженство истински генерали в министерството си, а германската революция потъна в червен плюш, уют и спокойствие, в любовта на всеки към своята маса в ресторанта и в копнеж за униформи и команди.

– Господин главен келнер! – повтаря Георг. Келнерът остава глух. Това е старият, нелеп номер на Едуард; той се опитва да ни сломи, като инструктира келнерите да не ни обслужват.

– Келнер! Простако, не чуваш ли? – изкрещява неочаквано през залата един гръмотевичен глас в първостепенен прусашки казармен висок тон. Този глас действа веднага като тръбен сигнал на стар кавалерийски кон. Келнерът се стъписва, като че е получил изстрел в гърба, и се обръща; двама други притичват от различни страни, някъде някой удра токове, един мъж с вид на военен на една от съседните маси тихо казва: „Браво!“ ... и даже Едуард идва с развяващ се редингот, за да направи височайше проучване на този глас. Той знае, че нито Георг, нито аз

3. Бонз: Будистки монах; тук презрително: самозабравил се ръководен партийен бюрократ, Бел. ред.

можем да командуваме така. Поглеждаме като гръмнати към Рене дьо ла Тур. Тя си седи кротко и свенливо, сякаш всичко това никак не я засяга. А само тя може да е извикала – ние познаваме гласа на Вили.

Келнерът е пред масата.

– Какво ще заповядат господата?

– Супа с фиде, гулаш и желе от плодов сок за двама – отвръща Георг. – И по-живо, иначе ще ти продухаме ушите, говедо такова!

Едуард се приближава. Той не разбира какво става. Погледът му се устремява под масата. Никой не се е скрил там, а дух не може да изкрещи така. Ние също не можем, той знае това. Едуард подозира, че това е някакъв номер.

– Много ви моля – казва най-сетне той, – в моето заведение не може да се вдига такъв шум!

Никой не отговаря. Гледаме го с безразличие. Рене дьо ла Тур се пудри, Едуард се обръща и си отива.

– Съдържателю! Я елате насам! – внезапно прокълтява зад него предишният гръмотевичен глас.

Едуард се стрелва обратно и вперва очи в нас. Ние все още стоим със същата безизразна усмивка на мутрите си. Той се заглежда в Рене дьо ла Тур.

– Вие ли току-що?...

Рене шумно си затваря пудриерата.

– Моля? – пита тя със сребърно-звънлив нежен сопран. – Какво желаете?

Едуард опулва очи. Той не знае вече какво да мисли.

– Може би сте преуморен, господин Кноблех? – пита Георг. – Изглежда имате халюцинации.

– Но все пак тук някой просто...

– Ти си луд, Едуард! – казвам аз. – Изглеждаш много зле. Вземи си отпуска. Ние нямаме никакъв интерес да продаваме на твоите близки евтин надгробен камък от имитация италиански мрамор, защото не заслужаваш нищо повече...

Едуард примигва като някой стар бухал.

– Вие изглежда сте особен човек – обажда се Рене дьо ла Тур със звънлив като флейта сопран. – За това, че келнерите ви не могат да чуват, обвинявате вашите клиенти.

Тя се смее – очарователен, звънлив ромон от сребро и благозвучие, сякаш горски ручей в приказка.

Едуард се хваща за челото. Последната му опора изчезва. И

момичето не може да бъде. Който се смее така, не може да има такъв войнишки глас.

– Можете да си вървите, Кноблех – небрежно заявява Георг. – Или имате намерение да вземете участие в нашия разговор?

– И не яж толкова много месо – казвам аз. – Може би е от месото! Какво ни обясни ти преди малко? Според най-новите научни изследвания...

Едуард бързо се обръща и се махва. Ние чакаме, докато се отдалечи достатъчно. След това мощното тяло на Вили започва да се тресе от – беззвучен смях. Рене дьо ла Тур се усмихва тихо. Очите ѝ искрят.

– Вили – заговарям приятеля си, – аз съм повърхностен човек и за това тази случка беше един от най-хубавите мигове в моя млад живот. Но обясни ни сега, какво става!

Вили продължава да се тресе от сподавен смях и посочва към Рене.

– Excusez, Mademoiselle – казвам аз. – Je me...

Смехът на Вили се усилва при моя френски език.

– Кажи му, Лоте – прихва той.

– Какво? – пита Рене със скромна усмивка, но с неочаквано тих, сърдит бас.

Ние вперваме очи в нея.

– Тя е артистка – задавено проговаря Вили. – Дуетистка. Пее дуети. Но сама. Една строфа високо, една ниско. Една в сопран, една в бас.

Мракът се разсейва.

– А басът... – питам аз.

– Дарба! – обяснява Вили. – Освен това, разбира се, усърдие. Трябва да я чуете веднъж как имитира кавга между съпрузи. Лоте е чудесна!

Ние се съгласяваме. Гулашът се появява. Едуард крадешком следи нашата маса, като я наблюдава отдалеч. Неговият недостатък е, че при всички случаи иска да разбере причината. Това разваля лириката му и го прави недоверчив в живота. В този момент той си блъска ума над мистериозния бас. Едуард не знае какво още го очаква. Георг Крол, кавалер от старата школа, помоли Рене дьо ла Тур и Вили да му бъдат гости, за да отпразнуват победата. За отличния гулаш той ще връчи след малко на скърцащия със зъби Едуард четири хартийки, за чиято обща стойност днес човек едва ли би могъл да купи няколко кокала с малко месо по тях.

Привечер. Седя до прозореца в своята стая над канцеларията. Къщата е ниска, ъгловата и стара. Както и цялата тази част от улицата, тя по-рано е принадлежала на черквата, която се намира на един площад на

края на улицата. В нея са живели свещеници и църковни служители; но от шестдесет години насам къщата е собственост на фирмата Крол. В същност тя се състои от две ниски постройките, разделени от една сводеста врата и входа; във втората живее пенсионираният фелдфебел Кнопф с жена си и трите си дъщери. След това идва хубавата, стара градина с нашата изложба на надгробни камъни, а вляво отзад има и нещо като двуетажна дървена барака. Долу в бараката работи нашият скулптор Курт Бах. Той моделира скърбящи лъвове и политащи орли за военните паметници, които продаваме, и рисува надписите върху надгробните камъни, които след това ще бъдат издълбани от каменоделеца. През свободното си време свири на китара, скита и мечтае за златните модели на прочутия Курт Бах от един по-късен период, който никога няма да настъпи. Тридесет и две годишен е.

Горния етаж на бараката сме дали под наем на дърводелеца на ковчези Вилке. Вилке е слаб, сух мъж, за когото никой не знае дали има или няма семейство. Отношенията ни с него са приятелски, както всички отношения, които почиват на взаимна изгода. Ако се яви някой съвсем пресен мъртвец, който още няма ковчег, ние препоръчваме Вилке или му известяваме да се погрижи; и той постъпва така с нас, щом узнае за покойник, който още не е грабнат от хиените на конкуренцията; защото борбата за умрелите е жестока и се води до последна капка кръв. Търговският пътник Оскар Фукс от фирмата „Холман и Клоц“ – нашата конкуренция – използва дори лук. Преди да отиде в някоя къща, където има покойник, той изважда от джоба си няколко нарязани глави лук и ги мирише дотогава, докато очите му се налят със сълзи. После влиза вътре, слага си маската на съчувствие към скъпия покойник и се опитва да сключи сделка. Затова го наричат Оскар Сълзата. Чудно, но ако опечалените полагаха приживе за някои умрели само половината от грижите, които полагат за тях след смъртта им, когато те вече нямат нужда от тези грижи, покойниците сигурно с удоволствие щяха да се откажат и от най-скъпия мавзолей; но такъв е човекът – само като загуби нещо, го оценява истински.

Улицата безшумно се изпълва с прозрачния дим на здрача. У Лиза вече свети; но сега пердетата са спуснати – знак, че каспинът на коне е там. До нейната къща започва градината на винарския търговец Холцман. Над стените виси люляк, а от склада се носи пряната кисела миризма на бъчвите. От вратата на нашата къща излиза пенсионираният фелдфебел Кнопф. Той е слаб мъж с каскет и бастун; въпреки професията си и при все че освен устава за строевата подготовка никога не е

прочел нито една книга, прилича на Ницше. Кнопф върви надолу по Ха-кенщрасе и на ъгъла на Мариешщрасе завива наляво. Към полунощ той ще се върне, този път отядно – с това е приключил обиколката си на кръчмите в града, която, както е редно за един стар войник, извършва методично. Кнопф пие само ракия, и то от ръж или от жито, нищо друго. Затова пък е най-големият ѝ познавач, който съществува. В града има три или четири фирми, които варят ракия от ръж или жито. За нас всички техни ракии имат почти еднакъв вкус. Но не и за Кнопф; той ги различава още по миризмата. Четиридесет години неуморна работа са направили езика му толкова изтънчен, че той може да разпознае дори при един и същ вид ракия от коя кръчма е. Кнопф твърди, че избите не били еднакви и той можел да ги различава. Разбира се, това не се отнася за бутилираната ракия, а само за наливната. Обзалагал се е много пъти и е печелил.

Ставам и се оглеждам в стаята. Таванът е нисък и наклонен, стаята не е голяма, но в нея имам всичко, от което се нуждая – легло, етажерка с книги, маса, няколко стола и едно старо пиано. Преди пет години, като войник на фронта, никога не бих повярвал, че някога ще живея пак така добре. Тогава се намирахме във Фландрия – по време на голямата атака при Кемелберг, – и загубихме три четвърти от нашата рота. На втория ден Георг Крол, ранен с куршум в корема, попадна в лазарета; но аз трябваше да чакам близо три седмици, докато ме улучат в коляното. После дойде катастрофата – тогава най-сетне станах учител, както желаше моята болна майка и както ѝ бях обещал преди да умре. Тя боледуваше страшно много и затова си мислеше, че ако имам професия с пожизнено назначение като чиновник, поне с мене не би могло да се случи нищо. Умря в последните месеци на войната, но при все това аз си взех изпита и бях изпратен из няколко села в долината, докато ми дойде до гуша да тъпча главите на децата с неща, в които самият аз отдавна вече не вярвах, и да бъда жив погребан между спомени, които исках да забравя.

Опитвам се да чета; но времето не е за четене. Пролетта те прави неспокоен, а в дрезгавината човек лесно се загубва. Тогава всичко е без граници, а ти си задъхан и объркан. Запалвам лампата и веднага се чувствавам по-приютен. На масата лежи жълта папка със стихотворения, които съм написал в три екземпляра на пишещата машина „Ерика“. От време на време изпращам няколко от тези копия на вестниците. Те или се връщат обратно, или вестниците не отговарят; тогава написвам нови копия и пак се опитвам. Само три пъти ми напечатаха нещо във

всекидневника на града, разбира се, с помощта на Георг, който познава местния редактор. Все пак това беше достатъчно, за да стана член на Верденбрюкския клуб на поетите, който веднъж в седмицата заседава в стаята, подредена в старогермански стил у Едуард Кноблех. Едуард се опита неотдавна да ме изключи като морално неблагоприятен заради купоните; но за разлика от Едуард клубът реши, че съм постъпвал крайно почтено, и то тъкмо така, както от години постъпва цялата индустрия и търговия в нашето любимо отечество, а освен това, че изкуството няма много нищо общо с морала.

Слагам стихотворенията настрана. Те изведнъж ми се струват плоски и детински, както обикновените поетични опити, които почти всеки млад човек прави веднъж в живота си. Стихове започнах да пиша на фронта, но тогава то имаше някакъв смисъл – откъсваше ме за момент от това, което виждах, и беше едно малко прибежище за съпротивата и вярата ми, че отвъд разрухата и смъртта съществува още нещо. Но това е отдавна минало; днес зная, че има и много други работи, а също; че двете неща може дори да съществуват едновременно. Моите стихотворения не са ми нужни вече за тази цел; в книгите на етажерката ми всичко това е казано много по-добре. Но какво би станало с някого, ако реши, че заради това трябва да се откаже от нещо? Къде да се денем всички ние? Затова продължавам да пиша, при все че това много често ми се струва сиво и книжно в сравнение с вечерното небе, което сега се издига над покривите просторно и с ябълков цвят, докато виолетовата пепел на здрача вече изпълва улиците.

Слизам по стълбите, минавам край тъмната канцелария и отивам в градината. Къщната врата на семейство Кнопф е отворена. Като в някаква огнена пещера трите дъщери на Кнопф седят под светлината на лампата до своите шевни машини и работят. Машините бръмчат. Хвърлям поглед към прозореца до канцеларията. Тъмно е; значи, Георг е изчезнал някъде. А Хайнрих е заседнал в тихото пристанище на своята маса в ресторанта. Правя една обиколка из градината. Някой е поливал, пръстта е влажна и силно мирише. В дърводелницата за ковчези на Вилке няма никой. И при Курт Бах е също тихо. Прозорците са отворени; един недовършен, скърбящ лъв се е свил на пода, сякаш го боли зъб, а до него кротко се мъдрят две празни бирени бутилки.

Изведнъж една птица запява. Това е дрозд. Той седи на върха на кръста-паметник, който Хайнрих Крол е продал; гласът на птицата е прекомерно силен за тази малка черна топка с жълта човка. Този глас ликува и скърби и вълнува сърце, то ми. За миг помислям, че песента на

дрозда, която за мене означава живот, бъдеще, мечти и всичко неизвестно, чуждо и ново, за червеите, които пълзят сега из влажната градинска почва около, кръста-паметник без съмнение не е нищо друго, освен ужасен сигнал за смърт чрез разкъсване със страхотни удари на клон. Въпреки това не мога да устоя, песента ме понася, пробужда всичко потиснатото у мене и изведнъж се озовавам там безпомощен и залутан и се чудя, че не съм разкъсан или не летя като балон във вечерното небе, докато най-сетне се съвземам и, препъвайки се, тръгвам обратно през градината и уханието на нощта, нагоре по стълбите, към пианото, и удрям по клавишите, галя ги и се опитвам да бъда нещо като дрозд и звънко, с трепет да излея това, което чувствавам. Но в края на краищата не излиза нищо друго, освен куп отсечени звуци, откъси от няколко сантиментални шлагери, народни песни и нещо от операта „Кавалерът на розата“ и от „Гристан“, някаква смесица и бъркотия, докато някой от улицата не извиква нагоре: „Ей, първо се научи да свириш както трябва!“

Прекъсвам свиренето и се промъквам до прозореца. Някаква тъмна фигура изчезва в мрака; вече е много далече, за да хвърля нещо на главата ѝ, пък и защо ли? Тя е права. Аз не мога да свиря както трябва – нито на пианото, нито в живота; никога, никога не съм могъл, винаги съм бил много припрян, винаги съм бил прекалено нетърпелив, все нещо се е намесвало, винаги е трябвало да прекъсвам – но в същност кой ли може да свири правилно, а и да може, каква му е ползата? Ще стане ли от това големият мрак по-малко тъмен, или въпросите без отговор по-малко безизходни, ще пламти ли отчаянието от вечното несъвършенство по-малко болезнено, ще стане ли някога живота по-обясним и податлив, та да го яхнеш като кротък кон, или винаги ще бъде мощно корабно платно в буря, което ни носи, а когато поискаме да го уловим, ни помита във водата? Понякога пред мене се открива някаква бездна, която сякаш достига чак до центъра на земята. Какво я изпълва? Копнежът? Отчаянието? Някакво щастие? Но кое? Умората? Примирението? Смъртта? Защо живея? Да, защо живея?

III

Ранна неделна утрин. Камбаните на всички камбанарии бият, а от снощните блуждаещи огньове няма и следа. Курсът на долара все още е тридесет и шест хиляди, времето е затаило дъх, топлината още не е разтопила кристала на небето и всичко изглежда ясно и безкрайно чисто. Това е утринният час, когато човек вярва, че дори на убицеца ще бъде простено и че добро и зло са думи без значение.

Бавно се обличам. Свежият, слънчев въздух полъхва през отворения прозорец. Под сводестата порта със стоманен блясък се стрелкат ластовички. Моята стая, както и канцеларията под нея, има два прозореца – един към двора, и един към улицата. Облягам се за миг на прозореца към двора и поглеждам в градината. Изведнъж в тишината прозвучава някакъв задавен вик, последван от гъргорене и стенания. Това е Хайнрих Крол, който спи в другото крило на къщата. Той пак има кошмари. През 1918 година е бил затрупан от снаряд и днес, след пет години, все още сънува това понякога.

Варя си на спиртника кафе, в което наливам глътка вишновка. Научих това във Франция и въпреки инфлацията, все още имам ракия. Заплатата ми наистина никога не стига за нов костюм – за него просто не мога да спестя пари, толкова бързо се обезценяват, – но за дребни неща е достатъчна, включително, разбира се, за една бутилка ракия от време на време – за утеха.

Хляба си ям с маргарин и мармалад от сини сливи. Мармаладът си го бива, останал е от запасите на майка Крол. Маргаринът е гранив, но нищо; през войната всички ядохме по-лош. След това разглеждам гардероба си. Притежавам два цивилни костюма – преправени военни униформи. Единият е син, другият е преобоядисан в черно – нищо повече не можеше да се направи от този сивозелен плат. Освен това имам още един костюм от времето преди да отида войник. Той ми е умалял, но е истински цивилен костюм, не е преправян или обръщан, и затова днес обличам него. Той е в тон с вратовръзката, която купих вчера следобед и която искам да си сложа днес, за да я види Изабела.

Бродя миролюбиво из улиците на града. Верденбрюк е стар град с шестдесет хиляди жители, с дървени къщи, със сгради в стил „барок“ и отвратителни нови квартали между тях. Прекосявам ги, излизам на другата страна, вървя по една алея от диви кестени, а след това се изкачвам

по елин малък хълм, на който сред голям парк се намира лудницата. Тя е тиха и празнична, по дърветата чуруликат птички, а аз отивам там, за да свиря на органа в малката черква на лудницата през време на неделното богослужение. Научих се да свиря, когато се подготвих за учител и преди една година поех тази служба като странично занятие. Имам и други такива странични занятия. Веднъж в седмицата предавам уроци по пиано на децата на майстора обушар Карл Брил; срещу това той ми поставя подметки на обушата и ми дава малко пари, а два пъти в седмицата давам частни уроци на невъзпитания син на книжаря Бауер, също така срещу малко пари и правото да чета всички нови книги и да ги получавам на намалени цени, ако искам да купя някоя. От тези намалени цени, разбира се, се ползува целият клуб на поетите, дори Едуард Knobloch, който в такъв случай изведнъж става мой приятел.

Богослужението започва в девет часа. Седя пред органа и гледам как влизат последните пациенти. Те идват тихо и се разпределят по чиновете. Сред тях и отстрани сядат няколко болногледачи и милосърдни сестри. Всичко това става много внимателно, много по-безшумно, отколкото в селските черкви, в които свирех през време на даскалуването си. Чува се само плъзгането на обушата по каменния под; те се плъзгат, не тропат. Това е шум от стъпките на хора, чиито мисли са много далече.

Свещите пред олтара са запалени. През пъстрото стъкло на прозорците светлината отвън пада приглушена и се смесва с блясъка на свещите в златисто сияние, премрежено в червено и синьо. Всред тази светлина стои свещеникът в своята златошита черковна одежда, а на стъпалата на олтара коленичат министрантите в червените си раса с бели наметала.

Изтеглям регистрите на флейтите и на *Vox humana*⁴ и започвам.

Главите на лудите от предните редици изведнъж се обръщат, всички едновременно, като че някой ги е дръпнал с въже. Техните бледи лица с тъмни очни кухини се втренчват безизразно нагоре към органа. Те плуват като плоски, светли дискове в дрезгавата, златиста светлина, а понякога – през зимата, в тъмнината – изглеждат като големи нафори, които очакват, че светият дух ще се всели в тях. Лудите не могат да свикнат с органа; те нямат минало и спомени, и всеки неделен ден флейтите, цигулките и бас-виолите неочаквано и като нещо ново засягат техните отвърнати от света мозъци. След това започва свещеникът пред

4. *Vox humana* (лат.) – човешки глас. – Б. пр.

олтара и те се обръщат към него.

Не всички луди следят литургията. В задните редици мнозина седят без да се помръдват. Те седят там, като че са потънали в страшна печал, и край тях няма нищо друго освен пустота; но може би само така ни се струва. Може би те витаят в съвсем други светове, където не прозвучава нито една дума на разпнатия спасител, може би те безобидно и без да разбират се отдават на някаква музика, в сравнение с която органът звучи бледно и грубо. А може би съвсем не мислят – равнодушни като морето, живота и смъртта. Само ние одушевяваме природата. Каква е тя, когато е това, което е – това може би знаят главите там долу; но те не могат да разкрият тази тайна. Онова, което виждат, ги е направило неми. Понякога изглежда сякаш са последните потомци на строителите на Вавилонската кула, езикът им е объркан и не могат вече да кажат какво са видели от най-горната тераса.

Поглеждам дебнешком към първата редица. От дясната страна всред трептящия розов и син блясък, виждам тъмната глава на Изабела. Тя е коленичила изправена и стройна на чина. Изящната ѝ глава е наклонена настрана като у някоя готическа статуя. Аз бутвам обратно басвиолите и регистрите на *Vox humana* и изтеглям *Vox celeste*⁵. Това е най-мекият и най-ефирен регистър на органа.

Ние се приближаваме към светото преображение. Хлябът и виното ще се превърнат в плътта и кръвта Христови. Това е чудо, също както другото чудо – че човек е направен от пръст и кал. Според Ризенфелд третото чудо било, че човекът не знаел какво да стори с второто чудо, освен все повече и повече да използва и погубва себеподобните си и да изпълва краткото време между раждането и смъртта си с колкото се може повече егоизъм, при все че още от началото всеки знае съвсем сигурно само едно нещо – че ще умре. Това го казва Ризенфелд от Оденвелдските гранитни заводи – един от най-точните калкуланти и безогледни хора в търговията със смъртта. *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*⁶.

След литургията получавам от сестрите в лудницата закуска – яйца, парче колбас, бульон, хляб и мед. Това влиза в моя договор. След тази закуска мога да мина и без обед; защото в неделен ден купоните на Едуард не важат. Освен това получавам хиляда марки – сума, с която мога да пътувам с трамвая дотук и обратно, ако пожелая. Никога не съм искал повишение. Защо – това и аз не зная; но при обушаря Карл Брил и за

5. *Vox celeste* (лат.) – небесен глас. – Б. пр.

6. Божият агнец, който изкупва греховете на света. – Б. пр.

частните уроци на сина на книжаря Бауер се боря за повишение като див козел.

След закуската отивам в парка на лудницата. Той е прекрасно, просторно място с дървета, цветя и пейки, заобиколено с висок зид, и човек може да помисли, че се намира в санаториум, ако не се виждаха железни решетки на прозорците.

Обичам този парк, защото е тих и защото тук не се налага да говоря с никого за война, политика и инфлация. Мога спокойно да седя и да върша разни старомодни неща – да слушам шумоленето на вятъра или чуруликане-то на птичките и да наблюдавам как светлината се прецежда през ярката зеленина на дървесните върхари.

Болните, на които е позволено да излизат, се разхождат край мене. Повечето от тях са тихи, други разговарят със самите себе си, някои спорят оживено с посетителите и пазачите, а мнозина, без да се помръдват, са притихнали мълчаливо и самички, с наведени глави, като вкаменени на слънцето, докато отново бъдат прибрани в килиите си.

Мина известно време, докато свикна с тази гледка и дори сега понякога ми се случва да втренчвам поглед в лудите както в началото: с някаква смесица от любопитство, ужас и нещо трето – безименно, което ми напомня момента, когато, за пръв път видях мъртвец. Тогава бях на дванадесет години. Мъртвият се казваше Георг Хелман. Една седмица преди това бях играл с него, а сега той лежеше пред мене, между цветя и венци, като нещо неизразимо чуждо от жълт восък, което по някакъв ужасен начин вече нямаше нищо общо с нас, беше отминало в някаква невъобразима вечност и все пак беше още тук, със своята безмълвна, странно студена заплаха. По-късно, през войната, видях безброй мъртъвци и вече не чувствавах почти нищо, сякаш се намирах в кланица, но никога не можах да забравя този първи мъртвец, тъй като човек не може да забрави нищо, което е преживял за първи път. Той беше смъртта. И същата смърт понякога ме поглежда от угасналите очи на лудите – някаква жива смърт, сякаш още по-непонятна и загадъчна от другата, тихата смърт. Само при Изабела това е другояче.

Виждам я да идва по пътя от отделението за жени. Една жълта рокля се люлее около краката и, като камбана от копринен шантунг, а в ръката си държи плоска, широкопола сламена шапка.

Ставам и тръгвам към нея. Лицето ѝ е дребно и човек вижда в същност само очите и устата ѝ. Очите ѝ са сиво-зелени и много прозрачни, а устата ѝ е червена като на някой туберкулозен или сякаш е сложила много червило. Но очите ѝ могат изведнъж да станат безизразни, тъмни

и малки, а устата – стисната и нацупена като на някоя стара мома, която никога не се е омъжвала. Когато е такава, тя е Жени – мнителен, неприятен човек, на когото не може да се угоди, а когато не е такава, е Изабела. И двете са недействителни, защото в същност тя се казва Женевиев Терховен и страда от болест, която има грозното и малко призрачно име „шизофрения“ – раздвояване на съзнанието, раздвояване на личността, и това е причината, поради която тя се смята за Изабела или за Жени – някоя друга, а не самата тя. Женевиев е една от най-младите болни в лудницата. Майка ѝ живеела в Елзас и била доста богата, но малко се грижела за нея – във всеки случай аз още не съм я виждал тук, откакто познавам Женевиев, а оттогава има вече шест седмици.

Днес Женевиев е Изабела, веднага забелязвам това. В такъв случай живее в някакъв свят на мечтите, който няма нищо общо с действителността и е лека и безтегловна; не бих се учудил, ако лимонено-жълтите пеперуди, които летят наоколо, кацнеха по раменете ѝ.

– Ето те пак тука! – казва тя сияеща. – Къде беше толкова време?

Когато е Изабела, тя ми говори на „ти“. Това не е никакво особено отличие; тогава казва „ти“ на целия свят.

– Къде беше? – пита ме тя още веднъж. Махвам неопределено към портата.

– Някъде, там вън... Поглежда ме за миг изпитателно.

– Вън? Защо? Търсиш ли нещо там?

– Струва ми се... Само да бих знаел какво! Тя се смее.

– Стига, Ролф! Никога нищо не се намира.

Трепвам при името Ролф. За съжаление често ме нарича така, защото също като самата себе си смята и мене за някой друг, и то не винаги един и същ. Смята ме ту за Ролф, ту за Рудолф, а веднъж се появи и някой си Раул. Ролф е скучна личност, която не мога да понасям; Раул изглежда е нещо като прелъстител. Най-приятно ми е обаче, когато ме нарича Рудолф. Тогава е мечтателна и влюбена. Истинското ми име – Лудвиг Бодмер – пренебрегва. Много пъти съм ѝ го казвал, но тя изобщо не иска да знае за него.

През първите седмици всичко това доста ме смущаваше; но сега свикнах. Тогава все още споделях общоприетото схващане за душевноболните и си представях, че те постоянно буйствуват, правят опити да убиват и са фъфлещи идиоти; толкова по-ярко се открии Женевиев от тази представа. Отначало едва можех да повярвам, че тя изобщо е болна – смесването на имена и самоличността ми изглеждаше като някаква неумовима игра, а и сега понякога още ми се струва, че е така; но после

разбрах, че зад тази ефирна външност все пак беззвучно вее хаосът. Той още не бе настъпил, но бе наблизил и това, както и обстоятелството, че Изабела бе само на двадесет години и че поради болестта красотата ѝ често бе почти трагична, ѝ придаваше някаква странна привлекателност.

– Ела, Ролф! – казва тя и ме хваща под ръка.

Още веднъж се опитвам да отбягна това омразно име.

– Не съм Ролф – обяснявам ѝ – аз съм Рудолф.

– Ти не си Рудолф.

– Все пак съм Рудолф! Рудолф, Еднорогият.⁷

Тя ме нарече веднъж така. Ала нямам късмет. Тя се усмихва, както човек се усмихва на някое вироглаво дете.

– Ти не си Рудолф и не си Ролф. Но не си и това, за което се мислиш. А сега ела, Ролф!

Поглеждам я. За момент отново имам чувството, че не е болна, а само се преструва.

– Не бъди скучен – казва тя. – Защо искаш да си все същият?

– Вярно, защо? – отвърщам изненадан. – Имаш право! Защо човек иска това? Какво има толкова да опазваме в себе си? И защо човек важничи толкова много?

Тя кимва.

– Ти и докторът! В края на краищата вятърът все пак вее над всичко. Защо не искате да го признаете?

– И докторът ли? – питам аз.

– Да, оня, който се нарича така. Какво ли не иска от мене. При това нищо не знае. Нито дори как изглежда тревата нощем, когато не я гледаш.

– Че как може да изглежда? Навярно е сива или черна. Или е сребърна, ако луната свети.

Изабела се смее.

– Така си и мислех! И ти не знаеш. Също както доктора!

– Как изглежда тогава?

Тя се спира. Вятърът духва и край нас прелитат пчели и уханье на цветя. Жълтата рокля се вее като корабно платно.

– Никаква я няма – казва Изабела.

Продължаваме по-нататък. Някаква възрастна жена в болнични дрехи минава край нас по алеята. Лицето ѝ е зачервено и лъщи от сълзи. Двама безпомощни роднини вървят до нея.

7. Митическо, подобно на кон животно с един рог. – Б. пр.

– А какво има, щом тревата я няма? – питам аз.

– Нищо. Само когато я погледнеш, тя е там. Понякога, когато човек се обърне много бързо, може все още да я спипа.

– Как? Че не е там?

– Не, но как изведнъж притихва на мястото си, тревата и всичко, което е зад тебе. Като слуги, които са отишли да танцуват. Трябва много бързо да се обърнеш, тогава ще ги спипаш – иначе ще са вече по местата си и ще се правят на невинни, като че никога не са се махали.

– Кой, Изабела? – питам много предпазливо.

– Нещата. Всичко, което е зад тебе. Та то само чака да се обърнеш, за да изчезне!

За миг обмислям това. „Все едно, че зад тебе вечно зее пропаст“ – казвам си аз.

– И мен ли ме няма вече, щом се обърнеш? – питам Изабела.

– И теб. Няма те.

– Я гледай – казвам малко огорчен. – Но за себе си аз съм непрекъснато тук. Колкото и бързо да се обърна.

– Ти се обръщаш на погрешната страна.

– Има ли и страни?

– За тебе още има, Ролф!

Отново трепвам при споменаването на омразното име.

– А за тебе? Как е при тебе?

Тя ме поглежда и се усмихва разсеяно, сякаш не ме познава.

– Аз ли? Та аз изобщо не съществувам!

– Така ли? За мен ти съществуваш достатъчно. Изражението ѝ се променя. Разпознава ме отново.

– Вярно ли е това? Защо не ми го казваш по-често?

– Постоянно ти го казвам.

– Недостатъчно. – Тя се обляга на мен. Усещам диханието ѝ и гърдите ѝ под тънката коприна. – Никога не е достатъчно – казва тя с въздишка. – Защо никой не знае това? Ах, вие, статуи!

„Статуи – мисля си пак. – Какво друго ми остава?“ Поглеждам я – тя е красива и вълнуваща, усещам я, и всеки път, когато съм заедно с нея, сякаш хиляди гласове телефонират по жилите ми, ала изведнъж млъкват, като че са били свързани погрешно, а аз не мога да се съвзема и не се получава нищо друго освен объркване. Не е възможно мъж да пожелава луда жена. Може би е възможно; но аз не мога. Все едно да пожелаеш автоматична кукла. Или някого, който е хипнотизирай. Но това не пречи да усещаш неговата близост.

Зелените сенки на алеята се отдръпват и пред нас се откриват лехите на лалетата и нарцисите, целите в слънце.

– Трябва да си сложиш шапката, Изабела! – казвам аз. – Докторът иска така.

Тя хвърля шапката си сред цветята.

– Докторът! Какво ли не иска той! Той иска да се ожени за мене, но сърцето му е умряло от глад. Той е кукумявка, която се поти.

Не вярвам, че кукумявките могат да се потят. Но при все това образът убеждава. Изабела стъпва като танцьорка между лалетата и прикляква.

– Чуваш ли ги?

– Разбира се – казвам с облекчение. – Всеки може да ги чуе. Това са звънчетата. Звънят във Fis-Dur?⁸

– Какво е Fis-Dur?

– Музикална гама. Най-сладостната от всички. Изабела разперва широката си рокля над цветята.

– Дали звънят сега в мене?

Аз кимвам с глава и поглеждам тънкия ѝ врат. „Всичко звъни в тебе“ – мисля си. Тя откъсва едно лале, разглежда разтворения цвят и местото стебло, от което блика сок.

– Това тук не е сладко.

– Добре, тогава са звънчетата в C-Dur⁹.

– Трябва ли да е Dur?

– Може да бъде и Moll¹⁰.

– Не може ли и двете едновременно?

– В музиката не може – казвам аз, поставен на тясно. – В нея има принципи. Може само едното или другото. Или едното след другото.

– Едното след другото! – Изабела ме поглежда с леко презрение. – Все така извърташ, Ролф. Защо?

– И аз не зная. Бих искал да бъде другояче.

Тя изведнъж се изправя и захвърля лалето, което е откъснала. С един скок е въвн от лехата и силно изгърсва роклята си. След това я дръпва нагоре и разглежда краката си. Лицето ѝ е разкривено от отвращение.

– Какво се е случило? – питам уплашено. Тя посочва към лехата:

– Змии... Поглеждам към цветята.

8. Fis-Dur (муз.) – фа диез мажор. – Б. пр.

9. C-Dur (муз.) – до мажор. – Б. пр.

10. Moll (муз.) – минор. – Б. пр.

– Тук няма змии, Изабела.

– Има! Ето! – Тя сочи лалетата. – Не виждаш ли какво искат? Аз разбрах.

– Нищо не искат. Това са цветя – казвам недоумяващо.

– Те ме докоснаха! – Тя трепери от отвращение и все още гледа втренчено към лалетата.

Хващам я за раменете и я обръщам така, че да не вижда вече лалетата.

– Сега ти се обърна – казвам аз. – И тях вече ги няма.

Изабела диша ускорено.

– Не им позволявай! Стъпчи ги, Рудолф!

– Няма ги вече. Ти се обърна и те изчезнаха. Както тревата нощем и предметите.

Изабела се обляга на мене. Изведнъж не съм вече Ролф за нея. Тя слага лицето си на рамото ми. Няма нужда вече да ми обяснява. Аз съм Рудолф и трябва да зная това.

– Сигурен ли си? – пита тя и аз чувствавам как сърцето ѝ бие до ръката ми.

– Съвсем сигурен. Изчезнаха. Като слуги в неделен ден.

– Не им позволявай, Рудолф...

– Няма да им позволя – отвърщам аз и наистина не зная какво иска да каже тя. Но това не е и необходимо. Изабела вече се успокоява.

Ние бавно се връщаме.

Една милосърдна сестра с ниски токове се приближава към нас.

– Трябва да дойдете да ядете, госпожице.

– Да ям – казва Изабела. – Защо човек трябва да яде, Рудолф?

– За да не умре.

– Пак лъжеш – казва тя уморено, като че се обръща към някое неоправимо дете.

– Този път не лъжа. Този път казвам истината.

– Така ли? И камъните ли ядат?

– Камъните живеят ли?

– Ама разбира се! Най-интензивно от всичко. Толкова интензивно, че са вечни. Не знаеш ли какво е кристал?

– Само от уроците по физика. Това сигурно не е вярно.

– Чист екстаз – шепне Изабела. – Не, както това тук... – Тя сочи назад към лехите.

Прислужницата я хваща за ръка.

– Къде е шапката ви, госпожице? – пита тя след няколко крачки и

се оглежда. – Почакайте, аз ще я донеса!

Прислужницата тръгва, за да вземе шапката от цветята. Зад нея Изабела забързва обратно към мене с унило изражение.

– Не ме оставяй, Рудолф! – шепне тя.

– Няма да те оставя.

– И не си отивай! Аз трябва да вървя сега. Те ще ме вземат. Но ти не си отивай!

– Няма да си отида, Изабела.

Прислужницата е спасила шапката и сега пристъпва с широките си ходила като съдбата.

Изабела стои неподвижно и ме гледа. Като че се разделяме завинаги. С нея всеки път е така – като че се разделяме завинаги. Кой знае каква ще бъде, когато дойда пак и дали изобщо ще ме познае тогава?

– Сложете си шапката, госпожице – казва прислужницата. Изабела взема шайката и я оставя да виси отпуснато на ръката си. Обръща се и тръгва към отделението, без да погледне назад.

Това започна така: в началото на март Женевиер ненадейно се приближи към мен в парка и ме заговори, сякаш се познавахме много отдавна. В това нямаше нищо необичайно – в лудницата не е необходимо хората да се представят един на друг; за тях не важат формалностите, те разговарят помежду си, без да има нужда от дълги предисловия. Всеки заговаря веднага за онова, което му е дошло на ум, и никой не се смущава, ако другият не го разбира – това е нещо второстепенно. Никой не иска да убеждава и обяснява: присъствуваш и говориш, а често двама души си говорят за съвсем различни неща и великолепно се разбират, защото не се вслушват какво казва другият. Например папа Григорий VII, дребно човече с разкривени навън крака, не спори. Той няма нужда да убеждава никого, че е папа. Папа е и толкоз, но големи грижи му създава Хенрих Льв¹¹, а мисли също за Каноса¹² и по някой път говори за нея.

Не го смущава това, че събеседникът му е човек, който смята, че целият е от стъкло и моли всекиго да не го бутне, защото имал вече една пукнатина. Двата приказват помежду си – Григорий – за императора, който трябва да се разкае по риза, а стъкленият човек – че не може да

11. Германски феодален владетел от XII век, враждувал с император Фридрих Барбароса. – Б. пр.

12. Прочут замък в Северна Италия, в който папа Григорий VII приел в 1077 г. отлъчения от църквата германски император Хенрих IV, след като, според легендата, го накарал да чака на студа бос и гологлав цели три дни и три нощи. – Б. пр.

понася слънцето, понеже се оглеждало в него. След това Григорий дава папската си благословия, а стъкленият човек сваля за миг кърпата, която пази прозрачната му глава от слънцето, и двамата се разделят с учтивостта на миналите столетия. Така че аз не бях учуден, когато Женевиев се приближи към мене и ме заприказва; бях учуден само колко хубава беше тя, защото в тоя ден беше Изабела.

Тя говори дълго с мене. Носеше леко, светло кожено палто, което струваше най-малко десет до двадесет надгробни паметника от най-добрия, шведски гранит, а отгоре на това вечерна рокля и златни сандали. Беше единадесет часа сутринта и в света отвъд тези стени това би било невъзможно. Но тук то действуваше само вълнуващо; сякаш някой се е спуснал с парашут от друга планета.

През този ден имаше слънце, кратък проливен дъжд, вятър и ненадейно затишие. Всичко се въртеше във вихрена бъркотия – един час беше март, друг – април, а след това изведнъж се показаха за малко май и юни. Отгоре на това отнякъде дойде и Изабела, наистина отнякъде – оттам, където границите свършват, където светлината на разума, само че разкривена като някакво развяващо се северно сияние, виси под небеса, които не познават нито ден, нито нощ, а само ехото на собствените си лъчи, ехото на ехото, бледата светлина на отвъдния свят и на пространството без време.

Тя ме смути още от самото начало и всички предимства бяха на нейна страна. Наистина през войната се бях простил с много буржоазни понятия, ала това ме направи само циничен и донякъде отчаян, но не самоуверен и свободен. Стоях и се вирах в нея, като че нямаше тежест и се носеше във въздуха, докато аз с мъка се препъвах след нея. При това в нещата, които казваше, често прозираше някаква особена мъдрост. Тези неща бяха само разместени и неочаквано разкриваха такава перспектива, която караше сърцето да тупти; щом пожелавах да я задържа, над нея отново се спускаше някакво було и мъгла, а Изабела вече говореше за нещо съвсем друго.

Тя ме целуна първия ден и го направи така непринудено, като че ли не означаваше нищо; но това не можеше да промени усещанията ми при целувката. Усещах я, тя ме вълнуваше, но после се удари като вълна о подводна скала, която прегражда пътя ѝ – аз знаех, че Изабела съвсем не мислеше за мене, а мислеше за някой друг, за някой образ на своята фантазия, за Ролф или Рудолф, а може би не мислеше и за тях, а това бяха само имена, изхвърлени нагоре от тъмни, подземни течения, без корени и без връзка помежду си.

Оттогава Изабела почти всеки неделен ден идваше в градината, а когато валеше дъжд, дохождаше в параклиса. Аз имах разрешение от старшата сестра да се упражнявам на органа, когато искам, след църковната служба. Правех това при лошо време. Не се упражнявах истински, защото не свирех достатъчно добре; вършех същото, както с пианото: свирех за себе си, някакви неясни фантазии, колкото можех, с малко настроение и мечтателност и копнеж за неизвестното, за бъдещото, за събдновението и за самия мене; не беше необходимо да свиря особено добре, за да мога да свиря за тия неща. Понякога Изабела идваше с мене и слушаше. Сядаше долу в полутъмното, дъждът плющеше по пъстрите стъкла, а тоновете на органа преминаваха над тъмната ѝ глава. Не знаех какво мислеше тя, и това беше странно и малко сантиментално, но после изведнъж се появяваше въпросът за причината, викът, страхът и занемаяването. Чувствувах всичко това, а изпитвах и нещо от непонятната самота на живото създание – тогава, когато седяхме в празната черква, в сред дрезгавината и звуците на органа, само ние двамата, сякаш бяхме единствените хора на света, свързани чрез полусветлината, акордите и дъжда, и при все това разделени завинаги, без всякакъв мост, без разбираше, без думи, само със странното мъждукане на малките постови огньове в нас по границите на живота, които виждахме и погрешно разбирахме – тя по свой, аз по мой начин – като глухонеми слепци, без да сме глухи, неми и слепи, но затова много по бедни и без връзка помежду си. Какво я подтикваше отвътре да идва при мене? Не знаех и никога нямаше да узная – то беше погребано под отломъците на някакъв срутен земен пласт, – но аз не разбирах също защо въпреки това тази странна връзка ме смущаваше толкова много. Нали знаех какво ѝ е и че не съм ѝ на сърцето; но това ме караше да копнея за нещо, което не познавах, смущаваше ме и ме караше да бъда понякога щастлив и нещастен без причина и без смисъл.

Една дребна милосърдна сестра се приближава.

– Старшата сестра желае да говори с вас.

Ставам и тръгвам след нея. Чувствувам се малко подтиснат. Може би някоя от сестрите ни е шпионирала и старшата сестра иска да ми каже, че трябва да говоря само с болни над шестдесет години, или даже да ме предупреди да напусна, независимо от думите на главния лекар, че било хубаво, ако Изабела има компания.

Старшата сестра ме приема в стаята си за гости. Тук мирише на паркетин, добродетел и сапун. Никакъв лъх на пролетта не е проникнал. Старшата сестра – мършава, енергична жена – ме приема любезно; тя ме

смята за безупречен християнин, който обича бога и вярва в църквата.

– Наближава май – казва сестрата и ме гледа право в очите.

– Да – отговарям аз и разглеждам съсредоточено ослепително бели-те пердета и голия, лъскав под.

– Обмисляме дали не бихме могли да извършим едно майско богослужение.

Замълчавам с облекчение.

– В черквите в града през май, всяка вечер в осем часа, има кратко богослужение – обяснява старшата сестра.

Аз кимам. Познавам тези майски богослужения. Тамянен дим струи в здрача, дарохранителницата проблясва, а след богослужението младежите още известно време се разхождат по площадите със старите дървета, където бръмчат майски бръмбари. Наистина аз никога не ходя там, но познавам майските служби още от времето преди да отида войник. Тогав започнаха първите ми преживелици с млади момичета. Всичко беше много вълнуващо, потайно и безобидно. Но сега, през този месец, съвсем нямам намерение да идвам тук всяка вечер в осем часа и да сви-рам на органа.

– Бихме искали поне в неделя вечер да имаме богослужение – казва сестрата. – Искам да кажа: празнично богослужение с музика на орган и Te Deum¹³. И без това за сестрите всяка вечер има обикновена служба.

Размислям. Неделя вечер в града е скучно, а службата трае само един час.

– Само че можем да плащаме съвсем малко – обяснява сестрата. – Толкова, колкото за литургията. Сега това не е вече много, нали?

– Не е – казвам аз. – Не е вече много. Вън има инфлация.

– Зная. – Старшата сестра стои нерешително. – За съжаление църковните инстанции не са пригодени за този въпрос. Те мислят за столетия. Ние трябва да се примирим с това. В края на краищата човек прави такова нещо за бога, а не за пари. Или не е така?

– Може да се прави и за едното, и за другото – отговарям аз. – В такъв случай има особено щастливо стечение на обстоятелствата.

Сестрата въздъхва.

– Ние сме обвързани от решенията на църковните власти. А те се вземат веднъж в годината, не по-често.

– И за заплатите на господата пасторите, катедралните каноници и

13. Тържествена благодарствена молитва; започва с думите: „Te Deum Laudamus“ „Тебе, господи, прославяме.“ – Б. пр.

господин епископа ли? – питам аз.

– Това не зная – казва сестрата и леко се изчервява. – Но мисля, че е така.

През това време съм взел решението си.

– Тази вечер нямам време – казвам аз. – Имаме важно служебно заседание.

– Днес е още април. На следния неделен ден, или, ако не можете в неделя, може би през седмицата. Би било хубаво от време на време да правим по едно истинско майско богослужение. Богородица сигурно ще ви възнагради.

– Непременно. Мъчнотията тук е само с вечерята. Осем часа е тъкмо време за вечеря. После е много късно, а преди това трябва много да се бърза.

– О, колкото за това, разбира се, бихте могли да се храните тук, ако желаете. Негово преподобие също се храни винаги тук. Може би това е един изход.

Точно това е изходът, който желяех. Храната тук е почти толкова добра, колкото при Едуард, пък ако се храня заедно с пастора, сигурно ще има и бутилка вино. Тъй като Едуард беше забранил абонамента в неделен ден, това е дори един отличен изход.

– Добре – казвам аз – Ще се опитам. За парите не е необходимо повече да говорим.

Старшата сестра въздъхва облекчено.

– Бог ще ви възнагради.

Връщам се. Пътеките в парка са пусти. Чакам още известно време да се покаже жълтото корабно платно от копринен шантунг. След това камбаните от града бият за обед и аз зная, че сега при Изабела идва сънят, а после лекарят, и че преди четири часа нищо не Може да се направи. Минавам през голямата порта и слизам по хълма. Долу се разстила градът със зеленясалите си кули и димящите комини. От двете страни на алеята с кестени се простират ниви, на които в делнични дни работят безопасните луди. Лудницата е отчасти обществена, отчасти частна. Частните пациенти, разбира се, няма нужда да работят. Зад нивите започва гората с поточета, езерца и полянки. Като момче там ловях риба, дъждовници и пеперуди. Оттогава са изминали десет години; но струва ми се, че това е било през някакъв друг живот, в едно забравено време, когато съществуването на човека протичаше спокойно, развиваше се органически и където всичко беше във взаимна връзка – от най-ранно детство. Войната промени това; от 1914 година насам ние изживяваме

отломъци от един, а след това от втори и трети живот; те не прилягат един към друг, а и ние не можем да ги сглобим. Затова за мене не е много мъчно да разбере Изабела с нейните няколко живота. Само че тя като че ли е даже по-добре от нас; когато е в единия си живот, забравя всички други. У нас обаче те са разбъркани – детството, прекъснато от войната, от времето на глада и на виенето на свят, на окопите и на жаждата за живот – от всичко е останало по нещо и ни тревожи. Не можеш просто да го отстраниш. То постоянно изплува неочаквано и пак се възправя непримиримо насреща ти: раят на детството и умението да убиваш, загубената младост и цинизмът на преждевременното познание.

IV

Седим в канцеларията и чакаме Ризенфелд. Вечеряхме супа от грах, която беше толкова гъста, че лъжицата се задържаше в нея изправена; ядохме и месото, което беше сварено в супата – свински крака, свински уши и за всекиго по едно много тлъсто парче свинско шкембе. Мазнината ни е нужна, за да импрегнираме стомасите си против алкохола – днес в никакъв случай не бива да се напиваме по-рано от Ризенфелд. Затова старата госпожа Крол сама ни сготви вечерята и ни накара да изядем за десерт и порция мазно холандско сирене. Бъдещето на фирмата е поставено на карта. Трябва да изкопчим от Ризенфелд една доставка гранит, даже ако за това е необходимо да пълзим по колене пред него до къщи. Мрамор, варовик и пясъчник все още имаме, но гранит – черният хайвер на траура – страшно ни липсва.

Хайнрих Крол е отстранен. Дърводелецът на ковчези Вилке ни направи тази услуга. Дадохме му две бутилки житена ракия и той покани Хайнрих преди вечеря да поиграят скат¹⁴ и да пийнат безплатно ракия.

Хайнрих лапна въдицата; той не може да устоява, когато му предлагат нещо даром, и в такива случаи пие колкото може по-бързо; освен това, като всеки мъж с национално съзнание, той се смята за много издръжлив пияч. В същност Хайнрих не може да носи много и изведнъж опиянението го обзема. Няколко минути преди да го хване ракията той все още е готов сам да напердаши и изгони социалдемократическата партия от Райхстага, но веднага след това захърква с отворена уста, и често не можеш да го събудиш дори с командата: „Стани! Бегом, марш!“ – особено, когато е изпил ракията преди ядене, на празен стомах, както нагласихме ние. Сега спи обезвреден в работилницата на Вилке в един ковчег от дъбово дърво на меко върху стърготини. Не го сложихме в леглото му от крайна предпазливост – да не се събуди. А Вилке седи на по-долния етаж в ателието на нашия скулптор Курт Бах и играе с него домино – игра, която и двамата обичат, защото им оставя много свободно време за мислене. При това те пият ракията, останала след поражението на Хайнрих – едно цяло шише и още четвърт от другото, които Вилке поиска като хонорар.

Доставката гранит, която искаме да изкопчим от Ризенфелд, разбира се, не можем да предплатим. Ние никога нямаме толкова пари на куп,

14. Вид игра на карти. – Б. пр.

а би било и лудост да ги държим в банката – те биха се стопили като сняг през юни. Затова искаме да дадем на Ризенфелд полица, платима в срок от три месеца. Това значи, че искаме да купим почти даром.

То се знае, в случая контрамата не бива да остане у Ризенфелд. Тази акула в морето от човешки сълзи иска да печели като всеки порядъчен търговец. Затова в деня, в който е получил полицата от нас, той трябва да я представи и сконтира в неговата или в нашата банка. После банката ще установи, че както Ризенфелд, така и ние сме платежоспособни за сумата, която е отбелязана в полицата, ще задържи няколко процента за сконтирането и ще му я изплати. Ние веднага връщаме на Ризенфелд процентите за сконтирането. По този начин той получава пълната сума за доставката, като че сме му я предплатили. Но и банката нищо не губи. Тя веднага предава по-нататък полицата на Държавната банка, която също така я изплаща, както преди това банката е платила на Ризенфелд. Полицата остава у Държавната банка, докато настъпи падежът и бъде представена за изплащане. Какво ще струва тогава, един господ знае.

Всичко това научихме едва след 1922 година. Дотогава работехме както Хайнрих Крол и бяхме на път да фалираме, Когато бяхме разпродали почти всичко, което имахме на склад, и за наше учудване не притежавахме нищо, освен една банкова сметка без стойност и няколко куфара с банкноти, които дори не бяха подходящи да тапицираме с тях нашата канцелария, най-напред се опитахме да продаваме колкото можем по-бързо и отново да купуваме, но инфлацията ни изпревари без всякакво усилие. Много дълго време минаваше, докато ни изплащаха паметниците. В този промеждутък от време парите падаха толкова бързо, че дори най-добрата продажба се превръщаше в загуба. Едва когато започнахме да плащаме с полици, можахме да се задържим. Ние и сега не печелим нищо особено; но поне можем да живеем. Тъй като всяко предприятие в Германия се финансира по този начин, Държавната банка естествено трябва да печати все повече пари без покритие, а поради това техният курс пада все по-бързо. За правителството това като че ли също е изгодно; то ще се освободи по този начин от всичките си държавни дългове. Ако някой банкрутира в случая, това са хората, които не могат да си купят полици, хора, които имат по малко имот и трябва да го продават, дребни търговци, работници, пенсионери, които виждат как техните спестовни влогове и наличности в банките все повече се стопяват, служачи и чиновници, принудени да преживяват криво-ляво от заплати, с които не могат вече да си позволят да си купят даже чифт нови обувци. Кой печели? Печелят спекулантите, кралете на полиците, чужденците,

които за няколко долара, крони или злоти могат да купят каквото поискат, големите капиталисти – фабрикантите и борсовите спекуланти, които безмерно увеличават своите акции и имотите си. За тях всичко, което получават, е кажи-речи даром. Това е голямата разпродажба на спестителите, на онова, което е придобито честно и с почтеност. Лешоядите прелитат от всички страни и само който може да прави дългове, се измъква. Дълговете изчезват от само себе си.

Ризенфелд беше човекът, който ни наби в главите всичко това в последния момент и ни превърна в дребни паразити при големия фалит. Той се съгласи да приеме от нас първата полица със срок три месеца, при все че тогава поне ние не бяхме платежоспособни за сумата, която беше отбелязана на нея. Но Оденвелдските заводи бяха платежоспособни и това стигаше. Ние, разбира се, бяхме благодарни. Стараехме се да го забавляваме като някой индийски раджа когато идваше във Верденбрюк – сиреч, доколкото един индийски раджа може да бъде забавлявай във Верденбрюк. Курт Бах, нашият скулптор, му направи цветен портрет, които тържествено му поднесохме в една издържана в стил, истинска златна рамка. За жалост Ризенфелд не се зарадва. На портрета той изглежда като кандидат за пастор, а точно това не му се иска. Ризенфелд желае да изглежда като някой тайнствен прелъстител и си мисли, че прави такова впечатление – интересен пример за самоизмама у човек, който има изпъкнал корем и къси, криви крака. Но кой не живее със самоизмами? Не подхранвам ли и аз със своите безобидни посредствени способности все още мечтата си – и то особено вечер – да стана по-заможен човек, с достатъчно талант, за да намеря издател? Кой тогава ще се заеме да хвърля камъни по кривите крака на Ризенфелд, особено ако са обути в истински английски камгарен плат?

– Какво ли ще правим с него, Георг? – питам аз. – Нямаме никаква атракция! Ризенфелд не се задоволява с обикновено насмукване. Той е човек с премного фантазия и с крайно неспокоен характер. Иска да види и да чуе нещо, и, ако е възможно, да пипне. Нашият избор на дами обаче е безнадежден. Няколкото мили създания, които ние познаваме, нямат никакво желание да слушат цяла вечер Ризенфелд в ролята на Дон Жуан от 1923 година. А готовност да се притекат на помощ и да ни разберат ще проявят за съжаление само грозните и позастарели птички.

Георг се хили.

– Аз дори не зная дали нашата парична наличност ще стигне за тази вечер. Когато вчера взех парите, бях сбъркал курса на долара; мислех, че е още предобедният. Когато го обявиха в дванайсет часа, беше вече

много късно. В събота банката затваря по обед.

– Затова днес нищо не се е променило.

– В „Червената мелница“ вече се е променило, сине мой! В неделен ден там доларовият курс се обявява два дни по-напред. Господ знае колко ще струва тази вечер една бутилка вино.

– И господ не знае – казвам аз. – Самият съдържател още не знае. Той определя цените едва когато светне електричеството. Защо Ризенфелд не обича изкуство, живопис, музика или литература? Щеше да бъде много по-евтино. В музея входът все още струва двеста и петдесет марки. За тях бихме могли няколко часа да му показваме картини и гипсови глави. Или музика. Днес в черквата „Света Катарина“ има концерт от народна музика на орган.

Георг се задавя от смях.

– Хубаво, де – обяснявам аз. – Абсурдно е да си представим Ризенфелд в такова място; но защо не обича поне оперети и лека музика? Бихме могли да го заведем на театър, все е по-евтино от този проклет нощен клуб.

– Ето го, иде – казва Георг. – Питай го!

Отваряме вратата. В ранната вечер Ризенфелд се носи нагоре по стълбите. Веднага забелязваме, че магията на пролетното свечеряване никак не му е подействувала. Поздравяваме го с престорено дружелюбие. Ризенфелд забелязва това, поглежда ни изпод вежди и се тръшва в едно кресло.

– Спестете си празните приказки – измърморва той, като гледа към мене.

– Без друго исках да направя това – отвръщам аз. – Само че ми е трудно. Това, което според вас е празни приказки, другаде се нарича добри обноски.

Ризенфелд се хили кратко и сърдито.

– С добри обноски в днешно време не може да се стигне далеч...

– Не може ли? А с какво може? – питам аз, за да го накарам да говори.

– С чиличени лакти и гумена съвест.

– Но, господин Ризенфелд – казва Георг примирително. – Та вие сам имате най-добрите обноски на света! Може би не най-добрите в буржоазен смисъл, но безспорно – много елегантни...

– Така ли? Само да не се лъжете!

Въпреки че възразява, Ризенфелд е явно поласкан.

– Той има обноски на разбойник – подхвърлям аз, точно както

очаква Георг. Ние играем тази сцена без предварителна репетиция, като че я знаем наизуст. – Или по-скоро на пират. За съжаление има успех с обноските си.

При думата разбойник Ризенфелд трепва малко; изстрелът беше в упор. Думата пират го успокоява пак. Тъкмо това целяхме. Георг донася бутилка ротшенска ракия от шкафа, в който стоят порцелановите ангелчета, и налива.

– За какво искате да прием? – питам аз.

Обикновено се пие за здраве и добри сделки. При нас това е малко трудно. Ризенфелд е крайно чувствителен; той твърди, че при сделка за надгробни камъни подобно нещо е не само парадокс, но и пожелание да умрат колкото се може повече хора. Все едно да се пие за холера и война. Оттогава предоставяме на него да измисля формулировката.

Той ни поглежда накриво с чаша в ръка, но не проговорва. След малко ненадейно запитва в полумрака:

– В същност какво означава време?

Георг учудено оставя чашата си.

– Пипер на живота – отвърщам аз равнодушно. Този стар нехранимайко не може така лесно да ми излезе на глава със своите номера. Не напразно съм член на Верденбрюкския клуб на поетите; ние сме свикнали с големите приказки.

Ризенфелд не ми обръща внимание.

– Какво мислите вие, господин Крол? – пита той.

– Аз съм прост човек – казва Георг. – Наздраве!

– Времето – упорствува Ризенфелд, – времето, този безспирен поток... не нашето възливно време! Времето, тази бавна смърт.

Сега и аз оставям чашата си.

– Мисля, че е по-добре да запалим лампата – казвам аз. – Какво вечеряхте, господин Ризенфелд?

– Дръжте си устата, когато говорят възрастни хора – отвърща Ризенфелд и аз забелязвам, че за момент не съм внимавал. Той не иска да ни слиса: мисли, каквото казва. Бог знае какво му се е случило следобед! На драго сърце ми се иска да му отговоря, че времето е важен фактор за полицата, която трябва да подпише, но предпочитам да си пия ракията.

– Сега съм на петдесет и шест години – казва Ризенфелд. – Но още си спомням времето, когато бях на двацет, като че беше само преди няколко години. Къде се е дянал целият този промеждутък? Какво става? Един ден се събуждаш и виждаш, че си стар. Как е това при вас,

господин Крол?

– И при мене е горе-долу така – отвръща Георг миролюбиво. – Аз съм на четирийсет, но се чувствавам като на шейсет. Войната ме направи такъв.

Лъже, за да подкрепи Ризенфелд.

– При мене е по-иначе – обяснявам аз, също за да притуря своята лепта. – Пак поради войната. Бях на седемнайсет години, когато отидох на фронта. Сега съм на двайсет и пет, но се чувствавам все още като седемнайсет. Като седемнайсетгодишен и седемдесетгодишен! Войниклъкът ми открядна младостта.

– При вас това не се дължи на войната – отвръща Ризенфелд, който изглежда днес иска да си го изкара на мене, защото времето, бавната смърт, още не ме е сграбчило така, както него. – Вие просто сте изостанал умствено. Напротив, войната даже ви е направила преждевременно узрял; без нея днес все още щяхте да бъдете на равнището на дванайсетгодишните.

– Благодаря – казвам аз. – Какъв комплимент! На дванайсет години всеки човек е гений. Своята самобитност той загубва едва когато настъпи половата му зрялост, на която вие, гранитен Казанова, толкова много държите. Но тя е твърде еднообразен заместител на изгубената свобода на духа.

Георг налива отново. Виждаме, че тази вечер ще е тежка. Трябва да измъкнем Ризенфелд от бездните на мировата скръб, а никой от нас няма желание да се впуска тази вечер във философски плиткоумия. Най-приятно щеше да ни бъде да седим тихо, без да говорим, под някое кестеново дърво и да изпием бутилка мозелско вино, вместо да тъгуваме с Ризенфелд в „Червената мелница“ по неговата изгубена мъжка зрялост.

– Ако се интересувате от реалността на времето – казвам с лека надежда, – мога да ви въведа в едно дружество, където ще срещнете само специалисти по този въпрос-в клуба на поетите от нашия любим роден град.

Писателят Ханс Хунгерман се занимава надълго и широко с този въпрос в едно още неотпечатано произведение от около шестдесет стихотворения. Можем веднага да идем там; всяка неделя вечер има заседание, което завършва с весела част.

– А жени има ли?

– Разбира се, че не. Жените, които пишат стихове, са също като смятащите коне. То се знае, с изключение на ученичките на Сафо.

– В какво се състои тогава веселата част? – логично пита

Ризенфелд.

– В това, че ругаем другите писатели. Особено преуспелите.

Ризенфелд изсумтява презрително. Вече искам да се откажа, когато насреща прозорецът в къщата на Вацек пламва като осветена картина в някой мрачен музей. Виждаме Лиза зад пердетата. Тя тъкмо се облича и на нея няма нищо друго освен един сутиен и много къси бели копринени гащи.

Ризенфелд свирва през нос като лалугер. Мировата му скръб изчезва изведнъж. Аз се изправям, за да запала лампата.

– Не палете лампата! – фучи той. – Нямате ли никакъв усет за поезия?

Промъква се на пръсти до прозореца. Лиза започва да навлича една тъсна рокля през главата си. Извива се като змия. Ризенфелд сумти високо.

– Съблазнително създание! Дявол да го вземе, ама че задник! Мечта! Коя е тя?

– Сузана в банята – казвам аз. С тези думи искам деликатно да му разясня, че в момента играем ролята на старите пръчове, които я наблюдават.

– Глупости! – Пътникът с Айнщайновия комплекс не сваля очи от златния прозорец. Исках да попитам как се казва.

– Нямам представа. Виждаме я за пръв път. Днес на обед още не живееше тук.

– Наистина ли?

Лиза е облякла роклята си и я оправя с ръце. Зад гърба на Ризенфелд Георг налива на себе си и на мене. Гаврътваме чашите до дъно.

– Жена от раса! – казва Ризенфелд, който продължава да стои залепен на прозореца. – Дама, това се вижда. Навярно французойка.

Лиза, доколкото знаем, е чехкиня.

– Може да е госпожица дьо ла Тур – отвръщам аз, за да раздразня още повече Ризенфелд. – Вчера чух някъде тук това име.

– Виждате ли! – Ризенфелд се обръща за миг към нас. – Нали казах, че е французойка! Това се вижда веднага, в нея има нещо – je ne sais pas quoi¹⁵ Не намирате ли и вие, господин Крол?

– Вие сте познавач в тези работи, господин Ризенфелд.

Светлината в стаята на Лиза угасва. Ризенфелд гаврътва ракията си в стиснатото гърло и пак притиска лице към прозореца. След малко

15. Не зная какво. – Б. пр.

Лиза се показва на пътната врата и тръгва надолу по улицата. Ризенфелд гледа подире ѝ.

– Очарователна походка! Не ситни, а върви с широки крачки. Снажна пантера! Жени, които ситнят, разочароват. Но тази... за нея гарантирам!

Докато Ризенфелд говореше за снажната пантера, изпих бързо още една чаша. Потънал в стола си, Георг се хили беззвучно. Постигнахме това, което искахме! Ето че Ризенфелд се обръща. Лицето му просветва като бледа луна.

– Светлина, господи! Какво чакаме още? Напред в живота!

Ние го следваме в тихата нощ. Гледам втренчено жабешкия му гръб. „Де да можех и аз така лесно да изплувам от моите сиви часове, както този илюзионист“ – си мисля със завист.

„Червената мелница“ е претъпкана. Едва намираме свободна маса, много близо до оркестъра. Музиката и без това е доста шумна, но на нашата маса е просто оглушителна. Отначало крещим в ушите си това, което искаме да си кажем; после се задоволяваме със знаци, като трио глухонеми. Дансингът е така препълнен, че хората едва могат да се движат. Но Ризенфелд не се разтревожва от това. Той съглежда на бара една жена в бяла копринена рокля и се стрелва към нея. Гордо я тласка с изпъкналия си корем по дансинга. Тя е с цяла глава по-висока от него и отегчено гледа отгоре към салона, украсен с балони. Но долу Ризенфелд клокочи като Везувий. Хванал го е неговият бяс.

– Какво ли ще стане, ако му сипем ракия във виното, за да се натряска по-бързо? – казвам на Георг. – Този приятел фирка като смок! Това е петата ни бутилка! Ако продължава така, след два часа ще фалираме. Вече изпихме няколко надгробни камъка – пресмятам аз. – Дано не домъкне на масата този бял призрак, че да поим и него.

Георг клати глава.

– Това е бар дама. Тя трябва да се върне на бара. Ризенфелд се появява отново. Той е зачервен и изпотен.

– Какво е всичко това в сравнение с магията на фантазията? – ни изкрещява той през шума. – Действителност, която можеш да докоснеш с ръка! Но къде остава поезията? Прозорецът на фона на тъмното небе тази вечер – това беше просто мечта! Такава жена... Нали разбирате какво искам да кажа?

– Ясно – крещи на свой ред Георг. – Това, което човек не може да получи, винаги изглежда по-хубаво от онова, което има. В това се крие романтиката и идиотщината на човешкия живот. Наздраве, Ризенфелд!

– Аз не исках да се изразя толкова грубо – вие Ризенфелд срещу фокстрота „Ах, ако узнае Петрус“. – Аз мисля по този въпрос по-нежно.

– Аз също – отвърща с рев Георг.

– Искам да кажа – още по-нежно!

– Добре, толкова нежно, колкото искате!

Музиката преминава към усилено кресчендо. Дансингът прилича на пъстра сарделена кутия. Изведнъж изтръпвам. Притисната в лапите на една облечена маймуна, моята приятелка Ерна се промъква вдясно през танцуващото множество. Тя не ме вижда; но аз още отдалеч съзирам червените ѝ коси. Увиснала е безсрамно на рамото на един младеж – типичен гешефтар. Седя неподвижен, но имам чувството, че съм погълнал ръчна бомба. Тук танцува тя, гадината, на която са посветени десет стихотворения от моята още неиздадена стихосбирка „Пепел и звезди“, а мене от една седмица ме лъготи, че ѝ забранили да излиза поради някакво малко мозъчно сътресение. Паднала била в тъмнината. Паднала, разбира се, но върху гърдите на този младеж, облечен в двуреден смокинг и с гравирани пръстен на лапата, с която е подпрял Ерна през кръста. А аз, глупакът, и днес следобед ѝ изпратих розови лалета от нашата градина с едно стихотворение от три куплета, озаглавено: „Майската молитва на Пан¹⁶“. Ами ако го е прочела на този спекулант! Представям си как и двамата се превиват от смях.

– Какво става с вас? – реве Ризенфелд. – Лошо ли ви е?

– Горещо! – на свой ред рева аз и чувствавам как по гърба ми се стича потта. Обзема ме ярост; ако Ерна се обърне, ще ме види изпотен, изнервен, но сега на всяка цена бих искал да обмисля как да си дам вид на студен и спокоен светски човек. Бързо избърсвам лицето си с носната кърпа. Ризенфелд се хили безжалостно. Георг вижда това.

– И вие се потите здравата, Ризенфелд – казва той.

– При мене е съвсем другояче! Това е потта на желанието за живот! – реве Ризенфелд.

– Това е потта на отлитащото време – кряскам ядовито аз с пресипнал глас и усещам как потта се стича солена в ъглите на устата ми.

Ерна се приближава. Тя блажено е вперила очи отсреща към музиката. Аз придавам на лицето си леко учудено, самоуверено усмихнато изражение, а през това време потта размеква яката ми.

– Какво ви е? – крещи Ризенфелд. – Изглеждате като лунатично кенгуру!

16. Древногръцко горско божество. – Б. пр.

Не му обръщам внимание. Ерна се е обърнала. Отправлям хладно очи към танцуващите и ги разглеждам, сякаш току-що съм се пробудил, преструвайки се, че случайно съм познал Ерна. Лениво повдигам два пръста за поздрав.

– Той е побъркан – реве Ризенфелд през синкопите на фокстрота „Небесен баща“.

Не отговарям. Наистина съм онемял. Ерна въобще не ме забелязва.

Най-после музиката спира. Дансингът бавно се опразва. Ерна изчезва в една ниша.

– Вие преди малко на седемнадесет ли бяхте, или на седемдесет? – реве Ризенфелд.

Тъй като в този момент музиката е замлъкнала, неговият въпрос силно прокънтява в салона. Няколко десетки души поглеждат към нас и даже Ризенфелд се стресва. На мене ми се иска да се мушна под масата; но след това ми хрумва, че хората, които са тук, могат да сметнат въпроса на Ризенфелд просто за някакво предложение за продажба, и затова отвърщам студено и високо:

– Седемдесет и един долара парчето и нито цент по-долу.

Моят отговор мигновено възбужда интерес.

– За какво става дума? – пита един мъж с детско лице от съседната маса. – Винаги се интересувам от добри обекти. Разбира се, в брой. Казвам се Ауфщайн.

– Феликс Кокс – представям се и аз, радостен, че мога да дойда на себе си. – Обектът беше двайсет бутилки парфюм. За съжаление господинът отсреща вече ги купи.

– Шт! – подканва към тишина една фалшива блондинка.

Програмата започва. Конферансието говори глупости и се ядосва, понеже вицовете му не предизвикват смях. Дръпвам стола си назад и се скривам зад Ауфщайн; конферансиетата, които атакуват публиката, обикновено ме избират за прицел, а пред Ерна днес това ще бъде излагане.

Всичко върви добре. Конферансието се оттегля недоволно, а кой застава там изведнъж в бяла булченска рокля с воал? Рене дьо ла Тур. Намествам се с облекчение на предишното си място.

Рене започва своя дует. Скромно и срамежливо, с висок сопран, тя изчуруликва като девица няколко стиха; след това се обажда нейният бас и веднага предизвиква сензация.

– Как намирате дамата? – питам Ризенфелд.

– Дамата я бива...

– Желаете ли да се запознаете с нея? Госпожица дьо ла Тур.

Ризенфелд се сепва.

– Дьо ла Тур? Да не би да твърдите, че тази абсурдна игра на природата е магьосницата от прозореца срещу вас?

Тъкмо се каня да потвърдя, за да видя как ще реагира той, но забелязвам нещо като ангелски ореол около слонския му нос. Без да говори, той посочва с палец към входа.

– Там, отсреща, ето я там! Каква походка! Веднага можеш да я познаеш!

Ризенфелд има право. Лиза е дошла. Тя е в компанията на двама грохнали дъртаци и се държи като дама от най-изисканото общество; поне според представите на Ризенфелд. Изглежда като че едва диша и слуша кавалерите си разсеяно и надменно.

– Прав ли съм? – пита Ризенфелд. – Не се ли познават жените веднага по походката?

– Жените и полицаите – казва Георг и се хили; но той също поглежда одобрително към Лиза.

Започва вторият номер от програмата. На дансинга застава една акробатка. Тя е млада, има дръзко лице, малък нос и хубави крака. Танцува някакъв акробатичен танц, със салта, стойки на ръце и високи скокове. Ние продължаваме да наблюдаваме Лиза. Тя сякаш би предпочела на драго сърце да напусне заведението. Разбира се, това е привидно; този е единственият ношен клуб в града; другите заведения са кафенета, ресторанти или кръчми. Затова тук човек може да срещне всекиго, който има достатъчно кинти, за да дойде.

– Шампанско – тръби Ризенфелд с глас на диктатор. Аз се стряскам, а и Георг е загрижен.

– Господин Ризенфелд – обръщам се към него. – Шампанското тук е много лошо.

В този момент нечие лице ме поглежда от пода. Хвърлям учуден поглед назад и виждам, че това е танцьорката – тя толкова много се е превила назад, че главата ѝ се показва между краката. За миг изглежда като съвсем недъгаво джудже.

– Шампанското поръчвам аз! – обяснява Ризенфелд и маха с ръка на келнера.

– Браво! – обажда се лицето отдолу.

Георг ми смига. Той играе ролята на кавалер, докато аз съм за неприятните работи; така сме се уговорили помежду си.!

– Щом искате шампанско, Ризенфелд, ще получите шампанско –

казва той сега. – Но, разбира се, вие сте наш гост.

– Изключено! Аз поръчвам! Нито дума повече за това!

Ризенфелд е цял Дон Жуан от висока класа. Той гледа със задоволство златната капсула на бутилката в съда с лед. Разни дами проявяват веднага силен интерес. Аз също съм съгласен. Шампанското ще бъде урок за Ерна, че много рано ми е дала пътя. С удовлетворение пия наздравица за Ризенфелд, който тържествено ми отвръща.

Появява се Вили. Очаквах това; той е редовен посетител тук. Ауфщайн си тръгва със своята компания и Вили става наш съсед. Веднага след това той се надига и поканва любезно Рене дьо ла Тур. До нея пристъпва едно хубаво момиче, облечено в черна вечерна рокля. След малко ми става ясно, че това е акробатката. Вили ни запознава. Тя се казва Герда Шнайдер и хвърля преценяващ поглед към шампанското и нас тримата. Ние внимаваме дали Ризенфелд ще прояви интерес; в такъв случай ще се отървем от него за тази вечер. Но Ризенфелд е лапнал по Лиза.

– Мислите ли, че човек може да я покани на танц? – пита той Георг.

– Не ви съветвам – отвръща дипломатично Георг. – Но може би по-късно ще се запознаем някакси с нея.

Георг ме поглежда с укор. Да не бях казал в канцеларията, че не знаем коя е Лиза, всичко щеше да бъде наред. Но кой можеше да предполага, че Ризенфелд ще се настрои така романтично? Сега е много късно да му се обяснява. Романтиците нямат чувство за хумор.

– Не танцувате ли? – пита ме акробатката.

– Танцувам лошо. Нямам никакво чувство за ритъм.

– Аз също нямам. Хайде да опитаме заедно.

Ние се притискаме в множеството на дансинга и бавно ни избутват напред.

– Трима мъже без жени в нощен клуб – казва Герда. – Защо?

– Защо не? Моят приятел Георг твърди, че който довежда със себе си жени в нощен клуб, ги поканва да му сложат рога.

– Кой е вашият приятел Георг? Този с дебелия нос ли?

– Онзи с плешивата глава. Той е привърженик на системата на харема. Според него жените не трябва да си показват носа навън.

– Разбира се... А вие?

– Аз нямам система. Накъдето ме отведе вятърът.

– Не ме настъпвайте – казва Герда. – Не сте толкова лек. Тежите най-малко седемдесет килограма.

Аз се съвземам. Ние сме изтикани точно пред масата на Ерна и този

път, слава богу, тя ме позна, при все че главата ѝ беше облепната на рамото на черноборсаджията с гравирания пръстен и той я беше обхванал здраво през кръста. Нека дяволът да внимава на синкопите! Аз се усмихвам надолу към Герда и я притеглям по-близо до себе си. В същото време наблюдавам Ерна.

Герда ухае на парфюм от момини сълзи.

– Не ме притискайте – казва тя. – Така нищо няма да постигнете пред дамата с червените коси. Нали това искате?

– Не – лъжа аз.

– Съвсем не трябваше да ѝ обръщате внимание. Вместо това вие я гледахте като хипнотизиран и неочаквано изиграхте тази сцена с мене. Боже мой, та вие сте съвсем начинаещ!

Все още се опитвам да задържа фалшивата усмивка на лицето си; за нищо на света не бих искал Ерна да забележи, че и тук сбърках.

– Не съм изиграл никаква сцена – казвам немощно. – Аз не исках да танцувам.

Герда ме отблъсква от себе си.

– Изглежда, че на всичко отгоре сте и отличен кавалер. Престанете! Краката ме заболяха.

Обмислям дали да ѝ обясня, че исках да кажа друго; но кой знае как ще ме разбере! По-добре да си държа устата и с високо вдигната глава, но посрамен, да тръгна след нея към масата.

Там междуременно алкохолът е оказал своето въздействие. Георг и Ризенфелд си говорят на „ти“. Собственото име на Ризенфелд е Алекс. Най-късно след час той и мене ще накара да му говоря на „ти“. Разбира се, утре сутринта всичко ще е отново забравено.

Аз съм доста мрачен и очаквам Ризенфелд да се умори. Танцуващите се плъзгат, носени от музиката, в някакъв бавен поток от шум, телесна близост и стадно чувство. Ерна също минава предизвикателно край нас, без да ми обърне внимание. Герда ме бутва.

– Косата ѝ е боядисана – казва тя; изпитвам отвратителното чувство, че иска да ме утеши.

Кимам и забелязвам, че достатъчно съм се напил. Най-сетне Ризенфелд извиква келнера. Лиза си е отишла; сега и Ризенфелд иска да си вървим.

Минава доста време, докато се приготвим. Ризенфелд наистина плаща шампанското; аз очаквах, че ще остави на нас да платим четирите бутилки, които беше поръчал. Сбогувам се с Вили, Рене дьо ла Тур и Герда Шнайдер. И без това ще затварят заведението; музиката също се

стяга да си отива. Всички се струпват при изходите и на гардероба.

Неочаквано се оказвам до Ерна. Нейният кавалер се блъска около гардероба и размахва дългите си ръце, за да вземе мантото ѝ. Ерна ме измерва с леден поглед.

– Тук трябваше да те пипна! Сигурно не очакваше!

– Ти ли ме пипна? – казвам смаян. – Аз пипнах тебе!

– И с какви субекти! – продължава тя, като че не съм ѝ отговорил. – С паднали жени! Не ме докосвай! Кой знае какво си хванал на бърза ръка!

Не бях направил никакъв опит да я докосна.

– Аз съм тук служебно – казвам ѝ. – А ти? Какво търсиш тук?

– Служебно! – изсмива се остро тя. – Служебно! Че кой е умрял?

– Гръбнакът на държавата, дребният спестител – отвръщам аз и си мисля, че съм остроумен. – Всеки ден го погребват тук, но надгробният му паметник не е кръст, а някакъв мавзолей, наречен борса.

– И аз съм вярвала на такъв един пропаднал субект! – пояснява Ерна, като че пак нищо не бях казал. – Всичко е свършено между нас, господин Бодмер!

Георг и Ризенфелд се борят на гардероба за шапките си. Забелязвам, че неправилно съм почнал да се отбранявам.

– Слушай! – фуча аз. – Кой ми каза днес следобед, че не може да излезе, че има ужасно главоболие? И кой се кълчи тука с някакъв дебел черноросаджия? Носът на Ерна побелява.

– Нахален драскач на стихове! – съска тя, като че пръска витриол. – Да не мислиш, че си кой знае какво, понеже можеш да преписваш стихове на умрели хора? Научи се най-напред да печелиш достатъчно пари, за да можеш да изведеш една дама според общественото ѝ положение! До гуша ми дойде от твоите излети сред природата! Под копринените знамена на месец май! Ще се разхълцам от състрадание!

Копринените знамена са цитат от стихотворението, което ѝ изпратих днес следобед. Вътрешно ми се вие свят, но външно се хиля.

– Хайде да не се отклоняваме от темата – казвам аз.

– Кой си отива с двама почтени търговци у дома? И кой с един кавалер?

Ерна ме поглежда учудено.

– Да тръгна нощем сама по улиците като някоя кабаретна проститутка ли? За каква ме смяташ? Да не би да мислиш, че имам желание да позволя на всеки простак да ми дрънка глупости? Какво собствено си мислиш?

– Ти въобще не трябваше да идваш!

– Така ли? Гледай ти! Иска ти се вече и заповеди да издаваш, а? Ще ми забранява да излизам, а той ще се шляе! Друго не щеш ли? Да не искаш да ти плета чорапи? – Тя се смее язвително. – Господинът пие шампанско, а за мене беше достатъчно минералната вода и бира, или някое евтино вино, на което Не се знае годината!

– Шампанското не го поръчах аз! Поръча го Ризенфелд!

– Разбира се, ти всякога си невинен, ти, пропаднал даскал такъв! Какво се увърташ още тук? Аз нямам вече нищо общо с тебе! Не ми досаждай повече!

От ярост загубвам дар слово. Георг се приближава и ми подава шапката. Черноборсаджията на Ерна също се появява. Двамата си отиват.

– Чу ли нещо? – питам Георг.

– Отчасти. Защо спориш с жена?

– Не исках да споря.

Георг се смее. Той никога не се напива съвсем, ако ще да е погълнал и цяла кофа.

– Не се оставяй никога да те въвлекат в спор. Винаги ще бъдеш без всякакви изгледи за успех. Защо искаш да докажеш, че си прав?

– Да – казвам аз. – Защо? Навярно, защото съм син на германската земя. Никога ли не си убеждавал с доводи жена?

– Разбира се. Но това не ми пречи да давам добри съвети на другите.

Хладният въздух действа на Ризенфелд като някакъв мек чук.

– Хайде да си говорим на „ти“ – казва ми той. – Нали сме братя. Използуваме плодовете на смъртта. – Той се смее, пръхтейки като лисица. – Аз се казвам Алекс.

– А аз Ролф.

Нямам намерение да отстъпвам честното си собствено име Лудвиг срещу това пианско побратимяване за една нощ. Ролф не пада по-долу от Алекс.

– Ролф? – възкликва Ризенфелд. – Какво глупаво име! Все тъй ли си се казвал!

– Имам право да се казвам така през високосни години и вечер след службата. Алекс също не е нищо особено.

Ризенфелд леко се олюлява.

– Няма значение – казва той великодушно. – Момчета, отдавна не съм се чувствувал толкова добре! Има ли у вас още кафе?

– Разбира се – казва Георг. – Ролф може да прави чудесно кафе.

Кандилкаме се през сенките на черквата „Света Мария“ към Хакен-щрасе. Пред нас върви като щъркел един самотен странник и хлътва в нашата порта. Това е фелдфебелът Кнопф, който се завръща от своята инспекционна обиколка из кръчмите. Ние вървим подир него и го настигахме точно когато си пуща водата върху черния обелиск до вратата.

– Господин Кнопф – казвам аз, – това не е прилично!

– Свободно! – мърмори Кнопф, без да се обръща.

– Господин фелдфебел – повтарям аз, – това не е прилично! Това е свинщина! Защо не правите тази работа във вашето жилище?

Той за миг извърща глава.

– Да пикая в моята гостна стая? Да не сте луд?

– Не във вашата гостна стая! Вие имате прекрасен клозет в къщи. Използвайте го! Той е само на десетина метра отук.

– Дрън-дрън!

– Вие осквернявате символа на нашата търговска къща! А вършите и светотатство. Това е надгробен камък. Свято нещо.

– Ще стане надгробен камък, когато иде на гробищата – казва Кнопф и важно се отправя към своята къщна врата. – Лека нощ на всички господа.

Той прави лек поклон и в същия миг си блъска главата в напречната греда на портата. Мърморейки, Кнопф изчезва.

– Кой беше този? – пита ме Ризенфелд, докато търся кафе.

– Вашата противоположност. Един абстрактен пияница. Пие без всякакво въображение. Няма нужда от никаква помощ отвън. От никакви примамливи видения.

– И това не е малко! – Ризенфелд сяда до прозореца. – Значи, кръчмарско буре. Човек живее с мечти. Още ли не знаете това?

– Не. Все още съм прекалено млад, за да го зная.

– Вие не сте прекалено млад. Само сте самопродукт на войната – емоционално неузрял, а вече много опитен в убиването.

– Мерси – казвам аз. – Как е кафето?

Алкохолната мъгла като че се прояснява. Отново си говорим на „вие“.

– Мислите ли, че дамата отсреща си е вече в къщи? – обръща се Ризенфелд към Георг.

– Вероятно. Там всичко е тъмно.

– А може да е тъмно, защото още я няма. Не можем ли да почакаме няколко минути?

– Разбира се!

– Докато чакаме, бихме могли да уредим нашата сделка – казвам аз.
– Трябва само да се подпише договoрът. През това време ще донеса прясно кафе от кухнята.

Излизам и по този начин давам време на Георг да обработи Ризенфелд. Такова нещо става по-добре без свидетели. Сядам на стълбището. От работилницата на дърводелеца Вилке долита кротко похъркване. Там сигурно все още спи Хайнрих Крол, защото Вилке живее навън. Търговецът с национален дух хубавичко ще се изплаши, когато се събуди в ковчега. Чудя се дали да го събудя, но съм много уморен, а и вече се развиделява – нека уплахата бъде огненото кръщение на този безстрашен воин, нека да го кали и да му даде да разбере какъв е крайният резултат от една малка, хубава война. Поглеждам часовника, очаквам сигнала на Георг и се взирам в градината. Утрото безмълвно се надига от разцъфналите дървета като от някакво бяло легло. В осветения прозорец на първия етаж отсреща стои фелдфебелът Кнопф по нощница и допива последната глътка от бутилката. Котката се търка о краката ми. „Слава богу – мисля си аз, – неделният ден свърши“.

V

Една жена в траурни дрехи се вмъква през портата и се спира нерешително в двора. Аз излизам навън. Мисля си: „Клиентка, която иска да купи надгробен камък“ – и запитвам:

– Желаете ли да видите нашата изложба? Тя кима, но веднага добавя:

– Не, не, това още не е необходимо.

– Вие спокойно можете да я разгледате. Не е нужно да купувате нищо. Ако желаете, ще ви оставя и сама.

– Не, не! Аз идвам... аз исках само...

Изчаквам. В нашата работа няма никакъв смисъл да бъдеш много настойчив.

След известно време жената казва:

– Аз исках... за моя мъж...

Кимам и продължавам да чакам. В същия момент се обръщам към редицата на малките белгийски надгробни камъни.

– Тези тук са много хубави паметници – казвам най-после.

– Да, сигурно, само че... – Тя пак се запъва и ме поглежда почти умолително. – Не зная дали изобщо е позволено – проговаря най-сетне тя с мъка.

– Какво? Да поставите надгробен камък? Кой може да ви забрани това?

– Гробът не е в гробището...

Поглеждам я изненадан.

– Пасторът не иска моят мъж да бъде погребан в гробището – казва тя бързо и тихо, с извърнато настрана лице.

– Защо не иска? – питам учуден.

– Той... понеже той сам посегна на живота си-изговаря с усилие жената. – Самоуби се. Не можеше повече да издържа.

Тя стои и ме гледа втрещено. Още е уплашена от това, което каза.

– Вие искате да кажете, че поради това той не може да бъде погребан в гробището? – питам аз.

– Да. Не може да бъде погребан в католишкото гробище. В благословена земя.

– Но това е глупост! – казвам ядосан. – Той би трябвало да бъде погребан в двойно благословена земя. Никой не посяга на живота си

току-тъй. Съвсем сигурна ли сте, че това е вярно?

– Да, пасторът го каза.

– Пасторите много говорят, това им е работата. В противен случай къде трябва да бъде погребан?

– Извън гробищата. От другата страна на черковната стена. Не на благословената страна. Или в градските гробища. Но там не бива. Там всички лежат безразборно.

– Градските гробища са много по-хубави от католишките – казвам аз. – И там погребват католици. Тя клати глава.

– Не бива. Той беше набожен. Трябва... – Очите ѝ изведнъж се напълват със сълзи. – Той сигурно не е помислил, че няма да може да бъде погребан в благословена земя.

– Навярно той въобще не е мислил за това. Но вие не се тревожете заради вашия пастор. Аз зная хиляди много набожни католици, които не са погребани в благословена земя.

Тя бързо се обръща към мене.

– Къде?

– По бойните полета в Русия и Франция. Те лежат там заедно в масови гробове – католици, евреи и протестанти, и аз мисля, че бог няма нищо против.

– Това е друго. Те са загинали в бой. А моят мъж...

Сега тя заплаква неудържимо. В нашата търговия сълзите са нещо обикновено; но тези сълзи са по-особени. При това жената е като вейка; мислиш, че вятърът може да я отвее.

– Навярно в последния миг той се е разкалял – казвам аз, само за да кажа нещо. – А щом се е разкалял, всичко е простено.

Жената ме поглежда. Толкова е жадна за мъничко утеха!

– Наистина ли мислите така?

– Разбира се. Свещеникът, естествено, не знае това. Знае го само вашият мъж. А той не може вече да го каже.

– Пасторът твърди, че смъртният грях...

– Мила госпожо – прекъсвам я аз. – Бог е много по-милосърден от свещениците, можете да ми вярвате.

Сега разбирам какво я измъчва. Не толкова неблагоприятен гроб, колкото мисълта, че мъжът ѝ като самоубиец трябва да гори за вечни времена в ада и че може би ще бъде спасен и ще се отърве с няколко стотици хиляди години в чистилището, ако бъде погребан в католишките гробища.

– Всичко стана заради парите – казва тя. – Те бяха вложени в

спестовната каса за пет години, докато детето навърши пълнолетие, и затова не можеше да ги тегли. Тези пари бяха зестрата на дъщеря ми от първия ми брак. Той ѝ беше настойник. Когато преди две седмици доби право да ги изтегли, те вече не струваха нищо, и годеникът върна годеща. Той се е надявал, че имаме пари за по-голяма зестра. Преди две години тези пари щяха да стигнат, но сега те вече нищо не струват. Дъщеря ми плака много. Мъжът ми не можа да издържи. Мислеше, че той е виновен; трябвало повече да внимава. Но парите можеха да бъдат изтеглени само след като дъщеря ми навърши пълнолетие. Така лихвата беше по-висока.

– Че как би могъл да внимава повече? Такова нещо се случва днес на хиляди хора. Нали не е бил банкер.

– Не, беше счетоводител. Съседите...

– Не обръщайте внимание какво казват съседите. Те са способни само на зловни клюки. А за всичко друго се осланяйте на бога.

Чувствавам, че не съм много убедителен; но какво мога да кажа на една жена при такива обстоятелства? Положително не това, което наистина мисля.

Тя избърсва очите си.

– Не би трябвало изобщо да ви разказвам това. Какво ви интересува то? Извинявайте! Но понякога човек не знае накъде...

– Нищо – казвам аз. – Ние сме свикнали. Ако знаете колко хора, които са загубили свои близки идват тук.

– Вярно, но не са ги загубили така...

– Напротив – обяснявам аз. – В тези тъжни времена това се случва много по-често, отколкото си мислите. Само през последния месец имаше седем такива случаи. Все хора, които не знаят вече какво да правят. Следователно все порядъчни хора. Непочтените намират изход. Жената ме поглежда.

– Мислите ли, че може да се постави надгробен камък, щом не е погребан в благословена земя?

– Ако имате позволение за гроб, може. Съвсем сигурно може в градските гробища. Ако желаете, изберете си един камък, ще го вземете, когато всичко се уреди.

Жената се оглежда. След това посочва третия поред от най-малките надгробни камъни.

– Колко струва един такъв?

Винаги е така. Бедните никога не питат веднага колко струва най-малкият; не го правят като че от някаква особена учтивост пред смъртта

и покойника. Не желаят да питат първо за най-евтиния; дали после ще го вземат, това е друг въпрос.

Не мога да ѝ помогна, обаче камъкът струва сто хиляди марки. Жената уплашено отваря уморените си очи.

– Ние не можем да платим толкова пари. Това е много повече отколкото...

Мога да си представя, че е повече от това, което е останало от наследството.

– Тогава вземете този, малкия – казвам аз. – Или просто една надгробна плоча, а не камък. Виждате ли, тук има една – тя струва тридесет хиляди марки и е много хубава. Нали искате да се знае само къде е погребан мъжът ви, а за тая цел е все едно дали ще поставите плоча или камък.

Тя разглежда плочата от пясъчник.

– Да, но...

Жената навярно няма пари да плати наема си за следващия месец, но при все това не иска да купи най-евтиното, като че ли на умрелия нещастник сега не му е все едно. Ако по-рано му беше влезла в положението малко повече, ако се беше вайкала по-малко с дъщеря си, той може би щеше да е жив все още.

– Ние можем да позлатим надписа – казвам аз. – Тогава ще изглежда много пристойно и благородно.

– С надписа повече ли ще струва?

– Не. Надписът е включен в цената.

Това не е вярно. Но не мога да постъпя иначе; тя е като врабче в черните си дрехи. Ако поиска сега някой дълъг стих от Библията, ще загазя; за да се издълбае, ще струва повече от плочата. Тя обаче иска само името и цифрите – 1875 – 1923.

Жената изважда от чантата си куп банкноти, които някога са били смачкани, а след това всички изгладени и свързани на пачки. Въздъхвам дълбоко – предплащане! Това отдавна не се е случвало. Тя сериозно отброява три пачки банкноти. Почти нищо не ѝ остава.

– Тридесет хиляди. Искате ли да ги преброите?

– Не е нужно. Сигурно са толкова.

Трябва да са толкова. Тя положително ги е броила няколко пъти.

– Искам да ви кажа нещо – обяснявам аз. – Ние ще ви дадем и една циментова рамка. С нея гробът ще изглежда много правилно... очертан.

Тя ме поглежда уплашено.

– Даром – добавям аз.

Блясъкът на някаква лека, тъжна усмивка минава бързо по нейното лице.

– За пръв път някой е любезен към мене, откакто се случи това. Да не говорим за дъщеря ми. Тя казва, че позорът...

Жената си изтрива сълзите. Аз съм много смутен и се улавям, че се държа като актьора Гастон Мюнх в ролята на граф Траст от „Чест“ на Зудерман в градския театър. За да се отърва от това чувство изпивам глътка ракия след като жената си отива. После си спомням, че Георг все още не се е върнал от срещата си с Ризетфелд в банката и ставам недоверчив към самия себе си; може би извърших това с жената само за да подкупя Господ. Едно добро дело срещу друго – надгробна рамка и надпис срещу тримесечна полица на Ризенфелд и порядъчна доставка гранит. Това толкова ме ободрява, че изпивам още една ракия. После виждам във по обелиска следите на фелдфебела Кнопф, донасям кофа вода, за да ги измия, и високо го проклинам. Но Кнопф спи в стаята си като праведник.

– Само шест седмици – казвам разочарован.

Георг се смее.

– Една полица за срок от шест седмици не е за пренебрегване. Банката не искаше да даде повече. Кой знае колко ще се покачи доларът дотогава! Затова пък Ризенфелд обеща след четири седмици пак да намине насам. Тогава ще можем отново да се споразумеем.

– Вярваш ли го?

Георг свива рамене.

– Защо не? Може би Лиза ще го привлече пак насам. В банката той все още мечтаеше за нея, както Петрарка за Лаура.

– Добре, че не я видя през деня и отблизо.

– Това в много случаи е полезно. – Георг се стъписва и ме поглежда. – Но не и при Лиза. Та тя наистина не изглежда толкова зле!

– Сутрин понякога има доста големи торбички под очите. И съвсем не е романтична. Такава една яка кобила.

– Романтична! – Георг се хили презрително. – Какво пък значи това! Има много видове романтика. И у яките жени има прелести!

Поглеждам го внимателно. Да не би самият той да е хвърлил око на Лиза. Георг е особено потаен в личните си работи.

– Под романтика Ризенфелд сигурно разбира приключение във висшето общество – казвам аз. – Не афера с жената на един касапин на коне.

Георг не е съгласен.

– Каква е разликата? Днес висшето общество често пъти се държи по-вулгарно дори от един касапин на коне.

Георг е нашият специалист по висшето общество. Той е абонат на „Берлинер тагеблат“ и го чете най-вече, за да следи новините върху изкуството и висшето общество. Отлично е осведомен. Никоя актриса не може да се омъжи, без той да знае това; всеки важен развод сред аристокрацията е врязан дълбоко в неговата памет. Не бърка никога, даже след три, четири брака – като че води счетоводство за това. Георг познава всички театрални представления, чете критиките, посветен е във всичко за висшето общество на Курфюрстендам¹⁷, и не само това: той следи и международния живот, осведомен е за големите филмови звезди и царлиците на висшето общество – чете филмови списания, а един познат от Англия понякога му изпраща „Тетлър“ и няколко други изящни списания. Това му оправя за дълго време настроението. Самият той никога не е бил в Берлин, а в чужбина е ходил само като войник, през войната във Франция. Георг мрази своята професия, но след смъртта на баща си трябваше да я поеме; Хайнрих беше много наивен за нея. Списанията и картините му помагат да преодолее малко разочарованието си; те са негова слабост и отмора.

– Една вулгарна дама от висшето общество е нещо за опитния познавач – казвам аз. – Но не и за Ризенфелд. Този чиличен сатана има нежно въображение.

– Ризенфелд! – По лицето на Георг се изписва презрителна гримаса. За него господарят на Оденвелдските заводи с повърхностното му увлечение по френските дами е безнадежден парвеню. Какво знае този подивял дребен буржоа за прелестния скандал при развода на графиня Хомбург? Или за последната премиера на Елизабет Бергнер? Той даже не е чувал имената им! Георг обаче знае Гота¹⁸ и лексикона на артистите едва ли не наизуст.

– В същност ние трябва да изпратим на Лиза един букет цветя – казва той. – Тя ни помага, без сама да знае това.

Пак го поглеждам внимателно.

– Направи това сам – отвръщам аз. – По-добре ми кажи дали Ризенфелд ни е бутнал в поръчката един полиран от всички страни кръст-паметник.

– Два. Втория дължим на Лиза. Казах му, че ще го изложим така, че

17. Улица в Берлин. – Б. пр.

18. Има се предвид прочутият „Алманах Гота“ – генеологичен дипломатически и статистически годишник. – Б. пр.

тя винаги да може да го вижда. Изглежда, той държи на това.

– Можем да го поставим тук, до прозореца в канцеларията. Сутрин, когато става и слънцето го е огряло, ще й прави силно впечатление. Бих могъл да нарисувам на него със златни букви: *Memento mori*¹⁹! Какво има днес при Едуард?

– Немски бифтек.

– Кълцано месо, значи. Защо кълцалото месо да е немско?

– Защото ние сме войнствен народ и даже в мирно време си накълцваме лицата на дуели. Ти дъхаш на ракия. Защо? Да не би заради Ерна?

– Не. А понеже всички трябва да умрем. Това все още ме поразява по някой път, макар че го знам от доста време.

– Това ти прави чест. Особено в нашата професия. Знаеш ли какво бих желал?

– Разбира се. Би желал да си моряк на някой китоловен кораб; или търговец на копра²⁰ в Таити; или откривател на Северния полюс, изследовател на река Амазонка, Айнщайн и шейх Ибрахим с цял харем жени от двайсет различни народности, включително черкезки; те били толкова пламенни, че човек можел да ги прегръща само с азбестова маска.

– Това се разбира от само себе си. Но освен това бих желал да съм глупак, лъчезарен глупак. Това е най-големият дар през нашето време.

– Глупак като Парцифал²¹?

– По-малко изкупителен. Вярващ, миролюбив, здрав, идиличен глупак.

– Ела – казвам аз. – Ти си гладен. Грешката ни е, че не сме нито истински глупави, нито истински умни. Винаги сме някъде по средата – ни рак, ни риба. Това уморява и понякога ни прави тъжни. Човек трябва да знае къде му е мястото.

– Наистина ли?

– Не – отвърщам аз. – Това ще го направи само уседнал и дебел. Но какво ще кажеш, ако тази вечер отидем на концерт като компенсация за „Червената мелница“? Ще свирят Моцарт.

– Тази вечер ще си легна рано – обяснява Георг. – Това е моят Моцарт. Върви сам. Изправи се смел и самотен срещу пристъпа на доброто. Това не е безопасно и е по-разрушително от обикновената злоба.

– Да – казвам аз и мисля за жената отпреди обед, която приличаше

19. *Memento mori* (лат.). – помни, че ще умреш. – Б. пр.

20. Копра (малайска) – ядки от кокосови орехи. – Б. пр.

21. Парцифал – легендарен рицар, герой на средновековни романи, тръгнал да дири мистичната чаша на свети Граал, която съдържала кръвта на Христос. – Б. пр.

на врабче.

Късно следобед е. Чета семейните новини във вестниците и изрязвам скръбните вести. Това винаги ми връща вярата в хората, особено след вечери, в които е трябвало да черпим наши доставчици или представители. Ако се съди по скръбните вести, човек е напълно свършен. В тях има само отлични бащи, безупречни съпрузи, примерни деца, безкористни, пожертвувателни майки, оплаквани от цялото семейство дядовци и баби, търговци, в сравнение с които Франциск Асизки трябва да е бил необуздан егоист, генерали, които се разтапят от доброта, човечни прокурори, оръжейни фабриканти, които са едва ли не светци-с две души, ако се вярва на скръбните вести, земята е била обитавана от цяла орда ангели без крила. Без никой да подозира това. Любовта, която в живота наистина се среща съвсем рядко в чист вид, озарява смъртта от всички страни и е най-често срещаното нещо изобщо. Скръбните вести просто гъмжат от най-висши добродетели, от предани граждани, от дълбока набожност, от безкористна саможертва, а и опечалените знаят как трябва да се държат – те са сломени от скръб, загубата е безвъзвратна, те никога няма да забравят покойника – и това възвисява душата ни, когато го четем, и ни кара да бъдем горди, че принадлежим към една раса, която изпитва толкова благородни чувства. Изрязвам скръбната вест за хлебаря Нибур. Той е обрисован като благ, предано грижовен, обичан съпруг и баща. Аз лично съм виждал как госпожа Нибур бяга с разпуснати плитки от къщи. И как благият Нибур тича след нея и я бие с колана си; виждал съм и ръката, която предано грижовният баща бе счупил на своя син Роланд, когато в пристъп на внезапен гняв го хвърлил от прозореца на партерното си жилище. Нищо по-хубаво не би могло да се случи на сломената от скръб вдовица от това, че най-после този изверг се сгромоляса, сполетян от удар, както печеше сутрешните хлебчета и кифли; и все пак изведнъж вече не ѝ се вярва, че е било така. Всичко, което е сторил Нибур, е заличено от смъртта. Той се е превърнал в идеал. Човекът, който има удивителната дарба да се самоизмамва и лъже, при смъртни случаи проявява тази дарба особено силно и я нарича пиетет. Най-учудващото обаче е, че скоро започва да вярва така твърдо в това, което твърди, като че е турил плъх в една шапка и веднага след това е извадил от нея снежнобяло питомно зайче.

Госпожа Нибур преживя това магическо преображение, когато мъкнеха нагоре по стълбите на жилището ѝ негодника-пекар, който всеки ден я пердашеше. Вместо да падне на колене и да благодари на бога за избавлението си, в нея веднага настъпи преображението поради

смъртта. Тя се хвърли с плач върху трупа и оттогава насам очите ѝ не са пресъхвали. На сестра си, която ѝ напомни за многото побоища и за неправилно зарасналата ръка на Роланд, тя възмутено обясни, че това са дреболии и за тях била виновна горещината на пещта; в неуморната си грижа за семейството Нибур работел премного и от време на време пещта му действувала като слънчев удар. С тези думи тя посочи на сестра си вратата и продължи да скърби. Иначе е благоразумна, почтена и работлива жена, която преценява нещата правилно; но сега отведнъж вижда Нибур такъв, какъвто той никога не е бил, и твърдо вярва в това, а тъкмо туй е толкова удивително. Човек е не само вечен лъжец, но и вечно вярващ; той вярва в доброто, красотата и съвършенството, дори когато го няма или е само в зародиш, и това е втората причина, поради която четенето на скръбни вести ми действува поучително и ме прави оптимист.

Поставям скръбната вест за Нибур при другите седем, които съм изрязал. В понеделник и вторник винаги имаме по няколко в повече отколкото през другите дни.

Краят на седмицата е причина за това; човек празнува, яде, пие, кара се, вълнува се, а сърцето, артериите и главата не могат вече да издържат. Жалейката на госпожа Нибур слагам в чекмеджето на Хайнрих Крол. Това е случай за него. Той е откровен човек без ирония и докато госпожа Нибур ще му поръчва надгробен камък, ще има същата представа за преобразяващото въздействие на смъртта, както нея. Ще му бъде лесно да говори за скъпия, незабравим покойник, още повече, че Нибур беше от компанията на неговата маса в гостилница „Цвете“.

За днес моята работа е свършена. Георг Крол се е оттеглил с новите броеве на „Берлинер тагеблат“ и „Еlegantен свят“ в своята кабина до канцеларията. Аз бих могъл да поработя още малко с цветна креда върху скицата на един военен паметник; но затова има време и утре. Заклучвам пишещата машина и отварям прозореца. От жилището на Лиза прозвучава грамофон. Тя се появява, този път напълно облечена, и размахва от прозореца огромен букет червени рози. При това ми изпраща една въздушна целувка. „Георг! – мисля си аз. – Виж го ти, каква тиха вода бил!“ Соча към неговата стая. Лиза се надвесва от прозореца и изгравка със своя дрезгав глас през улицата:

– Сърдечно благодаря за цветята! Вие, погребалните птици сте били големи кавалери!

Тя показва своите хищнически зъби и цяла се тресе от смях над собственото си остроумие. После изважда някакво писмо.

– „Многоуважаема – чете тя с прегракнал глас-Един обожател на вашата красота си позволява да сложи тези рози в нозете ви“. – Шумно си поема дъх. – Ами адресът! За Цирцея²² на Хакенщрасе 5.

– Какво е Цирцея?

– Жена, която превръща мъжете в свини.

Лиза се тресе, явно поласкана. Струва ми се, че заедно с нея се тресе и малката стара къща. „Това не е работа на Георг – мисля си аз. – Той не си е загубил напълно ума.“

– От кого е писмото? – питам аз.

– Александер Ризенфелд – отговаря с пресипнал глас Лиза. – Адрес: чрез Крол & Синове. Ризенфелд. – Тя почти хълца. – Да не е оня дребосък, мухълото, с когото бяхте в „Червената мелница“?

– Не е дребосък, нито мухльо – отвръщам аз. – Той е куклен великан и е много мъжествен. Освен това е билиардер!

За миг лицето на Лиза става замислено. После тя махва с ръка, поздравява още веднъж и изчезва. Аз затварям прозореца. Изведнъж, без причина, си спомням за Ерна. Започвам неловко да си подсвирквам и се запътвам бавно през градината отсреща към бараката, в която работи скулпторът Курт Бах.

Той седи с китарата си на стъпалата пред вратата. Зад него се мерзеее каменният лъв, който той извайва за един военен паметник. Все същата умираща котка със зъбобол.

– Курт – заговарям го аз. – Ако можеше тозчас да ти се изпълни едно желание, какво щеше да си пожелаеш?

– | Хиляда долара – отвръща той, без да се замисля, и изтръгва един оглушителен акорд от китарата си.

– Пфу, дявол да го вземе! Мислех те за идеалист.

– Идеалист съм. Затова си пожелавам хиляда долара. Няма нужда да си пожелавам идеализъм. От него имам в изобилие. Липсват ми пари.

Няма какво да се възрази. Безпогрешна логика.

– А какво би направил с парите? – питам аз с известна надежда все още.

– Бих си купил един жилищен квартал и бих живял от наемите.

– Не те е срам! – казвам аз. – И това ли е всичко? Впрочем от наемите не можеш да живееш; много са ниски, а е забранено да ги повишаваш. Следователно от тях не би могъл да плащаш даже ремонтите и

22. Цирцея (гр.) – в гръцката митология – вълшебница, владетелка на остров, където попаднал Одисей със своите спътници, които тя превърнала в свине. – Б. пр.

скоро ще бъдеш принуден отново да продадеш къщите.

– Но не и къщите, които бих купил! Тях ще задържа, докато преми-не инфлацията. След това пак ще ми носят истински наеми, а аз ще трябва само да ги събирам – Бах изтръгва нов акорд. – Къщи – продължава той захласнато, сякаш говори за Микеланжело. – За сто долара днес можеш да купиш къща, която по-рано е струвала четиридесет хиляди златни марки. Колко пари могат да се спечелят! Защо нямам един бездетен чичо в Америка?

– Жалко! – казвам разочарован. – За една нощ ти изглежда си станал отворителен материалист. Собственик на къщи! А къде остава тво-ята безсмъртна душа?

– Собственик на къщи и скулптор. – Бах отново издрънква едно глисандо²³.

На горния етаж дърводелецът Вилке барабани в такт с него. Той прави един бял детски ковчег: бърза поръчка срещу извънредно заплащане. – Тогава няма да е необходимо вече да правя за вас никакви прок-лети умираещи лъвове и отлитащи орли! Никакви животни! Никога вече няма да правя животни! Животните трябва или да ги ядеш, или да им се любуваш. Нищо друго. Омръзнаха ми животните. Особено героичните.

Той засвирва „Ловецът от Курпфалц“. Виждам, че тази вечер с него не може да се води сериозен разговор. Особено разговор, при който се забравят неверни жени.

– Какъв е смисълът на живота? – питам на тръгване.

– Спане, лапане и жени.

Махвам с ръка в знак на съгласие и тръгвам обратно. Неволно па-падам в такт с чукането на Вилке; забелязвам това и променям ритъма.

Под свода на портата стои Лиза. Тя държи розите в ръка и ми ги подава.

– Ето! Задръж си ги! От такова нещо не се нуждая.

– Защо? Нима нямаш какво чувство за красотата на природата?

– Слава богу, нямам. Не съм крава. Ризенфелд! – Тя се смее със своя глас от нощния клуб. – Кажи на момчето, че не съм някоя, на която се подаряват цветя.

– А какво?

– Скъпоценности – отвръща Лиза. – Какво друго?

– Рокли не може ли?

23. Глисандо (ит.) – маниер при свирене на струнен инструмент, при който пръстът се плъзга леко и бързо по струните. – Б. пр.

– Рокли когато човек е станал интимен. – Тя ме стрелва с поглед. – Имаш окаян вид. Искаш ли малко да те ободря?

– Благодаря – отговарям аз. – Достатъчно съм бодър. Върви сама на твоя обичаен коктейл в „Червената мелница“.

– Не става дума за „Червената мелница“. Все още ли свириш на орган за идиотите?

– Да – казвам изненадан. – Откъде знаеш?

– Говори се. Знаеш ли, че искам да дойда някой път с тебе в тази лудница.

– Ти и без мене ще отидеш скоро там.

– Хайде де, ще видим кой от нас ще отиде пръв – заявява нехайно Лиза и слага цветята върху един надгробен камък. – Прибери този зеленчук! Не мога да го държа в къщи. Моят старец е много ревнив.

– Какво?

– Ясно какво. Ревнив е като бръснач! А защо да не е?

Не зная как един бръснач може да бъде ревнив; но образът е убедителен.

– Щом мъжът ти е ревнив, как можеш тогава да изчезваш всяка вечер? – питам аз.

– Ами той коли нощем. Аз се възползвам от това.

– А когато не коли?

– Тогава съм на служба като гардеробиерка в „Червената мелница“.

– Наистина ли?

– Ех, малкият, много си досаден – отвръща Лиза. – Като моя старец!

– А роклите и скъпоценностите?

– Всичките са евтини и фалшиви. – Лиза се хили. – Вярва като всеки съпруг. И тъй, прибери този зеленчук! Изпрати го на някое сукалче. Имаш вид на такъв, дето праща цветя.

– Зле ме познаваш.

Лиза ми хвърля един многозначителен поглед през рамо. След това тръгва обратно през улицата със своите красиви крака, обути в протрити червени чехли. Единият е украсен с помпон; на другия помпонът е паднал.

Розите пламтят в здрача. Това е внушителен букет. Ризенфелд се е бръкнал дълбоко. Оценявам букета на петдесет хиляди марки, оглеждам се предпазливо, грабвам го като крадец и отивам в моята стая.

Горе вечерта е застанала в синя мантия на прозореца. Стаята ми е пълна с отражения и сенки, а самотата се стоварва ненадейно върху

мене, също като удар с тояга из засада. Зная, че това е глупост – не съм по-самотен от някой вол сред стадо волове, но какво да правя? Самотата няма нищо общо с липсата на общество. Изведнъж ми хрумва, че вчера може би бях много невъздържан с Ерна. Може би всичко това можеше да се изясни съвсем безобидно. При това тя ревнуваше, това личеше от всяка нейна дума. А ревността е любов, това всеки го знае.

Вторачил съм се през прозореца и си давам сметка, че ревността не е любов. Но какво общо има всичко това? Здрачът изопачава мислите, а Георг казва, че с жени не бива да спориш. А точно това направих аз! Изпълнен с разкаяние, усещам уханието на розите, което превръща стаята ми в планината на Венера²⁴ от „Танхойзер“.

Забелязвам, че се разтапям от всеопрощение, всепримирение и надежда. Бързо написвам няколко реда, залепвам писмото, без да го прочета още веднъж, и отивам в канцеларията, за да взема оттам изящната хартия, в която пристигна последната пратка порцеланови ангели. Увиavam в нея розите и тръгвам да търся Фриц Крол, най-младия потомък на фирмата. Той е на дванайсет години.

– Фриц, искаш ли да спечелиш две хилядарки?

– Зная вече – отвърща Фриц. – Дайте ги! Същия адрес ли?

– Да.

Фриц изчезва с розите; той е третият разумен човек тази вечер. Всички знаят какво искат, Курт, Лиза, Фриц – само аз нямам никаква представа. И Ерна не е това, което искам – разбирам го в момента, когато вече не мога да извикам Фриц да се върне. Но какво е това? Къде са олтарите, къде са боговете и жертвите? Решавам да отида на Моцартовия концерт, макар че ще съм сам и музиката ще ми подейства още по-лошо.

Когато се връщам звездите трептят високо на небето. Стъпките ми кънтят по уличката и аз съм много възбуден. Бързо отварям вратата на канцеларията, завъртвам електрическия ключ и се стъписвам. Розите лежат до хектографа „Престо“, до тях писмото ми, неразпечатано, а до него едно листче, с което Фриц ми съобщава: „Дамата каза да отидете да се удавите! Поздрав, Фриц.“

Да отида да се удавя. Мила шега, няма що! Чувствавам се компрометиран до мозъка на костите, посрамен и разгневен. Мушвам бележката в студената печка. После сядам на моя стол и размишлявам. Гневът

24. Приказна планина, в която рицарят Танхойзер е живял с богинята Венера (Из операта „Танхойзер“ от Вагнер). – Б. пр.

ми взема връх над срама, както винаги, когато човек истински се срамува и знае, че това е заслужено. Написвам ново писмо, вземам розите и отивам в „Червената мелница“.

– Моля, предайте това на госпожица Герда Шнайдер – казвам на портиера. – На акробатката.

Накиченият с всевъзможни ширити мъж ме поглежда, като че съм му предложил да извърши нещо неприлично. Той показва с палец величествено през рамото си.

– Потърсете за това някой от младите прислужници!

Намирам един млад прислужник и му давам указание.

– Предайте този букет по време на представлението.

Той обещава. Дано Ерна да е тук и да види! След това скитам известно време из града, докато се уморя, и се връщам в къщи.

Посреща ме някакво мелодично клокочене. Кнопф пак се е изправил пред обелиска и пикае. Аз мълча; не искам вече да споря. Вземам една кофа, напълвам я с вода и я плискам пред краката на Кнопф. Фелдфебелът облещва очи.

– Наводнение! – мърмори той. – Съвсем не знаех, че е ваяло. – И се заклатушка към дома си.

VI

Над гората свети прибулена, червена луна. Душно и тихо е. Човекът от стъкло преминава безшумно. Той може да излезе сега; слънцето няма вече да превърне главата му в лупа. При все това от предпазливост той е обул дебели гумени обуца – би могла да се появи буря, а за него тя е още по-опасна от слънцето. Изабела седи до мене на една пейка в градината пред отделението за неизлечимо болните. Тя е облечена в тъсна черна ленена рокля, босите ѝ крака са обути в златни обуца с високи токове.

– Рудолф – казва тя, – ти пак ме изостави. Последния път ми обеща да останеш тук. Къде беше?

„Рудолф – мисля си, – слава богу!“ Тази вечер не бих могъл да понасям Ролф. Прекарах един неспокоен ден и се чувствавам като че някой е стрелял в мене с ловджийска пушка и ме е надупчил със съчки от сол.

– Не съм те изоставил – отговарям аз. – Бях си отишъл, но не съм те изоставил.

– Къде беше?

– Вън, някъде...

Беше ми на устата да кажа: „Вън, при лудите“, но навреме се възпрях.

– Защо?

– Ах, Изабела, сам не зная. Човек върши толкова много неща, без да знае защо...

– Аз те търсих през тази нощ. Луната беше там... не тази там отвъд, червената, неспокойна, която лъже... а другата – студената, ялната, от която може да се пие.

– Сигурно щеше да бъде по-добре, ако бях тук. – Облягам се назад и чувствавам как от нея към мене прелива спокойствие. – Как може да се пие луната, Изабела?

– Във водата. Това е съвсем просто. Тя има вкуса на опал. Почти не я усещаш в устата; но по-късно... тогава чувтуваш как тя започва да свети в тебе. Блясъкът ѝ излиза от очите ти. Но не бива да палиш лампа. В светлината тя ухвава.

Хващам ръката на Изабела и я поставям на слепоочието си. Тя е суха и хладна.

– Как се пие луната във вода? – питам аз.

Изабела отдръпва ръката си.

– През нощта държиш чаша с вода навън, през прозореца... така. – Тя протяга ръка. – Тогава луната влиза. Може да се види как чашата става светла.

– Искаш да кажеш, че луната се отразява вътре.

– Не се отразява. Тя е вътре. – Изабела ме поглежда. – Отразява се... Какво искаш да кажеш с това „отразява се“?

– Отражението е образът в едно огледало. Можеш да се огледаш много неща, които са гладки. И във водата. Но при все това не си вътре.

– Които са гладки! – Изабела се усмихва учтиво, но не вярва. – Наистина ли? Чудно нещо!

– Защо да е чудно? Когато застанеш пред огледалото, ти също се виждаш.

Тя събува едната си обувка и разглежда крака си. Той е тесен и дълъг и не е обезобразен от стягане.

– Да, може би – казва тя, все още учтиво, но незаинтересувано.

– Не може би. Положително. Но това, което виждаш, не си ти. То е само отражение. Не си ти.

– Не, не съм аз. Но къде съм аз, когато то е там?

– Ти си пред огледалото. Иначе то не би могло да те отрази.

Изабела обува отново обувката си и поглежда нагоре.

– Сигурен ли си, Рудолф?

– Съвсем сигурен.

– Аз не. А какво правят огледалата, когато са сами?

– Отразяват това, което е пред тях.

– Ами ако пред тях няма нищо?

– Не е възможно. Все има нещо.

– А през нощта? При новолуние... ако е съвсем тъмно, какво правят тогава?

– Тъмнината – отговарям аз, без да съм вече така напълно убеден, защото как може да се отразява най-дълбоката тъмнина? За да се отрази нещо, все пак трябва да има малко светлина.

– Тогава значи, те са мъртви, ако е съвсем тъмно?

– Може би спят... а когато светлината се върне, те се събуждат.

Изабела кима замислено и притегля роклята си плътно към краката.

– А когато сънуват? – пита неочаквано тя. – Какво сънуват те?

– Кои?

– Огледалата.

– Мисля, че те винаги сънуват – казвам аз. – Сънуват цял ден. Сънуват нас. Сънуват ни от другата страна. Каквото при нас е отдясно, у тях е отляво, а каквото е отляво, у тях е отдясно. Изабела се обръща към мене.

– Тогава те са нашата друга страна.

Замислям се. Всъщност кой знае какво е огледало?

– Виждаш ли – казва тя. – Преди твърдеше, че в тях нямало съвсем нищо. А те имат нашата друга страна в себе си.

– Само дотогава, докато стоим пред тях. Щом се отстраним, вече ни няма в тях.

– Откъде знаеш?

– Това се вижда. Когато се махнеш и погледнеш назад, нашият образ вече го няма там.

– Но ако те само го скриват?

– Как биха могли да го скрият? Те отразяват всичко! Затова са и огледала. Едно огледало не може нищо да скрие.

Между веждите на Изабела се появява бръчка.

– Къде остава тогава той?

– Кой?

– Образът! Другата страна! Връща ли се обратно в нас?

– Не зная.

– Но той не може да се загуби!

– Не се губи.

– Къде остава? – пита по-настойчиво тя. – В огледалото ли?

– Не. В огледалото вече го няма.

– Сигурно е още там! Откъде знаеш това толкова точно? Нали не го виждаш.

– Други хора също виждат, че не е вече там. Те виждат само своя собствен образ, ако стоят пред огледалото. Нищо друго.

– Те го закриват. Но къде остава моят образ? Той трябва да е там!

– Та той е тук – казвам аз и съжалявам, че започнах целия този разговор. – Ако пристъпиш отново пред огледалото, той ще бъде пак там.

Изведнъж Изабела става много неспокойна. Тя коленичи на пейката и се навежда напред. Силуетът ѝ се откроява черен и слаб пред нарцисите, които жълтеят в душната вечер, сякаш са от сярата.

– Значи, той е вътре! А преди ти каза, че не бил там.

Тя сграбчва ръката ми и трепери. Не зная какво да ѝ отговоря, за да я успокоя. Със законите на физиката не мога да ѝ обясня нищо; тя ще ги отхвърли с презрение. А в тоя миг и аз не съм съвсем уверен в тези

закони. Изведнџ ми се струва, че в огледалата наистина има някаква тайна.

– Къде е образът, Рудолф? – шепне тя и се притиска към мене. – Кажи ми, къде е? Навсякъде ли е останала частица от мене? Във всички огледала, които съм видяла? Аз съм видяла много, безброй много огледала! Навсякъде ли съм разпрџсната? Всяко ли е взело нещо от мене? Един слаб отпечатък, тънко резенче от мене? Нима съм нарязана от огледалата като парче дърво от ренде? Тогава какво е останало още от мене?

Хващам я за раменете.

– Ти си цялата тука – казвам аз. – Огледалата не вземат, а напротив, дават ти нещо. Те го правят видимо и ти го връщат – къс пространство, светъл къс от самата тебе.

– От самата мене? – Изабела все още държи здраво ръката ми. – Ами ако не е така? Ако навсякъде образът лежи погребан в хиляди и хиляди огледала? Как може да го вземем назад? Ах, никога не можем да го вземем назад! Той е загубен! Загубен! Той е издялан като статуя, която няма вече лице. Къде е моето лице? Къде е моето първо лице? Лицето, което съм имала преди всички огледала? Лицето, което имах, преди те да започнат да ме ограбват?

– Никой не те е ограбил – казвам аз безпомощно. – Огледалата не крадат. Те само отразяват.

Изабела диша ускорено. Лицето ѝ е бледно. В прозрачните ѝ очи блести червеният отблясък на луната.

– Къде е останал образът? – шепне тя. – Къде е останало всичко? Къде сме ние въобще, Рудолф? Всичко бяга, шуми, потъва и потъва! Дръж ме здраво! Не, ме пускай! Не ги ли виждаш? – Тя гледа втрещено към замъгления хоризонт. – Те летят там! Всички тези мъртви огледални образи! Те идват и искат кръв! Не ги ли чуваш? Тези сиви крила! Те пърхат като прилепи! Не ги пускай да се приближат!

Изабела притиска главата си към рамото ми, а треперещото си тяло към моето тяло. Аз я държа и гледам в здрача, който става все по-дълбок. Въздухът е спокоен, но тъмнината сега бавно пролазва напред из дърветата край алеята като някоя безшумна рота от сенки. Като че иска да ни заобиколи и да се приближи из засада, за да ни пресече пътя.

– Ела – казвам на Изабела. – Хайде да вървим! Там зад алеята е по-светло. Там има още много светлина.

Изабела се противи и клати глава. Усещам косата ѝ на лицето си – тя е мека и ухае на сено; лицето ѝ също е меко; усещам тънките ѝ кости,

брадичката, извивката на челото и изведнъж съм отново дълбоко учуден от това, че зад този тесен полукръг живее един свят със съвсем други закони и че тази глава, която без усилие мога да обгърна с ръцете си, вижда по-иначе всичко – всяко дърво, всяка звезда, всяка връзка между нещата, а и самата себе си. В нея е заключена една друга вселена; за миг всичко започва да плува безредно, и аз вече не зная какво е действителност – това, което виждам, или онова, което тя вижда, или това, което съществува без нас и което никога няма да можем да опознаем, защото то прилича на огледалата, които са тук, когато и ние сме тук, и никога не отразяват нищо друго, освен нашия собствен образ. Ние никога, никога не знаем какво са те, когато са сами, и какво има зад тях; те са нищо, а все пак могат да отразяват, и трябва да са нещо; но те никога не издават своята тайна.

– Ела – казвам аз. – Ела, Изабела. Никой не знае кое какво е, къде се намира и накъде отива... Но ние сме за едно, това е всичко, което можем да знаем.

Тегля я със себе си. Мисля си, че когато всичко се разпада, може би наистина няма нищо друго освен мъничко взаимност, а и това е приятна измама, защото там, където наистина някой се нуждае от другото, той не може да го последва и не може да му помогне; това съм забелязвал доста често, когато през войната се заглеждах в мъртвите лица на моите другари. Всеки си има своя собствена смърт, трябва сам да умре и никой не може да му помогне.

– Нали няма да ме оставиш сама? – шепне Изабела.

– Няма да те оставя сама.

– Закълни се – казва тя и се спира.

– Заклевам се – отвърщам без колебание.

– Добре, Рудолф – Тя въздъхва, като че сега й е много по-леко. – Но не забравяй! Ти толкова често забравяш.

– Няма да забравя.

– Целуни ме!

Притеглям я към себе си. Изпитвам само лек ужас и не зная какво да правя; целувам я със сухи, стиснати устни.

Изабела вдига ръце, обгръща главата ми и я задържа. Изведнъж усещам остро ухапване и я отблъсквам. От долната ми устна тече кръв. Тя е ухапана. Поглеждам втренчено Изабела. Тя се усмихва. Лицето й е променено. То е зло и лукаво.

– Кръв! – казва тя тихо и тържествуващо. – Ти искаше пак да ме измамиш, познавам те! Но сега вече не можеш. Обещанието ти е

подпечатано с кръв. Не можеш вече да се откъснеш от мене!

– Не мога вече да се откъсна – казвам изтрезнял. – Добре. Затова пък не е нужно да ме нападаш като котка. Колко силно тече кръвта! Какво ще кажа на старшата сестра като ме види такъв?

Изабела се смее.

– Нищо – отвръща тя. – Защо трябва всякога да казваш нещо? Не бъди толкова страхлив!

Усещам топлата кръв в устата си. Няма никакъв смисъл да вадя кърпичката си – раната трябва да се затвори сама. Пред мене стои Женевиев. Тя изведнъж е станала Жени. Устата ѝ е малка и грозна, усмихва се лукаво и злобно. Камбаните започват да бият за майската вечерна служба. Една болногледачка идва по пътя. Бялата ѝ горна дреха светлее неясно в полумрака.

Докато траеше службата, раната ми засъхна, получих си хилядата марки и сега седя с викария Бодендик на масата. Бодендик е съблякъл копринените си одежди в малката сакристия. Преди петнадесет минути той все още беше някаква митична фигура – обяв от тамянов дим, в златошити одежди той стоеше веред светлината на свещите, вдигнал златния потир с тялото Христово в причастието над главите на благочестивите милосърдни сестри и над главите на лудите, на които е позволено да присъствуват при молитвата; но сега, в черната, отърка-на дреха и леко замърсената от пот бяла яка, която е закопчана отзад вместо отпред, той е само един обикновен агент на бога – добродушен, як, с румените бузи, червения нос и пукнатите кръвоносни жилчици по него, които издават любителя на виното. Бодендик не знае, но той е бил мой изповедник в продължение на няколко години, преди войната, когато ние, по нареждане на училището, трябваше всеки месец да се изповядваме и очистваме от грехове. Който не беше съвсем глупав, отиваше при Бодендик. Той не дочуваше и тъй като при изповедта се шепне, не можеше да разбере какви грехове изповядвахме. Затова налагаше най-лекото покаяние. Трябваше да кажем по няколко пъти молитвата „Отче наш“, след което всички грехове ни се опрощаваха и можехме да отидем да играем на футбол или да се опитаме да получим някоя забранена книга от градската библиотека. Съвсем иначе беше при пастора от катедралата, при когото попаднах веднъж, защото бързах и понеже пред изповедалнята на Бодендик имаше дълга опашка от чакащи. Пасторът ми наложи твърде коварно покаяние: след седмица трябваше пак да отида на изповед, и когато направих това, той ме попита защо съм дошъл. Тъй като при изповед не бива да се лъже, аз му казах и той ми наложи за

изкупление да прочета толкова молитви, колкото зърна имат няколко десетки броеници, и ми заповяда пак да отида след неделя. И това продължи така, докато почти се отчаях и се видях вече за цял живот осъден да се изповядвам всяка седмица пред молитвената броеница на пастора. За щастие, на четвъртата седмица светият мъж заболя от дребна шарка и трябваше да остане на легло. Когато настъпи денят ми за изповед, аз отидох при Бодендик и с висок глас му обясних положението, че пасторът от катедралата ме е задължил днес пак да се изповядам, но той е болен. Какво да правя? Не бих могъл да отида при него, понеже дребната шарка е заразителна. Бодендик реши, че и при него мога да се изповядам също така добре, както при пастора; изповедта си е изповед и свещеникът – свещеник. Изповядах се и бях освободен. Но оттогава насетне отбягвах пастора от катедралата като чума.

Ние седим в малка стая близо до големия салон за свободните болни. Това не е истинска трапезария; в стаята има етажерки за книги, саксия с бели герании, няколко стола, кресла и една кръгла маса. Старшата сестра ни е изпратила бутилка вино и ние чакаме яденето. Преди десет години не бих повярвал, че някога ще мога да пия бутилка вино заедно с моя изповедник, но тогава също не бих повярвал, че някога ще убивам хора и няма да ме обесят за това, а ще ме наградят с орден; но въпреки това така стана.

Бодендик опитва виното.

– От замъка Райнхардсхаузенер в чифлика на принц Хайнрих Пруски – благоговейно обяснява той. – Старшата сестра ни е изпратила много добро. Разбирате ли от вино?

– Малко – отговарям аз.

– Би трябвало да се научите. Яденето и пиенето са дар божи. Човек трябва да им се наслаждава и да ги разбира.

– Смъртта сигурно също е дар божи – отвръщам аз и поглеждам през прозореца в тъмната градина. Духа вятър и черните върхари на дърветата се поклащат. – И на смъртта ли човек да се наслаждава и да я разбира?

Бодендик ме поглежда развеселен над ръба на чашата си с вино.

– За един християнин смъртта не е проблем. Той не трябва непременно да ѝ се наслаждава; но без друго я разбира. Смъртта е вратата към вечния живот. В нея няма нищо страшно. А за мнозина тя е избавление.

– Защо?

– Избавление от болести, страдание, самота и нищета.

Бодендик отпива с наслада една глътка и я задържа зад червените си бузи.

– Зная – казвам аз. – Избавление от земната долина на скръбта. Защо собствено бог я е създал?

Бодендик сега не изглежда като човек, който не може да понесе долината на скръбта. Той е закръглен, пълен и е праметнал пешовете на расото си над облегалото на стола, за да не се смачкат под тежестта на големия му задник. Така седи той на стола, той – познавачът на отвъдния свят и на виното, и стиска здраво чашата в ръка.

– За какво в същност бог е създал долината на скръб та? – питам отново аз. – Не е ли могъл веднага да ни пусне във вечния живот?

Бодендик свива рамене.

– Бихте могли да прочетете това в Библията. Човекът, раят, грехопадението...

– Грехопадението, изгонването от рая, първородният грях, а след това проклятието над стотици хиляди поколения. Богът на най-продължителното отмъщение, което някога е съществувало.

– Богът на опрощението – отвърща Бодендик и държи виното срещу светлината. – Богът на любовта и справедливостта, който винаги е готов отново да прости и който е пожертвувал своя единствен син, за да спаси човечеството.

– Господин викарий Бодендик – казвам аз, неочаквано силно ядосан. – За какво собствено богът на любовта и справедливостта е създал хората толкова различни? Защо един е нещастен и болен, а друг е здрав и подъл?

– Който е унижен тук, ще бъде възвисен на оня свят. Бог е изравняващата справедливост.

– Не съм толкова сигурен – отвърщам аз. – Познавах една жена, която десет години имаше рак, издържа шест страхотни операции, от които никоя не мина без болки, и най-сетне се отчая от бога, когато умряха двете ѝ деца. Тя не ходеше вече на литургия, на изповед и причастие и според правилата на църквата умря в състояние на смъртен грях. Според същите правила тя сега ще гори за вечни времена в ада, който богът на любовта е създал. Това е справедливо, нали?

Бодендик гледа известно време във виното.

– За майка си ли говорите? – запита след малко той. Поглеждам го втренчено.

– Какво общо има това?

– За майка си говорите, нали? Аз преглъщам.

– Ако ще да е била и майка ми...

Той мълчи.

– Достатъчна е била една единствена секунда, за да се помири с бога – казва предпазливо Бодендик. – Една секунда преди смъртта. Една единствена мисъл. Тя дори не е необходимо да бъде изречена.

– Преди няколко дни казах същото на една отчаяна жена. Но ако мисълта не се е появила?

Бодендик ме поглежда.

– Църквата има правила. Тя ги има, за да предпазва и възпитава. Бог няма правила. Бог е любов. Кой от нас може да знае как съди той?

– Съди ли той?

– Ние казваме така. А то е любов.

– Любов – казвам горчиво аз. – Любов, която е изпълнена със сядизъм. Любов, която причинява мъка и страдание и смята, че обезсилва ужасната несправедливост в света с обещанието за някакъв мним рай.

Бодендик се усмихва.

– Не мислите ли, че преди нас и други хора са разсъждавали върху това?

– Да, безброй много. И по-умни от мене.

– И аз мисля така – отвръща спокойно Бодендик.

– Това не пречи и аз да правя същото.

– Разбира се, че не. – Бодендик напълва чашата си. – Стига само да го правите основно. Съмнението е обратната страна на вярата.

Аз го поглеждам. Той седи насреща като някоя крепостна кула и нищо не може да го разтърси. Зад неговата яка глава тъмнее нощта, неспокойната нощ на Изабела, която вее и блъска срещу прозореца, безкрайна и пълна с въпроси без отговор. Но Бодендик има отговор за всичко.

Вратата се отваря. В кръгли съдове, поставени един върху друг, на голям поднос се появява яденето. Храната се поднася както в болниците т – съдовете влизат един в друг. Сестрата, която работи в готварницата, постила покривка на масата, след това слага ножове, вилици и лъжици и изчезва.

Бодендик повдига капака на горния съд.

– Какво ли ще ядем тази вечер? Бульон – казва нежно той. – Бульон с топчета от мозък. Отлично! И говеждо печено с червено зеле. Това е цяло откровение!

Той напълва чиниите и започва да яде. Аз се ядосвам, че спорих с него, и чувствавам, че той безспорно ме превъзхожда, при все че това

няма нищо общо с въпроса. Превъзхожда ме, защото нищо не търси. Той знае. Но какво знае? Не може нищо да докаже. Въпреки това може да си играе с мене както иска.

Влиза лекарят. Това не е директорът, а лекуващият лекар.

– Ще вечеряте ли с нас? – пита Бодендик. – Тогава трябва да побързате. Иначе нищо няма да ви оставим.

Лекарят клати глава.

– Нямам време. Ще има буря. В такива случаи болните са винаги извънредно неспокойни.

– Не личи, че ще има буря.

– Още не. Но приближава. Болните предчувствуват това. Вече се наложи да направим водни процедури на някои от тях. Ще прекараме мъчителна нощ.

Бодендик разпределя говеждото печено между нас. Взема за себе си по-голямото парче.

– Добре, докторе – казва той. – Но пийте поне чаша вино с нас. То е петнадесетгодишно. Дар божи! Дори за нашия млад езичник тук.

Намига ми, а на мене страшно ми се иска да изсипя соса от яденето си в леко омазнената му яка. Докторът сяда при нас и взема чашата. Бледата сестра подава глава от вратата.

– Няма да вечерям сега, сестра – казва докторът. – Оставете в стаята ми няколко сандвича и бутилка бира.

Той е мъж на около тридесет и пет години, мургав, със слабо лице, събрани очи и големи, шръкнали уши. Казва се Вернике, Гуидо Вернике, и мрази собственото си име така, както аз мразя „Ролф“.

– Как е госпожица Терховен? – питам доктора.

– Терховен? Ах, да, за съжаление не е особено добре. Нищо ли не забелязахте днес? Никаква промяна?

– Не. Беше както винаги. Може би малко възбудена; но вие казахте, че това е от бурята.

– Ще видим. Тук горе човек никога не може да предсказва много.

Бодендик се смее.

– Сигурно не. Тука не може.

Аз го поглеждам и си мисля: „Какъв груб християнин“. Но после ми идва на ум, че е професионален душевен самарянин; а когато човек върши нещо по професия, винаги част от чувството се губи за сметка на умението – също както при лекарите, милосърдните сестри и продавачите на надгробни камъни.

Слушам как Бодендик разговаря с Вернике. Неочаквано загубвам

желание да ям повече, ставам и отивам към прозореца. Зад раздвижените черни върхари е израснала стена от облаци с бледи очертания. Взiram се навън. Изведнъж всичко ми се струва много чуждо и зад тъй познатия градски пейзаж мълчаливо се втурва напред нещо друго, диво, което изблъсква стария пейзаж като празна шушулка. Спомням си вика на Изабела: „Къде е моят пръв образ? Образът ми преди да се бях оглеждала в огледало?“ „Да, къде е този най-пръв образ? – мисля аз. – Къде е прапейзажът, който не е бил още пейзаж за нашите сетива, преди да се превърне в парк, гора, къща, човек; къде е лицето на Бодендик преди да се е било превърнало в Бодендик, къде е лицето на Вернике, което все още не е съответствувало на името му. Знаем ли още нещо за това? Или сме омотани в някаква мрежа от понятия и думи, от логика и мамещ се разум, а зад тях самотно пламтят първичните огньове, до които нямаме вече достъп, защото сме ги впрегнали да принасят полза и да се превръщат в топлина, в кухненски огън и отопление, в лъжа и сигурност, в еснафщина и зидове и в краен случай в турска баня за обляната в пот философия и наука? Къде са те? Пламтят ли все още непостижими, чисти и недостъпни отвъд живота и смъртта, преди да са станали за нас живот и смърт, а може би са достъпни само за тези, които сега, в тази сграда, в своите стаи зад решетките, седят и пристъпват дебнешком, гледат втренчено и чувствуват бурята в кръвта си? Къде е границата, която разделя хаоса от реда, кой може да премине през нея и да се върне, ако някой би успял да стори това, кой би узнал нещо? Не заличава ли едното спомена от другото? Кои са безумните, белязаните, изгнаниците – ние ли с нашите граници, с нашия разум, с нашата стройна картина на света, или другите, през които като буря се носи и святка хаосът, които са обречени на безпределността като стаи без врати и без тавани, като помещения с три стени, в които се святка, бучи и вали, докато ние гордо пристъпваме в нашите затворени стаи с врати и четири стени и мислим, че стоим по-високо, защото сме се изплъзнали от хаоса? Но какво е хаос? И какво е ред? И кой ги има? И защо? И кой се е изплъзвал някога?“

Някаква бледа светлина полита високо над очертанията на парка, а след дълго време ѝ отговаря много слаб тътен. Също като каюта, изпълнена със светлина. Нашата стая сякаш плава в нощта, която става злокобна, като че някъде пленени великани разтърсват веригите си, за да скочат и погубят целия род на джуджетата, които за късо време са ги оковали. Каюта със светлина в тъмнината, книги и три нормални мозъка в една сграда, в която като във въсьчани клетки на пчелен кошер е затворено ужасното, пролясващо с далечни светкавици в разстроените

мозъци наоколо! Ами ако за миг някаква светкавица на прозрението премине през всички и те се обединят в един общ бунт, ако изпочупят бравите, разбият решетките и се втурнат като сива вълна нагоре по стълбите, за да отнесат осветената стая, тази каюта на ограничения, непоклатим дух в нощта и в това, което безименно се таи зад нощта и е по-мощно от нея?

Обръщам се. Човекът на вратата и човекът на науката седят под светлината, която ги озарява. Зад тях светът не е смътно, трептящо вълнение, не е тътен от дълбините, нито далечни светкавици в ледени небесни пространства – те са хора на вратата и на науката, имат отвее и везни, и мярка, и макар у всеки те да са различни, това не ги тревожи, те са уверени, разполагат с имена, които могат да залепят като етикети върху всичко, спят добре, имат цел; това ги задоволява, и дори ужасът, черната завеса пред самоубийството, има точно определено място в тяхното битие, има име, класифицирано е и затова е станало безопасно. Само безименното убива, или това, което е разчупило своето име.

– Святка се – казвам аз. Докторът вдига очи.

– Наистина ли?

Той тъкмо разяснява същността на шизофренията – болестта на Изабела. Тъмното му лице е леко поруменяло от усърдие. Обяснява как болни от този вид светкавично, за няколко секунди, се превръщат от една личност в друга, и как в древността някои от тях били смятани за оракули и светци, а други за обсебени от дявола, и народът е изпитвал пред тях суеверно страхопочитание. Докторът философствува върху причините и аз изведнъж се учудвам откъде знае той всичко това и защо го определя като болест. Не би ли могло то със същото основание да се нарече едно извънредно богатство? Нима всеки нормален човек няма в себе си също десетина личности? И разликата не е ли само в това, че здравият ги подтиска, а болният ги пуска на свобода? Кой тогава е болен?

Отивам до масата и изпивам чашата си. Бодендик ме наблюдава благосклонно, а Вернике ме поглежда като някакъв напълно безинтересен случай. За пръв път усещам виното; усещам, че е добро, затворено в себе си, узряло и не без опора. „То няма вече никакъв хаос в себе си – мисля аз. – Преобразило е хаоса. Преобразило го е в хармония. Но само го е преобразило, без да се изтръгне от него. Не е избягало от хаоса.“

Изведнъж, за миг ме обзема неопишуемо безпричинно щастие. „Значи човек е в състояние да направи това. В състояние е да преобразява! Да не е само едното или другото. Възможно е да бъде и едното чрез

другото.“

Ново бледно сияние връхлита върху прозореца и угасва. Докторът става.

– Започва! Трябва да отида оттатък при затворените.

Затворените са болни, които никога няма да излязат.

Те остават заключени, докато умрат, в стаи със завинтени за пода и стените мебели, със зарешетени прозорци и врати, които могат да бъдат отключени само отвън. Те живеят в клетки като опасни хищници и никой не обича да говори за тях. Вернике ме поглежда.

– Какво ви е на устната?

– Нищо. Ухапах се насън.

Бодендик се смее. Вратата се отваря и дребната милосърдна сестра донася нова бутилка вино и три чаши. Вернике излиза със сестрата. Бодендик посяга към бутилката и си налива. Сега разбирам защо предложи на Вернике да пие с нас; тогава старшата сестра изпрати втора бутилка. Само една бутилка нямаше да бъде достатъчна за трима души. „Какъв хитрец! – казвам си аз. – Той повтори чудото на нахранването при проповедта на планината. От една чаша за Вернике направи цяла бутилка за себе си.“

– Вие навярно няма да пиете повече, нали? – пита Бодендик.

– Ще пия – отговарям аз и сядам. – Виното започва да ми се услажда. Вие ме научихте на това. От сърце ви благодаря!

Бодендик с кисело-сладникова усмивка изважда бутилката от леда. Той за миг разглежда етикета, преди да ми налее – четвърт чаша. Собствената си чаша напълва почти догоре. Аз спокойно вземам бутилката от ръката му и доливам чашата си, докато се напълва също както неговата.

– Господин викарий – казвам аз. – В някои неща ние не сме чак толкова различни.

Бодендик неочаквано се размива. Лицето му разцъфва като божур.

– Наздраве! – казва тържествено той.

Бурята тътне и бушува. Светкавиците падат като безшумни саблени удари. Седя до прозореца на моята стая; всички писма на Ерна, превърнати в късчета, лежат пред мене в един издълбан слонски крак, който преди година ми подари вместо кошче за хартия околосветският пътешественик Ханс Ледерман, синът на майстор-кряоча Ледерман.

Скъсах с Ерна. Изредих всичките й неприятни качества; емоционално и човешки я унищожих в себе си и за десерт прочетох няколко глави от Шопенхауер и Ницше. Но въпреки това бих предпочел да имам

смокинг, автомобил и шофьор и, придружен от две-три известни артистки и с няколко стотин милиона в джоба, да се появя сега в „Червената мелница“, за да нанесе там смъртоносен удар на тази змия. Известно време си представям какво би станало, ако тя прочете утре във вестника, че съм спечелил голямата лотарийна печалба или съм бил тежко ранен при спасяване на деца в горящи къщи. После виждам светлина в стаята на Лиза.

Тя отваря прозореца и прави някакви знаци. Моята стая е тъмна, Лиза не може да ме види; значи, знаците не са за мене. Тя беззвучно казва нещо, посочва гърдите си, след това нашата къща и кима с глава. После светлината угасва.

Предпазливо се навеждам навън. Полунощ е и прозорците наоколо са тъмни. Само прозорецът на Георг Крол е отворен.

Аз изчаквам и виждам как портата на Лиза се раздвижва. Тя пристъпва навън, бързо се оглежда наляво и надясно и притичва през улицата. Облечена е с лека, пъстра рокля и държи обувката си в ръка, за да не издава никакъв шум. В същото време чувам как нашата порта се отваря внимателно. Трябва да е Георг. На портата горе има звънец и за да се отвори безшумно, трябва да се качиш на стол, да хванеш звънеца, да натиснеш надолу с крак дръжката на бравата и да я изтеглиш – един акробатичен номер, за който човек трябва да е трезвен. Аз знам, че тази вечер Георг е трезвен.

Чува се бърбене; тракане на високи токове. Лиза, това суетно зверче, значи, пак е обула обувката си, за да изглежда по-прелъстителна. Вратата към стаята на Георг изскърцва леко. Я гледай! Кой можеше да очаква това? Георг – тази тиха вода! Кога е успял?

Бурята се връща. Гръмотевиците стават по-силни и изведнъж, като дъжд от сребърни талери, водата плисва върху паважа. Нагоре политат фонтани от воден прах и полъхва освежаваща хладина. Навеждам се от прозореца и гледам този кипез на мокротата. Водата вече блика от водосточните тръби, светкавици я озаряват и при тяхното пламване и угасване виждам как от стаята на Георг голите ръце на Лиза се протягат в дъжда, после виждам главата ѝ и чувам нейния дрезгав глас. Плешивата глава на Георг не виждам. Той не е поклонник на природата.

Вратата на двора се отваря от удар с юмрук. Мокър като мишка, фелдфебелът Кнопф се клатушка навътре. От шапката му се стича вода. „Слава богу – мисля си, – в такова време няма нужда да мия с кофа вода след неговите свинщини!“ Но Кнопф ме разочарова. Той въобще не поглежда жертвата си – черния обелиск. Проклинайки и замахвайки към

дъжда като към рояк комари, той се скрива у дома си. Водата е неговият най-голям враг.

Вземам слонския крак и изсипвам късчетата хартия на улицата. Дъждът бързо отнася любовните брътвежи на Ерна. „Парите победиха – мисля аз, – както винаги, при все че нищо не струват.“ Отивам до другия прозорец и гледам в градината. Там голямото дъждовно тържество е в разгара си – някаква зелена оргия на чифтосването, безсрамна и невинна. При блясъка на далечните светкавици виждам надгробната плоча за самоубиеца. Тя е сложена настрана, надписът е издълбан и блести в злато. Затварям прозореца и запалвам лампата. Долу Георг и Лиза си шепнат. Изведнъж моята стая ми се вижда ужасно празна. Пак отварям прозореца, вслушвам се в безименното пликане и решавам да поискам от книжаря Бауер като възнаграждение за частните уроци на сина му през последната седмица някоя книга върху йогите, самоотричането и самозадоволяването. С дихателни упражнения хората успявали да постигнат чудеса.

Преди да си легна да спя минавам покрай огледалото. Спирам се и гледам в него. „Какво има тук наистина? Откъде идва перспективата, която не съществува, дълбочината, която мами, пространството, което е плоскост? И кой е този, който ме гледа от огледалото, а не съществува?“

Поглеждам устните си, подпухнали и с коричка на ухапаното място, докосвам ги и някой насреща докосва една призрачна устна, която не съществува. Хиля се и един Никой отсреща се~хили. Поклащам глава и този Никой клати несъществуващата си глава. Кой от нас е „някой“? И кое е моето „аз“? Това там или преоблеченото в плът срещу него? Или има и нещо друго, нещо зад двамата? Побиват ме тръпки и угасвам лампата.

VII

Ризенфелд удържа на думата си. Дворът е пълен с паметници и цокли. Полираните от всички страни са обковани в дъски и увити в зебло. Те са примадоните между надгробните камъни и трябва извънредно внимателно да се отнасяме към тях, за да не се очукат ръбовете им.

Целият персонал е на двора, за да помага и наблюдава. Дори старата госпожа Крол се навърта наоколо, проверява колко е черен и дребнозърнест гранитът и от време на време хвърля меланхоличен поглед към обелиска до вратата – единственото, което е останало от покупките на покойния ѝ съпруг.

Курт Бах ръководи пренасянето на един грамаден блок пясъчник в работилницата му. От него ще се роди някой нов умираещ лъв, но този път не приведен, със зъбобол, а ревящ с последна сила и с пречупено копие в хълбока. Определен е за военен паметник на селото Вюстринген, в което се подвизава едно особено войнствено дружество на бойците под командата на запасния майор Волкенщайн. За Волкенщайн скърбящият лъв бе прекалено мекушав. Той на драго сърце би поръчал лъв с четири огнебълващи глави.

Разопаковаме и една пратка от Вюртембергската фабрика за метални изделия, пристигнала в същото време.

Четири орела, с разперени за полет криле, са наредени един до друг на земята, два от бронз и два от чугун. Те са тук, за да увенчаят други военни паметници и да въодушевяват младежта за нова война, защото, както запасният майор Волкенщайн убедително заявява някой път трябва да победим и ние най-сетне, и тогава горко на другите! Сега засега обаче орлите изглеждат само като грамадни кокошки, които се канят да снасят яйца; но когато кацнат като на трон горе на паметниците, това няма да е така. И генералите без униформа заприличват лесно на укротители на херинги, а даже и Волкенщайн в цивилни дрехи прилича само на дебел учител по физическо възпитание. Външността и дистанцията са всичко в нашето любимо отечество.

Като шеф на рекламата, аз следя за подреждането на паметниците. Те не трябва да бъдат наредени един до друг, без да имат нещо общо помежду си, а да образуват привлекателни групи и да са разпределени хуманно из градината. Хайнрих Крол е против това. На него по му харесва, ако камъните са строени като войници; всичко друго му се

струва несериозно. За щастие, така мисли само той. И майка му е против него. В същност тя винаги е против него. И до днес се чуди защо Хайнрих е нейно дете, а не на запасната майорша Волкенщайн.

Денят е син и много хубав. Небето се издува като огромна коприне-на палатка над града. Влажната хладина на утрото още виси в короните на дърветата. Птиците цвърчат, като че на света няма нищо друго освен започващото лято, гнездата и младия живот в тях. Не ги интересува, че доларът като отвратителна гъба е набъбнал до петдесет хиляди. Не ги интересува и това, че в утринния вестник има съобщения за три самоубийства – все бивши невзрачни пенсионери; и трите самоубийства са извършени по любимия начин на бедните: чрез отваряне на крана за светилен газ. Пенсионерката Кубалке била намерена с главата в пещта на кухненската си печка; пенсионирият счетоводител Хопф бил намерен току-що избръснат, в последния си, безупречно изчеткан и с много кръпки костюм, в ръка с четири банкноти по хиляда марки без стойност, подпечатани с червен печат, като входни билети за небето; вдовицата Глас била намерена на прага на кухнята ѝ, а до нея лежала скъсана спетовната ѝ книжка с влога петдесет хиляди марки. Подпечатаните с червен печат банкноти по хиляда марки на Хопф са били някакво последно знаме на надеждата: от дълго време съществуваше вярата, че някога пак ще получат стойност. Откъде дойде този слух, никой не знаеше. Никъде върху тях не беше отбелязано, че са платими в злато, а дори да беше отбелязано такова нещо, държавата – този неприкосновен измамник, който сам злоупотребява с билиони, но хвърля в затвора всеки, който му открадне някакви си пет марки, – все би измислила някаква хитрина, за да не ги изплати. Едва завчера във вестника беше поместено съобщение, че банкнотите по хиляда марки няма да се ползват с никакви привилегии. Затова днес във вестника е отпечатано съобщението за смъртта на Хопф.

От работилницата на дърводелеца на ковчези Вилке се чуват удари, като че там се е настанил някакъв грамаден весел кълвач. Търговията на Вилке цъфти; в края на краищата от ковчег има нужда всеки, дори и самоубиеца – времето на масовите гробове и на погребванията в платнище отмина заедно с войната. Човек отново изгнива съобразно общественото си положение – в бавно разпадащо се дърво, в мъртвешки саван или във фрак без гръб и в мъртвешки дрехи от бял креп дьо шин. Хлебарят Нибур даже беше накичен с всичките си ордени и значки на дружествата, в които е членувал; жена му настояваше за това. Тя му даде за онзи свят и едно копие от знамето на певческото дружество „Съгласие“. В него той

беше втори тенор. Всяка събота ревеше „Гишина в гората“ и „Гордо се вее знамето черно, бяло и червено“, изпиваше толкова бира, че едва не се пръсваше, а след това си отиваше в къщи, за да напердаши жена си. Праведен човек, както каза на гроба му пасторът.

За щастие, към десет часа Хайнрих Крол изчезва, с велосипед и запретнати панталони, за да обиколи селата. Толкова голямо количество пресен гранит вълнува неговото търговско сърце: той трябва да отиде да го занесе на скърбящите опечалени.

Сега можем да действуваме по-свободно. Най-напред си даваме почивка и госпожа Крол ни подкрепя със сандвичи с масло и лебервурст и с кафе. Лиза се появява на пътната врата. Тя е облечена в яркочервена копринена рокля. Старата госпожа Крол я прогонва с поглед. Тя не може да търпи Лиза, въпреки че не е голяма черковница.

– Ама че мръсна повлекана – заявява преднамерено тя.

Георг се хваща на въдицата.

– Мръсна ли? Защо да е мръсна?

– Мръсна е, не виждаш ли? Неумита, пък си метнала един копринен парцал отгоре.

Виждам, че Георг неволно се замисля. Никой, освен ако не е декадент, не би искал любимата му да е мръсна. За миг майка му го стрелва с поглед тържествуващо; след това променя темата. Поглеждам я учудено; тя е като някой пълководец с войски в пълна бойна готовност – на нася удара ненадейно и докато противникът бавно се приготвя за отбрана, вече е съвсем другаде. Лиза може да е повлекана; но положително не е много мръсна.

Трите дъщери на фелдфебела Кнопф изхвъркват от къщи. Те са дребни, кръглички и пъргави – шивачки като майка си. По цял ден машините им бръмчат. Сега чуруликат и излитат, държейки в ръцете си пакети с непостижимо скъпи копринени ризи за гешефтарите. Кнопф, този стар воин, не дава нито стотинка от своята пенсия за домакинството; за него трябва да се грижат четирите жени.

Внимателно разопаковаме нашите два черни кръста – паметници. В същност те би трябвало да стоят до входа, за да създават впечатление за охолство, и ако бяха дошли през зимата, щяхме да ги сложим там; но сега е май, и колкото и да е странно, нашият двор е сборище на котките и на влюбените. Котките мяукат още от февруари по надгробните камъни и се гонят зад рамките от цимент, влюбените обаче се настройват да се любят на открито, щом стане достатъчно топло... а кога ли е прекалено студено за такова нещо? Хакенщрасе е странична и тиха улица, пътната

ни врата изглежда гостоприемна, а градината е стара и голяма. Нашата малко страшна изложба не смущава влюбените двойки; напротив – тя сякаш подклажда у тях особена разпаленост. Няма и две седмици, от както един каплан²⁵ от село Хале, който е свикнал като всички божи хора да става с кокошките, се яви при нас в седем часа сутринта, за да купи четири от най-малките надгробни камъни за гробовете на починалите през годината Христови невести.

Когато, още сънен, го водех през градината, едва можах да махна навреме едни розови гащички от изкуствена коприна, които се вееха като знаме върху дясното рамо на нашия полиран от всички страни кръст-паметник и бяха забравени от някоя разгорещена нощна двойка. Да сеш живот върху територията на смъртта – в това сигурно има нещо, което в широк, поетически смисъл действа примиряващо; и когато разправих случката на учителя-поет от нашия клуб Ото Бамбус, той веднага открадна идеята и я преработи в една елегия с космически хумор; но иначе това може да прави много неприятно впечатление, особено ако наблизко блести на утринното слънце и някоя празна бутилка от ракия.

Оглеждам изложбата. Тя е приятна за окото, доколкото човек може да каже подобно нещо за надгробни камъни. Двата кръста блестят под утринното слънце върху поставките си като символи на вечността, изгладени отломъци от някога нажежената земя, огладени, полирани и сега готови завинаги да запазят за потомството името на някой търговец или спекулант, защото дори един шарлатанин не би искал да излезне от тази планета, без да остави някаква следа.

– Георг – казвам аз, – трябва да внимаваме да не би брат ти да продаде нашата Верденбрюкска Голгота на някои мръсни селяни, които ще я платят едва след жътвата. Нека в този хубав ден, когато пеят птиците и кафето ухае, да положим свещена клетва: двата кръста ще бъдат продадени само срещу заплащане в брой! Георг се усмихва под мустак.

– Не е чак толкова опасно. Ние трябва да платим нашата полица след три седмици. Колкото по-рано получим парите, толкова повече ще спечелим.

– Какво ще спечелим? – отвръщам аз. – Една илюзия... до следващия курс на долара.

– По някой път ти си прекалено деловит. – Георг запалва бавно една пура, която струва пет хиляди марки. – Вместо да се оплакваш, ще сториш по-добре да гледаш на инфлацията като на обратен символ на

25. Каплан (лат.) – католишки помощник – свещеник. – Б. пр.

живота. С всеки преживян ден един ден от твоето съществуване изчезва. Ние живеем от капитала, а не от лихвите. Всеки ден доларът се покачва; но всяка нощ курсът на твоя живот спада с един ден. Може ли да напишеш сонет върху това?

Наблюдавам самодоволния Сократ от Хакенщрасе. Ситни капчици пот украсяват плешивата му глава като перли върху светла дреха.

– Смайващо е, как човек може да бъде философски настроен, когато не е спал сам през нощта – казвам аз.

На Георг не му трепва окото.

– А кога друг път? – обяснява спокойно той. – Философията трябва да бъде весела, а не измъчена. Да се свързват с нея метафизични спекулации е все едно да се свързва чувствеността с онова, което членовете на вашия клуб на поетите наричат идеална любов. Ще настъпи непоносима бъркотия.

– Бъркотия? – казвам аз засегнат. – Я гледай ти, дребен буржоа на приключенията! Колекционер на пеперуди, който иска да набоде всичко на иглички! Не знаеш ли, че човек е мъртъв без това, което ти наричаш бъркотия?

– Ни най-малко. Аз само разграничавам нещата. – Георг ми духва в лицето дима от пурата си. – Предпочитам да страдам достойно и с философска тъга за преходността на живота, отколкото да споделям просташката заблуда да бъркам някоя Мина или Ана с хладната тайна на битието и да приемам, че светът се свършва, когато Мина или Ана предпочетат някой друг Карл или Йосиф. Или когато някоя Ерна предпочете един грамаден бозайник в английски камгарен костюм.

Георг се хили. Аз отвърщам студено на предателския му поглед.

– Евтина шега, достойна за Хайнрих! – казвам аз. – Ти си скромен любител на достъпното! Ще ми обясниш ли тогава, за какво четеш така страстно списания, които гъмжат от непостижими съблазнителки, скандали из висшето общество, дами от театъра и сърдечни изкусителки във филма?

Георг отново ми духва в очите дим за триста марки.

– Това го правя за въображението си. Не си ли чувал нищо за небесна и земна любов? Неотдавна ти се опита да ги съединиш в твоята Ерна и получи добър урок, ти, честен бакалино на любовта, който искаше да имаш в един и същ магазин кисело зеле и хайвер! Нима все още не знаеш, че в такъв случай киселото зеле никога няма да добие вкуса на хайвера, но хайверът винаги ще има вкус на кисело зеле? Аз ги държа на разстояние и ти трябва да вършиш същото! Така животът е удобен. А

сега ела да измъчим Едуард Кноблех. Той сервира днес говеждо задушено с макарони.

Кимвам и безмълвно си вземам шапката. Без да забележи, Георг ме засегна тежко, но дявол да ме вземе, ако му дам да забележи това.

Когато се връщам, намирам Герда Шнайдер в канцеларията. Тя е облечена със зелен пуловер и къса пола; на ушите си носи големи обици с фалшиви камъни. Върху лявата страна на пуловера е затъкнала едно цвете от букета на Ризенфелд; букетът трябва да е траял извънредно дълго. Тя посочва цветето и казва:

– Мерси! Всички ми завидяха. Това беше букет за някоя примадона.

Поглеждам я. „Тук навярно седи точно това, което Георг нарича земна любов – мисля си аз, – ясно, здраво, младо и без надути приказки. Изпратих й цветя и тя е дошла, толкоз! Изгълкувала е цветята така, както всеки разумен човек би направил това. Вместо да се преструва дълго, тя е дошла. Съгласила се е и сега в същност няма какво повече да разговаряме.“

– Какво ще правиш днес следобед? – пита Герда.

– Ще работя до пет. После ще предам частен урок на един идиот.

– По какво? По идиотизъм ли? Аз се хия.

– В същност, ако размисли човек – да.

– Значи, до шест. След това ела в Алтщедтер Хоф. Аз ще тренирам там.

– Добре – казвам, преди да съм размислил. Герда става.

– И така, до тогава...

Тя ми поднася лицето си. Аз съм изненадан. Толкова много съвсем не бях очаквал от изпратените цветя. Но собствено защо да не бях очаквал? Георг навярно има право: срещу любовната мъка не трябва да се бориш с философия, а само с друга жена. Предпазливо целувам Герда по бузата.

– Глупчо! – казва тя и ме целува здравата в устата. – Пътуващите артисти нямат много време за излишни преструвки. След две седмици трябва да бъда другаде. И така, до довечера...

Тя излиза от канцеларията изправена, със здравите си, силни крака и яки рамене. На главата си носи червена баретка. Изглежда обича цветното. Навън се спира до обелиска и поглежда към нашата Голгота.

– Това е складът ни – пояснявам аз. Герда кимва.

– Изкарвате ли нещо?

– Горедолу... в днешните времена...

– А ти на служба ли си тук?

– Да. Смешно, нали?

– Няма нищо смешно – отвръща Герда. – Какво да кажа аз, като провирам глава изотзад между краката, си в „Червената мелница“? Вярваш ли, че бог е искал това, когато ме е създал? И така, до шест.

Старата госпожа Крол идва с една лейка от градината.

– Това е порядъчно момиче – казва тя и поглежда след Герда. – Каква е?

– Акробатка.

– Гледай ти, акробатка! – отвръща изненадана тя. – Акробатките обикновено са порядъчни хора. Не е певица, нали?

– Не. Истинска акробатка. Прави салта, изправя се на ръце и се огъва като змия.

– Вие я познавате доста добре. Искаше ли да купи нещо?

– Още не.

Госпожа Крол се смее. Очилата ѝ блещукат.

– Драги ми Лудвиг – казва тя, – нямате си представа колко глупав ще ви се струва вашият сегашен живот някога, когато станете на седемдесет години.

– Още не съм съвсем сигурен в това – пояснявам аз. – Той и сега ми се струва доста глупав. Какво мислите впрочем за любовта?

– За кое?

– За любовта. За небесната и земната любов. Госпожа Крол се смее от сърце.

– Отдавна съм забравила какво беше това. Слава богу!

Аз съм в книжарницата на Артур Бауер. Днес е денят за плащане на частните уроци, които преподавам на сина му. Артур-младши използва случая да ми сложи за поздрав няколко габърчета на стола. С удоволствие бих потопил заради това овчата му физиономия в аквариума със златни рибки, който украсява плюшения салон, но трябва да се владее – иначе Артур-старши няма да ми плати, а Артур-младши знае това.

– Значи, за йогите – казва Артур-старши весело и бута към мене цял пакет книги. – Извадих ви тук каквото имаме. Йога, будизъм, аскетизъм, съзерцание на пъпа. Факир ли искате да станете?

Измервам го неодобрително с поглед. Той е дребен човек, с остра брада и живи очи. „Още един стрелец – мисля си, – който се прицелва днес в моето наранено сърце! Но аз ще те пипна, евтин присмехулико; ти не си Георг!“

– Какъв е смисълът на живота, господин Бауер? – казвам остро.

Артур ме поглежда цял в очакване като някой пудел.

– Е, и...?

– Какво, и?

– Какво искате да кажете? Нали разправяте виц – или не?

– Не – отвърщам хладно. – Това е допитване за спасението на моята млада душа. Поставям този въпрос на много хора, особено на такива, които би трябвало да знаят това.

Артур хваща брадата си като арфа.

– Да не би сега, в понеделник следобед, тъкмо през време на най-напрегнатата работа, сериозно да ме питате такова тъпоумно нещо и на това отгоре да искате да получите и отговор?

– Да – казвам аз. – Обаче признайте веднага! И вие не знаете! И вие, въпреки всичките си книги!

Артур пуска брадата си, за да зарови ръка в къдравата си коса.

– Боже мой, какви грижи си имат някои хора! Защо не разгледате този въпрос във вашия клуб на поетите?

– В клуба на поетите само разкрояват поетично този въпрос. Аз обаче искам да зная истината. Иначе защо да живея – не съм червей?

– Наистина! – Артур се смее глупаво. – Това е въпрос за Пилат! Мене не ме засяга. Аз съм книжар, съпруг и баща; това ми стига.

Гледам книжаря, съпруга и бащата. Вдясно от носа си той има една пъпка.

– Значи това ви стига – казвам рязко.

– Стига ми – отвърща твърдо Артур. – Понякога то може да се окаже дори твърде много.

– А беше ли ви достатъчно, когато бяхте на двадесет и пет години?

– Артур опулва до крайност сините си очи.

– На двадесет и пет? Не. Тогава все още исках да стана нещо.

– Какво? – питам, изпълнен с надежда. – Човек ли?

– Собственик на тази книжарница, съпруг и баща. Човек съм и без това. А факир още не съм.

След този безобиден втори изстрел той тутакси се измъква и се отправя към една дама с пищни увиснали гърди, която иска някакъв роман от Рудолф Херцог. Аз бегло прелиствам книгите за щастието от аскетизма и бързо ги слагам настрана. През деня човек отдава по-малко значение на тези неща отколкото през нощта, когато е сам и не му остава нищо друго.

Отивам към полиците с произведения върху религията и философията. Те са гордостта на Артур Бауер. Той има почти всичко, което човечеството е измислило през няколко хиляди години върху смисъла на

живота. Значи, за няколко стотин хиляди марки можеш да бъдеш напълно осведомен върху това – собствено и за по-малко, да речем за двадесет-тридесет хиляди марки; защото, ако смисълът на живота можеше да бъде разбран, щеше да бъде достатъчна една единствена книга. Но къде е тя? Гледам редиците с книги нагоре и надолу. Този отдел е много голям и това изведнъж ме озадачава. Изглежда, че с истината и смисъла на живота въпросът стои както със средствата против оплешивяване – всяка фирма хвали своето лекарство като единствено, което донася щастие на човека, но главата на Георг Крол, който е опитвал всички лекарства, при все това е останала плешива, и той е трябвало да знае това от самото начало. Ако би имало такова средство, от което наистина да расте коса, щеше да съществува само то, а другите отдавна щяха да фалират.

Бауер се връща.

– Е, намери ли се нещо?

– Не.

Той разглежда сложените настрана томове.

– Значи, от факирството няма полза, а?

Не бързам да поставя на мястото му този простоват шегобиец.

– От книгите изобщо няма никаква полза – казвам аз вместо това. – Ако човек погледне колко нещо е написано тук и помисли, как въпреки това върви светът, би трябвало да чете само менюто във „Валхала“ и семейните новини в „Тагеблат“.

– Как така? – пита леко изплашен книжарят, съпругът и бащата. – Четенето образова, всеки знае това.

– Наистина ли?

– Разбира се! Какво ще правим тогава ние, книжарите?

Артур отново изтичва. Някакъв мъж с късо подстригани мустаци иска произведението „Непобедени на бойното поле“. Това е големият шлагер на следвоенното време. В него един безработен генерал доказва, че немската войска до края на войната печелела победи.

Артур продава разкошното издание в кожена подвързия и с позлатени краища на страниците. Той се връща, успокоен от добрата продажба.

– Желаете ли нещо класическо? На антикварна цена, разбира се!

Аз поклащам глава и безмълвно показвам един том, който междувременно намерих между изложените книги. „Светският човек“ – синтезирано ръководство за добри маниери при всички положения в живота. Търпеливо очаквам неизбежните блудкави шегги за кавалери-факири и

тем подобни. Но Артур не остроумничи.

– Ползена книга – доволно обяснява той. – Би трябвало да се пусне в масов тираж. Е, добре, сега сме квит, нали?

– Още не. Имам да получавам още нещо – Вдигам високо един тънък том. „Пир“ от Платон. – И това влиза в цената.

Артур пресмята на ум.

– Не е съвсем точно, но от мен да мине. Ще сметнем „Пир“ на антикварна цена.

Поръчвам да ми завият в хартия ръководството за добри маниери и да го завържат с шнур. За нищо на света не бих желал някой да разбере, че съм го купил. Все пак решавам тази вечер да го проуча. Малко изтънчени обноски не може да вредят на никого, а ругатните на Ерна още са заседнали в душата ми. Във войната подивяхме доста, а днес човек може да си позволи груби маниери, само ако ги покрие с издут портфейл, какъвто аз нямам.

Доволен излизам на улицата. Вън животът веднага ме угнетява с шума си. В огненочервен малък автомобил край мен профучава Вили, без да ме забележи. Стискам здраво под мишница ръководството за светски хора.

„Напред в живота! – мисля си аз. – Да живее земната любов! Край на мечтите! Край на виденията!“ Това се отнася както за Ерна, така и за Изабела. За душата си все още имам Платон.

„Алтщедтер Хоф“ е кръчма, в която ходят пътуващи артисти, цигани и колари. На първия етаж има десетина стаи за даване под наем, а в задната постройка се намира голям салон с пиано и гимнастически уреди, на които артистите могат да упражняват номерата си. Но най-доходна е кръчмата. Тя е не само място за среща на пътуващите артисти от вариететата; тук идва и утайката на града.

Отварям вратата към задния салон. До пианото стои Рене дьо ла Тур и упражнява някакъв дует. В дъното един мъж дресираща два бели шпица и един пудел. Две яки жени лежат вдясно на една рокозка и пушат, а на трапеца, провряла крака между ръцете си под пръта, извила гръб, Герда се люлее над мене като някакво летящо изображение върху носа на старовремски кораб.

Двете яки жени са с бански костюми. Те се протягат и мускулите им играят. Без съмнение, това са атлетките от програмата на Алтщедтер Хоф. Рене реве насреща ми с първокласен команден глас: „Добър вечер“ и идва при мене. Дресьорът подсвирква. Кучетата се премият във въздуха. Герда профучава равномерно напред-назад върху трапеца и ми

напомня момента, когато в „Червената мелница“ ме погледна с глава между краката си. Тя е в черно трико и косата ѝ е здраво превързана с червена кърпа.

– Упражнява се – обяснява Рене. – Иска да се върне в цирка.

– В цирка ли? – Поглеждам Герда с подновен интерес. – Била ли е някога в цирк?

– Разбира се. Там е отраснала. Но циркът фалирал. Не могъл вече да плаща месото на лъвовете.

– Тя при лъвовете ли е била?

Рене се смее като някой фелдфебел и ме поглежда подигравателно.

– Щеше да бъде вълнуващо, нали? Не, тя беше акробатка.

Герда отново профучава над нас. Поглежда ме с втречени очи, сякаш иска да ме хипнотизира. Но тя съвсем не мисли за мене; гледа втречено само от напрежение.

– Богат ли е в същност Вили? – пита Рене дьо ла Тур.

– Мисля, че е богат. Доколкото може да се каже днес за някого, че е богат. Търгува и има цял куп акции, които всеки ден се покачват. Защо?

– Обичам, когато мъжете са богати. – Рене се смее със своя сопран.

– Всяка дама обича това – реве тя като в казармен двор.

– Забелязал съм го – казвам горчиво аз. – Един богат мошеник е за предпочитане пред един честен, беден служител.

Рене се тресе от смях.

– Хем богат и хем честен не може, мойто момче! Днес не може! А навярно и преди е било така!

– Освен ако някой получи наследство или му се падне голямата лотарийна печалба.

– И тогава няма да може. Парите развалят характера, нима все още не знаете това?

– Зная. Но защо тогава ги цените толкова много?

– Защото характерът не ме интересува – изцвърчава Рене с превзет глас на стара мома. – Аз обичам комфорта и сигурността.

Герда профучава към нас с отлично салто. Тя застава на половин метър пред мене, залюлява се няколко пъти насам натам върху пръстите на краката си и се смее.

– Рене лъже – казва тя.

– Ти чу ли какво разправя?

– Всяка жена лъже – казва с ангелски глас Рене. – И ако не лъже, нищо не струва.

– Амин! – отвръща дресьорът на кучета. Герда пригладва косата си

назад.

– Аз съм готова. Почакай, докато се преоблека.

Тя отива към една врата, на която виси табелка с надпис „гардероб“. Рене гледа след нея.

– Хубавка е – обяснява делово тя. – Погледнете стойката й! Върви изправена, това е главното за една жена. Задникът трябва да е прибран, а не изпъкнал. Акробатите учат това.

– Такова нещо слушах веднъж – казвам аз. – От един познавач на жени и на гранит. Кога човек върви както трябва?

– Когато има чувството, че със задника си може да задържи монета от пет марки... и след това да я забрави.

Опитвам се да си представя. Не мога; много отдавна вече не съм виждал монета от пет марки. Но познавам една жена, която може да извади по този начин средно голям гвоздей от стената. Това е госпожа Бекман, приятелката на общуаря Карл Брил. Тя е мощна жена, цялата е сякаш от желязо. Карл Брил е спечелил вече няколко облога с нея и аз самият съм се възхищавал от изкуството й. Забиват гвоздей в стената на работилницата, не много дълбоко, разбира се, но така, че да е необходимо силно дръпване с ръка, за да се изтегли. После събуждат госпожа Бекман. Тя се явява сред пиачите в работилницата в лек пенюар, сериозна, трезва и делова. Намотават малко памук около главичката на гвоздея, за да не може да я нарани, след това госпожа Бекман застава зад един нисък параван, с гръб към стената, леко приведена, с целомъдрено запретнат пенюар и ръце, опрени на паравана. Маневрира малко, за да хване гвоздея със задника си, изведнъж се стяга, изправя се, отпуска се... и гвоздеят пада на пода. Обикновено се посипва малко прах от мазилката. Госпожа Бекман се обръща безмълвно, без признаци на триумф и изчезва нагоре по стълбите, а Карл Брил, прибира парите за облога от учудените любители на тази игра. Всичко е на строго спортна основа; никой не разглежда формите на госпожа Бекман другояче, освен от чисто професионалната страна. И никой не се осмелява да й подметне двусмислена дума. Тя ще му залепи плесница, която ще му отнесе главата. Госпожа Бекман има сила на исполин, в сравнение с нея двете атлетки са малокръвни деца.

– И тъй, направете Герда щастлива – казва лаконично Рене. – За четиринадесет дни. Не е трудно, нали?

Аз съм донякъде смутен. В ръководството за добро държание сигурно не е предвидено такова положение. За щастие, явява се Вили. Облечен е елегантно, с накривена лека, сива шапка „Борсалино“ на главата

и въпреки това прави впечатление на някакъв циментов блок, накичен с изкуствени цветя. Той целува с благороден жест ръката на Рене; после бръква в джоба си, изважда една малка кутийка.

– На най-интересната жена във Верденбрюк – заявява той и се покланя.

Рене издава сопранов вик и го поглежда недоверчиво. След това отваря кутийката. Пред очите ѝ блясва златен пръстен с аметист. Тя го туря на средния пръст на лявата си ръка, поглежда го възхитена и прегръща Вили. Вили е много горд и се усмихва. Той изслушва трелите на базовия глас; от вълнение Рене изменя всеки миг гласа си.

– Вили! – чурулика и гърми тя. – Аз съм тъй щастлива!

Герда пристига с хавлия от гардероба. Чула е виковете и иска да види какво става.

– Пригответе се, деца – казва Вили. – Нека да излезем от тук.

Двете момичета изчезват.

– Не можа ли, тъпако да дадеш пръстена на Рене по-късно, когато останете сами? – питам аз. – Какво ще правя сега с Герда?

Вили избухва в добродушен смях.

– Дявол да го вземе, не помислих за това! Какво да правим сега наистина. Елате да ядете с нас.

– За да се блещим през цялото време в аметиста на Рене ли? Изключено.

– Слушай – отвръща Вили. – Работата с Рене и мене е по-друга от твоята с Герда. Аз съм сериозен. Ако щеш вярвай: луд съм по Рене. Сериозно луд. Тя е великолепен човек!

Сядаме на два стари плетени стола до стената. Белите кучета сега се упражняват да ходят на предните си лапи.

– Представи си – обяснява Вили. – Това, което ме подлудява, е гласът ѝ. Нощем е нещо приказно. Сякаш си с две различни жени. Първо – с една нежна, и веднага след нея – с някаква продавачка на риба. Но и това не е всичко. Когато стане тъмно и изведнъж започне да вика с командирски глас, по гърба ме полазват студени тръпки. Това е нещо дяволски чудновато! Не съм педераст, но по някой път имам чувството, че обезчестявам някой генерал или онзи мерзавец, подофициера Флюмер, който те изтезаваше и тебе, когато бяхме новобранци – така е само за миг, после пак е наред, но... нали разбираш какво искам да кажа?

– Горедолу.

– И така, тя ме пипна здраво. Искам да остане тук. Ще ѝ наредя едно малко жилище.

– Мислиш ли, че ще си зареже професията?

– Не е нужно. От време на време може да приема по някой ангажимент. Тогава ще отивам с нея. Моята професия и без това е свързана с движение.

– Защо не се ожениш за нея? Нали имаш достатъчно пари.

– Женитбата е нещо друго – обяснява Вили. – Как можеш да се ожениш за една жена, която всеки момент е в състояние да те нахока като някой генерал? Нали винаги се стряскаме, когато неочаквано се случи подобно нещо, това ни е в кръвта. Не, аз ще се ожена за някоя дребна, спокойна дебелана, която може да готви идеално. Рене, моето момче, е типична метреса.

Учудено гледам този светски човек. Той се усмихва с чувство на превъзходство. Ръководството за добри маниери е излишно за него. Отказвам се да му се присмивам. Присмехът става безмислен, когато някой може да подарява аметистови пръстени. Атлетките лениво се надигат и правят няколко хватки. Вили ги поглежда с интерес.

– Чудесни жени – шепне той, като някой действащ старши лейтенант преди войната.

– Какво ви хрумна? Очи надясно! Мирно! – ревна един мощен глас зад нас.

Вили се стресва. Това е Рене, която се усмихва зад него, с пръстена на ръка.

– Разбра ли сега какво исках да кажа? – пита ме Вили.

Разбрах. Двамата излизат. Вън чака автомобилът на Вили – червената кола с червени кожени седалки. Аз се радвам, че Герда се бави повече, докато се облече. Така поне няма да види автомобила. Обмислям какво бих могъл да й предложа днес. Единственото, което имам, освен ръководството за светски хора, са купоните за ядене при Едуард Кноблех, а те за жалост не важат вечер. При все това решавам да опитам с тях, като излъжа Едуард, че са последните два.

Герда идва.

– Знаеш ли какво ми се иска, любими? – казва тя, преди да мога да отворя уста. – Хайде да се поразходим сред природата. Ще отидем с трамвая. Иска ми се да се разходя пеша.

Впервам очи в нея и не вярвам на ушите си. Да се разходим сред природата – тъкмо това ми беше натякнала с язвителни думи Ерна, тази змия. Да не би да е разправяла нещо на Герда? Ерна е способна на това. – Мисля, че бихме могли да отидем във „Валхала“ – казвам аз предпазливо и недоверчиво. – Там човек може да си хапне великолепно.

Герда отказва.

– Защо? Времето е много хубаво, за да се затворим там. Днес следобед направих малко картофена салата.

Ето! – Тя вдига един пакет. – Ще я изядем на открито, а ще купим и кренвирши и бира. Съгласен?

Аз кимам безмълвно, по-недоверчиво отпреди. Още не съм забравил натякването на Ерна за минералната вода, кренвиршите, бирата и евтино вино, на което не е означена годината.

– Към девет часа трябва да се върна в оная отвратителна, воняща дупка „Червената мелница“ – обяснява Герда.

Отвратителна, воняща дупка? Аз пак я поглеждам втрещено. Но очите ѝ са ясни и невинни, без всякаква ирония. Изведнъж разбирам. За Герда раят на Ерна не е нищо друго, освен работно място! Тя мрази тази дупка, която Ерна обича! „Спасен – мисля си. – Слава богу!“ „Червената мелница“ с нейните луди цени неочаквано изчезва – както Гастон Мюнх в ролята на духа на Хамлет в потъващия подиум на градския театър. Прекрасни безметежни дни със сандвичи и саморъчно приготвена картофена салата изплуват пред мене. Обикновен живот! Земна любов! Покой на душата! Най-сетне! Кисело зеле, от мен да мине, но и киселото зеле може да бъде нещо прекрасно! Например с ананас, сготвено в шампанско. Наистина такова нещо никога досега не съм ял, но Едуард Knobloch твърди, че то било ястие за царстващи особи и поети.

– Добре, Герда – казвам аз съдържано. – Щом толкова настояваш, да отидем да се разходим в гората.

VIII

Село Вюстринген блести, украсено със знамена. Всички сме събрали – Георг и Хайнрих Крол, Курт Бах и аз. Ще бъде осветен военният паметник, който доставихме ни.

Пасторите на двете вероизповедания отслужиха тази сутрин литургия в черквите; всеки за своите убити. При това католишкият пастор имаше предимство; неговата черква е по-голяма, с пъстри стенописи и Оцветени прозорци, с тамянов дим, златошити сърмени одежди и облечени в бяло и червено министранти. Протестантът има само параклис, с голи стени и обикновени прозорци, и сега стои до католишкия божи служител като някой беден роднина. Католикът е окичен с дантелени наметала и е заобиколен от своя детски хор; другият е с черен костюм и в това е целият му разкош. Като специалист по рекламата трябва да призная, че в тези неща католицизмът далеч превъзхожда Лутер. Католицизмът се обръща към въображението, а не към интелекта. Неговите свещеници са облечени като знахарите-магьосници у ту-земните племена; а едно католишко богослужение със своите багри, със своето настроение, със своя тамянов дим и пищни обреди е ненадминато представление. Протестантът чувства това; той е слаб и носи очила. Католикът е червенобузест, пълен и с хубава бяла коса. Всеки от двамата е направил за своите покойници каквото е можал. За съжаление, между загиналите има и двама евреи – синове на търговеца на добитък Леви. На тях не се полага никаква духовна утеха. Срещу поканването на равина се обявиха в един глас и двамата съперничещи божи служители, заедно с председателя на дружеството на бойците – запасния майор Волкенщайн, антисемит, твърдо убеден, че войната е била загубена само по вина на евреите. Ако някой го попита защо, той веднага го обявява за изменник на народа. Той беше дори против това, да бъдат издълбани върху паметната плоча имената на двамата Леви. Волкенщайн твърди, че те сигурно са загинали далеч зад фронта. Но в края на краищата все пак го склониха. Кметът използва своето влияние и се наложи. Неговият син беше умрял през 1918 година във Верденбрюкския запасняшки лазарет от грип, без да е бил някога на фронта. Кметът искаше да се постави на паметната плоча и името на сина му като герой и затова заяви, че смъртта си е смърт и войникът си е войник – и така на двамата Леви бяха отредени най-долните две места на гърба на паметника, там, където кучетата

навярно ще го припикават.

Волкенщайн е в пълна кайзеровска униформа. Наистина, това е забранено, но кой ще му попречи? Странните преобразования, които започнаха наскоро след примирието, продължават непрекъснато. Войната, която през 1918 година мразеха почти всички войници, постепенно се превърна за онези, които оцеляха в голямото приключение в живота им. Те се върнаха към всекидневието, което им изглеждаше като рай, когато още лежах в окопите и проклинаха войната. Сега то пак ги е налегнало, с грижите и досадата, и затова войната постепенно е изплувала на хоризонта – далечна, надживя-на и по този начин преобразена, разкрасена и фалшифицирана без волята на хората и почти без тяхно участие. Масовото убийство се е превърнало в приключение, от което те са се отървали. Отчаянието е забравено, неволята е получила по-възвишен образ, а смъртта, която е пощадила човека, е станала това, което е почти винаги в живота: нещо отвлечено, но вече не действителност. Тя е действителност само когато поразии някого наблизко или посегне към нас. Дружеството на бойците, което под командата на Волкенщайн се е строило пред паметника, беше пацифистично през 1918 година; сега то е вече рязко националистическо. Волкенщайн умело превърна спомените от войната и чувството за бойно другарство, които са живи почти у всекиго, в гордост от войната. Който не мисли националистически, осквернява паметта на падналите герои – тези бедни, измамани, паднали герои, които всички на драго сърце биха живели още. Как биха помели те Волкенщайн от естрадата, върху която той тъкмо държи своята реч, само да можеха! Но те са беззащитни и са станали собственост на хиляди такива волкенщайновци, които ги използват за корисни цели, скри ти зад думи като любов към отечеството и национално чувство. Любов към отечеството! Под това Волкенщайн разбира да носи пак униформа, да стане полковник и да продължава да праща хората на смърт.

Гласът му мощно гърми от трибуната, той вече е стигнал до мръсниците, които са предали страната отвътре, до удара с кама в гърба, до непобедимата германска армия и до клетвения обет за нашите мъртви герои – да почетем паметта им, да отмъстим за тях и да възстановим германската армия.

Хайнрих Крол слуша благоговейно; той вярва във всяка дума. Курт Бах, който също е поканен като създател на лъва с копие, забито в хълбока му, мечтателно е устремил поглед в забуления паметник. Георг има вид, като че е готов да даде живота си за една пура; аз пък, в наетия тесен официален костюм, съжалявам, че не останах да спя с Герда в

нейната обвита от лоза стая, докато акордеонният оркестър в Алтщедтер Хоф дрънка сиамския тържествен марш.

Волкенщайн завършва речта си с трикратно „ура“. Оркестърът засвирва песента за добрия другар. Хорът я пее на два гласа. Всички пригласяме. Това е една неутрална песен, без политика и мъст – просто жалба за убит другар.

Пасторите излизат напред. Обвивката на паметника пада. Върху него клечи ревящият лъв на Курт Бах. Четири бронзови орли, разперили крила за полет, седят на стъпалата. Паметните плочи са от черен гранит, останалите камъни са издялани в квадратна форма. Това е много скъп паметник и ние очакваме да ни бъде платен днес следобед. Така ни е обещано и затова сме тук. Ако не получим парите, ние сме пред фалит. През последната седмица доларът се е покачил почти двойно.

Пасторите осветяват паметника; всеки от името на своя бог. На фронта, когато ни заповядваха да присъствуваме на богослужение и пасторите от различните вероизповедания се молеха за победата на германското оръжие, често се замислях върху това, че по същия начин английски, френски, руски, американски, италиански и японски свещеници се молеха за победата на оръжието на своите страни и си представях бог като някой припрян председател на дружество, който не може да смогне, особено ако се молеха две враждуващи страни от едно и също вероизповедание. На чия страна трябваше да застане бог? На страната на държавата с най-много жители? Или с най-много черкви? Или къде беше неговата справедливост, щом оставяше да победи едната държава, а не другата, макар че и там хората се молеха усърдно? По някой път той ми изглеждаше като сломен стар кайзер на много държави, който постоянно трябва да се представя при официални случаи и винаги да сменя униформата си – да слага католишката, после протестантската, евангелистката, англиканската, епископалната, реформаторската – според богослужението, което се извършваше, както някой кайзер при парадите на хусари, гренадири, артилерия и военния флот.

Полагат се венците. Ние също полагаме венец от името на фирмата. Волкенщайн запява с прегракналия си глас песента „Германия, Германия над всичко“. Това изглежда не е предвидено в програмата; музиката млъква и само няколко гласа подхващат. Волкенщайн почервенява и се обръща ядосан. Тромпетистът в оркестъра засвирва, а след него и английският рог поема мелодията. Те заглушават Волкенщайн, който сега ръкомаха с все сила. Другите инструменти се присъединяват и почти половината от всички присъстващи постепенно запяват; но

Волкенщайн е започнал много високо и пеенето се превръща в нещо като квичене. За щастие, намесват се дамите. Те стоят наистина отзад, но спасяват положението и победоносно изкарват песента докрай. Без да зная защо, се сещам за Рене дьо ла Тур – тя би могла да свърши това сама.

Следобед започва веселата част. И ние трябва да останем, защото още не сме си получили парите. Поради дългата патриотична реч на Волкенщайн пропуснахме съобщението за курса на долара по обед – навярно ще загубим много. Горещо е, а наетият тесен официален костюм ме стяга в гърдите. На небето висят дебели, бели облаци, а на масата са наредени дебели чаши с вестфалска ракия от хвойна и до тях високи регали с бира. Главите са зачервени, лицата лъщят от пот. Гощавката в памет на убитите беше мазна и обилна. Вечерта ще има голям патриотичен бал в „Нидерзексисер Хоф“. Навред висят книжни гирлянди, знамена – разбира се, черно-бяло-червени – и венци от елови клонки. Само от таванския прозорец на последната къща в селото виси черно-червено-златно знаме. Това е знамето на германската република. Черно-бяло-червените знамена са на стария кайзеров райх. Те са забранени; но Волкенщайн разясни, че мъртвите са паднали под славните, стари цветове и всеки, който издигне черно-червено-златно знаме е предател. Следователно дърводелецът Бесте, който живее в последната къща, е предател. Наистина, той е бил ранен в гърдите през войната, но сега е предател. В нашето любимо отечество лесно могат да те обявят за предател. Само волкенщайновци никога не са предатели. Те са законът. Те определят кой е предател.

Настроението се повишава. По-възрастните хора изчезват. Част от членовете на дружеството на бойците – също. Работата в полето ги зове. Желязната гвардия, както я нарича Волкенщайн, остава. Пасторите отдавна са си отишли. Желязната гвардия се състои от по-младите хора. Волкенщайн, който презира републиката, но получава дадената му от нея пенсия и я използва, за да насъсква хората против правителството, произнася нова реч, която започва с думата: „Другари!“ Това е премного за мене. Никой Волкенщайн не ни е наричал „другари“, докато е бил още на служба. Тогава ние бяхме кашици, мръсници, идиоти и в краен случай – хора. Само веднъж, в навечерието на една атака, мъчителят Хеле, нашият старши лейтенант, който по-рано беше лесничей, ни нарече „другари“. Страхуваше се, че на другата сутрин някой куршум можеше да го улучи в гърба.

Отиваме при кмета. Той се е разположил у дома си, пие кафе, яде

сладкиши, пуши пури и отказва да плаща. Ние предчувствахме такова нещо. За щастие, Хайнрих Крол не е с нас; той остана да се възхищава от Вилкенщайн, Курт Бах Отиде с една яка селска красавица из нивите, за да се наслаждава на природата. Георг и аз стоим пред кмета Дьобелинг, който бива подкрепян от гърбавия си писар Вестхауз.

– Елате пак другата седмица – казва добродушно Дьобелинг и ни предлага пури. – Тогава ще сме пресметнали всичко и ще ви се наплатим. Сега в тази бъркотия не можахме да свършим това.

Вземаме пурите.

– Може – отвърща Георг. – Но парите са ни нужни днес, господин Дьобелинг.

Писарят се смее.

– Пари са нужни на всекиго.

Дьобелинг му намига. Писарят налива ракия.

– Хайде сега да се почерпим!

Той не ни е канил на тържеството. Покани ни Волкенщайн, който не мисли за презрения Мамон. Дьобелинг би предпочел да не се беше появявал никой от нас – или най-много Хайнрих Крол. С него той ще се справи лесно.

– Беше уговорено да ни бъде платено при осветява нето – казва Георг.

Дьобелинг равнодушно свива рамене.

– Това е почти същото – идната седмица. Ако навсякъде си получавате толкова бързо парите...

– Получаваме ги, иначе не доставяме.

– Е, този път доставихте. Наздраве!

Ние не се отказваме от ракията. Дьобелинг намига на писаря си, който го гледа с възхищение.

– Хубава ракия – казвам аз.

– Още по една? – пита писарят.

– Защо не?

– Писарят налива. Ние пием.

– Значи... така – казва Дьобелинг. – Идната седмица.

– Ами, – възразява Георг. – Днес! Къде са парите?

Дьобелинг е обиден. Приехме ракията и пурите, а пък продължаваме да се бунтуваме. Това не е никак редно.

– Идната седмица – казва той. – Още по една ракия на прощаване?

– Защо не?

Дьобелинг и писарят се оживяват. Те мислят, че са победили. Аз

поглеждам през прозореца. Навън, като картина в рамка, се вижда пейзажът на късния следобед – дворната врата и един дъб, а зад тях, безкрайно спокойни, са се ширнали нивите в ясни хромово-жълти и светлозелени багри. „Защо се препираме тук? – мисля си аз. – Не тупти ли животът там: златен, зелен и тих в равномерното дишане на годишните времена? Какво на правихме от него?“ – Много съжалявам – чувам гласа на Георг. – Но ни се налага да държим на своето. Вие знаете, че идната седмица парите ще струват много по-малко. И без това вече загубихме от тази поръчка. Тя продължи три седмици повече, отколкото очаквахме.

Кметът го поглежда хитро.

– Е, тогава една седмица повече не е нищо.

Дребният писар ненадейно се намесва:

– А какво ще направите, ако не получите парите? Не можете да отнесете паметника с вас!

– Защо да не можем? – възразявам аз. – Ние сме четирима души, а единият от нас е скулпторът. Лесно можем да вземем с нас орлите и даже лъва, ако стане нужда. Нашите работници могат да дойдат тук след два часа.

Писарят се усмихва.

– Вярвате ли, че бихте могли да разглобите един паметник, който е вече осветен? Вюстринген има няколко хиляди жители.

– А майор Волкенщайн и дружеството на бойците? – добавя кметът. – Те са възторжени патриоти.

– Освен това ще бъдете много затруднени, ако някога пак се опитате да продадете тук някой надгробен паметник.

Сега писарят се хили открито.

– Още по една ракия? – пита Дьобелинг и също се хили.

Хванали са ни в капан. Нищо не можем да направим.

В този момент някой бързо изтичва през двора.

– Господин кмете! – вика той през прозореца. – Трябва да дойдете бързо. Нещо се случи.

– Какво?

– Бесте! Нападнаха дърводелеца – искаха да свалят знамето му, и тогава се случи!

– Какво? Бесте стреля ли? Този проклет социалист!

– Не! Бесте е... окървавен...

– И никой друг?

– Не, само Бесте...

Лицето на Дьобелинг се прояснява.

– Ах, така ли? Заради това няма нужда да викате толкова много!

– Не може да стане. От устата му тече кръв.

– Получил е няколко удара в нахалната си мутра – пояснява дребният писар. – Защо трябва да дразни другите? Идваме. Всичко трябва да става спокойно.

– Извинявайте – с достойнство се обръща към нас Дьобелинг. – Но това е служебна работа. Трябва да разследвам случката. Налага се да отложим вашата работа.

Той мисли, че сега напълно е приключил с нас и облича палтото си. Ние излизаме с него. Той не бърза много да си спомни кой е пребил Бесте. Стар номер.

Бесте лежи в тесния коридор у дома си. До него е разкъсаното знаме на републиката. Пред къщата са събрани много хора. От железната гвардия, няма никой.

– Какво стана? – пита Дьобелинг стражаря, който стои до вратата с бележник в ръка.

Стражарят иска да докладва.

– Вие бяхте ли тук? – прекъсва го Дьобелинг.

– Не, повикаха ме после.

– Добре. Тогавя, значи, не знаете нищо. Кой беше тук?

Никой не отговаря.

– Няма ли да повикате лекар? – пита Георг.

Дьобелинг се извърща бързо и се навежда над Бесте.

– Умира ли?

– Умира. Има силно кръвоизлияние. Може би има и счупвания. Изглежда е бил хвърлен от стълбата надолу.

Дьобелинг бавно изглежда Георг Крол.

– Засега това като че ли е само ваше предположение, господин Крол, и нищо повече. Ще предоставим на окръжния лекар да установи това.

– Никакъв лекар ли няма да дойде тук да види човека?

– Оставете това да бъде моя грижа. Сега засега аз съм кметът, а не вие. Идете да доведете доктор Бредиус – обръща се Дьобелинг към две момчета с велосипеди. – Кажете му, че се е случило нещастие.

Ние чакаме. Бредиус пристига с единия от велосипедите на двете момчета. Той скача, отива в коридора и се навежда над дърводелеца.

– Човекът е мъртъв – казва докторът, като се изправя.

– Мъртъв?

– Да, мъртъв! Това е Бесте, нали? Който беше ранен с куршум в белите дробове?

Кметът кима смутен.

– Бесте е. Не съм знаел, че е бил ранен с куршум в белите дробове. Но може би от уплаха... той май имаше слабо сърце...

– От уплаха не се получава кръвоизлияние – обяснява сухо Бредиус. – Какво е станало в същност?

– Тъкмо това искаме да разберем. Моля да останат само ония, които могат да дадат свидетелски показания. – Той поглежда Георг и мене.

– Пак ще наминем по-късно – казвам аз.

Заедно с нас си отиват почти всички хора, които се бяха събрали. Ще останат малко свидетели.

Седнали сме в „Нидерзекишер Хоф“. Георг е така вбесен, както отдавна не съм го виждал. Влиза някакъв млад работник. Той сяда при нас.

– Бяхте ли там? – пита го Георг.

– Бях, когато Волкенщайн насъскваше другите да свалят знамето. „Да махнем това позорно петно“ – казваше той.

– Волкенщайн отиде ли с тях?

– Не.

– Разбира се, че не! А другите?

– Цяла тълпа се втурна към Бесте. Всички бяха пияни.

– А после?

– Мисля, че Бесте се съпротивляваше. Те навярно не искаха да го убият. Но все пак тъкмо това се случи. Бесте държеше здраво знамето и тогава те го тласнаха заедно с него от стълбата. Може би са му нанесли и няколко силни удара в гърба. В пияно състояние човек често не си знае силата. Сигурно не искаха да го убият.

– Искали са само да му дадат да се разбере.

– Да, точно така.

– Така ви го каза Волкенщайн, нали? Работникът кима, а след това се сепва.

– Вие от къде знаете?

– Предполагам. Така ли беше или не? Работникът мълчи.

– Щом знаете, значи, знаете – казва той най-сетне.

– Трябва да се установи точно. Убийството е работа за прокурора.

А и подстрекателството.

Работникът се дръпва назад.

– Аз нямам нищо общо с това. Не знам нищо.

– Вие знаете много неща. И още много хора също знаят какво се е случило. Работникът изпива бирата си.

– Нищо не съм казал – заявява той решително. – И нищо не зная. Помисляте ли, какво ще ми се случи, ако не си затварям устата? Не, господине, без мен! Аз имам жена и дете и трябва да живея. Да не мислите, че ще си намеря работа, ако се раздрънкам? Не, господине, потърсете си някой друг за това! Не мене.

Той изчезва.

– Така ще се измъкнат всичките – казва мрачно Георг.

Ние чакаме. Виждаме, че във преминава Волкенщайн. Той не е вече в униформа и носи кафяв куфар.

– Къде отива? – питам аз.

– Към гарата. Той не живее вече във Вюстринген. Преместил се е във Верденбрюк като окръжен председател на дружествата на бойците. Дойде тук само за освещаването на паметника. Униформата му е в куфара.

Курт Бах пристига с момичето си. Те носят цвета. Момичето е неотшимо, като чува какво се е случило.

– Тогава сигурно ще отменят бала.

– Не вярвам – обаждам се аз.

– Да, сигурно ще го отменят. Щом има непогребан мъртвец. Какво нещастие!

Георг става.

– Ела – казва ми той. – Няма смисъл. Да идем още веднъж при Дьобелинг.

Селото изведнъж притихва. Зад военния паметник слънцето слиза към хоризонта. Мраморният лъв на Курт Бах блести. Сега вече Дьобелинг е само служебно лице.

– И пред лицето на смъртта ли ще говорите за пари? – пита той веднага.

– Да – отговаря Георг. – Това е нашият занаят. Ние сме винаги пред лицето на смъртта.

– Трябва да почакате. Сега нямам време. Знаете какво стана.

– Знаем. Междувременно научихме и останалото. Можете да ни пишете за свидетели, господин Дьобелинг. Оставаме тук, докато си получим парите. Значи, утре сутринта на драго сърце сме на разположение на криминалната полиция.

– Свидетели? Какви свидетели? Вие съвсем не сте присъствували на произшествието!.

– Свидетели. Това е само наша работа! Вие трябва да сте заинтересуван да установите всичко, свързано с убийството на дърводелеца Бесте. С убийството и с подстрекателството към убийство.

Дьобелинг гледа Георг дълго и втренчено. След това казва бавно:

– Това изнудване ли е?

Георг става.

– Искате ли да ми обясните точно какво искате да кажете с това?

Дьобелинг не отговаря. Той продължава да гледа Георг. Георг издържа погледа му. Тогава Дьобелинг отива до една каса, отваря я и слага на масата пачка банкноти.

– Пребройте ги и подпишете разписката.

Парите лежат на червената карирана покривка на масата между празните ракиени и кафени чашки. Георг ги преброява и подписва разписката. Аз поглеждам през прозореца. Жълтите и зелени ниви все още светлеят; но те не са вече хармонията на битието; те са нещо по-малко и нещо повече.

Дьобелинг взема разписката от Георг.

– Навярно ви е ясно, че в нашето гробище вие няма да поставяте вече никакъв надгробен камък – казва той.

Георг клати глава:

– Лъжете се. Ще поставим един паметник даже още веднага. За дърводелеца Бесте. Безплатно. И това няма нищо общо с политиката. Ако вие решите да сложите името на Бесте върху паметника на падналиите бойци, ние също така сме готови да направим това даром.

– Навярно работата няма да стигне дотам.

– Така си и мислех.

Отиваме към гарата.

– Значи, този тип беше приготвил парите – казвам аз.

– Разбира се! Аз знаех, че ги беше приготвил. Приготвил ги е от два месеца, но е вършил спекула с тях. Отлично е печелил. Искаше да изкара още няколкостотин хиляди. Нямахме да ги получим и идната седмица.

На гарата ни чакат Хайнрих Крол и Курт Бах.

– Взехте ли парите? – пита Хайнрих.

– Да.

– Така си и мислех. Тук хората са много порядъчни. Благонадеждни.

– Да. Благонадеждни.

– Балът е отменен – съобщава Курт Бах, детето на природата.

Хайнрих си оправя вратовръзката.

– Дърводелецът сам си е виновен. Това беше нечувано предизвикателство.

– Какво? Че е окачил официалното държавно знаме?

– Това беше предизвикателство. Той знаеше какви убеждения имат другите. Трябваше да предвиди, че ще стане скандал. Това е логично.

– Да, Хайнрих, логично е – казва Георг. – А сега ми направи удоволствието и си затвори логичната уста.

Хайнрих Крол е обиден. Той става и иска да каже нещо, но като вижда лицето на Георг, се отказва. Започва усърдно да чисти с ръце праха от своя жакет на ивици. След това забелязва Волкенщайн, който също чака влака. Запасният майор седи на една отдалечена пейка и би предпочел да е вече във Верденбрюк. Той не се радва, че Хайнрих се запътва към него. Но Хайнрих сяда до него.

– Какво ще излезе от цялата тази работа? – питам Георг.

– Нищо. Нито един от виновниците няма да бъде намерен.

– А Волкенщайн?

– И на него нищо няма да му се случи. Само дърводелецът щеше да бъде наказан, ако беше останал жив. Никой друг. Когато едно политическо убийство е извършено отядно, то е нещо почтено и съществуват всички смекчавачи вината обстоятелства. Ние имаме република; но запазиме непокътнати съдиите, чиновниците и офицерите на старото време. Какво може да се очаква от тях?

Вперили сме очи във вечерното зарево.

Влакът пухти, потънал в черен дим, и се приближава като погребална катафалка. „Чудно нещо – мисля аз, – всички ние сме виждали толкова много убити през войната и знаем, че повече от два милиона загинаха на вятъра; защо сега сме толкова развълнувани заради един единствен убит, а двата милиона вече почти сме ги забравили? Но, изглежда, това е така, защото смъртта на един човек е всякога смърт, а смъртта на два милиона е винаги само статистика.“

IX

– Мавзолей! – казва госпожа Нибур. – Мавзолей и нищо друго!

– Добре – отвърщам аз. – Значи, мавзолей.

Дребната, напласена жена се е променила много през краткото време, откакто е умрял Нибур. Станала е жлъчна, словоохотлива и свадлива – същинска чума.

От две седмици преговарям с нея за паметник на фурнаджията и всеки ден ставам все по-благосклонен към покойника. Някои хора са добри и кротки, докато са зле, и стават нетърпими, когато им потръгне в живота, особено в нашето любимо отечество; най-покорните и най-боязливите новобранци се превръщаха после в най-безогледни подофицери.

– У вас няма изложени – казва остро госпожа Нибур.

– Мавзолеите – обяснявам аз – не се излагат за разглеждане. Те се приготвят по мярка, както балните рокли на кралиците. Имаме няколко скици, но за вас може би ще трябва да начертаем и специална скица.

– Разбира се! Трябва да бъде нещо съвсем особено. Иначе ще отида при Холман и Клоц. – – Навярно вече сте били там. На нас ни е драго, когато клиентите ни се осведомяват при конкуренцията. Най-важното за един мавзолей е качеството.

Аз зная, че тя отдавна е била там. Търговският пътник на Холман и Клоц, Оскар Сълзата, ми разправи това. Неотдавна го срещнахме и се опитахме да го привлечем на работа при нас. Още се двоуми, но ние му предложихме по-висок процент от Холман и Клоц, и за да се покаже приятелски настроен към нас, работи временно за нас като доносчик, докато размисля.

– Покажете ми вашите скици! – заповяда госпожа Нибур като някоя херцогиня.

Нямаме никакви скици, но аз ще извадя няколко проекта на военни паметници. Те са ефектни, метър и половина високи, нарисувани с въглен и цветна креда, и разкрасени с фон, наситен с настроение.

– Лъв – казва госпожа Нибур. – Той беше като лъв! Но като скачащ, а не като умираещ лъв. Паметникът трябва да бъде скачащ лъв.

– Не би ли могло скачащ кон? – питам аз. – За такъв паметник нашият скулптор спечели преди няколко години преходната награда в Берлин-Теплиц.

Госпожа Нибур клати глава.

– Орел – казва замислено тя.

– Един истински мавзолей трябва да бъде нещо като параклис – обяснявам аз. – Цветни стъкла като в черква, мраморен саркофаг с бронзов лавров венец, мраморна пейка за отдых и смирена молитва за вас, наоколо цветя, кипариси, настлани с чакъл пътеки, езерце, в което да се къпят нашите пернати певци, ограда от ниски гранитни колони и бронзови вериги, тежка желязна врата с монограм, фамилният герб или отличителният знак на фурнаджийството...

Госпожа Нибур слуша, като че Мориц Розентал свири ноктюрно от Шопен.

– Доста добре звучи – казва тя, след като ме изслушва. – Но нямате ли нещо оригинално?

Поглеждам я сърдито с втренчени очи. Тя ми отвръща със същия поглед – първообразът на вечния клиент с пари.

– Има оригинални неща, отвръщам кротко, но язвително. – Например такива като в Campo Santo в Генуа. Нашият скулптор е работил там години наред. Един от шедьоврите е от него – образ на плачеща жена, склонена над ковчег, в дъното възкръсналият покойник, понесен от един ангел нагоре към небето. Ангелът гледа назад и със свободната си ръка благославя близките на покойния. Всичко това е от бял, карарски мрамор, ангелът е или с прибрани, или с разперени криле...

– Много мило. Какво друго има още?

– Често се изобразява и занятието на починалите. Би могло да се извае например, как един майстор-фурнаджия меси хляб. Зад него стои смъртта и го докосва леко по рамото. Смъртта може да бъде с или без коса, може да е със саван или пък гола – в такъв случай това се нарича скелет, едно много трудно скулптурно изпълнение, особено ребрата, които трябва да бъдат изваяни много внимателно едно по едно, за да не се счупят.

Госпожа Нибур мълчи, сякаш очаква още нещо.

– Разбира се, семейството може да бъде също изобразено – продължавам аз. – Молейки се, отстрани, или бранейки се ужасено от смъртта. Но това са обекти, които струват билиони и изискват една или две години работа. Освен това една голяма предплата и плащането на части ще бъдат неизбежни.

Изведнъж ме обзема страх, че тя би могла да приеме едно от тези предложения. Курт Бах може да моделира най-много един изкривен ангел; но по-далеч неговото изкуство не отива. Все пак при нужда бихме могли да поръчаме скулптурната работа другаде.

– А нещо друго? – пита неумолимо госпожа Нибур.

Размислям дали да разправа на този безмилостен дявол нещо за надгробния паметник във форма на саркофаг, чийто капак е малко отместен и една ръка на скелет се подава отвътре – но се отказвам. Нашите позиции са прекалено неравностойни; тя е купувачът, а аз – продавачът, тя може да ме дразни, аз не мога да я дразня... защото все пак тя може би ще купи нещо.

– Това е всичко, което имаме в момента.

Госпожа Нибур чака още един миг.

– Щом нямате нищо повече, ще трябва да отида при Холман и Клоц.

Тя ме поглежда със своите очи на бръмбар. Траурният воал е отметнат над черната ѝ шапка. Госпожа Нибур очаква, че сега ще направи някаква сцена. Но аз не правя нищо.

– Ще ни доставите удоволствие по този начин – обяснявам ѝ аз студено, вместо да правя сцена. – Наш принцип е да си сътрудничим с конкуренцията, за да се види колко изпълнителна е фирмата ни. При поръчки с толкова много скулптурна работа, естествено, много нещо зависи от художника, иначе изведнъж би могъл да се получи ангел с два леви крака, както стана неотдавна при работата на един от нашите конкуренти, чието име ще премълча. Имало е и случаи с разноголеди богородици и един Христос с единадесет пръста. Когато това бе забелязано, беше вече много късно.

Госпожа Нибур спуска воала си като театрална завеса.

– Ще бъда внимателна!

Убеден съм, че ще бъде внимателна. Тя изпитва силна наслада от своята скръб и я пие на големи глътки. Ще мине още дълго време, докато поръча нещо; защото докато се реши, може да тормози всички търговци на надгробни паметници, а след това само един – при когото е поръчала. Сега, тъй да се каже, тя все още е безгрижен бекарин на скръбта; по-късно ще стане като съпруг, който трябва да бъде верен.

Дърводелецът на ковчези Вилке идва от работилницата си... По мустаците му висят стърготини. Той държи в ръката си кутийка апетитни килски херинги и ги яде, мляскайки.

– Какво мислите за живота? – питам го аз.

Той спира да мляска.

– Сутрин по-другояче от вечер, зиме по-иначе отколкото през лятото, преди ядене по-другояче отколкото след това, а на младини навярно по-иначе отколкото на старини.

– Правилно. Най-сетне един разумен отговор!

– Е добре, щом го знаете, защо питате тогава?

– С питането човек става начетен. Освен това сутрин аз питам по-иначе отколкото вечер, през зимата по-другояче отколкото през лятото, а преди да спя с жена по-иначе отколкото след това.

– След като спите с жена – казва Вилке – Правилно, тогава всичко е другояче! Съвсем бях забравил.

Покланям му се като на игумен.

– Поздравявам ви за аскетизма! Вие, значи, сте надвили поривите на плътта! Де да можеше всеки да постигне това!

– Глупости! Не съм импотентен. Но жените стават особени, когато човек е дърводелец на ковчези. Ужасяват се. Не искат да влизат в работилницата, когато вътре има ковчег. Дори ако им сложиш на трапезата берлински омлет и портвайн.

– Къде слагате трапезата? – питам Вилке. – Върху незавършения ковчег ли? Но не и върху полирания; портвайнът оставя петна.

– Върху перваза на прозореца. На ковчеза може да се сяда. При това той още не е никакъв ковчег. Ще стане ковчег едва когато вътре легне мъртвец. Дотогава е само парче дърводелска работа.

– Вярно. Но трудно е постоянно да се прави разлика.

– Зависи. Веднъж, в Хамбург ми се случи една дама, на която ѝ беше все едно. Дори ѝ хареса. Даде ми голям зор да почваме по-скоро. Напълних ковчеза до половината с меки, бели стърготини, които винаги миришат така романтично на борова гора. Всичко вървеше добре. Забавлявахме се чудесно, докато тя не поиска да излезе от ковчеза, но на едно място някъде на дъното още не бил съвсем изсъхнал проклетият туткал, стърготините се разместили, косата на дамата попаднала в туткала и залепнала здраво. Опита се няколко пъти да се надигне, а след това започна да пици. Помисли, че мъртъвци са я уловили за косата. Пищеше ли, пишеше, надойдоха хора, дойде и майсторът ми, отлепихме я, но аз изхвъркнах от службата си. Жалко, защото щеше да се създаде една хубава връзка; животът за хора като нас не е лесен.

Вилке ме поглежда развълнувано, ухилва се за миг и с апетит бръква в кутийката си, без да ми предложи.

– Зная два случая на отравяне от херинги – казвам аз. – Ужасна, мъчителна смърт.

Вилке махва с ръка.

– Тези са прясно опушени. И са много крехки. Деликатес. Бих ги разделил с вас, ако ми докарате едно мило, непревзето момиче... като

онова с пуловера, което сега много често идва да ви взема.

Поглеждам втренчено дърводелеца на ковчези. Той несъмнено има пред вид Герда. Герда, която тъкмо очаквам.

– Аз не съм търговец на момичета – отговарям рязко. – Но искам да ви дам един съвет. Водете дамите си някъде другаде, а не непременно във вашата работилница.

– Къде другаде? – Вилке човърка зъбите си, за да ги очисти от рибени кости. – Тъкмо там е бедата! В хотел ли? Много скъпо. Пък и този страх от полицейска проверка. В градските паркове ли? И там се навърта полицията! Тук в двора ли? Не, в моята работилница все пак е по-добре.

– Нямате ли квартира?

– Стаята ми не е с отделен вход. Хазайката ми е цербер. Преди години имах веднъж разправа с нея. Бях изпаднал в крайна нужда, разбирате ли? Само за малко... но този дявол и днес, след десет години, още ревнува. Остава ми само работилницата. И тъй, ще ми направите ли приятелска услуга? Представете ме на дамата с пуловера!

Аз безмълвно посочвам празната кутийка от херинги. Вилке я хвърля в двора и отива към чешмата да си измие ръцете.

– Горещ имам още една бутилка първокласен портвайн, подправен.

– Задръжте си питието за вашата следваща баядерка.

– Дотогава то ще стане на чорба. Но на света има много повече херинги отколкото в тази кутийка.

Посочвам към челото си и отивам в канцеларията, за да донеса блок за рисуване и сгъваем стол и да екипирам за госпожа Нибур един мавзолей. Сядам до обелиска – така мога в едно и също време да чувам телефона и да държа под око улицата и двора. Скицата за паметника ще украся с надпис: „Тук почива, след продължително, тежко боледуване, запасният майор Волкенщайн, умрял през май 1923 година“.

Едно от момичетата на Кнопф идва и гледа учудено работата ми. Тя е една от близначките, които едва се различават. Майка им ги различава по миризмата, на Кнопф му е все едно, а от нас другите никои не може да ги различи точно. Потъвам в мисли върху това, какво ли би било, ако човек се ожени за една близначка, а другата живее в същата къща.

Герда прекъсва мислите ми. Тя стои до дворната врата и се смее. Слагам скицата си настрана. Близначката изчезва. Вилке спира да се мие. Той сочи зад гърба на Герда празната кутийка от херинги, която котката влачи из двора, след това посочва себе си, вдига два пръста и

шепне безгласно:

– Две.

Герда днес е със сив пуловер, сива пола и черна барета. Не прилича вече на папагал; хубавка е, има спортен вид и е в добро настроение. Поглеждам я с нови очи. Когато една жена е пожелана от друг мъж, дори и той да е само някой обезумял за любов дърводелец на ковчези, тя веднага ти става по-скъпа от преди. Човек изобщо държи много повече на относителната, отколкото на абсолютната стойност.

– Беше ли днес в „Червената мелница“? – питам аз.

Тя кимва.

– Воняща дупка! Репетирах там. Как мразя тези заведения със застоял тютюнев дим!

Поглеждам я одобрително. Зад нея Вилке си закопчава ризата, изтърсва стърготините от мустаците си и прибавя към предложението си три пръста. Пет кутийки херинги! Хубаво предложение, но аз не му обръщам внимание. Предстои ми щастие през цяла една седмица – ведро, здраво щастие, което не причинява болка – простото щастие на чувствеността и на съдържаното въображение, краткото щастие на един ангажимент в нощен клуб за четиринадесет дни, щастие, което наполовина вече е преминало, което ме избави от Ерна и превърна дори Изабела в това, което трябваше да бъде: една фата моргана, която не причинява болка и не буди никакви неизпълними желания.

– Ела, Герда – казвам аз, изпълнен от внезапно избликнала делова благодарност. – Днес ще идем да се наядем както трябва. Гладна ли си?

– Да, много. Можем някъде...

– Днес не ща да чувам нищо за картофена салата и кренвирши! Ще се наядем отлично и ще отпразнуваме един юбилей: средата на нашия съвместен живот. Преди една седмица ти беше тук за пръв път; след една седмица ще ми махаш с ръка за сбогом на гарата. Нека отпразнуваме първото и да не мислим за второто!

Герда се смее.

– Не можах да направя никаква картофена салата. Имах премного работа. Циркът е нещо по-друго от това глупаво каbare.

– Добре, тогава днес ще идем във „Валхала“. Обичаш ли гулаш?

– Обичам – отвръща Герда.

– Това е най-важното! Значи, решено! А сега – напред към празника на голямата среда на нашия кратък живот!

През отворения прозорец хвърлям блока за рисуване върху писалището. На излизане виждам безкрайно разочарованата физиономия на

Вилке. С безутешно изражение на лицето той държи високо двете си ръце – десет кутийки херинги – цяло състояние!

– Защо не? – отговаря любезно Едуард Кноблех за мое учудване. Аз очаквах ожесточена съпротива. Купоните за ядене важат само за обед, но след като поглежда Герда, Едуард е не само готов да ги приеме тази вечер, но дори застава до масата:

– Моля ти се, ще ме запознаеш ли?

Аз съм на тясно. Той прие купоните за ядене, значи, и аз трябва да приема.

– Едуард Кноблех, съдържател на хотел и ресторант, поет, билионер и скъперник – обяснявам нехайно. – Госпожица Герда Шнайдер.

Едуард се покланя – полуполаскан, полуядосан.

– Не му вярвайте всичко, което казва, уважаема госпожице.

– И за името ти ли да не вярва? – питам аз. Герда се усмихва.

– Вие сте билионер? Колко интересно!

Едуард въздъхва.

– Само търговец с всичките грижи на търговеца. Не слушайте този лекомислен дърдорко! А вие? Прекрасно, лъчезарно подобие на бога, безгрижно като водно конче, което витае над тъмното блато на меланхолията...

Помислям, че не съм чул добре и поглеждам опулено Едуард, като че е изплюл злато.

Изглежда, Герда притежава днес някаква магическа привлекателна сила.

– Остави тези кухи усуквания, Едуард – казвам аз. – Дамата също е артистка. Да не би аз да съм тъмното блато на меланхолията? Къде се бави гулашът?

– Според мене господин Кноблех говори много поетично! – Герда поглежда Едуард с невинно възхищение. – Как ли намирате време да се занимавате с поезия? С такъв голям ресторант и толкова много келнери! Трябва да сте щастлив човек! Толкова богат и при това даровит.

– Горедолу. – Лицето на Едуард просветва. – Значи, и вие сте артистка...

Виждам, как го обзема внезапно недоверие. Без съмнение сянката на Рене дьо ла Тур се плъзга край него като облак по луната.

– Предполагам, сериозна артистка – казва той.

– По-сериозна от тебе – отвърщам аз. – Госпожица Шнайдер не е и певица, както току-що си помисли. Тя може да накара лъвовете да скачат през обръчи и да язди тигри. А сега забрави полица, който се е

загнездил в тебе като у всеки верен син на нашето любимо отечество, и ни дай да ядем!

– Гледай ти, лъвове и тигри! – Очите на Едуард се разширяват. – Вярно ли е това? – пита той Герда. – Този човек много често лъже.

Аз настъпвам под масата Герда по крака.

– Бях в цирк – отговаря Герда, която не разбира какво интересно има в това. – И пак ще се върна в цирка.

– Какво има за ядене, Едуард? – питам нетърпеливо. – Или най-напред трябва да представим автобиографии в четири екземпляра?

– Лично ще проверя – обръща се любезно Едуард към Герда. – За такива гости! Магията на цирковата арена! Ах! Простете на господин Бодмер заради непристойното му държание. Той е израснал през войната сред селяни от торфищата и е получил възпитанието си при един истеричен пощенски раздавач.

След тези думи той си тръгва с патешка походка.

– Представителен мъж – обяснява Герда. – Женен ли е?

– Беше женен. Жена му избяга, защото е голям скъперник.

Герда попибва дамската копринена покривка на масата.

– Трябва да е била някоя глупава персона – казва тя унесено. – Аз обичам пестеливите хора. Те задържат парите си.

– През време на инфлацията това е най-глупавото нещо, което може да направи човек.

– Разбира се, парите трябва да се влагат добре. – Герда разглежда тежките, посребрени ножове и вилици. – Мисля, че твоят приятел постъпва правилно, въпреки че е поет.

Поглеждам я малко изненадан.

– Може би – казвам аз. – Но другите нямат полза от това. Най-малко жена му. Той я караше да работи като вол от сутрин до вечер. Да си омъжена за Едуард, това значи: да работиш даром за него.

Герда се усмихва загадъчно като Мона Лиза.

– Всяка каса за пари си има шифър, още ли не знаеш това, моето момче?

Взира се в нея. „Какво става тук? – мисля си. – Нима това е същият човек, с когото вчера ядох в ресторант-градина «Хубавият изглед» сандвичи с масло и мляко с каймак за някакви си скромни пет хиляди марки, същото същество, с което разговарях върху очарованието на простия живот?“ – Едуард е мазен, мръсен и непоправим скъперник – обяснявам твърдо аз. – И това ми е известно от много години. Познаващът на жените Ризенфелд ми каза веднъж, че тази комбинация стряска

всяка жена. Но Герда по всяка вероятност не е обикновена жена. Тя разглежда големите полилеи, които висят от тавана и не се отклонява от темата.

– Навярно той се нуждае от някой, който да бди над него. Не като квачка, разбира се! Изглежда има нужда от някой, който да цени добрите му качества.

Сега съм явно разтревожен. Нима мирното ми двунеделно щастие вече отлита? Защо ми трябваше да се мъкна по такива места, където има сребро и кристал!

– Едуард няма никакви добри качества – казвам аз.

Герда пак се усмихва.

– Всеки мъж има добри качества. Трябва само да му се изяснят.

За щастие, в този момент се появява келнерът Фрайданк и тържествено донася на сребърно блюдо пастет в тестена кора.

– Какво е това? – питам аз.

– Пастет от чер дроб – обяснява високомерно Фрайданк.

– Но в менюто пише картофена супа.

– Това е менюто, което господин Кноблех сам благоволи да избере – казва Фрайданк, бившият домакински ефрейтор, и разделя пастета на две парчета: дебелилото за Герда, тънкото за мене. – Или предпочитате обичайната картофена супа? – пита сърдечно той. – Може.

Герда се смее. Разсърден от евтиния опит на Едуард да я плени с ядене, аз тъкмо решавам да поискам картофена супа, когато Герда ме бутва под масата, а над масата грациозно сменя чиниите и ми дава по-голямото парче.

– Така се полага – казва тя на Фрайданк. – Един мъж винаги трябва да получава по-голямото парче. Или не?

– Така е – заеква Фрайданк, неочаквано объркан. – В къщи... но тук...

Бившият ефрейтор не знае какво да прави. Той е получил заповед от Едуард да даде на Герда по-голямото парче, а на мене едно резенче, и се е подчинил. Сега вижда, че е станало точно обратното и едва не припада, тъй като изведнъж трябва сам да поеме отговорността за това, което се полага да направи. В нашето любимо отечество това не е желателно. На заповедите ние бързо реагираме акуратно, това си е в нашата горда кръв от векове, обаче сами да решаваме нещо – пазил ни бог. Фрайданк прави единственото, което знае: озърта се за помощ от своя господар и се надява да получи нова заповед.

Едуард се появява.

– Поднасяйте ястията, Фрайданк, какво се повъртате?

Аз грабвам вилицата и бързо набождам едно парче от пастета, който е пред мене, точно когато Фрайданк, верен на първата си заповед, иска отново да размени чиниите.

Фрайданк се вцепенява. Герда прихва да се смее. Едуард, хладнокръвен като пълководец, оглежда обстановката, бутва настрана Фрайданк, отрязва второ хубаво парче от пастета, слага го с размах пред Герда и сладниково-кисело ме пита:

– Вкусно ли е?

– Горещо-долу – отвръщам аз. – Жалко, че черният дроб не е от гъска.

– От гъска е.

– Има вкус на телешки чер дроб.

– Ти ял ли си някога в живота си чер дроб от гъска?

– Едуард! – възразявам аз. – Толкова много съм ял, че дори съм повърщал от гъши дроб.

Едуард се смее през носа си.

– Къде? – пита презрително той.

– Във Франция, при настъпването, през време на възпитанието ми като мъж. Тогава завладяхме цял магазин, пълен с гъши пастет. В делви, от Страсбург, с черни трюфели от Перигьо, каквито тук в твоя дроб липсват. По онова време ти белеше картофи в кухнята.

Премълчавам, че тогава ми стана лошо, защото намерихме и собственицата на магазина – една стара женица – която, разкъсана, беше полепнала по останките от стените, а посивялата ѝ глава беше откъсната и набучена на куката на един рафт в магазина, сякаш беше забита на копие от някое варварско племе.

– А на вас вкусно ли ви е? – обръща се Едуард към Герда с разнежения тон на някой жабок, който е клекнал безгрижно край тъмното благо на мировата скръб.

– Много – отвръща Герда и яде.

Едуард прави светски поклон и се понася като някой танцуващ слон.

– Виждаш ли – казва Герда и ме поглежда радостно.

– Не е чак толкова голям скъперник.

Аз слагам вилицата си в чинията.

– Слушай, ти, обвеляно от стърготини цирково чудо – отвръщам на Герда. – Ти виждаш пред себе си човек, чиято гордост, ще се изразя с жаргона на Едуард, все още е тежко наранена, защото една дама му избяга с някакъв богат гешефтар. Да не би сега да искаш – пак ще си

послужа с бароковата проза на Едуард – да наливаш кипящо масло в една още незараснала рана и да ми погалиш същия номер още веднъж?

Герда се смее и яде.

– Не говори глупости, скъпи – казва тя с издути бузи. – И не бъди обиден лебервурст! Ако думите ми те сърдят, стани по-богат от другите.

– Хубав съвет! Как да стана по-богат? С магия ли?

– Както другите. Те все пак са успели.

– Едуард наследи този хотел – казвам аз с огорчение.

– А Вили?

– Вили е спекулант.

– Какво е това спекулант?

– Човек, който използва конюнктурата. Който търгува с всичко: от херинги до акции в стоманената индустрия. Прави сделки, където може, с каквото може и как то може, пък макар и да е само на косъм от затвора.

– Е, виждаш ли! – казва Герда и посяга към остатъка от пастета.

– Смяташ ли, че и аз трябва да стана такъв?

Герда сдъвква едно хлебче между здравите си зъби.

– Стани като тях, или не ставай. Но не се ядосвай, щом не искаш да станеш, а другите са станали. Всеки може да ругае, скъпи!

– Вярно – казвам смаян и неочаквано съвсем изтрезнявам. Струва ми се, че цял куп сапунени мехури се пукват отведнъж в мозъка ми.

Поглеждам Герда. Тя си има свой проклет реалистичен начин да разглежда нещата.

– В същност ти наистина си права – казвам аз.

– Разбира се, че съм права. Но я виж какво се задава там! Мислиш ли, че и то е за нас?

За нас е. Печена кокошка с аспержи. Ядене за оръжейни фабриканти. Едуард сам надзирава поднасянето. Той кара Фрайданк да нареже кокошката.

– Гърдите за мадам – командва той.

– Предпочитам кълка – казва Герда.

– Кълка и парче от гърдите за мадам – обяснява галантно Едуард.

– Режете! – отвръща Герда. – Вие сте кавалер, господин Кноблех!

Знаех си!

Едуард се хили самодоволно. Не разбирам защо прави цялото това представление. Не мога да повярвам, че Герда толкова му харесва, за да прави такива жертви; по-скоро от яд заради нашите купони се опитва да ми ги измъкне с хитрост. Значи, акт на отмъщение, за да станем квит.

– Фрайданк – обръщам се към келнера. – Вземете тези ребра от чинията ми. Аз не ям кокали. Дайте ми вместо тях втората кълка. Или вашата кокошка е ампутирана жертва на войната?

Фрайданк гледа като овчарско куче към своя господар.

– Това е най-апетитното – обяснява Едуард. – Гръдните кости са вкусни за огризване.

– Аз не гриза. Аз ям.

Едуард свива дебелия си рамене и колебливо ми подава втората кълка.

– Не желаш ли малко салатата? – пита той. – Аспержите са много вредни за пияници.

– Дай ми аспержи. Аз съм съвременен човек и имам силно влечение към самоунищожението.

Едуард се стрелва като гумен носорог. На мене изведнъж ми хрумва нещо.

– Кноблех! – извиквам грубо след него с генералския тон на Рене дьо ла Тур.

Той пристига тичешком, сякаш е улучен с копие в гърба.

– Какво значи това? – пита ме той разярен.

– Кое?

– Да ревеш така?

– Рева ли? Кой реве тук освен тебе? Или ти се свида, ако мис Шнайдер поиска малко салатата? Тогава не ни я предлагай предварително!

Очите на Едуард стават необикновено големи. Вижда се как у него се надига едно страшно съмнение и се превръща в увереност.

– Вие... – пита той Герда. – Вие ли ме извикахте?

– Ако има салатата, с удоволствие бих взела малко – обяснява Герда, която не може да проумее какво става. Едуард все още стои до масата. Сега той е твърдо уверен, че Герда е сестра на Рене дьо ла Тур. Виждам как съжалява за гъшия дроб, за кокошката и за аспержите. Има чувство, че е ужасно изигран.

– Господин Бодмер извика – казва Фрайданк, който се е промъкнал насам. – Видях го с очите си.

Но думите на Фрайданк заглъхват, без да бъдат чути от Едуард.

– Отговаряйте само когато ви питат, келнер – казвам небрежно на Фрайданк. – Това трябваше да го научите при прусаците! А сега си вървете и продължавайте да изливате сос от гулаш във врата на нищо неподозиращи хора. А ти, Едуард, ми обясни, дали това великолепно ядене

беше даром, или искаш срещу него да прибереш в касата си нашите купони?

Едуард добива вид, като че ще получи мозъчен удар.

– Дай купоните, подлец – казва тъпо той.

Аз откъсвам парченцата хартия и ги слагам на масата.

– Може много да се спори кой беше подлец, провален Дон Жуане – отговарям му аз.

Едуард не взема сам купоните.

– Фрайданк – казва той, този път беззвучно от ярост. – Хвърлете тези отрезки в коша за хартия.

– Чакай – казвам аз и посягам към листа за ястия, – щом плащаме, имаме право и на по един десерт. Ти какво желаеш, Герда? Червено желе или компот?

– Какво ще препоръчате, господин Кноблех? – пита Герда, която не знае каква драма се е разиграла у Едуард.

Едуард махва отчаяно с ръка и се отдалечава.

– Значи, компот! – викам след него.

Той трепва за миг и после продължава, като че газии върху яйца. Всяка секунда очаква казармения глас.

Аз размислям, но след това се отказвам; тази тактика ми се струва по-ефикасна.

– Какво стана изведнъж? – пита Герда, която нищо не подозира.

– Нищо – отговарям невинно аз и разделям кокалите на кокошката между двама ни. – Само малък пример за тезата на великия Клаузевиц върху стратегията: нападай противника, когато мисли, че е победил, и то там, където най-малко очаква това.

Герда кимва, без да разбира, и си яде компота, който Фрайданк с неуважение ни бутна под носа. Гледам я замислен и решавам никога вече да не я водя във „Валхала“, а отсега нататък да следвам железния закон на Георг: не показвай на жена нищо ново; тогава тя няма и да го пожелае и да избяга от тебе.

Нощ. Облягам се на прозореца в стаичката си. Луната свети, от градината иде силна миризма на люляк, а аз преди един час съм си дошъл в къщи от „Алтшедтер Хоф“. Една влюбена двойка преминава бързо по засенената от луната страна на улицата и изчезва в нашата градина. Аз не реагирам; който сам не търпи лишения, проявява търпимост, а никой не може да устои сега на нощите. Разбира се, за да не се случи нещо, преди един час окачих на двата скъпи паметници-кръстове табелка с надпис: „Внимание! Може да падне и да смаже пръстите на краката!“

Кой знае защо влюбените предпочитат именно кръстовете, когато на земята е много влажно; навярно, защото за тях могат да се хващат по-здраво, при все че би могло да се смята, че средните надгробни камъни също така имат предимства. Мислех да окача втора табелка, с такава препоръка, но се отказах. Госпожа Крол понякога става рано и, при всичката си търпимост, би ми залепила една плесница заради толкова безсрамие, преди да бих могъл да ѝ обясня, че преди войната бях страшно непорочен човек – качество, което загубих при защитата на нашето любимо отечество.

Изведнъж виждам, че една четвъртита фигура се чернее на лунната светлина и се приближава с тежки стъпки. Изтръпвам. Това е конският касапин Вацек. Той се вмъква в жилището си, два часа по-рано от обичайното време. Може би са се свършили крантите; конското месо днес е много търсен артикул. Наблюдавам прозорците. Те светват и сянката на Вацек се мярка край тях. Обмислям дали да предупредя Георг Крол; но това е неблагоприятна работа – да безпокоиш влюбени, пък и Вацек може да си легне без да му мисли. Но, изглежда, няма да стане така. Касапинът отваря прозореца и се визира надясно и наляво по протежение на улицата. Чувам го как сумти. Той затваря капаците на прозореца и след малко се появява на вратата, със стол в ръка и с касапския си нож в кончова на ботуша. Сяда на стола и изглежда ще чака, докато Лиза се върне. Поглеждам часовника – единадесет и половина. Нощта е топла и Вацек може да изтрае цели часове навън. Лиза пък е доста отдавна при Георг; прегракналото пухтене на любовта е вече утихнало и ако Лиза падне в ръцете на касапина, наистина ще намери някакво правдоподобно обяснение, а той навярно ще се хване на въдицата, но по-добре е това да не се случва.

Слизам на пръсти долу и чукам на вратата на Георг началото на Хонфридбергския марш. Плешивата глава на Георг се показва. Докладвам какво се е случило.

– Дявол да го вземе – казва той. – Гледай да го разкараш оттам.

– По това време?

– Опитай се! Използувай обаянието си!

Тръгвам бавно навън, прозявам се, спирам се и след това се запътвам отсреща към Вацек.

– Прекрасна вечер – казвам аз.

– Прекрасна вечер, да ѝ сера отгоре – отвръща Вацек.

– Така си е – съгласявам се.

– Няма да го бъде повече – казва неочаквано остро Вацек.

– Кое?

– Кое ли? Вие добре знаете! Тази свинщина! Какво друго?

– Свинщина ли? – питам разтревожено. – Защо?

– Че какво друго е? Вие не намирате ли също?

– Поглеждам към ножа в ботуша му и вече виждам Георг да лежи с прерязано гърло между паметниците. Разбира се, Лиза – не; това е старата идиотщина на мъжете.

– Зависи как гледа човек на нещата – казвам дипломатично.

Никак не разбирам защо Вацек още не се покатерил върху прозореца на Георг. Той е на партера и е отворен.

– Скоро всичко ще бъде другояче – обяснява свирепо Вацек. – Кръв ще се лее. Виновниците ще се каят.

Поглеждам го. Има дълги ръце и набито тяло и изглежда извънредно як. Бих могъл да го блъсна с коляно в брадата и след това, когато залитне, да му нанеса втори удар между краката, или пък, ако се опита да бяга, мога да му сложа крак и да ударя няколко пъти главата му о паважа. Това ще му бъде достатъчно на първо време, но после?

– Чухте ли го? – пита Вацек.

– Кого?

– Вие знаете! Него! Кого друго? Има само един! Ослушвам се. Нищо не съм чул. Улицата е тиха. Прозорецът на Георг сега е предпазливо притворен.

– Кого да съм чул? – питам високо, за да спечеля време и да им дам знак, за да може Лиза да се скрие в градината.

– Как кого? Него! Фюрера! Адолф Хитлер!

– Адолф Хитлер! – повтарям облекчено. – Тоя ли?

– Какво, тоя ли? – пита предизвикателно Вацек. – Вие не сте ли за него?

– И още как! Точно сега! Дори не можете да си представите колко много съм за него!

– Защо не сте го чули тогава?

– Та той не е бил тук.

– Той говори по радиото. Ние го чухме в кланицата. С шестлампов апарат. Той ще промени всичко! Чудесна реч! Човекът знае какво иска. Всичко трябва да се промени!

– Ясно – казвам аз. В тази дума се крие цялото оръжие на всички демагози в света. – Всичко трябва да се промени! Искате ли да пием по една бира?

– Бира! Къде?

– В „Цвете“, на ъгъла.

– Аз чакам жена си.

– Можете да я чакате и в „Цвете“. За какво говори Хитлер? На драго сърце бих искал да зная точно. Моето радио е повредено.

– За всичко – казва касапинът и става. – Човекът знае всичко! Всичко, казвам ви, друже!

Той слага стола в коридора и ние сговорно се запътваме към ресторанта-градина „Цвете“ да пием дортмундска бира.

X

Човекът от стъкло стои неподвижно в мекия здрач пред една леха с рози. Григорий VII се разхожда по алеята с кестените. Възрастна мило-сърдна сестра разхожда прегърбен старец с дълги коси, който постоянно се опитва да я щипне по якия задник и всеки път радостно се киска. Редом с мен на една пейка сядат двама мъже, всеки от които обяснява на другия защо е луд, без сам да го слуша. Група от три жени с раирани рокли поливат цветята; те се плъзгат безмълвно във вечерната дрезгавина с калаените си лейки в ръце.

Аз седя на пейката до лехата с рози. Тук всичко е спокойно и в реда на нещата. Никой не го е грижа, че за един ден доларът се е покачил с двадесет хиляди марки. Никой не се беси заради това, както нощес в града една стара съпругеска двойка, намерена тази сутрин в гардероба – всеки от съпрузите увиснал на парче от въжето за простирание на пране. Освен двамата в гардероба нямало нищо друго; всичко било продадено и заложено – дори леглото и самият гардероб. Когато купувачът отишъл да прибере мебелите, открил мъртвците. Те се били вкопчили един в друг и се плезели един другиму с подутите си, посинели езици. Били много леки и могли да ги свалят бързо. И двамата били грижливо измити, косите им пригладени, а дрехите безупречно изкърпени и чисти. Купувачът, охранен търговец на мебели, повърнал, като ги видял, и заявил, че вече не иска да вземе гардероба. Чак вечерта променил мнението си и изпратил да го приберат. Мъртвите в това време били сложени на леглото и се наложило да ги снемат и оттам, защото леглото също трябвало да бъде взето. Съседите услужили с няколко маси и старците били положени върху тях, като покрили главите им с фина хартия. Тази хартия била единственото, което все още било тяхно в жилището им. Те оставили писмо, в което обяснявали, че в същност искали да се отровят със светилен газ, но фирмата го спряла, защото отдавна престанали да плащат. Затова се извинявали пред търговеца на мебели за грижите, които му причинявали.

Изабела се приближава. Тя е с къси, сини панталони до над коленете, с жълта блуза и кехлибарена огърлица на шията.

– Къде беше? – пита задъхана тя.

Не бях я виждал няколко дни. Всеки път след богослужението се измъквах от църквата и си отивах в къщи. Не беше лесно да се откажа

от прекрасната вечеря и виното с Бодендик и Вернике; но ми беше приятно да си стоя на спокойствие с Герда и да вечерям сандвичи и картофена салата.

– Къде беше? – повтаря Изабела.

– Вън – казвам уклончиво. – Там, където парите са най-важното нещо.

Тя сяда на облегалото на пейката. Краката ѝ са доста потъмнели, сякаш се е пекла много на слънцето. Двамата мъже до мене поглеждат недоволно; после стават и си отиват. Изабела се смъква на пейката.

– Защо умират деца, Рудолф? – пита тя.

– Не зная.

Не я поглеждам. Не желая пак да ме хване в мрежата си; достатъчно е, че седи с дългите си крака и панталоните за тенис, сякаш е отгатнала, че отсега нататък искам да живея по рецептата на Георг.

– Защо се раждат, щом веднага трябва да умрат?

– Трябва да питаш викария Бодендик. Той твърди, че бог си води книга за всеки косъм, който пада от някоя човешка глава, и че във всичко има смисъл и назидание.

Изабела се смее.

– Бог си води книга? За кого? За себе си? Защо? Нали знае всичко.

– Да – казвам аз и неочаквано се ядосвам много, без да зная защо. – Той е всезнаещ, всеблаг, справедлив и любвеобилен... При все това умират деца и майките, от които те се нуждаят, и никой не знае защо има толкова много нещастие в света.

Изабела рязко се обръща към мен. Вече не се смее.

– Защо всички хора не са чисто и просто щастливи, Рудолф? – шепне тя.

– Не зная. Може би, защото иначе бог щеше да скучае.

– Не – възразява живо тя. – Не затова.

– Тогава защо?

– Защото го е страх.

– Страх? От какво?

– Ако всички бяха щастливи, нямаше вече да има нужда от никакъв бог.

Сега я поглеждам. Очите ѝ са много прозрачни. А лицето ѝ е потъмняло и е по-слабо от преди.

– Той съществува само заради нещастieto – казва тя. – Тогава човек има нужда от него и се моли. Затова го създава.

– Има и хора, които се молят на бога, защото са щастливи.

– Така ли? – Изабела се усмихва недоверчиво. – В такъв случай те се молят, защото ги е страх, че няма да останат щастливи. – Всичко е страх, Рудолф. Нима не знаеш това?

Веселият старец минава покрай нас, воден от яката милосърдна сестра. От един прозорец на главното здание долита силно бръмчене на прахосмукачка. Оглеждам се. Прозорецът е отворен, но е с решетка – черна дупка, от която прахосмукачката вопие като прокълнатата душа.

– Всичко е страх – повтаря Изабела. – Нима ти никога не се страхуваш?

– Не зная – отвърщам аз, все още нащрек. – Струва ми се да. Много често се страхувах през войната.

– Не искам да кажа това. Този страх е разумен. Аз имам пред вид безименния страх.

– Кой? Страх от живота? Изабела клати глава.

– Не. Преди него.

– От смъртта?

Тя пак клати глава. Не я питам повече. Не искам да се задълбочавам. Седим известно време мълчаливи в здрача. Отново имам чувството, че Изабела не е болна; но го потискам. Ако то ме овладее, пак ще ме обземе предишният смут, а аз не искам това. Най-сетне Изабела се раздвижва.

– Защо не говориш? – пита тя.

– Какво са думите?

– Много нещо – шепне тя. – Всичко. Страхуваш ли се от тях?

Замислям се.

– Навярно всички се страхуваме по малко от големи те думи. С тях се е лъгало така ужасно много. Може би се боим и от своите чувства. Не им се доверяваме вече.

Изабела придърпва краката си върху пейката.

– Но човек се нуждае от тях, любими – шепне тя. – Как може да се живее иначе?

Прахосмукачката е престанала да бръмчи. Изведнъж става много тихо. От лехите се носи свеж дъх на влажна земя. Някаква птичка пее в кестените – тя повтаря все един и същи зов. Вечерта неочаквано се превръща във везни – на двете им блюда са поставени равни части от света. Чувствавам везните, сякаш балансират без тежест върху моите гърди. „Нищо не може да ми се случи – мисля аз, – докато продължавам да дишам така спокойно“.

– Страх ли те е от мене? – шепне Изабела. „Не – мисля аз и клатя

глава. – Ти си единственият човек, от когото не ме е страх. Дори и когато казвам думи. Пред тебе те никога не са прекалено големи, нито са смешни. Ти винаги ги разбираш, защото все още живееш в един свят, в който между думите и чувствата няма разлика, а лъжата и миражът са едно и също нещо.“

– Защо мълчиш? – пита Изабела.

Свивам рамене.

– Някой път човек не може да каже нищо, Изабела. Често е трудно да дадеш свобода...

– На какво да дадеш свобода?

– На самия себе си. Чувствуваеш силна съпротива.

– Ножът не може сам да се пореже, Рудолф. Защо те е страх?

– Не зная, Изабела.

– Не чакай много дълго, любими. Иначе ще бъде много късно. Човек се нуждае от думи – шепне тя.

Аз не отговарям.

– Срещу страха, Рудолф – казва Изабела, – те са като лампи. Помогат. Виждаш ли, как всичко става сиво?

Сега вече никоя кръв не е червена. Защо не ми помогнеш?

Най-сетне се отказвам от съпротивата си.

– Ти, сладко, чуждо и любимо сърце – казвам аз. – Само да можех да ти помогна!

Тя се навежда напред и обгръща с ръце раменете ми.

– Ела с мене! Помогни ми! Те викат!

– Кой вика?

– Нима не чуваш? Гласовете. Те непрекъснато викат!

– Никой не вика, Изабела. Само твоето сърце. Но какво вика то?

Усещам дъха ѝ на лицето си.

– Обичай ме, тогава то няма вече да вика – казва тя.

– Аз те обичам.

Тя се отпуска до мене. Очите ѝ сега са затворени. Става по-тъмно и аз виждам как човекът от стъкло отново минава бавно край нас, сякаш стъпва на кокили. Една милосърдна сестра прибира няколко старци, които седят по пейките приведени и неподвижни от скръб като тъмни вързопи.

– Време е – казва тя към нас.

Кимам и продължавам да седя.

– Те викат – шепне Изабела. – Човек никога не може да ги намери. Кой има толкова много сълзи?

– Никой – казвам аз. – Никой в света, любимо сърце.

Изабела не отговаря. Тя диша до мене като уморено дете. Аз я вдигам и я нося през алеята към отделението, в което живее.

Когато я оставям, тя се спъва и се хваща здраво за мен. Мърмори нещо, което не разбирам, и се оставя да я заведе вътре. Входът е ярко осветен от млечнобяла светлина без сенки. Слагам я да седне на един плетен стол в салона. Тя се изляга със затворени очи в него, като че е свалена от някой невидим кръст. Две милосърдни сестри в черни дрехи минават покрай нас. Те се запътват към параклиса. За миг изглежда, като че искат да вземат Изабела и да я погребат. След това идва бялата болногледачка и я отвежда.

Старшата сестра ни даде втора бутилка мозелско вино. За мое учудване, въпреки това Бодендик изчезна веднага след като се нахранихме. Вернике остана. Времето не е променливо и болните са толкова спокойни, колкото могат да бъдат.

– Защо не убиват съвсем безнадеждно болните? – питам аз.

– Вие бихте ли ги убили? – на свой ред ме запитва Вернике.

– Не зная. Това е същото, както при някой бавно, безнадеждно умиращ, за когото знаем, че занаяпред само ще се мъчи. Бихте ли му сложили една инжекция, за да страда няколко дни по-малко?

Вернике мълчи.

– За щастие, Бодендик не е тук – продължавам аз. – Значи, можем да се откажем от моралните и религиозни разяснения. Аз имах един другар, чийто корем бе разкъсан като в някоя месарница. Молеше ни да го застреляме. Ние го отнесохме в лазарета. Там крещя още три дни; после умря. Три дни са много време, когато човек реве от болки. Аз видях много хора да пукват. Не да умират – да пукват като кучета. На всички можеше да се помогне с една инжекция. На майка ми също. Вернике мълчи.

– Добре – продължавам аз. – Зная, че да сложиш край на живота на някое същество е все едно да извършиш убийство. Откакто бях на война ми е противно да убия дори и една муха. При все това телешкото тази вечер ми беше много вкусно; а телето е трябвало да бъде убито, за да го ядем. Това са старите парадокси и осуетените изводи. Животът е чудо – даже в едно теле, и в една муха. Особено в една муха – тази акробатка с нейните хиляди очни фасети. Той е винаги чудо. Но винаги има край. Защо в мирно време убиваме едно болно куче, а не убиваме един стенич човек? Но ние убиваме милиони хора в безполезни войни.

Вернике все още не отговаря. Един голям бръмбар бръмчи около

лампата. Той се блъсва в електрическата крушка, пада, пълзи, пак хвърква високо и отново кръжи около светлината. Той не използва своя опит.

– Бодендик, служителят на църквата, разбира се, има отговор за всичко – казвам аз. – Животните нямат душа, а хората имат. Но къде изчезва късчето душа, когато се повреди някоя гънка на мозъка? Къде е това късче душа, когато някой стане идиот? На небето ли е вече? Или чака някъде разкривения си остатък, който още кара едно човешко тяло да се лигави, да яде и да отделя. Аз видях някои от вашите болни в отделениято с решетки – в сравнение с тях животните са богове. Къде е душата на идиотите? Може ли тя да бъде разделена на части? Или виси като невидим балон над бедните, мънкащи глави? Вернике махва, сякаш отпъжда някое насекомо.

– Добре – продължавам аз. – Бодендик ще разреши лесно този въпрос. Бодендик може да разреши всичко с великия непознат бог, с небето и ада, с наградата за страдащите и наказанието за лошите. Никой не е имал някога доказателство за това и според Бодендик само вярата прави човека блажен. Но защо са ни дадени тогава разум, критика и страст за търсене на доказателства? За да не ги използваме? Странна игра на великия непознат! А какво е страхопочитанието пред живота? Страх пред смъртта ли? Страх, винаги страх! Защо? И защо можем да питаме, когато няма да получим отговор?

– Свършихте ли? – пита ме Вернике.

– Не... Но няма да ви питам повече.

– Добре. Аз също не мога да ви отговоря. Поне това знаете, или не?

– Разбира се. Защо тъкмо вие трябва да можете да ми отговорите, когато във всички библиотеки в света вместо отговор има само спекулации?

Бръмбарът е паднал и при второто си кръжене. Той пак изпълзва и започва трети полет. Крилете му са като излъскана синя стомана. Той е една прекрасна целесъобразна машина; но към светлината е като алкохолик пред бутилка ракия.

Вернике налива останалото мозелско вино в чашите.

– Колко време бяхте на война?

– Три години.

– Странно!

Аз не отговарям. Досещам се какво мисли той, но нямам никакво желание да предъквам това още веднъж.

– Мислите ли, че разумът принадлежи към душата? – пита вместо

това Вернике.

– Не зная. Но смятате ли, че тези нисши животни, които се цапат и пълзят в отделението с решетки, все още имат душа?

Вернике посяга към чашата си.

– За мене всичко това е просто – казва той. – Аз съм човек на науката. Не вярвам в нищо. Само наблюдавам.

Бодендик, напротив, вярва а priori! А вие несигурно се люшкате между нас. Виждате ли този бръмбар?

Бръмбарът се втурва за пети път. Така ще продължава до смъртта си.

Вернике загасва лампата.

– Така, това ще му помогне.

През отворения прозорец нощта навлиза голяма и синя. Тя полъхва вътре с дъха на земята, на цветята и потрепващия блясък на звездите. Всичко, което казах, отведнъж ми се струва ужасно смешно. Бръмбарът прелита с бръмчене още веднъж в кръг и след това се насочва уверено през прозореца навън.

– Хаос – казва Вернике. – Наистина ли е хаос? Или е хаос само за нас. Замисляли ли сте се някога върху това какъв щеше да бъде светът, ако бихме имали едно сетиво повече?

– Не.

– А с едно сетиво по-малко?

Замислям се.

– Човек щеше да бъде сляп или глух; или би могъл да бъде лишен от вкус. Щеше да има голяма разлика.

– Ас едно сетиво повече? Защо трябва да останем завинаги ограничени само с пет сетива? Защо да не можем някой ден да придобием и шесто сетиво? Или осмо? Или дванадесето? Светът няма ли да изглежда тогава съвсем другояче? Може би при шестото сетиво понятието за време ще изчезне. Или понятието за пространство. Или за смъртта. Или за болката. Или за морала. Но без друго ще изчезне днешното ни понятие за живота. Ние преминаваме с доста ограничени органи през собственото си битие. Едно куче чува по-добре от който и да било човек. Един прилеп долавя пътя си слепешком през всички препятствия. Една пеперуда носи в себе си радиоприемател и хвърчи с него много километри право към женската. Прелетните птици далеч ни превъзхождат в ориентирването. Змиите чуват с кожата си. Естествената наука познава стотици такива примери. Как бихме могли тогава да знаем нещо положително? Стига да се развие някой орган или да възникне някой нов – и ще се

промени и светът, и понятието за бога. Наздраве!

Вдигам чашата и пия. Мозелското вино е тръпчиво и земно.

– Значи, по-добре е да чакаме, докато се сдобием с шесто сетиво, така ли? – казвам аз.

– Не е нужно. Може да правите каквото си искате. Но е добре да знаете, че едно сетиво повече би пратило на боклука всички изводи. Пред него и най-сериозните проблеми ще избледнеят. Как ви се струва виното?

– Бива го. А как е госпожица Терховен? По-добре?

– По-зле. Майка ѝ беше тук, а тя не я позна.

– Може би не е искала.

– Това е почти същото; не я позна. Нахока я да си върви. Типичен случай.

– Защо?

– Желаете ли да чуете една дълга лекция върху шизофренията, родителския комплекс, бягството от себе си и въздействието на шока?

– Да – казвам аз. – Днес бих желал.

– Няма да я чуете! Ще ви кажа само най-необходимото. Раздвояването на личността е обикновено бягство от самия себе си.

– Какво значи самия себе си?

Вернике ме поглежда.

– Да оставим това днес. Раздвояването е бягство в друга личност. Или в повече личности. Най-често пациентът пак се връща понякога малко или повече време в собствената си личност. Женевиер не се връща. От дълго време вече. Вие например дори не я познавате такава, каквато е тя в същност.

– Тя изглежда съвсем разумна такава, каквато е сега – казвам аз неубедително.

Вернике се смее.

– Какво е разум? Логическо мислене?

Аз мисля за бъдещите две нови сетива и не отговарям.

– Много ли е болна? – питам Вернике.

– Според нашите понятия, да. Но има бързи и в много случаи изненадващи оздравявания.

– Оздравявания... от какво?

– От нейната болест.

Вернике запалва цигара.

– Понякога тя е съвсем щастлива. Защо не я оставите такава, каквато е?

– Защото майка й плаща да я лекуваме – сухо обяснява Вернике. – Освен това тя не е щастлива.

– Мислите ли, че щеше да бъде по-щастлива, ако беше здрава?

– Навярно не. Тя е чувствителна и интелигентна, изглежда има богато въображение и е доста обременена наследствено. Качества, които съвсем не правят човека щастлив. Ако е била щастлива, едва ли щеше да избяга.

– Защо не я оставят тогава на спокойствие?

– Да, защо не? – казва Вернике. – Това се питам често и аз. Защо оперират болни, за които се знае, че операцията няма да им помогне? Да съставим ли списък на различните „защо“? Той би станал много дълъг. Едно от тях би било: защо не си пиете виното и не си затворите най-сетне устата? И защо не се вслушате в нощта, вместо да измъчвате клетия си мозък? Защо говорите за живота, вместо да го чувствувате? – Той става и се протяга. – Трябва да направя нощна визитация на затворените. Искате ли да дойдете с мене?

– Да.

– Облечете си бяла престилка. Ще ви заведе в едно специално отделение. След това или ще повръщате, или ще бъдете годин да се наслаждавате на виното си с дълбока благодарност.

– Бутилката е празна.

– Има още една в стаята ми. Може би ще ни потрябва. Знаете ли какво е странно у вас? Че с вашите двадесет и пет години вие сте виждали вече в доста голямо количество смърт, нещастие и човешка идиотщина, и при все това, изглежда, не сте научили нищо друго, освен да задавате най-глупашките въпроси, които може да си представи човек. Но нали така върви светът – когато най-сетне научим нещо както трябва, вече сме много стари, за да го приложим – и после продължава по същия начин: вълна подир вълна, поколение след поколение. Никой не научава нищо от другите. Елате!

Седим в кафене „Централ“ – Георг, Вили и аз. Не ми се искаше да оставам днес сам в къщи. Вернике ми показа едно отделение от лудницата, което още не познавах – на ранените през войната. В него държат простреляните в главата, засипаните и напълно сломените. Сред прохладната лятна вечер, сред песните на славеите наоколо, това отделение се издига като някой мрачен бункер. Войната вече почти навсякъде е забравена, а в тези помещения все още продължава. В тези нещастни уши все още звучат взривовите на снарядите, тези очи все още отразяват безпаметния ужас, както преди пет години, щиковите продължават

непрекъснато да се забиват в меките кореми, танковете премазват всеки час викащи ранени и ги сплескват като писии, грохотът на битките, трясъкът на ръчните бомби, пръсването на черепите, реvät на мините, задушаването в рухналите землянки – всичко това е запазено тук с помощта на някаква ужасна черна магия, и сега безмълвно продължава да вилнее в тази сграда, в сред розите и лятото. Издават се заповеди и хората се подчиняват на въображаеми заповеди, леглата са окопи и землянки, хората отново и отново биват заравяни и изравяни, умират и ги убиват, душат ги и се задушават, през помещенията преминава газ и агонията на страха се превръща в рев и пълзене, в ужасно хъркане и плач, а понякога само в приклякане и мълчание в някой ъгъл, където човек се снишава, колкото се може по-ниско, с лице към стената, здраво притиснат към нея...

– Стани! – изревават изведнъж няколко младежки гласа зад нас. Някои от посетителите енергично подскочат от столовете си. Оркестърът на кафенето свири „Германия, Германия над всичко“. Това е за четвърти път тази вечер. Не че оркестърът е толкова националистически настроен, нито пък стопанинът на заведението. Неколцина млади скандалджии искат да си придадат важност. Всеки половин час някой от тях отива при оркестъра и поръчва да се свири националният химн. Той се запътва, като че тръгва на бой. Оркестърът не смее да се противопостави и така, вместо увертюрата към „Поет и селянин“²⁶, прозвучава песента за Германия.

– Стани! – кънти всеки път от всякъде, защото при засвирването на националния химн трябва да станеш от мястото си, особено след като под неговите звуци сме дали два милиона убити, загубили сме една война и сме стигнали до инфлацията.

– Стани! – крещи към мене някакъв седемнадесетгодишен гамен, който в края на войната едва ли е бил на повече от дванадесет години.

– Целуни ми гъза и си гледай училището – отвърщам аз.

– Болшевик! – крещи младежът, който сигурно още не знае какво значи тази дума. – Тук има болшевики, другари!

Това е целта на тези хулигани – да вдигат шум. Те току поръчват да се свири националният химн и всеки път някои хора не стават, защото това им се вижда много глупаво. Тогава кресловците се спускат към тях със светнали очи и търсят свади. Някъде между посетителите седят неколцина уволнени офицери, командуват ги и се чувствуват

26. Популярна увертюра от Франц Супе, австрийски композитор. – Б. пр.

патриотично настроени.

Десетина хулигани застават около нашата маса.

– Ставайте или ще се случи нещо!

– Какво? – пита Вили.

– Скоро ще видите! Страхопъзльовци! Изменници на отечеството!
Стани!

– Разкарайте се от масата – казва спокойно Георг. – Да не мислите, че се нуждаем от заповеди на малолетни?

Между младото общество си проправя път един мъж на около тридесет години.

– Нямате ли никакво уважение към националния си химн?

– Но не и в кафенетата, когато с него искат да предизвикат скандал – отвърща Георг. – А сега ни оставете на мира с вашите глупости!

– Глупости ли? Вие наричате глупости най-светите чувства на един германец? Ще се разкайвате за това! Къде бяхте през войната, кръшкач такъв?

– В Окопите – отговаря Георг. – За съжаление.

– Това всеки може да го каже! Докажете!

Вили става. Той е цял великан. Музиката тъкмо замлъква.

– Доказателства ли? – казва Вили. – Ето. – Той повдига малко единия си крак и обръща леко задника си към този, който пита; прозвучава някакъв шум като изстрел от среднокалибрено оръдие. – Това е всичко, кое то съм научил при прусаците – казва в заключение Ви ли. – По-рано имах по-приятни маниери.

Водачът на бандата неволно отскача.

– Не казахте ли „страхопъзль“? – пита Вили и се хи ли. – Изглежда, самият вие не сте от най-смелите!

Стопанинът на кафенето се приближава с трима яки келнери.

– Спокойствие, господа, настойчиво ви моля! Никак ви разпразии в заведението!

Оркестърът засвирва „Момичето от Шварцвалд“. Защитниците на националния химн се оттеглят с неясни заплахи. Може би смятат да ни нападнат вън. Ние преценяваме силите им; те стърчат близо до вратата. Двadesетина души. Борбата ще бъде доста безнадеждна за нас.

Но изведнъж ни идва неочаквана помощ. Към нашата маса се приближава сух, дребен мъж. Това е Бодо Ле-Дерхозе – търговец на кожи и старо желязо. С него сме лежали заедно из окопите във Франция.

– Дечурлига – казва той. – Видях какво става. Тук съм с моето дружество. Отгатък, зад колоната. Цяла дузина сме. Ще ви помогнем, ако

на тези гъзльовци им се прииска нещо. Съгласни?

– Съгласни, Бодо. Тебе господ те праща.

– Едва ли. Но тук не е място за разумни хора. Ние сме дошли само да прием по чаша бира. За съжаление стопанинът на това заведение има най-хубавата бира в целия град. Иначе и той е един безхарактерен дирник.

Според мене Бодо отива доста далеч, като изисква в днешно време от един толкова прост човешки орган да има и характер; но все пак, тъй-мо затова, в едно такова изискване има нещо възвишено. В гнили време-на трябва да се изисква невъзможното.

– Ние ще тръгнем скоро – добавя Бодо. – И вие ли?

– Веднага.

Плащаме и ставаме. Преди да стигнем до вратата, защитниците на националния химн са вече вън. Сякаш по вълшебен начин в ръцете им са се появили тояги, камъни и боксове. Те стоят в полукръг пред входа.

Изведнъж между нас се явява Бодо. Той ни разбутва настрана и неговите дванадесет души минават пред нас през вратата. Вън те се спират.

– Имате ли някакви желания, бе сополанковци? – пита Бодо.

Защитниците на райха вперват очи в нас.

– Страхливци! – казва най-сетне техният командир, който искаше с двадесет души да нападне трима ни. – Вие ще ни паднете кога да е!

– Сигурно – отговаря Вили. – Затова сме лежали няколко години в окопите. Но гледайте да сте винаги три-четири пъти повече от нас. Превъзходството в силите дава увереност на патриотите.

Ние вървим с дружеството на Бодо надолу по главната улица. Звездите са изгрели на небето. Магазините са осветени. По някой път, когато си заедно с бойни другари, всичко това все още ти изглежда някак странно, прекрасно, замайващо и необяснимо; как така човек може да се разхожда спокойно, да е свободен и да живее. Изведнъж ми става ясно какво искаше да каже Вернике за благодарността. Това е благодарност, която не може да се отправи към никого – просто благодарност, че си се отървал за малко повече време – защото никой, разбира се, няма съвсем да се отърве.

– Трябва да си намерите друго кафене – казва Бодо.

– Как ви се струва нашето? Там няма такива кресливи маймуни. Елате с нас, ще ви го покажем!

Те ни показват тяхното кафене. Долу поднасят кафе, минерална вода, бира и сладолед, а горе са помещенията за събрания. Дружеството на

Бодо е певческо дружество. Градът гъмжи от дружества, които си имат свои дружествени събрания, свои устави, свой дневен ред и смятат всичко това за нещо много важно и сериозно. Дружеството на Бодо се събира всеки четвъртък на първия етаж.

– Имаме прекрасен, четиригласен мъжки хор – казва той. – Само първият ни тенор е малко слабичък. Смешно, но изглежда във войната са били убити твърде много първи тенори. А гласовете на младоците сега тъкмо мутират.

– Вили е първи тенор – обяснявам аз.

– Наистина ли? – Бодо поглежда Вили с интерес. – Я изпей този тон, Вили.

Бодо изчуруликва като дрозд. Вили му подражава.

– Добър материал – казва Бодо. – А я този!

Вили изпява и втория тон.

– Стани наш член – настоява сега Бодо. – Ако не ти хареса, винаги можеш да напуснеш.

Вили се назландисва малко, но, за наше учудване, лапва въдицата. Веднага го провъзгласяват за касиер на клуба. По този случай той черпи по две бири и ракия и добавя към тях супа от грах и свинска пача за всички. В политическо отношение дружеството на Бодо е демократично; само в първия тенор имат един консервативен търговец на играчки, а един обушар е полукомунист; но при първите тенори не можеш да бъдеш особено придирчив, защото са много малко. На третата бира Вили разправя, че познава една дама, която също може да пее първи тенор и дори бас. Дружеството мълчи, дъвче пачата и се съмнява. Георг и аз се намесваме и обясняваме, че Рене дьо ла Тур има способност да пее на два гласа. Вили се къгне, че тя не е истински бас, а чист тенор по рождение. В отговор на това се чува силно ръкопляскане. Рене е приета задочно за член и веднага я провъзгласяват за почетен член. По този случай Вили поръчва за всички още по една чаша бира. Бодо мечтае за приноса на мистериозния сопран, чрез който другите певчески дружества ще си загубят ума на певческите тържества, защото ще помислят, че в клуба на Бодо има някой евнух, още повече, че Рене трябва да излезе в мъжки дрехи, разбира се, иначе хорът на дружеството би се класифицирал като смесен.

– Ще ѝ кажа още тази вечер – заявява Вили. – Как само ще се смее! Във всички регистри на гласа!

Най-после Георг и аз си отиваме. Вили наблюдава площада от първия етаж: като стар войник той допуска, че защитниците на

националния химн може още да чакат някъде в засада. Но нищо не се случва. Пазарният площад почива мирно под звездите. Прозорците на кръчмите наоколо са отворени. От дружественото заведение на Бодо мощно долита песента:

Кой, о лес прекрасен,
те издигна тъй високо
към небето горе?

– Я кажи, Георг – питам аз, когато завиваме по Хакенщрасе. – Щастлив ли си в същност?

Георг Крол сваля шапката си пред нещо невидимо в нощта.

– Един друг въпрос! – казва той. – Колко време може да се седи на върха на една игла?

XI

От небето се лее проливен дъжд. А от градината се надигат мъгливи изпарения. Лятото е удавено във вода, студено е, а доларът е стигнал сто и двадесет хиляди марки. Със силен трясък се счупва част от улука на покрива и водата руква пред нашия прозорец като сива стъклена стена. Аз продавам два надгробни ангела от негледжосан порцелан и венец от безсмъртничета на една нежна жена, чиито две деца са умрели от грип. В съседната стая лежи Георг и кашля. Той също е болен от грип, но аз го подкрепих с кана греяно вино. Освен това около него се търкалят половин дузина списания и той използва случая да се осведоми за последните женитби, разводи и скандали във висшето общество в Кан, Берлин, Лондон и Париж. Влиза Хайнрих Крол, все така несломим в своя раиран панталон, с велосипедните щипки и подходяща тъмна мушама, която му стои добре.

– Имате ли нещо против, ако ви издиктувам няколко поръчки? – пита той с неподражаем сарказъм.

– Ни най-малко. Почвайте!

Той изброява няколко поръчки: малки надгробни камъни от червен сиенит, една мраморна плоча, няколко надгробни рамки – всекидневие-то на смъртта, нищо особено. След това се повърта нерешително още известно време, топли задника си на студената печка, разглежда няколко каменни мостри, които от двадесет години лежат по рафтовете на канцеларията, и най-сетне изтърсква:

– Щом се създават такива мъчнотии, нищо чудно, ако фалираме скоро!

Аз не отговарям, за да го ядосам.

– Казвам, че ще фалираме – пояснява той. – И зная какво говоря.

– Наистина ли? – Поглеждам го приятелски. – Защо е тогава тази защита? Всеки ви вярва.

– Защита? Аз нямам нужда да се защищавам! Но това, което се случва във Вюстринген...

– Намериха ли се убийците на дърводелеца?

– Убийци ли? Какво ни засяга това? И кой може да нарече такова нещо убийство? То беше нещастен случай. Човекът сам си беше виновен! Думата ми е, как се отнесохте вие там с кмета Дьобелинг! И на това отгоре да предложите на вдовицата на дърводелеца безплатен надгробен

камък!

Аз се обръщам към прозореца и гледам дъжда. Хайнрих Крол е от ония хора, които никога не се съмняват в правотата на своите възгледи – това ги прави не само досадни, но и опасни. Тези хора са непоколебимата човешка маса на нашето любимо отечество, с която винаги може да се потегли на война. Нищо не може да ги вразуми, те са се родили с ръце по шевовете на панталоните и се гордеят, че така и ще умрат. Не зная дали този тип хора съществува и в други страни, но сигурно не е в такива количества.

След малко чувам отново какво говори дребният твърдоглавец. Оказва се, че той заседавал дълго с кмета и отстранил недоразуменията. Това се дължало само на неговото обаяние. Щели сме да можем пак да доставяме надгробни камъни във Вюстринген.

– Какво да правим сега? – питам аз. – Да ви се кланяме ли?

Той ми хвърля един язвителен поглед.

– Внимавайте да не отидете много далече някой път!

– Колко далече?

– Много далече. Не забравяйте, че тук сте само служител.

– Аз постоянно забравям това. Иначе трябваше да ми плащате тройна заплата – като чертожник, началник на канцеларията и шеф на рекламата. Впрочем ние не сме във военни отношения един към друг, иначе би трябвало да стоите мирно пред мене. Пък ако искате, някой път мога да телефонирам на вашите конкуренти – Холман и Клоц веднага ще ме вземат.

Вратата се отваря и Георг се показва в червеникаво-кафява пижама.

– За Вюстринген ли говориш, Хайнрих?

– А за какво друго?

– Тогава си посипи главата с пепел и се засрами. Във Вюстринген убиха човек! Един живот беше отнет. За някого е разрушен цял свят. Всяко убийство, всеки смъртоносен удар е, първото убийство в света. Каин и Авел – все същото! Ако ти и твоите другари проумеехте някой път това, не би имало толкова много воинствени кръсъци по тази благословена земя!

– Тогава би имало само роби! Подлизурки пред безчовечния Версайски договор!

– Версайският договор! Разбира се! – Георг пристъпва крачка напред. От него силно лъха на грейно вино. – Ако бяхме спечелили войната, тогава, разбира се, щяхме да отрупаме нашите противници с любов и с подаръци, нали? Забрави ли, какво искахте да анексирате ти и твоите

приятели? Украйна, Брие, Лонгви и целия минен и каменовъглен басейн на Франция? На нас взеха ли ни Рур? Не, ние още го притежаваме! Нима ще твърдиш, че нашият мирен договор нямаше да бъде десет пъти по-суров, ако можехме да диктуваме някакъв мирен договор? Не чух ли сам, каква уста беше отворил за това още през 1917 година? Франция трябвало да стане третостепенна държава, огромни части от Русия трябвало да се анексират и всички противници да плащат и да дават реални блага, докато им изтече кръвта! Това го говореше ти, Хайнрих! А сега ревеш в хор срещу несправедливостта, която ни причиниха. Повдига ми се вече от вашето самосъстрадание и кръсъци за отмъщение! Все някой друг е виновен! Вие смърдите от лицемерна справедливост, фарисеи такива! Не знаете ли, че един мъж си личи най-напред по това, дали отговаря за всичко, което е извършил? На вас обаче никога не ви се е случвало нищо друго, освен най-голямата неправда, и вие се отличавате само по едно нещо от бога – бог всичко знае, а вие знаете всичко по-добре.

Георг се озърта, като че се пробужда от сън. Лицето му сега е така червено, както пижамата му, и дори голото му теме е порозовяло. Хайнрих плахо отстъпва. Георг го следва. Много е разярен. Хайнрих продължава да отстъпва.

– Ще ме заразиш! – вика той. – Дъхаш бацилите си в лицето ми! Докъде ще я докараме, ако и двамата се разболеем от грип?

– Никой не бива да умира повече – казвам аз.

Забавна картина е да гледаш борбата между двамата братя. Георг в червената сатенена пижама, изпотен от ярост, а Хайнрих в малкия си редингот – загрижен да не го хване грип. Освен мене тази сцена наблюдава и Лиза, която въпреки лошото време цялата се е надвесила от прозореца в един пенъоар с щамповани платноходки по него. В къщата на Кнопф вратата е отворена. Пред нея дъждът се спуска като завеса от стъклени мъниста. Вътре е толкова тъмно, че момичетата вече са запалили лампата. Би могло да се помисли, че те плуват там като дъщерите на Рейн у Вагнер. Под грамаден чадър дърводелецът Вилке минава през двора като черна гъба. Хайнрих Крол изчезва, буквално изтикан навън от Георг.

– Направете си гаргара със солна киселина – викам след Хайнрих. – За хора от вашето тесто грипът е смъртоносен.

Георг се спира и се смее.

– Ама че съм идиот – казва той. – Сякаш тази пас-мина може някога да научи нещо!

– От къде имаш тази пижама? – питам Георг. – Да не си влязъл в комунистическата партия?

Отреща се чува ръкопляскане. Лиза обсипва Георг с аплодисменти – нечувана нелоялност към Вацек, който е правоверен националсоциалист и бъдещ директор на клиницата. Георг се покланя, притиснал ръка до сърцето си.

– Лягай в леглото – казвам аз. – Поттиш се като водоскок!

– Потенето е здраве! Я погледни дъжда! Небето също се поти. Ами онова късче живот оттатък, в своя разгърнат пенъоар, с бели зъби – как се залива от смях!

Какво правим ние тука? Защо не се пръснем като фейерверк? Ако някога можехме да разберем какво е животът, щяхме да се пръснем! За какво продавам аз паметници? Защо не съм падаща звезда? Или грифон, който прелита над Холивуд и открадва най-прекрасните жени от техните плувни басейни? Защо трябва да живеем във Верденбрюк и да се бием в кафене „Централ“, вместо да екипираме един керван за Тимбукту и заедно с носачи, които имат махагонов цвят на кожата, да тръгнем към безбрежната африканска зора? Защо нямаме публичен дом в Йокохама? Отговори! Важно е веднага да разберем това! Защо не се състезаваме в плуване с пурпурните риби в червените вечери на Таити? Отговори! Георг посяга към бутилката с житена ракия.

– Стой! – казвам аз. – Там има още вино! Ей сега ще го стопля на спиртника. Никаква ракия! Ти си трескав! Червено, горещо вино, с подправки от Индия и от Зундските острови!

– Добре! Стопли го! Но защо не сме самите ние на островите на Надеждата и не спим с жени, които ухаят на канела и чиито очи стават бели, когато ни се отдават под Южния кръст, и които издават кръсъци като папагалите и тигрите? Отговори!

В полумрака на канцеларията синият пламък на спиртника гори като синята светлина на приключението. Дъждът шуми като море.

– Ние сме на път, капитане – казвам аз и поемам голяма глътка житена ракия, за да догоня Георг. – Каравелата тъкмо минава покрай Санта-Круц, Лисабон и Златния бряг. Робините на арабина Мохамед бен Хасан бен Вацек гледат от каютите си и махат с ръце. Ето го вашето наргиле!

Подавам на Георг една пура от кутията, предназначена за най-добрите ни агенти. Той я заканва и пуска във въздуха няколко безупречно правилни кръгчета дим. По пижамата му са избили тъмни мокри петна.

– На път – казва Георг. – Защо още не сме стигнали?

– Стигнали сме. Всякога и всякъде човек е там, където иска да стигне. Времето е предразсъдък. Това е тайната на живота. Само че никой не я знае. Човек все се мъчи да стигне някъде!

– Защо никой не знае тайната?

– Времето, пространството и законът за причинност-та са булото на Мая²⁷, което ни пречи да виждаме.

– Защо?

– Това са бичовете, с които бог не позволява да станем равни на него. Той ни гони с тях през панорама от илюзии и през трагедията на двойственост?

– Каква двойственост?

– Двойствеността на „азът“ и светът на битието и живота. Обект и субект не са вече едно и също нещо. Раждането и смъртта са последиците. Веригата дрънка. Който я разкъса, разкъсва раждането и смъртта. Нека опитаме, равине Крол!

От виното се вдига пара. То ухае на карамфил и лимони. Слагам в него захар и прием. От кабината на кораба с робините на Мохамед бен Хасан бен Юсуф бен Вацек от другата страна на залива се чува ръкопляскане. Ние се покланяме и оставяме чашите.

– Значи сме безсмъртни? – пита кратко и нетърпеливо Георг.

– Само като хипотеза – отвърщам аз. – В теорията... Защото безсмъртен е противоположното на смъртен – значи, това е вече едната част от някаква двойственост. Едва когато булото на Мая бъде напълно разкъсано, двойствеността ще отиде по дяволите. Тогава човек се е завърнал у дома си, не е вече обект или субект, а и двете едновременно, и всички въпроси отмират.

– Това не е достатъчно!

– Какво има още?

– Човек съществува. Точка. И това е част от нещо двойно: човек съществува и не съществува. Това все още е двойственост, капитане! Ние трябва да излезем от нея!

– Как? Щом си отворим устата, отново налитаме на част от друга двойственост. Това не може да продължава така! Нима трябва да вървим безмълвно през живота?

– Това би било противоположно на небезмълвно.

– Дявол да го вземе! Пак капан! Какво да правим, кормчию?

27. Мая – у древните индуси богиня-прародителка на вселената; олицетворение на измата и илюзията според индуската религиозна философия, която смята, че светът е само илюзия. – Б. пр.

Аз мълча и вдигам високо чашата. Отражението на виното блести в червено. Посочвам дъжда и повдигам парче гранит от каменните мостри. След това соча Лиза, отражението в чашата – най-мимолетното нещо в света, гранита – най-постоянното в света, слагам чашата и гранита настрана и затварям очи. При този фокус изведнъж нещо като тръпка пробягва по целия ми гръб. Нима сме попаднали несъзнателно на някоя следа? Нима в пияно състояние сме напипали някакъв магически ключ? Къде е отишла изведнъж стаята? Нима се носи из вселената? Къде е светът? Нима преминава тъкмо край Плеядите²⁸? А къде е червеното отражение на сърцето? Нима то е Полярна звезда, ос и център едновременно? Отсреща се чува френетично ръкопляскане. Отварям очи. За момент няма никаква перспектива. Всичко е плоско и далечно, близко и кръгло, и няма име. После полита към мястото си, застава спокойно, и отново е това, което се нарича. Кога съм виждал това? Някога съм го виждал! Познато ми е отнякъде, но не мога да се сетя откъде.

Лиза размахва от прозореца бутилка какаов ликьор. В този миг се чува звънецът на вратата. Ние бързо махаме с ръце на Лиза и затваряме прозореца. Преди Георг да може да се скрие, вратата на канцеларията се отваря и влиза пазачът на градските гробища Либерман. Той обгръща с един поглед спиртника, греяното вино, пижамата на Георг и пита с пресипнал глас:

– Рожден ден?

– Грип – отвърща Георг.

– Поздравявам ви!

– Какво има тук за поздравяване?

– Грипът донася работа. Забелязах това навън. Значително повече умрели.

– Господин Либерман – обръщам се аз към държели-вия осемдесетгодишен човек. – Ние не говорим за работа. Господин Крол има тежък космически пристъп на грип, с който тъкмо се преборваме геройски. Искате ли и вие чаша лекарство?

– Аз пия ракия. От виното само изтрезнявам.

– Ние имаме и ракия.

Наливам му пълна водна чаша. Той отпива порядъчна глътка, сваля раницата си и изважда четири пъстърви, увити в големи зелени листа. Те миришат на река, на дъжд и на риба.

– Подарък – казва Либерман.

28. Плеяди – група звезди от съзвездieto Телец. – Б. пр.

Пъстървите лежат с изцъклени очи върху масата. Тяхната зелена и сива кожа е покрита с червени петна. Ние вперваме очи в тях. Ненадейно смъртта отново нахлува кротко в стаята, в която току-що витаеше безсмъртието – нахлува кротко и мълчаливо, с укора на живото същество срещу убиващия и изяждащ всичко човек, който говори за мир и любов, а прерязва гърлото на агънцата и оставя рибите да се задушат, за да добие достатъчно сила да продължава да говори за мир и любов – без да се изключва Бодендик, божи човек и кротък месоядец.

– Прекрасна вечеря – казва Либерман. – Особено за вас, господин Крол! Лека диетична храна.

Отнасям мъртвите риби в кухнята и ги предавам на госпожа Крол, която ги разглежда като опитен специалист.

– С прясно масло, варени картофи и салата – обяснява тя.

Аз се оглеждам. Кухнята блести, светлината се отразява в тенджерите, в един тиган нещо се пържи и мирише приятно. Кухните са винаги утеха. Укорът изчезва от очите на пъстървите. От мъртви създания те изведнъж се превръщат в храна, която може да се приготви по различни начини. Изглежда почти така, сякаш само за това са били родени. „Какви изменници сме ние спрямо нашите благородни чувства!“ – мисля аз.

Либерман е донесъл няколко адреса. Грипът наистина започва вече да дава резултати. Хората умират, защото нямат много съпротивителна сила. Гладът през време на войната и без това ги е изтощил. Аз неочаквано решавам да си търся друго занятие. Уморен съм от смъртта. Георг е донесъл хавлията си. Той седи пред нас като някой потящ се Буда. Хавлията е отровно зелена. Георг обича да носи в къщи дрехи с ярки цветове. Сега изведнъж се сещам за какво ми напомни нашият разговор преди. За нещо, което Изабела беше казала преди известно време. Не си спомням точно какво, но беше нещо за измамата на нещата. Но нима и ние се поддадохме на измама? Или за миг бяхме с един сантиметър по-близо до бога? „Килията“ на поетите в хотел „Валхала“ е малка стая с дървена облицовка на стените. Върху етажерка с книги е поставен бюст на Гьоте, а наоколо висят портрети и гравюри на немски класици, романтици и няколко модерни писатели. Тази килия е място за събиране на клуба на поетите и духовния елит на града. Всяка седмица има заседание. От време на време се появява даже редакторът на всекидневния вестник, когото открито ласкаят, а тайно ненавиждат – в зависимост от това дали е приел или не е приел материалите. На него това му е безразлично. Той се носи леко през тютюневия дим като някой благ чичо, клеветен, нападан и почитан – за него всички са съгласни само в едно: че

нищо не разбира от модерна литература. За него след Теодор Щорм, Едуард Мьорике и Готфрид Келер започва една голяма пустиня.

Освен него идват и някои съветници от областния съд и пенсионирани чиновници, които се интересуват от литература; Артур Бауер и неколцина негови колеги; поетите на града, неколцина художници и музиканти, а от време на време и някой любител като гост. Край Артур Бауер тъкмо се осуква блюдолизецът Матиас Грунд, който се надява, че Артур ще издаде неговата „Книга за смъртта в седем части“. Появява се Едуард Кноблах, основателят на клуба. Той хвърля бърз поглед в стаята и се развеселява. Някои от неговите критици и врагове ги няма. За мое голямо учудване Кноблах сяда до мене. Не очаквах това след вечерята с кокошката.

– Как си? – пита ме той, при това съвсем човешки, не както в ресторанта си.

– Превъзходно – отговарям аз, защото зная, че това ще го ядоса.

– Замислям нова поредица сонети – съобщава Едуард, без да се впуска в повече подробности. – Надявам се, че нямаш нищо против.

– Какво ще имам против? Надявам се, че ще бъдат римувани.

Аз стоя по-горе от Едуард, защото вече съм напечатал два сонета във всекидневния вестник, а той е напечатал само две поучителни стихотворения.

– Това е цял цикъл – казва Едуард, за моя изненада малко смутен. – Работата е там, че искам да го озаглавя „Герда“.

– Озаглави го, както... – Не се доизказвам. – Герда ли, казваш? Защо Герда? Герда Шнайдер?

– Глупости! Просто Герда.

Аз поглеждам изпитателно и недоверчиво тлъстия великан.

– Какво значи това?

Едуард се смее престорено.

– Нищо. Само поетична волност. В сонетите се загатва за цирк. Съвсем отдалеч, разбира се. Както знаеш, въображението се раздвижва, когато дори само теоретически го фиксираме по конкретен начин.

– Остави тези усуквания – казвам аз. – Говори откровенно! Какво означава това, непочтен играчо?

– Непочтен играч? – отвръща с престорено негодувание Едуард. – Това по-скоро може да се каже за тебе! Не се ли преструваше, че дамата била уж певица като отвратителната приятелка на Вили?

– Никога. Ти си го въобрази.

– Е, добре – обяснява Едуард. – Това не ми даде мира. Аз я

проследих. И разбрах, че си ме излъгал. Тя не е никаква певица.

– Да не би да съм ти казвал, че е певица? Не ти ли казах, че е била в цирк?

– Каза. Но така извърташе истината, че не повярвах. А след това имитираше другата дама.

– Как разбра?

– Срегнах случайно госпожица Шнайдер на улицата и я попитах. Това е позволено, нали?

– Ами ако те е излъгала?

По бебешкото лице на Едуард изведнъж се появява отвратителна самодоволна усмивка и той не отговаря.

– Слушай – казвам разтревожен и затова много спокоен. – Тази дама не можеш я спечели със сонети.

Едуард не реагира на това. Той продължава да проявява превъзходството си на поет, който освен стихотворения притежава и първокласен ресторант, а аз разбрах, че в това отношение Герда е като всички смъртни хора.

– Негодник такъв – заявявам ядосан. – Всичко това няма да ти помогне. Дамата заминава след няколко дни.

– Няма да замине – отвръща Едуард и за пръв път откакто го познавам, показва зъбите си. – Днес продължиха договора ѝ.

Впервам очи в него. Този негодник знае повече от мене.

– Значи, ти и днес си се срещал с нея? Едуард започва малко да заеква.

– Днес случайно... така си беше. Само днес. Лъжата се изписва цяла по дебелиите му бузи.

– Я гледай, и веднага получи вдъхновение за посвещението? – питам аз. – Така ли се отплащаш на верните си клиенти? Ръгаш с кухненския нож направо в слабините, ти презрян мияч на чинии?

– Вашата проклета клиентела може да ми...

– Не си ли ѝ изпратил вече сонетите, ти, импотентен паун? – прекъсвам го аз. – Остави, няма нужда да отричаш! Аз и без това ще ги видя, слагач такъв!

– Какво? Как?

– Сонетите, отцеубиецо! Не те ли научих аз как въобще се пишат сонети? Хубава благодарност! Нямах поне благоприличието да ѝ изпратиш някое тристишие или ода! Не може да бъде, моето собствено оръжие... не, Герда ще ми покаже това нещо, за да ѝ го преведа!

– Това би било... – заеква Едуард, за пръв път излязъл от кожата

си.

– Това не би било абсолютно нищо – отвърщам аз. – Жените са способни на такива работи. Зная това. Но понеже те уважавам като гостилничар, искам да ти съобщя още нещо: Герда има брат Херкулес и той бди над фамилната чест. Той вече е пребил до осакатяване двама от нейните почитатели. Особено много обича да бие дюстабанлии. А ти си дюстабанлия.

– Глупости – казва Едуард, но виждам, че въпреки това сериозно се замисля. Едно твърдение, колкото и да е невероятно, все оставя някаква следа, ако човек твърдо държи на него; това го научих от политическия кумир на Вацек.

Поетът Ханс Хунгерман идва при нас на канапето. Той е автор на неиздания роман „Краят на Вотан“ и драмите „Саул“, „Балдур“ и „Мохамед“.

– Как е изкуството, приятели? – пита той. – Четохте ли глупостите, с които Ото Бамбус се е изложил вчера в Текленбургския окръжен вестник? Помяя и смет! Как можа Бауер да напечати тези лигавщини?

Ото Бамбус е най-известният поет на града. Ние всички му завиждаме. Той съчинява пълни с настроение стихове за поетични кътове, за околни села, за уличните ъгли вечер и за меланхоличната си душа. Бамбус издаде при Артур Бауер две тънки, подшити томчета стихове – едното дори в две издания. Хунгерман, маститият поет на древността, го мрази, но се опитва да използва връзките му. Матиас Грунд го презира. Аз, напротив, съм доверен човек на Ото. Той много иска да иде някой път в публичен дом, но не смее. Очаква от това някакъв силен прилив на кръв в своята малко анемична лирика. Щом ме вижда, веднага идва при мене.

– Чух, че познаваш някаква жена от цирка! Циркът, ето, това е вече нещо! Там човек би могъл да бъде и цветнокож. Наистина ли познаваш такава жена?

– Не, Ото. Едуард е раздул работата. Аз познавам само една жена, която преди три години продаваше билети в цирка.

– Билети? Значи, все пак е била в цирка! Все нещо е останало у нея от цирка. Миризмата на хищните животни, манежът. Не би ли могъл да ме запознаеш някой път с нея?

На Герда наистина ѝ провървя в литературата! Поглеждам Бамбус. Той се е източил като върлина, бледен, без брадичка, лицето му се е загубило и носи пенсне.

– Тя беше в цирк за бълхи – казвам аз.

– Жалко! – Ото се отдръпва разочарован. – Трябва да направя нещо – мърмори той. – Зная, че това е, което ми липсва – кръвта.

– Ото – възразявам аз. – Не може ли да бъде някоя, която не е от цирка? Някое хубавичко зайче за в кревата?

Той клати малката си глава.

– Това не е толкова просто, Лудвиг. Аз зная всичко за любовта. Искам да кажа, за духовната любов. Не ми трябва нищо повече, това го имам. Нуждая се от страст, груба, дива страст. Пурпурна, луда забрава. Делириум!

Той почти изскързва с малките си зъби. Ото е учител в едно малко селце близо до града и, разбира се, там не може да намери това, което търси. В селцето всеки иска да се ожени или мисли, че Ото трябва да се ожени за някое добро момиче, което готви добре и има хубава зестра. Но Ото не желае това. Той смята, че трябва да изживее себе си като поет.

– Мъчното е там, че не мога да получа едновременно и двете – обяснява мрачно той. – Небесната и земната любов. За мене любовта всякога е нежна, пълна със себеотрицание, жертвоготовност и доброта. Тогавя и половият нагон се укротява и опитомява. Всяка събота вечер, разбираш нали, за да може човек да си отспи в неделя. На мене обаче ми трябва нещо, което е само полов нагон, без всичко друго, нещо, в което мога да се вкопча. Жалко, чух, че си познавал някаква циркова акробатка.

Разглеждам Бамбус с нов интерес. Небесна и земна любов – значи, и той! Тази болест, изглежда, се е разпространила повече, отколкото мислех. Ото изпива чаша валдмайстерска лимонада и ме поглежда с бледните си очи. Навярно е очаквал, че веднага ще се откажа от Герда, за да израстат половите органи не неговото изкуство.

– Кога ще отидем в публичния дом? – пита унило той. – Нали ми обеща.

– Скоро. Но това не е никакво пурпурно ложе на греха, Ото!

– Имам само още две седмици ваканция. След това пак трябва да се върна на село и всичко е свършено.

– Ще идем преди това. На Хунгерман също му се иска да отидем там. Необходимо му е за новата му драма „Казанова“. Не бихме ли могли да направим общ излет?

– Пази боже! Не бива да ме видят! При моята професия!

– Тъкмо затова. Един излет е нещо безобидно. В бардака има нещо като кръчма в долните стаи. Там може да отиде всеки, който поиска.

– Разбира се, че ще идем – казва зад мене Хунгерман.

– Всички заедно. Ще направим една експедиция с научна цел. Чисто научна експедиция. Едуард също иска да дойде с нас.

Извърщам се към Едуард, за да поляя със саркастичен сос този превъзходен готвач на сонети... но това вече не е необходимо. Едуард неочаквано добива вид като че е видял змия пред себе си. Един напет мъж току-що го е потупал по рамото.

– Едуард, стари другарю! – казва сега приятелски влезлят. – Как си? Радваш се, че си още жив, а?

Едуард вперва очи в стройния мъж.

– В днешно време? – с мъка произнася той.

Едуард е побледнял. Охранените му бузи изведнъж увисват надолу, раменете му се смъкват, устните му, къдрите му, дори коремът му увисва. Той в миг се е превърнал в тлъста плачеща върба.

Човекът, който е причина за всичко това, се казва Валентин Буш. Той, заедно с Георг и мене, е третата чума в живота на Едуард; и не само това – той е чума, холера и паратиф едновременно.

– Ти изглеждаш великолепно, момчето ми – казва сърдечно Валентин Буш.

Едуард се смее глупаво.

– Външността няма значение. Човек се съсипва вътрешно от данъци, лихви и крадци...

Той лъже. Във века на инфлацията данъците и лихвите не означават абсолютно нищо; може да ги платиш след година, което е все едно да не ги платиш изобщо. Тогава те отдавна са без никаква стойност. А единственият крадец, когото Едуард познава, е самият той.

– От тебе има поне какво да се хапне – усмихвайки се безмилостно отвърща Валентин. – Така мислеха и червеите във Фландрия, когато вече се готвеха да те изгризат.

Едуард се гърчи.

– Какво искаш, Валентине? – пита той. – Бира? Бирата е най-хубавото нещо срещу жегата.

– Не ми е много горещо. Но ти си прав, и най-доброто питие едва ли ще бъде достойно, за да отпразнуваме, че ти си още жив. Едуард, дай ми бутилка йоханисбергско „Лангенберг“, производство „Мум“.

– Привършихме го.

– Не сте го привършили. Осведомих се от твоя управител на избата. Имаш още над сто бутилки. Какво щастие, че то е любимата ми марка!

Аз се смея.

– Защо се смееш? – изкрещява Едуард разярен. – Тъкмо ти нямаш никакво основание да се смееш. Пиявица! Вие всички сте пиявици! Кръвчицата ми измукахте. Ти, твоят бонвиван и търговец на надгробни камъни и ти, Валентине! Кръвчицата ми изпихте! Неразделна тройка от паразити! – Валентин ми намига и остава сериозен.

– Това, значи, е благодарността ти, Едуард! Така държиш на думата си! Ако знаех това, на времето...

Валентин запретва високо ръкавите си и се заглежда в един дълъг, назъбен белег от зараснала рана. В 1917 година, през войната, той спаси живота на Едуард. Едуард, който беше подофицер в една готварница, неочаквано бе сменен и изпратен на фронта. Още в първите дни, когато бе на разузнаване в ничия земя, този слон беше улучен от куршум в глезена и веднага след това от втори, при което загубил много кръв. Валентин го намерил, превързал го и го довлече обратно в окопа. При това сам той беше ранен в ръката от шрапнел. Но спаси живота на Едуард, на когото иначе е щяла да изтече кръвта. В изблик на благодарност Едуард предложи тогава на Валентин цял живот да яде и пие във „Валхала“ каквото иска. В знак на съгласие Валентин му подаде лявата си, неранена ръка. Георг Крол и аз бяхме свидетели.

През 1917 година всичко изглеждаше все още безопасно. Верденбрюк беше далеч, войната близо, и кой можеше да знае дали Валентин и Едуард ще се върнат някога пак във „Валхала“? Но те се върнаха; Валентин – след като беше ранен още два пъти, а Едуард – тлъст и заоблен, като заел отново старото си място кашавар. В началото Едуард действително беше благодарен и черпеше Валентин когато го посещаваше – понякога дори с немско шампанско, което вече не се пенеше. Но годините извършиха своето; Валентин се установи също във Верденбрюк. По-рано живееше в друг град; сега се настани в една малка стаичка близо до „Валхала“ и се явяваше точно навреме за закуска, обед и вечеря при Едуард, който скоро се разказя горчиво за своето лекомислено обещание. Валентин обичаше да си хапва добре, най-вече защото сега нямаше никакви грижи. Едуард може би щеше да се примири с яденето; но Валентин и пиеше, и с течение на времето се извъди голям познавач на виното и проявяваше изтънчен вкус. По-рано пиеше бира; сега пие само вина от избата и по този начин, разбира се, докарва Едуард до много по-голямо отчаяние, отколкото ние с нашите мизерни купони. – Е, добре – казва Едуард безутешно, когато Валентин му показва своя белег. – Но ядене и пиене значи да се пие, когато се яде, а не по друго време. Не съм обещавал пиене по друго време.

– Виж го този жалък търгаш – отвръща Валентин и ме побутва. – През 1917 година не мислеше тъй. Тогава казваше: „Валентине, миличък Валентине, спаси ме, ще ти дам всичко, каквото имам!“ – Това не е вярно! Никога не съм казвал такова нещо – крещи с писклив глас Едуард.

– Откъде знаеш това? Ти беше полупобъркан от страх и половината ти кръв беше изтекла, когато те влачех назад.

– Не бих могъл да го кажа! Такова нещо не бих могъл да кажа! Дори да съм бил пред смъртта си. Това не е в характера ми.

– Вярно – казвам аз. – Този скъперник по-скоро би пукнал.

– Точно това исках да кажа – обяснява Едуард като си отдъхва, защото е намерил подкрепа. Той си бърше челото. Къдрите му са мокри, толкова се е изплашил от последната заплаха на Валентин. Вече беше помислил, че работата около „Валхала“ ще стигне до съд. – И така, от мене да мине този път – казва той бързо, за да се отърве. – Келнер, половин бутилка мозелско.

– Йоханисбергско „Лангенберг“, цяла бутилка – поправя го Валентин и се обръща към мене. – Мога ли да те поканя да изпиеш една чаша?

– Разбира се! – отвръщам аз.

– Чакай! – казва Едуард. – Това съвсем не влиза в уговорката. Тя се отнася само за Валентин! Лудвиг и без това ми струва всеки ден сумата и пари, този кръвопиец с обезценените купони!

– Бъди спокоен, отровител такъв – отвръщам аз. – Това е чисто и просто неизбежна съдба. Ти ме обстрел-ваш със сонети, а аз промивам раните си от тях с твоето рейнско вино. Искаш ли да изпратя на една дама дванадесетостиише в стила на Аретино²⁹ за тази ситуация, ти лихва-рю на твоя спасител? Едуард се задавя.

– Искам да подишам чист въздух – мърмори той разярен. – Изнудвачи! Сутењори! Не се ли срамувате от себе си?

– Ние се срамуваме за по-сериозни неща, наивен броячо на милиони!

Валентин и аз се чукаме. Виното е прекрасно.

– Какво става с посещението в дома на греха? – пита Ото Бамбус плахо и някакси между другото.

– Непременно ще отидем, Ото. Ние сме задължени на изкуството.

29. Пиетро Аретино (1492–1556) – италиански писател, драматург и публицист, хуманист от епохата на Възраждането. Заради язвителните си, остроумни памфлети бил наричан „бич на господарите“. Понякога използвал таланта си за цинично шантажиране на богатшите. – Б. пр.

– Защо собствено на човек му се пие най-много, когато вали дъжд?
– пита Валентин и налива отново. – Би трябвало да бъде обратно.

– Нима искаш да имаш винаги някакво обяснение за всичко?

– Разбира се, не. Нали иначе няма да има за какво да се приказва?
Просто ми направи впечатление.

– Може би това е стаден инстинкт, Валентине. Течността отива при течност.

– Възможно. Но аз и пикая по-често в дъждовни дни. Поне това е донякъде чудновато.

– Пикаеш повече, защото пиеш повече. Какво чудновато има в това?

– Вярно. – Валентин кима с облекчение. – Не помислих за това. Да не би да се водят и повече войни, защото са се родили повече хора?

XII

Бодендик се носи в мъглата като голям черен гарван.

– Е? – пита той дружелюбно. – Все още ли оправяте света?

– Наблюдавам го – отвръщам аз.

– Аха! Значи – философ! И до какво заключение достигнахте?

Гледам неговото бодро лице, което блести червено и мокро от дъжда под меката му шапка с широка периферия.

– Стигнах до заключението, че за две хиляди години християнството не е помогнало на света да отиде много напред – отговарям аз.

За миг благосклонно-покровителственото му изражение се променя; след това отново става както преди.

– Не мислите ли, че сте малко млад за такива преценки?

– Да, но не намирате ли, че е твърде безнадежден аргумент да укротявате някого заради, младостта му? Нямате ли други аргументи?

– Имам цял куп. Но не срещу такива глупости. Не знаете ли, че всяко обобщаване е признак за повърхностно мислене?

– Да – отвръщам аз уморено. – Отговорих ви тъй, само защото вали. Впрочем, отговорът ми не е съвсем повърхностен. От няколко седмици уча история, когато не мога да спя.

– Защо? Пак ли защото понякога вали?

Не обръщам внимание на това безобидно ужилване.

– Защото бих искал да се предпазя от преждевременен цинизъм и отчаяние от дребни неща. Не всекиму е дадено само с голата вяра в Светата троица да си затваря очите пред това, че сме се заели най-усилено с подготвянето на нова война, след като току-що сме загубили една война, която вие и вашите господа колеги от различните протестантски вероизповедания благословихте и осветихте в името на бога и любовта към ближния... Признавам, че вие сте правили това малко по-безшумно и с известно смущение – затова пък вашите колеги го вършеха твърде усърдно, облечени в униформи, дрънчейки с кръстове и задъхвайки се от победно опиянение.

Бодендик изтърсва дъждовните капки от черната си шапка.

– Ние давахме последна утеха на загиващите на бойното поле. Вие, изглежда, съвсем сте забравили това.

– Не е трябвало да допускате да се стигне дотам! Защо не стачкувахте? Защо не забранихте на вашите верующи да воюват? Това би

трябвало да бъде вашата задача. Но времената на мъчениците са отминали. Затова пък доста често, когато трябваше да присъствувам на богослужение на бойното поле, слушах молитви за победата на нашето оръжие. Мислите ли, че Христос би се молил за победата на галилейци-те срещу филистимляните?

– Види се – отвръща спокойно Бодендик, – дъждът ви настройва необикновено емоционално и демагогски.

Изглежда, вие вече твърде добре знаете, че по умел начин, с премълчаване, извъртане и едностранчиво представяне, всичко на този свят може да бъде нападнато и уязвено.

– Зная. Тъкмо затова уча история. В училище и в часовете по вероучение винаги ни разказваха за мрачните, първобитни и жестоки предхристиянски времена Препрочитам това и намирам, че ние не сме много по-добре – като изключим успехите в техниката и науката. Но и тях използваме най-вече, за да можем да убиваме повече хора.

– Ако човек иска да докаже нещо, той може да докаже всичко, драги приятелю. Също и обратното. За всяко преднамерено твърдение може да се приведе доказателство.

– И това зная – казвам аз. – Църквата ни е дала най-блестящия урок, когато е унищожила гностиците.

– Гностиците? Какво знаете вие за тях? – пита Бодендик с оскърбително учудване.

– Достатъчно много, за да се усъмня дали те не са били оная част от християнството, която е проявявала по-голяма търпимост към чуждото мнение. А всичко, каквото съм научил досега в моя живот, е да ценя търпимостта.

– Търпимост... – казва Бодендик.

– Търпимост! – повтарям аз. – Да се съобразяваш с другия! Да разбираш другия! Да оставиш всекиго да живее по свой начин. Търпимост, която в нашето възлюблено отечество е чужда дума.

– С една дума, анархия – отвръща Бодендик тихо и неочаквано много язвително.

Пред параклиса сме. Свещите са запалени и пъстроцветните прозорци блестят утешително в носения от вятъра дъжд. От отворената врата долита лек мирис на тамян.

– Търпимост, господин викарий – казвам аз, – не анархия: вие знаете разликата между тях. Но не смееете да я признаете, защото вашата църква не я е признала. Вие сте едничките, които спасявате душата! Никой друг не притежава небето, само вие! Никой друг не може да

опрости греха, само вие! Вие имате монопол. Не съществува друга религия освен вашата! Вие сте диктатура! Как бихте могли тогава да проявявате търпимост?

– Това не ни е необходимо. Ние притежаваме истината.

– Разбира се – казвам аз и посочвам към осветените прозорци. – Ето я там! Утеха срещу страха от живота! Не мисли повече; аз зная всичко вместо теб! Обещаването на рая и заплахата с ада – това е игра с най-простите емоции и какво общо има тя с истината, тази фата моргана на нашия мозък?

– Хубави слова – пояснява Бодендик, който отдавна пак е миролюбив, покровителствен и леко ироничен.

– Да, това е всичко, което имаме... хубави слова – казвам аз, ядосан на самия себе си. – Но и вие нямате нищо друго, освен това – хубавите слова.

Бодендик влиза в параклиса.

– Ние имаме светото тайнство...

– Да...

– И вярата, която само за слабоумните, чийто мъничък ум им пречи на храносмилането, е глупост и бягство от света, безобиден дъждовен червей, такъв, който рови в нивата на тривиалното.

– Браво! – казвам аз. – Най-сетне ставате и поетичен. Макар и в стил късен барок.

Бодендик неочаквано се засмива.

– Драги ми Бодмер – обяснява той. – В продължение на близо две хиляди години от съществуването на църквата не един Савел се е превърнал в Павел. А ние през това време сме видели и превъзмогнали по-големи джуджета от вас. Продължавайте пъргаво да пъплите напред. Бог стои на края на всеки път и ви чака.

Той изчезва с дъждобрана си в сакристията – един добре охранен мъж в черен редингот. След половин час ще се покаже отново, облечен фантастично като хусарски генерал, и ще бъде представител на бога. „Всичко е в униформите – беше казал Валентин Буш след втората бутилка йоханисбергско вино, докато Кноблех бе потънал в меланхолия и мрачни мисли, само в униформите. Отнеми им униформите и няма да има никой, който да пожелае да бъде войник.“

След богослужението отивам да се разходя с Изабела по алеята. Тук вали по-неравномерно – сякаш между дърветата са се сгушили сенки, които се пръскат с вода. Изабела е облечена с тъмна мушам, закопчана догоре, и носи малка баретка, която покрива косата ѝ. От нея не се

вижда нищо друго освен лицето ѝ, което светлее в тъмнината като непълна луна. Времето е студено и ветровито, и освен нас няма вече никой в градината. Аз отдавна съм забравил Бодендик и тъмния гняв, който понякога избликва в мен безпричинно, като някой мътен фонтан. Изабела върви плътно до мен, аз чувам стъпките ѝ през дъжда, чувствавам движенията ѝ и нейната топлина и като че това е единствената топлина, която е останала в света.

Изведнъж тя се спира. Лицето и е бледно и решително, а очите ѝ изглеждат почти черни.

– Ти не ме обичаш достатъчно – казва с мъка тя. Поглеждам я изненадан.

– Обичам те толкова, колкото мога. Изабела стои известна време мълчалива.

– Не е достатъчно – шепне тя. – Никога не е достатъчно! Никога не е достатъчно!

– Да – казвам аз. – Изглежда, никога не е достатъчно. Никога, през целия живот, никой път, с никого. Изглежда, всякога е недостатъчно и в това е нещастieto на света.

– Не е достатъчно – повтаря Изабела, като че не ме е чула. – Иначе не бихме били все още двама.

– Искаш да кажеш, иначе щяхме да бъдем едно?

Тя кима.

Мисля за разговора с Георг, докато пиехме греяното вино.

– Ние ще трябва да останем винаги двама, Изабела – казвам предпазливо аз. – Но можем да се обичаме и да вярваме, че не сме вече двама.

– Мислиш ли, че някога сме били едно?

– Не зная. Никой не би могъл да знае такова нещо. Иначе човек не би могъл да има някакъв спомен.

Тя ме поглежда втренчено от тъмнината.

– Там е работата, Рудолф – шепне тя. – Човек няма никакъв спомен. За нищо. Защо няма? Човек търси и търси. Защо всичко е изчезнало? А е имало толкова много неща! Това е всичко, което все още знаем! И нищо друго! Защо не го знаем вече? Ти и аз, не е ли било това и по-рано? Кажи! Кажи! Къде е то сега, Рудолф?

Вятърът шумно плисва вода върху нас. „Много неща изглеждат като че ли някога вече са съществували – мисля си аз. – Често те се приближават съвсем и се възправят пред нас, и ние знаем, че някога сме ги имали, точно същите, дори за миг като че все още знаем какво ще стане

с тях, но щом поискаме да ги уловим, те изчезват като дим или мъртъв спомен.“ – Никога не бихме могли да си спомним, Изабела – казвам аз. – Това е същото, както с дъжда. И той е нещо, което е станало едно – от две въздухообразни тела, кислород и водород, които вече не знаят, че някога са били въздухообразни тела. Те сега са само дъжд и нямат никакъв спомен за миналото.

– Или както сълзите – казва Изабела. – Но сълзите са пълни със спомени.

Известно време вървим мълчаливо. Аз мисля за странните мигове, когато ненадейно отражението на някой привиден спомен сякаш се вижда в нас през много отминали животи. Пясъкът скърца под обувката ни. Зад зида на градината някакъв автомобил изсвирва продължително с клаксона си, сякаш очаква някого, който иска да избяга.

– Тогава тя е като смъртта – казва най-сетне Изабела.

– Коя?

– Любовта. Съвършената любов.

– Кой знае това, Изабела? Аз мисля, че никой никога не е могъл да го узнае. Ние се разпознаваме един друг само докато всеки поотделно е още „аз“. Ако нашите „аз“ се слееха, щеше да бъде както при дъжда. Щяхме да бъдем едно ново „аз“ и нямаше да можем да си спомним за отделните предишни „аз“. Щяхме да бъдем нещо друго – така различно, както дъждът е различен от въздуха – не вече едно „аз“, което е извисено чрез едно „ти“.

– Но ако любовта бъде толкова съвършена, че да се слеем, тогава няма ли да бъде като смъртта?

– Може би – казвам аз колебливо. – Но няма да бъде като унищожението. Никой не знае какво е смъртта, Изабела. Затова човек не може да я сравни с нищо. Но ние сигурно не бихме се чувствували като отделни личности. Щяхме да се превърнем само в едно друго самотно „аз“.

– Значи, любовта е осъдена да бъде винаги несъвършена?

– Тя е достатъчно съвършена – казвам аз и се проклинам, за гдето с моята педантична даскалщина отново навлязох тъй дълбоко в един разговор.

Изабела клати глава.

– Не го извъртай, Рудолф! Любовта трябва да бъде несъвършена, сега разбирам това. Ако би била съвършена, щеше да блесне светкавица и всичко щеше да изчезне.

– Щеше да остане нещо... но отвъд нашето познание.

– Както в смъртта?

Поглеждам я.

– Кой знае това? – казвам предпазливо, за да не я вълнувам повече.
– Може би смъртта има съвсем невярно име. Ние я виждаме винаги само от едната страна. Може тя да е съвършената любов между бога и нас.

Вятърът плиска струя дъжд през листата на дърветата, а те с призрачни ръце я отхвърлят по-нататък. Известно време Изабела мълчи.

– Затова ли е толкова тъжна любовта? – пита тя.

– Любовта не е тъжна. Само прави хората тъжни, защото е неизпълнима и никой не може да я задържи.

Изабела се спира.

– Защо, Рудолф? – казва изведнъж много буйно тя и тропва с крака.
– Защо трябва да е така?

Гледам бледното и, изопнато лице.

– Това е щастието – отговарям аз. Изабела ме гледа втренчено.

– Това е щастието? Кимам утвърдително.

– Не може да бъде! Това не е нищо друго освен не щастие!

Изабела се хвърля срещу мене и аз я хващам здраво. Чувствувам как раменете ѝ се тресат от ридание.

– Не плачи – казвам ѝ аз. – Какво би станало, ако човек вземе да плаче за такова нещо?

– А за какво друго? „Да, за какво друго? За всичко друго, за нещастieto на тази проклета планета, но не и за това.“ – Любовта не е нещастие, Изабела – казвам аз. – Тя е щастието. Само че ние го наричаме с такива глупави имена като „съвършено“ и „несъвършено“.

– Не, не! – Изабела буйно клати глава и не позволява да я утеша. Тя плаче и се вкопчва в мене; аз я държа в ръцете си и чувствавам, че не аз, а тя е права, че тя не познава компромиси, че в нея още гори първичното, единствено „защо“, което се е появило преди да се натрупат всички условности на съществуването, първият въпрос на пробуждащото се „аз“.

– Не е никакво нещастие – казвам въпреки това. – Нещастieto е съвсем друго нещо, Изабела!

– Какво?

– Не е нещастие, че не можем никога напълно да се слеем. Нещастие е, че трябва постоянно да се напускаме, всеки ден и всеки час. Знаем това, но не можем да го спрем, то изтича през ръцете ни, а е най-скъпоценното не що, което съществува, и при все това не можем да го за държим. Винаги някой умира пръв. Винаги някой остава след него.

Изабела вдига очи.

– Как можеш да напуснеш онова, което не притежаваш?

– Може – отвърщам с горчивина. – И още как може! Има много етапи, когато напускаш и когато те напускат, и всеки е болен, а много от тях са като смъртта.

Сълзите на Изабела пресекват.

– Откъде знаеш това? – пита тя. – Нали още не си стар? „Достатъчно стар съм – мисля аз. – Един къс от мене остаря, когато се завърнах от войната.“ Отговарям:

– Зная го. Изпитал съм го. „Изпитал съм го – мисля пак. – Колко често трябваше да напускам деня и часа, и съществуването, и дървото в утринна светлина, и ръцете си, и мислите си, и всеки път завинаги, а когато се връщах, бях някой друг. Човек може да напуска много неща и винаги неволно оставя всичко зад себе си, когато трябва да застане лице с лице срещу смъртта; пред нея човек е винаги гол и ако намери пътя назад, трябва отново да придобие всичко, което е изоставил.“

Лицето на Изабела просветва пред мен в дъждовната нощ и ме обзема неочаквана нежност. Отново чувствавам в каква самота живее тя – безстрашна, сама със своите видения, заплашвана от тях и отдадена на тях, без стряха, под която би могла да се подслони, без покой и без нищо, което да отвлече мисълта ѝ, изложена на всички ветрове на сърцето, без помощ от когото и да било, без жалба и състрадание към самата себе си. „Ти, мило, безстрашно сърце – мисля аз, – ти си непокътнато и устремено като стрела само към най-главното, макар че не го достигаш и се заблуждаваш – но кой не би се заблудил? И не се ли отказаха отдавна почти всички? Къде започва заблудата, глупостта, малодушието, къде – мъдростта и къде – последната смелост?“ Един звънец звъни. Изабела се стряска.

– Време е! Казвам аз. – Трябва да се прибереш. Очакват те.

– Ще дойдеш ли с мене?

– Да.

Тръгваме към зданието. Щом излизаме от алеята, ни посреща ситен дъжд, а вятърът го развява с къси пориви като мокър воал. Изабела се притиска до мен. Аз поглеждам от хълма надолу към града. Нищо не се вижда. Мъглата и дъждът са ни отделили от околния свят, Никъде вече не се забелязва светлина, ние сме съвсем сами. Изабела върви до мене, сякаш завинаги ми принадлежи, като че ли е безтегловна, и отново ми се струва, че наистина няма тежест, че е като образите в легендите и сънищата, при които също важат по-други закони отколкото във всекидневния живот.

Ние сме пред вратата.

– Ела! – казва тя.

Аз поклащам глава.

– Не мога. Днес не мога.

Изабела мълчи и ме поглежда, открито и ясно, без укор и без разочарование; но нещо в нея като че изведнъж е угаснало. Свеждам очи. Чувствувам се така, сякаш съм набил дете или съм убил лястовичка.

– Днес не мога – казвам й. – Късно е. Утре. – Тя се обръща безмълвно и влиза в салона. Виждам как сестрата се изкачва с нея по стълбата и неочаквано изпитвам чувството, че безвъзвратно съм изгубил нещо, което човек намира само веднъж в живота си.

Стоя объркан. Какво бих могъл да направя? И как отново се заплетох във всичко това? Нали не исках? Този проклет дъжд!

Бавно тръгвам към главното здание. Вернике излиза в бяла прес-тилка с чадър.

– Предадохте ли госпожица Терховен?

– Да.

– Добре. Продължавайте и занапред да се грижите малко за нея. Посещавайте я и през деня, когато имате време.

– Защо?

– На това няма да получите отговор – отвърща Вернике. – Но тя е спокойна, когато е била с вас. Полезно е за нея. Това достатъчно ли ви е?

– Тя ме смята за някой друг.

– Нищо. Аз не се интересувам от вас, а само от своите болни. – Вернике премигва през ръмящата влага. – Тази вечер Бодендик ви похвали.

– Какво?... Той наистина няма никакво основание за това!

– Твърди, че сте на път да се върнете. Към изповедалнята и причастието.

– Я гледай! – казвам аз, искрено възмутен.

– Не подценявайте мъдростта на църквата! Тя е единствената диктатура, която от две хиляди години не е била събаряна.

Спускам се към града. Мъглата развява своите сиви знамена през дъжда. Изабела витае в мислите ми като видение. Аз я изоставих; така мисли тя сега и аз зная това. „Изобщо не би трябвало вече да отивам горе. Това само ме обърква, а аз и без друго съм достатъчно объркан. Но какво щеше да бъде, ако нея вече я нямаше там? Не би ли станало тогава така, като че ми липсва най-важното, онова, което никога не може да

остарее, да се изхаби и да стане делнично, защото никога не сме го притежавали?“

Стигам до къщата на обушаря Карл Брил. От работилницата за поставяне на подметки долитат звуците на грамофон. Тази вечер съм поканил тук в мъжка компания. Това е една от знаменитите вечери, в които госпожа Бекман показва своето акробатично изкуство. За момент се колебая – наистина нямам настроение за такова нещо, – но после влизам. Тъкмо затова.

Посреща ме облак от тютюнев дим и миризма на бира. Карл Брил става и ме прегръща, като леко се олюлява. Той има също такава плешива глава като Георг Крол, но затова пък носи всичката си коса под носа във вид на грамадни мустаци като на морж.

– Идвате точно на време – обяснява той. – Обзалаганията са направени. Трябва ни само по-добра музика от този глупав грамофон! Какво ще кажете за валса „Дунавски вълни“?

– Дадено!

Пианото вече е донесено в работилницата за бързо поставяне на подметки. То е сложено пред машините. В предната част на помещението обушката и кожата са от-местени настрана и навсякъде, където има място, са наредени столове и няколко кресла. Тук има едно буре с бира, от което са започнали да точат, а няколко бутилки ракия са вече празни. На тезгяха има втора каса бутилки. На масата е сложен и един голям гвоздей, обвит с памук, до тежък обушарски чук.

Аз прогърмявам на пианото валса „Дунавски вълни“. В дима наоколо се олюляват събратята на Карл Брил. Те са вече в добро настроение. Карл слага върху пианото чаша бира и една двойна ракия.

– Клара се приготвя – казва той. Събрахме обзалагания за повече от три милиона. Дано да е в най-добра форма; иначе съм наполовина разорен. – Той ми намига. – Изсвирете нещо със замах, щом дойде време. Това винаги я въодушевява извънредно много. Музиката просто я подлудява.

– Ще изсвира „Шествието на гладиаторите“. Но какво ще кажете, ако и аз склуча един малък страничен облог?

Карл ме поглежда.

– Драги господин Бодмер – казва засегнат той. – Да не би да искате да се обзалагате срещу Клара! Как бихте могли да свирите убедително?

– Не срещу нея. За нея. Странично обзалагане.

– Колко? – пита бързо Карл.

– Някакви си въшливи осемдесет хиляди – отвръщам аз. – Това е

цялото ми състояние.

Карл се замисля за миг. После се обръща.

– Има ли още някой, който иска да се обзаложи за осемдесет хиляди? С нашия пианист.

– Аз! – Един дебел мъж излиза напред, изважда пари от едно малко куфарче и ги хвърля шумно на тезгяха.

Слагам парите си до тях.

– Богът на крадците да ме пази – казвам аз. – Иначе утре ще бъда принуден да се задоволя само с обед.

– Тогава да почваме! – казва Карл Брил.

Той показва гвоздеа на всички. След това отива до стената, поставя го на височина на човешки задник и го забива на една трета. Не го удря толкова силно, колкото може да се предположи от замахванията му.

– Стои добре и здраво – казва Карл и се преструва, че разклаща силно гвоздеа.

– Ще трябва да проверим това все пак.

Дебелият, който се обзаложи с мене, излиза напред.

Той разклаща гвоздеа и се хили.

– Карл – казва Дебелият, като се усмихва подигравателно. – Та аз мога да го духна от стената. Я дай чука.

– Най-напред го духни от стената.

Дебелия не духа. Той дърпа силно и гвоздеят излиза.

– С ръката си – казва Карл Брил – аз мога да пробия с гвоздей дъска на маса. Но със задника си не мога. Ако поставяте такива условия, по-добре да се откажем изобщо.

Дебелият не отговаря. Той взема чука и забива гвоздеа на друго място на стената.

– Тук, как ти се вижда?

Карл Брил проверява. Гвоздеят стърчи около шест – седем сантиметра от стената.

– Прекалено здраво е забит вече. Не може да се издърпа даже и с ръка.

– Или-или – заявява Дебелия.

Карл опитва още веднъж. Дебелият оставя чука на тезгяха и не забелязва, че всеки път, когато опитва колко здраво е забит гвоздеят, Карл го разхлабва.

– Така не мога да приема обзалагане едно срещу едно – казва накрая Карл. – Само две срещу едно, а и тогава мога да загубя.

Съгласяват се на шест срещу четири. Върху тезгяха се натрупва

цяла камара пари. Карл сърдито дръпва още два пъти гвоздея, за да покаже колко невъзможен е облогът. Сега аз засвирвам „Шествието на гладиаторите“, а малко след това госпожа Бекман влиза шумно в работилницата, облечена в широко, червено като съомга китайско кимоно, с извезани божури и един феникс на гърба.

Тя има внушителна фигура с глава на булдог, но в същност – красив булдог. Има буйна, къдрава черна коса и блестящи като череша очи – всичко друго е булдожко, особено брадичката. Тялото ѝ е едро и сякаш цялото е от желязо. Чифт твърди като камък гърди стърчат напред подобно на бойници, след това идва сравнително тънката талия и прочутият задник, около който се върти всичко тук. Задникът е огромен и също така твърд като камък. Приказва се, че дори за някой ковач би било невъможно да го опипе, ако госпожа Бекман го изопне; по-скоро би си счупил пръстите. Карл Брил и с това вече е печелил облози, разбира се, само в най-интимен приятелски кръг. Тази вечер, поради присъствието на Дебелия, ще бъде извършен само другият експеримент – да издръпа със задника гвоздея от стената.

Всичко върви много спортно и по кавалерски; госпожа Бекман поздравява наистина, но иначе е сдържана и почти студена. Тя гледа на тази работа само откъм спортно-търговската ѝ страна. Спокойно застава с гръб към стената, зад един нисък параван, прави няколко движения на специалист и след това притихва, брадичката ѝ е изопната самоотвержено и сериозно, както подобава при някое голямо спортно усилие.

Прекъсвам марша и подхващам две дълбоки трели, които трябва да прозвучат като барабаните при смъртния скок в цирка „Буш“. Госпожа Бекман се напъва силно и се отпуска. Напъва се още два пъти. Карл Брил става нервен. Госпожа Бекман отново се вдървява, очите ѝ са отправени към тавана, зъбите ѝ са стиснати. Нещо из-траква и тя се отдръпва от стената. Гвоздеят лежи на пода.

Засвирвам „Молитвата на девственицата“ – една от най-любимите на госпожа Бекман. Тя благодари с грациозно кимване със своята едра глава, пожелава звучно „Лека нощ на всички“, придръпва кимоното плътно към тялото си и изчезва.

Карл Брил прибира парите. Той ми подава моите пари през пианото. Дебелия оглежда гвоздея и стената.

– Чудесно – казва той.

Засвирвам „Алпийско сияние“ и „Песента на Везер“ – две други любими мелодии на госпожа Бекман. Тя може да ги чува от горния етаж. Карл ми намира гордо; в края на краищата той е притежателят на

тези внушителни клещи. Вестфалската хвойновка, бирата и житената ракия се леят. Изпивам заедно с другите няколко чаши и продължавам да свиря. За мен е добре дошло, че не съм сам сега. Бих-желал да поразмисля и при все това в никакъв случай да не размишлявам. Ръцете ми преливат от някаква непозната нежност, нещо ме облъхва и сякаш галювно се притиска до мен – работилницата изчезва, ето го и дъждът, а с него и мъглата, Изабела, тъмнината. „Тя не е болна – мисля си, а все пак зная, че е болна, – но ако е болна, тогава всички ние сме още по-болни...“

Някаква шумна препирня ме пробужда. Дебелия не е могъл да забрави формите на госпожа Бекман. Възбуден от изпитите няколко чаши ракия, той е направил на Карл Брил тройно предложение: пет милиона за един следобед с госпожа Бекман на чай, един милион за кратък разговор сега, при който навярно би желал да я покани на почтена вечеря без Карл Брил, и два милиона за няколко хубави опипвания на великолепно изваяния екземпляр на бекманската анатомия, тук в работилницата, между събратята във весела компания – значи, нещо съвсем почтено.

Сега обаче се проявява характерът на Карл. Ако Дебелия имал само спортен интерес, Карл може би щял да се съгласи с опипванията, макар и срещу обзалагане за някакви си мизерни сто хиляди марки, но при такава пърчовска разпасаност дори мисълта за подобно опипване била тежко оскърбление за Карл.

– Каква свинщина! – реве той. – Мислех, че тук има само кавалери!

– Аз съм кавалер – фъфли Дебелия. – Затова направих предложението си.

– Вие сте свиня!

– И това е вярно. Иначе нямаше да съм кавалер. Вие би трябвало да сте горд, щом имате такава дама... Нямате ли сърце в гърдите си? Какво мога да правя, когато природата ми се бунтува? Защо се обиждате? Нали не сте женен за нея!

Виждам как Карл Брил трепва, сякаш някой е стрелял в него. Той живее незаконно с госпожа Бекман, която в същност е негова икономка. Защо не се жени за нея, никой не знае; може би най-вече поради същата упоритост в характера си, поради която през зимата пробива дупка в леда, за да може да плува. Но все пак това е неговата ахилесова пета.

– Аз – заеква Дебелия – аз такава скъпоценност бих я носил на ръце и бих я увил в кадифе и коприна... коприна, червена коприна... – той почти хълца и рисува във въздуха разкошните форми на госпожа Бекман. Бутилката до него е празна. Това е трагичен случай на любов от

пръв поглед. Аз се извърщам и продължавам да свиря. Представата, че Дебелия би могъл да носи на ръце госпожа Бекман, е премного за мене.

– Вън! – заявява Карл Брил. – Достатъчно. Не обичам да изхвърлям гости, но...

Страшен вик прозвучава от дъното. Ние подскачаме. Там танцува в кръг някакъв дребен мъж. Карл се хвърля към него, грабва една ножица и спира някаква машина. Дребният мъж припада.

– Дявол да го вземе! Кой може да допусне, че пиян човек ще седне да си играе с машината за бързо поставяне на подметки! – ругае Карл.

Ние разглеждаме ръката на припадналия. Няколко конеца висят от нея. Машината се е впила между показалеца и палеца в мекото месо – това е цяло щастие. Карл полива раната с ракия и дребният човек идва на себе си.

– Отрязана ли е? – пита той ужасен, като вижда ръката си в лапата на Карл.

– Глупости, ръката си е още на мястото.

Мъжът въздъхва с облекчение, когато Карл разтърсва ръката пред очите му.

– Отравяне на кръвта, нали? – пита човекът.

– Не. Но машината ще рждяса от кръвта ти. Ще измием ръката ти с алкохол, ще я намажем с йод и ще я превържем.

– Йод? Не боли ли от него?

– Една секунда смъди. Като че ли ръката ти пие много люта ракия.

Дребният човек издърпва ръката си.

– Предпочитам сам да изпия ракията.

Той изважда една не много чиста носна кърпичка, увива я около ръката си и посяга към шишето. Карл се хили. После се оглежда и става неспокоен.

– Къде е Дебелия?

Никой не знае.

– Може би се е изпарил – казва някой и се разхълцва от смях над шегата си.

Вратата се отваря. Появява се Дебелия; превит на две, той се препъва вътре с главата напред, а зад него с червеното като съомга кимоно пристъпва госпожа Бекман. Тя е извила ръцете му на гърба и го блъсва в работилницата. Със силен тласък го пуска. Дебелия пада с главата напред в отделението за дамски обувки. Госпожа Бекман прави движение, като че си отупва ръцете от прах, и излиза. Карл Брил се втурва напред с исполински скок. Той изправя Дебелия.

– Ръцете ми! – стене отритнатият любовник. – Тя ми ги изкълчи. И корема ми! Ох, коремът ми! Какъв удар!

Не е нужно да ни обяснява. Госпожа Бекман е равностоен противник на Карл Брил, зимният плувец и първокласен гимнастик – тя вече на два пъти му е чупила ръката, а да не говорим за това, как би могла да се развърти с ваза или маша. Няма още и половин година, откак изненада през нощта двама крадци в работилницата. После и двамата лежаха няколко седмици в болницата, а единият не може никога да се оправи от удара с железен калъп по главата, при който бе загубил и едното си ухо. Оттогава той говори несвързано.

Карл довлича Дебелия-на светло. Бял е като платно от ярост, но не може да направи нищо повече – Дебелия е свършен. Все едно да пребие от бой някой тежко болен от тифус. Дебелия трябва да е получил страхотен удар в органите, с които искаше да съгреша. Той не е в състояние да върви. Карл не може даже да го изхвърли. Ние го полагаме върху кожените отпадъци в дъното.

– Хубавото при Карл е, че винаги е така уютно – казва някой, който се опитва да налее бира в пияното.

Вървя по главната улица към къщи. Главата ми се върти; прекалено много пих, но тъкмо това и исках. Мъглата се влачи над самотните светлини, които още горят във витрините, и тъче златни воали около фенерите. Във витрината на една месарница един рододендрон цъфти до заклано прасе, в бледата муцуна на което е пъхнат лимон. Наоколо задушешно са наслагани наденици. Това е картина с настроение, хармонично съчетала красотата и ползата. Стоя известно време пред витрината и после продължавам пътя си.

В тъмния двор се сблъсквам в мъглата с някаква сянка. Това е старият Кнопф, който пак стои пред черния обелиск. Врълхлял съм върху него с цялата си тежест, той залита и прегръща с двете си ръце обелиска, като че иска да се катери по него.

– Съжалявам, че ви блъснах – казвам аз. – Но защо стоите тук? Истина ли не можете да си свършите работата във вашето жилище? Или, ако предпочитате акробатиката на открито, защо не я вършите на някой уличен ъгъл?

Кнопф пуска обелиска.

– Дявол да го вземе, отиде в гащите – мърмори той.

– Нищо ви няма. Довършете си работата. От мен да мине.

– Много късно.

Кнопф се препъва отсреща в своята врата. Аз се изкачвам по

стълбите и решавам да изпратя утре на Изабела букет цветя с парите, които спечелих тази вечер у Карл Брил. Наистина такива неща обикновено ми носят само нещастие, но сега не мога да измисля нищо друго. Стоя още известно време на прозореца и гледам навън в нощта, след това започвам малко засрамен и много тихо да шепна думи и фрази, които на драго сърце бих желал да кажа някога някому, но за които нямам никого, освен може би Изабела, а тя така и не знае кой изобщо съм аз. Но кой знае за някого кой е той?

XIII

Търговският пътник Оскар Фукс, наречен Оскар Сълзата, седи в канцеларията.

– Какво става, господин Фукс? – питам аз. – Как е с грипа по селата?

– Дребна работа. Селяните са добре с плюскането. В града не е така. Имам два случая, при които Холман и Клоц са пред сключване на сделка. Червен гранит, полиран от едната страна, надгробен камък, два издялани цокъла, високи метър и половина – два милиона и двеста хиляди марки; малък надгробен камък – метър и десет сантиметра висок – милион и триста хиляди. Добра цена. Ако поискате сто хиляди по-малко, ваши са. Моята комисиона е двадесет на сто.

– Петнадесет – отвърщам автоматично аз.

– Двадесет – обяснява Оскар Сълзата. – Петнадесет получавам и при Холман и Клоц. Иначе защо да ставам предател?

Той лъже. Холман и Клоц, на които Оскар е търговски пътник му плащат десет на сто и разноските. Разноските ги получава и без това; при нас, значи, изкарва десет на сто допълнително.

– Плащане в брой ли?

– Това трябва сам да проверите. Хората са заможни.

– Господин Фукс – казвам аз. – Защо не дойдете из цяло при нас? Ние плащаме по-добре от Холман и Клоц и имаме нужда от първокласен търговски пътник.

Фукс премига.

– Така ми е по-приятно. Аз съм човек на чувствата. Когато ме е яд на стария Холман, бутам на вас някоя сключена сделка за отмъщение. Ако работех изцяло за вас, щеше да ме е яд на вас.

– В това има нещо вярно – казвам аз.

– Разбира се. Тогава щях да издавам вас на Холман и Клоц. Пътуването за продажба на надгробни камъни е скучна работа; трябва да се пооживи.

– Скучна? За вас? Та нали вие всеки път давате по едно артистично представление?

Фукс се усмихва като Гастон Мюнх в градския театър след като¹ е играл Карл-Хайнц в „Старият Хайделберг“.

– Правим каквото можем – обяснява той ужасно скромно.

– Говори се, че сте се развили великолепно. Без помагала. Чисто интуитивно! Вярно ли е?

Оскар, който по-рано си служеше с резенчета лук, преди да влезе в къщите на опечалените, твърди сега, че може да се разплаче съвсем принудено като някой голям актьор. Това, разбира се е огромен напредък. Така няма нужда да влиза разплакан в къщата, както при лучената техника, при която, ако пазарлъкът се проточи по-дълго, сълзите пресъхват, защото не може да употреби лука в присъствието на опечалените; напротив, сега може да влезе със сухи очи и през време на разговора за покойника да плувне в естествени сълзи, което, разбира се, има съвсем друго въздействие. Разликата е както между истинските и изкуствените перли. Оскар твърди, че е толкова убедителен, та дори близките на покойния често го успокоявали и окуражавали.

Георг Крол идва от стаята си. Под носа му дими една хаванска пура с избеляла обвивка; той е възпътеното доволство. Георг пристъпва направо към целта.

– Господин Фукс – казва той, – вярно ли е, че може те да плачете когато си поискате, или това е само долна измамническа пропаганда от страна на нашите конкуренти?

Вместо отговор Оскар го поглежда втренчено.

– Е? – пита Георг. – Какво има? Не се ли чувствате добре?

– Един момент! Трябва най-напред да дойда в настроение.

Оскар затваря очи. Когато отново вдига клепките си, те са вече влажни. Той продължава да гледа втренчено Георг и след известно време в сините му очи се появяват едри сълзи. Още една минута и те се търкалят по бузите му. Оскар изважда носна кърпичка и ги попива.

– Как беше? – пита той и си изважда часовника. – Непълни две минути. По някой път го правя за една минута, ако покойникът си е у дома.

– Великолепно!

Георг налива от коняка, предназначен за клиентите.

– Вие би трябвало да станете актьор, господин Фукс.

– И аз съм мислил за това; но много малко са ролите, в които се изискват мъжки сълзи. Отело, разбира се, но иначе...

– Как го правите? Някакъв трик ли е?

– Въображение – отговаря просто Фукс. – Силно, образно въображение.

– Какво си представяте сега?

Оскар изпива чашата до дъно.

– Откровено казано – вас, господин Крол. Със стросени крака и

ръце и цял рояк пльхове, които бавно ви изгриват лицето, докато сте още жив; поради счупените си ръце не можете да се браните от гризачите. Извинете, но за такава бърза представа ми трябва много силен образ.

Георг прекарва ръка по лицето си. То е още на мястото си.

– Представяте ли си подобни неща и за Холман и Клоц, като работите за тях? – питам аз.

Фукс клати глава.

– За тях си представям, че са на сто години, богати, здрави и читави и един деен, като спят, заминават на онзи свят безболезнено, от сърдечен удар. Тогава сълзите ми сами рукват от ярост.

Георг му плаща комисионите за последните две издайничества.

– Неотдавна развих и изкуствена хълцавица – казва Оскар. – Много е ефикасна. Ускорява пазарлъка. Хората се чувствуват виновни, защото мислят, че е последица от съчувствието към скръбта им.

– Господин Фукс, елате при нас! – казвам из поривисто. – Мястото ви е в едно артистично ръководено предприятие, а не при такива долни кожодери.

Оскар Сълзата се усмихва добродушно, клати глава и се сбогува.

– Не мога. Ако не издайнича по малко, няма да бъде нищо друго освен един хленчещ мухльо. Издайничеството ме уравнивява. Разбирате ли?

– Разбираме – казва Георг. – Ние сме смазани от съжаление, но уважаваме личността повече от всичко.

Отбелязвам на един лист адресите за надгробните камъни и го предавам на Хайнрих Крол, който помпи в двора гумите на своя велосипед. Той поглежда презрително бележките. За него, като стар нибелунг, Оскар е жалък негодник, въпреки че, също като стар нибелунг, Хайнрих не без задоволство печели от него.

– Преди няхаме нужда от такова нещо – обяснява той. – Добре че баща ми не е вече между живите.

– Вашият баща, след всичко, което съм чул за този пионер в търговията с надгробни паметници, щеше да бъде извънредно радостен да изиграе такъв номер на своите конкуренти – отвръщам аз. – Той е бил борческа натупа... не като вас в полето на честта, а в окопите на безогледния търговски живот. Впрочем, ще получим ли скоро остатъка от сумата за полирания от всички страни кръст-паметник, който продадохте през април? Двестата хиляди, които още не са постъпили? Знаете ли какво струват сега? Не струват дори един цокъл.

Хайнрих измърморва нещо и пхва листчето в джоба си. Аз се

вършам доволен, че му понатрих малко носа. Пред къщата е изправено парчето улук от покрива, което се откърти при последния дъжд. Занаятчиите току-що са свършили работата; те възстановиха отчупеното парче.

– Какво ще стане със старата тръба? – пита майсторът. – Тя вече не може да върши работа. Може ли да я вземем ние?

– Разбира се – казва Георг.

Тръбата е опряна на обелиска – писоара на открито на Кнопф. Тя е дълга няколко метра и накрая е извита под прав ъгъл. Изведнъж ми хрумва една идея.

– Оставете я тук – казвам аз. – Тя ще ни потрябва.

– За какво? – пита Георг.

– За тази вечер. Ще видиш. Ще има интересно представление.

Хайнрих Крол заминава с велосипеда си. Георг и аз стоим пред вратата и прием по чаша бира, която госпожа Крол ни подава през прозореца на кухнята. Времето е много горещо. Дърводелецът Вилке се промъква покрай нас. Той носи няколко бутилки и ще си изкара следобедния сън в някой ковчег, напълнен с талаш. Пеперуди хвъркат около паметниците-кръстове. Шарената котка на семейство Кнопф е бременна.

– До къде стигна доларът? – питам Георг. – Провери ли по телефона?

– Петнадесет хиляди марки повече отколкото тази сутрин. Ако продължава така, ще можем да изплатим полицата на Ризенфелд със стойността на един малък надгробен камък.

– Чудесно. Жалко, че не можем да задържим нищо. Това намалява малко ентузиазма, който човек трябва да има, нали?

Георг се смее.

– И сериозността на търговията. Това не се отнася за Хайнрих, разбира се. Какво ще правиш тази вечер?

– Ще отида нагоре; при Вернике. Там поне не знаят нищо за сериозното и смешното в търговския живот. Там горе всичко се върти само около битието. Само около истинското изживяване, около пълното съществуване, около живота и нищо друго освен живота. Вън от него няма нищо друго. Ако човек поживее по-дълго време там, нашите нелепи пазарлъци за дреболии щяха да му се сторят лудост.

– Bravo! – отвръща Георг. – За тази глупост заслужаваш още една студена бира. – Той взема чашите ни и ги подава през прозореца на кухнята.

– Уважаема госпожо, моля още по една.

Госпожа Крол подава навън сивата си глава.

– Искате ли по един пресен Маринован херинг и краставичка?

– Непременно! С парче хляб. Обичайната следобедна закуска за всеки вид мирова скръб – отговаря Георг и ми подава моята чаша. – Ти изпитваш ли мирова скръб?

– Един порядъчен човек на моята възраст винаги изпитва мирова скръб – отвръщам аз твърдо. – Това е правото на младостта.

– Смятах, че са ти откраднали младостта във войската.

– Вярно. Все още я търся, но не мога да я намеря. Затова изпитвам двойна мирова скръб. Също както един отрязан крак боли двойно повече.

Бирата е чудесно изстудена. Слънцето прижурия над главите ни и изведнъж, въпреки цялата мирова скръб, отново наставя един от онези мигове, когато човек може много отблизо да се вгледа в зелено-златните очи на битието. Благоговейно изпивам бирата си. Изведнъж, сякаш всичките ми кръвоносни съдове са били обляни от слънцето.

– Ние винаги забравяме, че живеем на тази планета съвсем кратко време – казвам аз. – Затова имаме една напълно погрешна представа за света. Представа на хора, които ще живеят вечно. Забелязал ли си това?

– И още как? Това е основната грешка на човечеството. По този начин съвсем разумни хора оставят на ужасни роднини милиони долари, вместо сами да си ги похарчат.

– Добре! Какво щеше да направиш ти, ако знаеше, че утре ще трябва да умреш?

– Нямам представа.

– Нямах? Добре, един ден може би е много кратко време. Какво щеше да направиш, ако знаеше, че след една седмица ще заминеш на оня свят?

– Все още нямам никаква представа.

– Би трябвало все пак да сториш нещо! Какво щеше да направиш, ако имаше на разположение цял месец?

– Навярно щях да продължа да живея така както сега – казва Георг. – Иначе през целия месец бих имал ужасното чувство, че до сега съм живял погрешно.

– Ти би имал на разположение цял месец, за да поправиш грешката.

Георг клати глава.

– Цял месец, за да съжалявам.

– Би могъл да продадеш нашия склад на Холман и Клоц, да

заминеш за Берлин и цял месец да живееш шумно и весело с актьори, художници и елегантни проститутки.

– Парите не биха стигнали и за осем дни. А дамите щяха да бъдат само момичета от барове. Освен това, предпочитам да чета за тях. Фантазията никога не разочарова. Но ти как би постъпил? Какво щеше да правиш, ако знаеше, че след четири седмици ще умреш?

– Аз? – казвам изненадан.

– Да, ти.

Поглеждам наоколо. Там е градината – зелена и гореща от слънцето, с всички багри на зрялото лято, там във въздуха се носят ластовичките, там е безкрайната синева на небето, а горе от своя прозорец се пули надолу към нас стария Кнопф, който току-що се е събудил от пиянството си и е застанал по тиранти и с карирана риза.

– Трябва да си помисля – казвам аз. – Не мога да отговоря веднага. Прекалено много е. Сега само имам чувството, че бих експлодирал, ако го знаех и ми се стореше, че е достатъчно.

– Не мисли чак толкова много, иначе ще трябва да те откараме при Вернике. Но не за да свириш на орган.

– Там е работата – казвам аз. – Наистина, там е работата! Ако бихме могли да проумеем всичко, щяхме да полудеем.

– Още по една чаша бира? – пита госпожа Крол през прозореца на кухнята. – Има и малинов компот. Пресен.

– Спасен! – казвам аз. – Вие току-що ме спасихте, уважаема госпожо. Бях устремен като стрела на път към слънцето и Вернике. Слава богу, всичко е още тук! Нищо не е изгоряло! Сладкият живот все още играе с пеперудите и мухите около нас, не се е превърнал в пепел, той си е тук с всичките си закони, а също и с тези закони, които ние му нахлузихме, както се надява хамут на някой чистокръвен кон! При все това, никакъв малинов компот към бирата, моля! Вместо него парче течно сирене от Харц. Добро утро господин Кнопф! Прекрасен ден! Какво мислите за живота?

Кнопф се втренчва в мен. Лицето му е сиво, а под очите му висят торбички. След малко махва сърдито с ръка и затваря прозореца си.

– Не искаше ли още нещо от него? – пита Георг.

– Да, но чак довечера.

Влизаме при Едуард Кноблех.

– Погледни там – казвам аз и се спирам, като че съм се блъснал в някое дърво. – Изглежда, че животът си играе и така! Трябваше да предвидя това!

В отделението, където се сервира вино, на една маса, върху която има букет от пъстри лилии, седи Герда. Тя е сама и тъкмо атакува парче от плешка на сърна, голямо почти колкото масата.

– Какво ще кажеш? – питам Георг. – Това не мирише ли на измяна?

– Имаше ли нещо, на което да се изменя? – на свой ред пита Георг.

– Не. Но в случая няма ли злоупотреба с доверие?

– Имаше ли доверие, за да се злоупотребява с него?

– Остави това, Сократе! – отвърщам аз. – Не виждаш ли, че тук са замесени дебелите лапи на Едуард?

– Виждам. Но кой ти изменя? Едуард или Герда?

– Герда! Кой друг? Мъжът никога не е виновен в тия неща.

– Жената също не е.

– Кой тогава?

– Ти. Кой друг?

– Добре – казвам аз. – Лесно ти е да говориш така. Тебе не те мамят. Ти сам мамиш.

Георг кима самодоволно.

– Любовта е въпрос на чувство – четете ми лекция той.

– Не на някакъв морал. А чувството не познава измяна.

То расте, изчезва или се променя... къде е тук измяната?

Това не е договор. Ти не проглуши ли ушите на Герда с твоето страдание по Ерна?

– Само в началото. Тя беше там, когато стана разправията в „Червената мелница“.

– Тогава не хленчи сега. Откажи се или действуй.

Една маса до нас се освобождава. Ние сядаме. Келнерът Фрайданк разтребва.

– Къде е господин Кноблех? – питам аз.

Фрайданк се оглежда.

– Не зная... той беше през цялото време на масата на тази дама.

– Просто, нали? – обръщам се към Георг. – Дотам стигнахме. Аз съм естествена жертва на инфлацията. Ето пак. Най-напред Ерна, сега Герда. Да не съм роконосец по рождение? На тебе не ти се е случвало такова нещо.

– Бори се! – отвърща Георг. – Още нищо не е загубено. Иди отсреща при Герда!

– С какво да се боря? С надгробни камъни? Едуард й дава плешка от сърна и й посвещава стихове. При стиховете тя не познава разликата в качеството, но при яденето, за съжаление, я познава. А аз, магарето,

сам съм си виновен. Аз я доведох тук и събудих апетита ѝ. Точно така!

– Откажи се тогава – казва Георг. – Защо ще се бориш? За чувствата човек и без това не може да се бори.

– Не може ли? А защо преди една минута ме съвет ваше да се боря?

– Защото днес е вторник. Ето, Едуард иде... в празничния си редингот и с пъпка от роза в бутониерата на ревера. Свършено е с тебе.

Едуард се изненадва, като ни вижда. Той поглежда косо към Герда и след това ни поздравява със снизхождението на победител.

– Господин Кноблех – казва Георг. – Верността душа на честта ли е, както провъзгласи това нашият любим фелдмаршал, или не е?

– Зависи – отвръща предпазливо Едуард. – Днес имаме къонигсберски кюфтета със сос и картофи. Хубаво ядене.

– Бива ли войникът да напада другарите си в гръб? – продължава да пита Георг непреклонно. – Брат да напада брата? Поет – поета?

– Поетите непрекъснато се нападат. От това живеят.

– Те живеят от откритата борба; не от удари с кама в корема – пояснявам аз.

Едуард се е ухилил до уши.

– Победата е на победителя, драги ми Лудвиг, *catch as catch can*³⁰. Хленча ли аз, когато идвате с купоните за ядене, които не струват вече пукната пара!

– Да – казвам аз, – и още как!

В този момент Едуард е избутан настрана.

– Деца, ето ви – казва сърдечно Герда. – Хайде да ядем заедно! Надеях се, че ще дойдете.

– Ти седиш в отделението за сервиране на вино – отвръщам аз язвително. – Ние пием бира.

– И аз обичам да пия бира. Ще седна при вас.

– Позволяваш ли, Едуард? – питам аз.

– Какво има да позволява тук Едуард? – пита Герда.

– Той се радва, когато се храня с негови приятели. На ли, Едуард?

Тази змия го нарича вече с малкото му име. Едуард заеква.

– Разбира се, нямам нищо против, то се знае, драго ми Той е мила картинка – изчервен, разярен и злобно усмихнат.

– С много хубава розова пъпка си закичен – казвам а. – Да не си тръгнал на сгледа за женитба? Или просто си обожател-на природата?

30. *Catch as catch can* (анг.) – „хвани, както можеш“ – американска борба в свободен стил, различна от класическата. – Б. пр.

– Едуард има много изтънчено чувство за красота – отвръща Герда.
– Има – потвърждавам аз. – Ти обикновения обед ли ще? Сурови кьонигсбергски кюфтета с някакъв си безвкусен немски сос?

Герда се смее.

– Едуард, покажи, че си кавалер! Позволи ми да по-аня твоите двама приятели на обед! Те непрекъснато твърдят, че си бил ужасно стиснат. Нека да им покажем противното. Ние имаме...

– Кьонигсбергски кюфтета – прекъсва я Едуард. – Iобре, да ги поканим на кюфтета. Аз ще се погрижа да [м се услади.

– Плешка от сърна – казва Герда.

Едуард прилича на повредена парна машина.

– Тези не са ми никакви приятели – обяснява той.

– Какво?

– Ние сме твои кръвни приятели, като Валентин – обаждам се аз. – Спомняш ли си нашия последен разговор в клуба на поетите? Трябва ли да повторя високо? В каква стихотворна форма съчиняваш сега?

– За какво сте говорили? – пита Герда.

– За нищо – бързо отговаря Едуард. – Тези двама не казват никога нито една вярна дума! Те са шегобийци, отчаяни шегобийци! Нищо не разбират от сериозността на живота.

– Бих искал да зная, кой освен гробарите и дърводелците на ковчежи знае повече от нас за сериозността на живота – казвам аз.

– Ах, вие! Вие познавате само смешната страна на смъртта – неочаквано заявява Герда като гръм от ясно небе. – И затова не разбирате вече нищо от сериозността на живота.

Ние се вираме в нея с безкрайно учудване. Това е вече явно стилът на Едуард! Чувствавам, че се боря без почва под краката си, но още не се предавам.

– От кого си научила това? – питам аз. – Ти, гадателко над тъмните блата на меланхолията!

Герда се смее.

– За вас животът е винаги само около надгробните камъни. При другите хора това не става тъй бързо.

Едуард например е цял славей!

Мазните бузи на Едуард сякаш цъфтят.

– И така, какво става с плешката от сърна? – го пита Герда.

– Е, какво пък най-сетне, защо не?

Едуард изчезва. Поглеждам Герда.

– Браво! – казвам й аз. – Работата беше свършена превъзходно. Как

да приемем всичко това?

– Недей да се цупиш като някой съпруг – отвръща Герда. – Просто се радвай на живота и толкоз.

– Какво е животът?

– Това, което всеки миг става.

– Браво – казва Георг. – И сърдечно ви благодаря за поканата. Ние наистина много обичаме Едуард; само че той не ни разбира.

– И ти ли го обичаш? – питам аз Герда.

Тя се смее.

– Колко се е вдетенил – обръща се тя към Георг. – Не можете ли да му отворите мъничко очите върху това, че не всичко е винаги негова собственост? Особено, когато сам той не полага никакво усилие?

– Постоянно се опитвам да му обяснявам – отвръща Георг. – Само че той има в себе си цял куп задръжки, които нарича идеали. Щом разбере, че това е евфемистичен³¹ егоизъм, ще се оправи.

– Какво ег... евфемистичен егоизъм!

– Младежко важничене.

Герда се смее така, че масата се тресе.

– Това важничене не ми е неприятно – обяснява тя. – Но без разнообразие е уморително. Фактите са си факти.

Избягвам да питам дали фактите са наистина факти. Герда седи срещу мене честно и непоколебимо и с нож в ръка чака втората порция плешка от сърна. Лицето ѝ е по-закръглено отколкото преди; тя вече е понапълняла от храната на Едуард, гледа ме лъчезарно и ни най-малко не е смутена. А и защо трябва да бъде смутена? Какви права имам аз наистина върху нея? И кой кого мами в момента? Затова казвам:

– Така е! Аз съм натруфен с егоистични атавизми, както някоя скала с мъх. *Mea culpa*³².

– Вярно, мили – отвръща Герда. – Наслаждавай се на живота и мисли само когато това е нужно.

– Кога е нужно?

– Когато трябва да печелиш пари или ако искаш да напреднеш.

– Браво – казва Георг отново.

В този момент се появява плешката от сърна и разговорът секва. Едуард ни наблюдава като квачка пиленцата си. Това е за пръв път – да ни даде от сърце да ядем. Той се усмихва с някаква нова усмивка, която

31. Евфемистичен (гр.) – който смекчава изразите, като заменя неприятните думи и изрази с приятни. – Б. пр.

32. *Mea culpa* (лат.) – по моя вина. – Б. пр.

не мога да проумея. Тя е пропита с дебелашко превъзходство и от време на време той тайничко навира това превъзходство в очите на Герда, както престъпник пъха в ръката на някого тайно писмо в затвора. Но Герда все още не е загубила предишната си, съвсем открита усмивка, с която ме гледа невинно като някое причастено дете, щом Едуард извърне поглед настрана. Тя е по-млада от мен, но аз имам чувството, че притежава с четиридесет години повече опит.

– Яж, моето момче – казва тя.

Ям с гузна съвест и силно недоверие, а сърнешкото печено, първосепенен деликатес, изведнъж не ми се услажда.

– Още едно парченце? – ме пита Едуард. – Или още малко сос от червени боровинки?

Гледам го учудено. Имам чувството, като че някогашният ми подофицер от времето, когато бях млад войник, ми е предложил да го целуна. И Георг е обезпокоен. Зная, той после ще твърди, че причината за невероятната щедрост на Едуард е фактът, че Герда вече е спала с него... но този път аз разбирам нещата по-добре. Плешка от сърна тя ще получава дотогава, докато още не е спала с него. Щом я има веднъж, той ще ѝ дава само кьонигсбергски кюфтета с немски сос. И аз никак не се тревожа, да не би Герда да не знае това.

Все пак решавам да си тръгна заедно с нея като се наядем. Доверието си е наистина доверие, но Едуард има най-различни ликьори в бара си.

Безмълвно и с всичките си звезди нощта виси над града. Аз седя до прозореца на стаята си и чакам Кнопф, за когото съм приготвил водосточната тръба. Тя достига току до самия прозорец и продължава оттам над пътната врата до къщата на Кнопф. Там късата част извива под прав ъгъл към двора. Но от двора тръбата не може да се види.

Чакам и чета вестник. Доларът се е покачил с още десет хиляди марки. Вчера имаше само едно самоубийство, но затова пък две стачки. След дълги преговори чиновниците най-сетне получиха повишение на заплатите си, което междувременно вече толкова се е обезценило, че с него сега едва ли биха могли да си купят и един литър мляко седмично. Идната седмица навярно ще могат да си купят само кутия кибрит. Броят на безработните се е покачил с още сто и петдесет хиляди. Размириците се увеличават в целия райх. Възхваляват се нови рецепти за използването на отпадъци в кухнята. Вълната на грипа продължава да се засилва. Въпросът за повишението на пенсиите за осигуровка по старост и инвалидност е предаден на един комитет за проучване. След няколко месеца

се очаква доклад. През това време пенсионерите и инвалидите се опитват чрез просия или чрез подпомагане от познати и роднини да се спасят от гладна смърт.

Вън се чуват тихи стъпки. Надничам предпазливо от прозореца. Не е Кнопф; това е някаква любовна двойка, която се промъква на пръсти през двора в градината. Сезонът сега е в разгара си и влюбените са в тежко положение от всеки друг път. Вилке е прав: къде да отидат, за да не бъдат смушавани? Ако се опитат да се промъкнат в своите мебелирани стаи, хазайката ги дебне, за да ги изгони в името на морала и завистта като някой ангел с меч; в обществените паркове и градини полицаите ще ги нахокат и арестуват; за стая в хотел нямат пари; къде да идат тогава? В нашия двор са необезпокоявани. По-големите паметници ги закриват от други двойки; никой не може да ги види, те могат да се облегнат на паметниците и в техните сенки да си шепнат и да се прегръщат; а големите паметници-кръстове, както и по-рано, са за буйно влюбените във влажни дни, когато не може да се лежи на земята – тогава момичетата се държат здраво за паметниците и кавалерите им ги натискат, а дъждът плющи в разгорещените им лица, мъглата се носи, дъхът им отлита на пресекулки, а главите им, чиито коси са сграбчени в пестниците на любовника, са изправени нагоре като на цвилещи коне. Табелките, които поставих неотдавна, се оказаха безполезни. Кой ще мисли за пръстите на краката си, когато цялото му съществуване е пламнало?

Изведнъж чувам стъпките на Кнопф по уличката. Поглеждам часовника. Той показва два и половина; значи, възпитателят на много поколения нещастни новобранци трябва здравата да се е натряскал. Загасвам лампата. Кнопф веднага се устремява към целта – черния обелиск. Хващам края на водосточната тръба, която стърчи в прозореца ми, прилепвам устата си до самия отвор и казвам:

– Кнопф!

На другия край, зад гърба на фелдфебела, неговото име прозвучава глухо от тръбата, сякаш идва от някой гроб. Кнопф се оглежда; той не разбира откъде идва гласът.

– Кнопф! – повтарям аз. – Свиньо! Не се ли срамуваш? Затова ли те създадох, да къркаш и да опикаваш надгробните камъни ли, свиня такава?

Кнопф отново се стъписва.

– Какво? – фъфли той. – Кой е тук?

– Мръсник! – казвам аз и това прозвучава призрачно и зловещо. – И отгоре на това питаш? Осмеляваш се да питаш един от началниците си?

Стой мирно, когато говоря с тебе!

Кнопф вперва очи в къщата си, откъдето идва гласът. Всички нейни прозорци са тъмни и затворени. Вратата също. Тръбата на стената той не вижда.

– Стой мирно, негодник такъв, ти, забравил дълга си некадърен фелдфебел! – казвам аз. – Затова ли ти сложих нашивки на яката и ти дадох дълга сабя, за да мърсиш надгробните камъни, определени за нивата божия?

– И още по-гневно, съскайки, с команден тон добавям: – Мирно, недостоен овлажнителю на надгробни камъни!

Командата оказва своето въздействие. Кнопф застава мирно, с ръце по шевовете на панталоните си. Луната се отразява в широко отворените му очи.

– Кнопф! – казвам с глас на призрак. – Ще бъдеш разжалвай във войник втори разряд, ако те пипна още веднъж! Ти си позорно петно върху честта на германския войник и за дружеството на действащите фелдфебели от запаса.

Кнопф се ослушва, източил глава малко настрана и нагоре като някое сомнабулно куче.

– Кайзерът ли е? – шепне той.

– Закопчай си панталоните и се пръждосвай! – отвърщам с глух шепот. – И запомни: ако се одързостиш още веднъж да правиш такива свинщини, ще бъдеш разжалвай и кастриран! И кастриран! А сега марш, разпасана цивилна гарго, ходом марш!

Кнопф тръгва замаян, препъвайки се, към къщната си врата. Веднага след това любовната двойка изскача от градината като двойка подпалшени сърни и профучава по улицата. Разбира се, аз не исках да направя това.

XIV

Клубът на поетите се е събрал при Едуард. Решено е излетът до публичния дом да се състои. Ото Бамбус очаква от него прилив на кръв в лириката си; Ханс Хунгерман иска да получи импулси за своя „Каза нова“ и за един цикъл в свободни стихове – „Демонът-жена“, и дори Матиас Грунд, поетът на книгата за смъртта, мисли, че ще може да се добере до няколко интересни подробности, които са му нужни за последния делириум на един параноик.

– Защо не дойдеш с нас, Едуард? – питам аз.

– Нямам нужда – заявява Едуард с чувство на превъзходство. – Имам всичко, което ми трябва.

– Така ли? Имаш? – Аз зная за какво иска да намекне, но също така зная, че лъже.

– Той спи с всички камериерки от своя хотел – пояснява Ханс Хунгерман. – Щом не се съгласяват, уволнява ги. Той е истински приятел на народа.

– С камериерките! Това би го вършил ти! Свободни стихове – свободна любов! Аз не правя такова нещо. Където си вадиш хляба, не бива... Това е стара максима.

– И с гости ли не бива?

– Гости – Едуард вдига очи към небето. – Разбира се, човек често не може да се справи лесно. Херцогинята от Бел-Армин например...

– Какво например? – питам аз, когато той млъква. Едуард се превзема.

– Един кавалер е дискретен. Хунгерман се задавя от силна кашлица.

– Хубава дискретност! На колко години беше тя? На осемдесет?

Едуард се усмихва презрително, но в следния миг усмивката му пада като маска, чиято връзка се е скъсала; влязъл е Валентин Буш. Наистина той не е никакъв литератор, но при все това е решил да вземе участие. Валентин иска да присъства, когато Ото Бамбус ще загуби целомядрието си.

– Как си, Едуард? – пита Валентин. – Добре, че си още жив, нали? Иначе нямаше да можеш да си направиш удоволствието с херцогинята.

– Откъде знаеш, че не лъже? – питам аз съвсем изненадан.

– Чух ви само отвън, от коридора. Говорите доста високо. Май вече порядъчно сте се насмукали. Но както и да е, аз се радвам заради успеха

на Едуард с херцогинята. Щастлив съм, че аз го спасих, за да изпита тази наслада.

– Това се случи много преди войната – обяснява бързо Едуард. Той подушва ново нападение срещу избата с вино.

– Добре, добре – отвръща примирително Валентин. – Но и след войната си бил юнак и си поживял хубаво.

– В тези времена?

– Именно в тези времена! Когато човек е отчаян, по-лесно се поддава на приключения. А тъкмо херцогините, принцесите и графините в днешно време са много отчаяни. Инфлация, република, няма вече кайзерова армия – това може да сломи сърцето на един аристократ! Ще ни дадеш ли една хубава бутилка, Едуард?

– Сега нямам време – отвръща Едуард, без да губи присъствие на духа. – Съжалявам, Валентин, но днес няма да може. Отиваме от клуба на разходка.

– Ще дойдеш ли и ти с нас? – питам Едуард.

– Разбира се! Като касиер! Необходимо е! Преди малко не се сетих за това! Но дългът си е дълг.

Аз се смея. Валентин ми намига, но не казва, че и той ще дойде с нас. Едуард се усмихва, защото мисли, че е икономисал една бутилка. Поради това цари пълна хармония.

Тръгваме. Вечерта е прекрасна. Отиваме към Банщрасе 12. В града има два публични дома, но този на Банщрасе е по-изискан. Той се намира извън града, в малка къща, заобиколена от тополи. Познавам го добре; там прекарах част от своята младост, без да зная какво става в него. Следобед, когато няхахме училище, отивахме край поточетата и езерцата вън от града да ловим дъждовници и риба, а по ливадите – пеперуди и бръмбари. През един особено горещ ден, когато търсехме гостилница, за да прием лимонада, попаднахме на Банщрасе 12. Голямата зала в партера беше като всички подобни зали. Вътре беше хладно, и когато поискахме минерална вода, сервираха ни я. След малко при нас дойдоха няколко жени в пеньоари и пъстри рокли. Те ни попитаха какво правим и в кой клас сме. Ние платихме зелтерската вода и на следния горещ ден отидохме пак, този път с учебниците, които носехме със себе си, за да учим уроците си на открито, край ручея. Приветливите жени бяха пак там и майчински се интересуваха от нас. Решихме, че това място е прохладно и приятно, и тъй като следобед освен нас никой не идваше, останахме там и почнахме да си приготвяме уроците. Жените седяха над главите ни и ни помагаша, като че бяха наши учителки. Те следяха да си

пишем домашните, проверяваха бележките ни, изпитваха ни по това, което трябваше да научим наизуст, и ни даваха шоколад, когато си знаехме, или при случай и по някоя не силна плесница, когато бяхме мързеливи. Ние не се сещахме за нищо; все още бяхме в щастливата възраст, когато жените не значат нищо за мъжа. Скоро тези дами, които ухаеха на теменуга и рози, станаха нещо като наши майки и възпитателки; те така се бяха вживяли в това, че още щом се появяхме на вратата, по няколко от тези богини в коприна и лачени обувца ни питаха развълнувано:

– Как мина класното по география? Добре или зле?

По-онова време майка ми вече твърде отдавна лежеше в болницата и аз получих част от възпитанието си в публичния дом на Верденбрюк; мога само да кажа, че там ме възпитаваха по-строга, отколкото щеше да ме държи майка ми в къщи. Ние идвахме в продължение на две лета, после започнахме да ходим на екскурзии и не ни оставаше време, а и семейството ми се премести в друга част на града.

По-късно, през войната, идвах още веднъж на Банщрасе. В деня, преди да заминем на фронта. Бяхме едва осемнадесетгодишни, някои бяха и по-млади, и повечето от нас още не си бяха имали работа с жена. Но ние не желяехме да бъдем застреляни, без да изпитаме тази наслада, и затова петима от нас отидохме в къщата на Банщрасе, която познавахме от по-рано. Там цареше голямо оживление и ние си получихме ракията и бирата. След като се напихме, за да добием достатъчно кураж, поискахме да си опитаме щастието. Вили, най-дръзкият между нас, беше първият. Той спря Фрици, най-съблазнителната от всички присъстващи жени.

– Миличка, ще я бъде ли?

– Дадено – отвърна Фрици през глъчката и дима, без да го погледне добре. – Имаш ли пари?

– Повече отколкото трябва.

Вили показа заплатата си и парите, които майка му беше дала, за да плати с тях една литургия за щастливото си избавление от войната.

– Е добре! Да живее отечеството! – каза доста разсеяно Фрици и погледна към тезгяха с бирата. – Ела го ре!

Вили стана и си свали фуражката. Фрици трепна и се загледа в огненочервената му коса. Тя имаше неповторимо силен блясък и Фрици, естествено, веднага я позна отново, дори след като бяха изминали седем години.

– Един момент – рече тя. – Не се ли казвате Вили?

- Точно така! – заяви Вили сияещ.
- А едно време не си ли подготвяше тук уроците?
- Вярно!
- Така... а сега искаш да дойдеш с мене в стаята?
- Разбира се! Нали се познаваме вече.

Вили се ухили с цялото си лице. Миг след това той получи една плесница.

– Свиня такава! – каза Фрици. – И искаш да спиш с мене, а? Това е върхът на нахалството!

– Защо? – заекна Вили. – Всички други тук...

– Всички други! Какво ме интересуват другите? Изпитвала ли съм другите по закон божи? Писала ли съм им съчиненията? Внимавала ли съм да не настинат, сополанко такъв? – Но сега аз съм на седемнадесет и половина...

– Дръж си устата! Та това е все едно да поискаш да изнасилиш майка си, дангалак такъв! Марш оттук, малолетен дръвнико!

– Той утре заминава на фронта – казах аз. – Нямате ли патриотично чувство?

Тя насочи вниманието си върху мен.

– Ти не си ли она, който пусна тук пепелянките! За три дни трябваше да затворим заведението, докато намерим проклетите гадини!

– Не ги пуснах – оправдах се аз. – Те ми избягаха.

Преди да успее да каже нещо повече, и на моята буза се залепи една плесница.

– Въшловци! Марш оттука!

Шумът привлече мамичката на публичния дом. Тя изслуша обясненията на възмутената Фрици. И веднага позна Вили.

– Червеният! – изпъшка тя. Мамичката тежеше сто и двадесет килограма и се тресеше от смях като някоя планина от пихтия при земетресение.

– И ти ли? Не се ли казваше Лудвиг?

– Да – каза Вили. – Но ние сега сме войници и имаме право на полово сношение.

– Я ги гледай, имали право! – Мамичката отново се затресе. – Помниш ли, Фрици, колко се страхуваше той да не узнае баща му, че е хвърлял вонящи бомбички в час по вероучение? Сега имал право на полово сношение! О-хо-хо!

Фрици не гледаше на това откъм смешната му страна. Тя беше искрено ядосана и обидена.

– Като че собственият ми син...

Двама души трябваше да подкрепят мамичката на публичния дом. Сълзи се лееха по лицето ѝ. Мехури от слюнка се образуваха в ъглите на устата ѝ. Тя се държеше с две ръце за своя люлеещ се корем.

– Лимонада! – каза задъхана тя. – Валдмайстерска лимонада! Не беше ли това вашето любимо питие? – попита мамичката, като пхътеше и се задавяше.

– Сега прием ракия и бира – отвърнах аз. – Всеки човек пораства.

– Пораства! – Мамичката отново се задави, а двата ѝ дога настръхнаха – те мислеха, че господарката им ще бъде нападната. Ние предпазливо се отдръпнахме.

– Вън, неблагодарни свини! – извика непримиримо Фрици.

– Добре де – каза Вили на вратата. – Тогава отиваме на Ролщрасе.

Озовахме се вън с нашите униформи, с нашите смъртоносни оръжия и с наплескани лица. Но не отидохме на Ролщрасе – вторият публичен дом в града. Трябваше да вървим повече от два часа, да прекосим целия Верденбрюк, и вместо да ходим там предпочетохме да ни обръснат. И това щеше да ни се случи за пръв път в живота, и тъй като не познавахме половото сношение, разликата не ни изглеждаше толкова голяма, както по-късно, още повече че фризьорът също ни обиди и вместо бръснач ни препоръча гума за изтриване на нашите бради. След това срещнахме други познати и скоро така се напихме, че забравихме всичко. Така заминахме за фронта като девственици и седемнайсет от нас загинаха, без да са узнали какво е жената. Вили и аз загубихме своето целомъдрие по-късно в Хутхулст, във Фландрия, в един бордей. Вили хвана трипер, отиде в лазарета и така се отърва от битката за Фландрия, в която загинаха седемнадесетте девственика. Още тогава видяхме, че добродетелта не винаги се възнаграждава.

Бродим в прохладната лятна нощ. Ото Бамбус не се отделя от мене, защото съм единственият, който признава, че познава публичния дом. Другите също го познават, но се правят на невинни, а едничкият, който твърди, че ходи там почти всеки ден, е драматическият автор и творец на единственото по рода си произведение „Адам“ – Паул Шнеевайс; но той лъже – никога не е бил там.

Ръцете на Ото се потят. Той очаква да види жрици на сладострастието, вакханки и демонични хищници; той не е съвсем сигурен, дали няма да го откараме обратно с „Опела“ на Едуард с изтръгнат черен дроб или най-малко без тестикули. Аз го утешавам.

– Наранявания има най-много един-два пъти седмично, Ото! И

почти винаги са сравнително безобидни. Завчера Фрици откъсна ухото на един посетител; но доколкото зная, уши могат да се пришиват отново или да се заменят с целулоидни, които поразително приличат на истинските.

– Ухото ли? – Ото се спира.

– Разбира се, има дами, които не късат уши – отвръщам аз. – Но ти не желаяш да се запознаваш с такива. Нали искаш да притежаваш първичната жена в нейната пълна прелест.

– Едно ухо е доста голяма жертва – обяснява Ото, потящата се бобова върлина, и избърсва стъклата на пенснето си.

– Поезията иска жертви. С откъснатото ухо ти би станал в истинския смисъл един облян в кръв лирик. Ела!

– Да, но едно ухо? Нещо, което е на толкова видно място!

– Ако можех да избирам – казва Ханс Хунгерман, да си кажа правата, щях да предпочета да ми откъснат едното ухо, отколкото да ме кастрират.

– Какво? – Ото отново се спира. – Вие се шегувате! Това не може да бъде!

– Случва се – обяснява Хунгерман. – Страстта може да направи всичко. Но ти се успокой, Ото: кастрирането е наказуемо. За такова нещо жената ще получи поне няколко месеца затвор... Значи, за тебе ще откъснат.

– Глупости! – промълвя неясно Бамбус, като се усмихва насила. – Вие си правите глупави шегички с мене!

– Защо да си правим шегички? – казвам аз. – Това би било много дълго. Тъкмо затова ти препоръчвам Фрици. Тя обожава ушите. Щом я обземе страстта, конвулсивно се хваща с двете си ръце за ушите на своя партньор и ги държи здраво. Така си абсолютно сигурен, че няма да бъдеш повреден другаде. Тя няма трета ръка.

– Но има и два крака – обяснява Хунгерман. – С краката си те вършат понякога истински чудеса. Оставят си ноктите да пораснат дълги и ги изострят.

– Лъжете! – казва Ото измъчен. – Оставете тези глупости!

– Слушай! – отвръщам аз. – Не желая да бъдеш осакатен. Ти ще спечелиш в емоционално отношение, но душевно ще загубиш много, а и лириката ти ще пострада. Тук имам една джобна пила за нокти, малка, удобна, предназначена за изискания бонвиван, който винаги трябва да бъде елегантен. Прибери я. Дръж я скрита в юмука си или я пъхни в постелята, преди да започнеш.

Щом забележиш, че става много опасно, достатъчно е едно малко, безвредно убождане по задника на Фрици. Не е нужно да тече кръв. Всеки човек зарязва всичко друго щом го жилне дори комар и посяга към ужиленото място; това е основен закон във вселената. А в това време ти ще побегнеш.

Изваждам едно червено кожено джобно калъфче, в което има гребен и пила за нокти. И то е подарък от изменницата Ерна. Гребенът е имитация на черупка от костенурка. Някаква вълна на закъсняла ярост се надига в мене, когато го изваждам.

– Дай ми и гребена! – казва Ото.

– С гребена не можеш да я клъцнеш, девствен сатир такъв – обяснява Хунгерман. – Това не е никакво оръжие в борбата на половете. Ще се счупи в стегнатата плът на тази Менада.

– Няма да я кълцам с него. Искам да се вчеша след това.

Хунгерман и аз се споглеждаме. Види се, Бамбус вече не ни вярва.

– Имаш ли превързочни пакетчета у себе си? – пита ме Хунгерман.

– Не ни трябват. Мамичката на публичния дом има цяла аптека.

Бамбус отново се спира.

– Всичко това са глупости! Но как стои работата с венерическите болести?

– Днес е събота. Всички дами са били прегледани днес следобед. Няма опасност, Ото.

– Абе всичко знаете ли?

– Знаем това, което е нужно за живота – отвръща Хунгерман. – То обикновено е нещо съвсем различно от онова, което се учи в училищата и педагогическите институти. Затова ти си такъв рядък екземпляр, Ото.

– Аз съм много благочестиво възпитан – въздиша Бамбус. – Израснал съм в страх от ада и сифилиса. При това положение как да твори човек първична лирика?

– Ти би могъл да се ожениш.

– Това е третият ми комплекс. Страх от брака. Моята майка съсипа баща ми. С нищо друго – само с плач. Не е ли странно?

– Не! – казваме в един глас Хунгерман и аз, а после си стискаме ръка. Това означава седем допълнителни години живот. Лош или добър, животът си е живот – човек забелязва това едва когато бъде принуден да рискува.

Преди да влезем в този толкова приветлив дом с неговите тополи, с червения фенер и цъфтящите гераниии на прозореца, ние се подкрепяме с по няколко глътки ракия. Донесли сме си една бутилка и пием поред от

нея. Даже Едуард, който е пристигнал със своя „Опел“ и ни чака, пие заедно с нас; за него е рядкост да получи нещо даром и затова се радва. Същото питие, което прием сега по цена около десет хиляди марки чашката ще ни струва след миг четиридесет хиляди в публичния дом – затова сме донесли бутилката. До входната врата живеем пестеливо – след това сме в ръцете на мамичката.

Отначало Ото е много разочарован. Вместо хотелския салон беше очаквал ориенталска обстановка, с леопардови кожи, полилеи и тежък парфюм; затова пък дамите са наистина леко облечени, но имат повече вид на слугини. Той ме пита тихо дали между тях няма негърки или – креолки. Аз му посочвам едно сухо, чернокосо създание.

– Тази там има креолска кръв. Току-що е излязла от затвора. Убила е мъжа си.

Ото се усъмнява. Той се оживява едва когато влиза Железния кон... Това е една жена с внушителна фигура, с високи ботуши с връзки, с черно трико – нещо като униформа на звероукротителка, сив астраганен калпак и уста, пълна със златни зъби. Много поколения млади лирици и редактори са издържали върху нея изпита на живота и с решение на управителния съвет тя е определена и за Ото. Тя или Фрици. Настояхме да дойде в много изискан вид и тя не ни разочарова. Изненадва се, когато я запознаваме р Ото. Навярно е мислила, че ще получи нещо по-свежо и по-младо. Бамбус изглежда като от хартия – бледен, тънък, пъпчив, с редки мустачки, и е вече двадесет и шест годишен. Освен това той мигновено се изпотпява като ряпа в готварска сол. Железния кон отваря бързо златната си паст, ухилва се добродушно и смущква разтреперения Бамбус в хълбока.

– Ела, почерпи по един коняк – казва дружелюбно Железния кон.

– Колко струва един коняк? – обръща се Ото към келнерката.

– Шестдесет хиляди.

– Какво? – пита тревожно Хунгерман. – Четиридесет хиляди, нито пфениг повече!

– Пфениг – казва мамичката на публичния дом. – Отдавна не съм чувала тази дума.

– Четиридесет хиляди беше вчера, мили – обяснява Железния кон.

– Четиридесет хиляди беше тази сутрин. Аз бях тук сутринта по нареждане на комитета.

– На кой комитет!

– Комитета за обновяване на лириката чрез непосредствен житейски опит.

– Мили – казва Железния кон. Това беше преди да се обяви курсът на долара.

– Беше към единадесет часа, след като бе обявен курсът на долара.

– Но преди следобедния курс – обяснява мамичката. – Не бъдете такива скъперници!

– Шестдесет хиляди – това пресметнато по курса на долара за вдругиден – казвам аз.

– По курса за утре. Всеки час си все по-близо до него. Успокой се! Курсът на долара е като смъртта. Не можеш да му убегнеш. Ти не се ли казваш Лудвиг?

– Ролф – отговарям твърдо. – Лудвиг не се завърна от фронта.

Хунгерман изведнъж е обзет от лошо предчувствие.

– А таксата? – пита той. – Тя колко е? Уговорката беше за два милиона. Със събличане и половин час разговор после. Разговорът е много важен за нашите кандидати.

– Три – отвръща флегматично Железния кон. – И е много евтино.

– Другари, ние сме предадени! – вика Хунгермаа – Знаеш ли колко струват днес едни високи ботуши почти до задника? – пита Железния кон.

– Два милиона и нито сантим повече. Ако и тук вече не важат споразуменията, какво ще стане тогава със света?

– Споразумения! Какво значение имат споразуменията, когато курсът се клатушка като пиян?

Матиас Грунд, поетът на книгата за смъртта, който поради своята природа беше мълчал досега, се надигна.

– Това е първият публичен дом, заразен от националсоциализма – заявява той разярен. – Договорите са със хартия, така ли?

– И договорите и парите – отвръща непреклонно Железния кон. – Но високите ботуши са си високи ботуши и черното възбуждащо трико си е черно възбуждащо трико. Искам да кажа, че струва идиотски скъпо. Защо не вземете средна класа за вашите кандидати за първо участие? Както при погребенията: там също може с и без финтифлюшки. Втора класа му стига на този тук!

На това нищо не може да се възрази. Спорът е стигнал до мъртва точка. Изведнъж Хунгерман открива, че Бамбус незабелязано е изпил не само своя коняк, но и коняка на Железния кон.

– Загубени сме – казва той. – Трябва да плащаме каквото поискат от нас тези уолстрийски хиени. Не би ваше да ни изиграваш този номер, Ото! Сега трябва да устроим по-просто твоето въвеждане в живота.

Без финтифлюшки, а само с един чугунен кон.

За щастие в този момент влиза Вили. Той се интересува поради чисто любопитство от превръщането на Ото в мъж и плаща разликата, без да му мигне окото. След това поръчва ракия за всички и съобщава, че днес е спечелил двадесет и пет милиона от акциите си. Част от печалбата иска да изгуляе.

– Дим да те няма сега, момче! – казва той на Ото. – И се върни като мъж!

Ото изчезва.

Аз сядам до Фрици. Старите неща отдавна са забравени; тя не ни счита вече за полудеца, откакто синът ѝ загина във войната. Той беше подофицер и бе достигнат от своя куршум три дни след примирието. Разговаряме за времената преди войната. Фрици ми разправя, че синът ѝ учел музика в Лайпциг. Искал да стане обоист. До нас дреме снажната мамичка на публичния дом с един дог върху коленете. Изведнъж отгоре прозвучава вик. Следва продължителна глъчка и тогава се появява Ото по долни гащи, преследван от разярения Железен кон, който го налага по главата с тенекиен леген. Ото има прекрасен стил в бягането – той изфучава като хала през вратата навън, а ние тримата задържахме Железния кон.

– Тази проклета половин порция! – казва запъхтян конят. – Убоде ме с нож.

– Не е нож – казвам аз, изпълнен с предчувствие.

– Какво? – Железния кон се извъръща и показва едно червено петно върху черното си трико.

– Няма кръв. Това е било само пила за нокти.

– Пила за нокти? – Конят ме поглежда втрещено. – Такова нещо досега не ми се е случвало! И това нищожество ще ме боде, вместо аз него! Току-така ли съм обула високите си ботуши? А колекцията ми от камшици за какво е? Искях да бъда почтена и да му дам в допълнение да опита какво е садизъм: ударих го само ей така лекичко по мършавите бедра, а тази коварна очиларка да се нахвърли отгоре ми с джобна пила за нокти! Садист! Да не би аз да имам нужда от садисти? Аз, която съм мечтала на мазохистите! Каква обида!

Успокояваме я с един двоен кюмел. След това търсим Бамбус. Той стои зад един люляков храст и си опипва главата.

– Ела, Ото, опасността мина – вика Хунгерман. Бамбус се опъва. Настоява да му хвърлим дрехите навън.

– Да имаш да вземаш – заявява Хунгерман. – Трите милиона са си

три милиона! Ние платихме за тебе.

– Поискайте си парите обратно! Няма да се оставя да ме пребият.

– Един кавалер никога не иска обратно парите си от някоя дама. И ние ще направим от тебе кавалер, дори ако трябва да ти счупим главата. Плесването с камшика е било любезност. Железния кон е садистка.

– Какво?

– Сурова масажистка. Само че ние забравихме да ти кажем. Но ти трябва да се радваш, че си изживял такова нещо. Това е рядкост в малките градове!

– Не се радвам. Хвърлете ми нещата вън.

Успяваме да го вкараме отново, след като се е облякъл зад люляковия храст. Даваме му да пийне, но не можем да го придумаем да напусне масата. Той твърди, че няма вече настроение. Хунгерман най-сетне се уговаря с Железния кон и мамичката. Бамбус има право в срок от една седмица да дойде пак, без да доплаща.

Продължаваме да прием. След известно време забелязвам, че въпреки всичко Ото като че пак се е разгорещил. От време на време той поглежда с крайчеца на окоото си към Железния кон и не го е грижа за някоя от другите жени. Вили поръчва още кюмел. След малко забелязваме, че Едуард го няма. Той се появява пак след половин час изпотен и уверява, че ходил да се разхожда. Кюмелът постепенно действа.

Ото Бамбус неочаквано изважда хартия и молив и скришно си записва нещо. Поглеждам го през рамо. Заглавието е „Тигрицата“.

– Не искаш ли да почакаш още малко със свободни те стихове и химни? – питам го аз.

Той клати глава.

– Непосредственото първо впечатление е най-важното нещо.

– Но ти си получил само един удар с камшик по задника, а след това няколко с легена по главата! Какво тигърско има в цялата тази работа?

– Остави това на мене! – Бамбус разлива чаша кюмел по разчорлените си мустаци. – Сега се развихря силата на въображението! Аз цъфтя вече от стихове като розов храст. Като розов храст? Не – като орхидея в джунглите!

– Мислиш ли, че имаш вече достатъчно опит?

Ото стрелва поглед, пълен с желание и ужас, към Железния кон.

– Не зная. Но за едно малко томче с твърди корици, сигурно вече имам.

– Кажете си думата! За тебе са внесени три милиона Ако не са ти

нужни, по-добре да ги изпием.

– По-добре да ги изпием.

Бамбус отново обръща чаша кюмел. За пръв път виждаме такъв. По-рано той отбягваше алкохола като чума, особено ракията. Лириката му вирееше при кафе и сок от френско грозде.

– Какво ще кажеш за Ото? – питам Хунгерман. – Ударите по главата с тенекниения леген го оправиха.

– Това не беше нищо – отвърща Ото с напевен глас. Той метва още един двоен кюмел и щипва по задника Железния кон, който тъкмо минава край нас. Конят се спира като ударен от гръм. След това бавно се извърща и оглежда Ото като някое рядко насекомо. Ние протягаме ръце, за да отслабим удара, който очакваме. За дамите с високи ботуши едно ошипване от този род е непристойна обида. Ото става, залитайки, с отсъстваща усмивка на късогледите си очи, обикаля около коня и неочаквано го плесва още веднъж звучно по черното възбуждащо трико. Всички се умълчават. Очаква се убийство. Но Ото сяда безгрижно, полага глава върху ръцете си и мигновено заспива.

– Никога не убивай спящ човек – обръща се Хунгерман заклинателно към коня. – Единадесетата божа заповед.

Железния кон отваря грамадната си уста и се хили беззвучно. Всичките му златни пломби блестят. После погалва рядката мека коса на Ото.

– Чудни хора – казва тя, – как може да сте още толкова млади и толкова глупави?

Ние си тръгваме. Хунгерман и Бамбус ще бъдат откарани до града от Едуард. Тополите шумолят. Договете лаят. Железния кон стои на прозореца в първия етаж и маха с казашкия си калпак. Зад публичния дом е застанала бледата луна. Матиас Грунд, поетът на книгата за смъртта, неочаквано изпълзва пред нас от един трап. Той мислел, че може да премине над него, както Христос по Генисаретското езеро. Но се излъгал. Вили върви до мене.

– Какъв живот! – казва замечтано той. – Само като помислиш, че в същност печелиш парите си, докато спиш! Утре доларът отново ще се покачи, а акциите ще се покатерят след него като пъргави маймуни!

– Не ни разваляй вечерта. Къде ти е автомобилът? И той ли ти носи доходи, както акциите ти?

– Рене го взе. Перчи се с него пред „Червената мелница“. Между представленията вози колегите си на разходка. Пръскат се от завист.

– Ще се ожените ли?

– Ние сме сгодени – обяснява Вили. – Не знам дали знаеш, какво значи това.

– Мога да си представя.

– Странно! – казва Вили. – Сега тя все повече ми напомня за нашия старши лейтенант Хеле, този проклет кождер, който ни правеше живота толкова тежък, преди да ни разрешат да умрем като герои. Поразително прилича, в тъмнината. Страшно и прекрасно удоволствие – улавям Хеле за врата и го позоря. Никога не съм допускал, че това ще ми достави удоволствие, можеш да ми вярваш!

– Вярвам ти.

Вървим през тъмните, цъфнали градини. Облъхва ни ухание на непознати цветя.

– Колко сладко спи лунната светлина по хълмовете – казва някой и се изправя като призрак от земята.

Това е Хунгерман. Той е мокър като Матиас Грунд.

– Какво става? – питам аз. – Насам не е валил дъжд.

– Едуард ни свали от колата. Пеели сме много силно. Достопочтеният собственик на хотел! Когато реших след това да поразхладя Ото, и двамата паднахме в рекичката.

– И вие ли? Къде е Ото? Да не би да търси Матиас Грунд?

– Лови риба.

– Какво?

– Дявол да го вземе! – казва Хунгерман. – Дано не е паднал. Той не може да плува.

– Глупости. Рекичката е дълбока само един метър.

– Ото може да се удави и в локва. Той обича родината си.

Намираме Бамбус, който се държи здраво за един мост над рекичката и проповядва на рабите.

– Лошо ли ти е, Франциск? – пита го Хунгерман.

– Да – отвръща Бамбус и се кикоти, като че това е идиотски смешно. После започва да трака със зъби. – Студено – заеква той. – Аз не съм свикнал да живея на открито.

Вили измъква от джоба си бутилка кюмел.

– Кой ще ви спаси пак? Чичо Вили, предвидливият. Ще ви спаси от белодробно възпаление и смърт от измръзване.

– Жалко, че Едуард не е с нас – казва Хунгерман. – В такъв случай щяхте да спасите и него и заедно с господин Валентин Буш можехте да откриете съдружническа фирма. Спасителите на Едуард. Това би го убило.

– Оставете плоските шеги – казва Валентин, който стои зад Хунгерман. – Капиталът трябва да бъде нещо священо за вас. Или може би сте комунист? Аз не деля с никого. Едуард ми принадлежи.

Всички прием. Кюмелът искри като жълт диамант на лунната светлина.

– Нямаше ли да ходиш още някъде? – питам Вили.

– До певческото дружество на Бодо Ледерхозе. Елате с мене. Там може да се изсушите.

– Великолепно – казва Хунгерман.

Никой не се сеща, че е по-лесно да си отиде в къщи.

Дори и поета на смъртта. Изглежда, тази вечер течностите имат мъгъща притегателна сила.

Продължаваме покрай рекичката. Луната блести във водата. Човек може да я изпие... Кой беше казал това някога?

XV

Късното лято тегне душно над града, доларът се е покачил с още двеста хиляди марки, гладът е още по-голям, цените са се повишили – и всичко това е много просто: цените се покачват по-бързо от заплатите – значи, тази част от народа, която живее от заплати, възнаграждения, доходи, пенсии, затъва все повече и повече в безнадеждна бедност, а другата част се задушава в несигурно богатство. Правителството изчаква. Чрез инфлацията то се освобождава от своите дългове; никой не вижда, че в същото време то загубва народа.

Мавзолеят за госпожа Нибур е готов. При все че скулптурните работи, които ѝ описах, не са направени, той е отвратителен – една каменна стая с цветни стъкла, бронзови вериги и пътеки, постлани с чакъл; но сега тя изведнъж не иска да го купи. Госпожа Нибур стои в двора, с пъстър чадър в ръка, на главата със сламена шапка, украсена с лакирани черешки, и с огърлица от фалшиви перли на шията. До нея стои някакъв индивид в малко тесен, кариран костюм, с гамашки над обувката си. Гърмът е заглъхнал, скръбта е отминала, госпожа Нибур се е сгодила. Изведнъж Нибур ѝ е станал безразличен. Индивидът се казва Ралф Леман и се представя за индустриален съветник. За елегантното му собствено име и професията костюмът му е доста износен. Вратовръзката му е нова, също и чорапите му с оранжев цвят – това са навярно първите подаръци от щастливата годеница. Борбата кипи с променлив успех. Отначало госпожа Нибур твърди, че изобщо не е поръчвала мавзолея...

– Имате ли черно на бяло? – пита тя тържествуващо.

Ние нямаме никакъв писмен документ. Георг обяснява кротко, че в нашата професия това не е необходимо. При смъртта още важели честната дума и доверието. Освен това сме имали цял куп свидетели. Госпожа Нибур достатъчно е подлудила нашите каменоделци, скулптора ни и самите нас с всичките си изисквания. При това тя е дала и предплата.

– Точно там е работата – заявява госпожа Нибур със здрава логика, – искаме да ни върнете предплатата.

– Вие, значи, поръчахте мавзолея?

– Не съм го поръчвала. Само го предплатих.

– Какво ще кажете на това обяснение, господин Леман? – питам аз.

– В качеството си на индустриален съветник.

– Случва се – отвръща Ралф като кавалер и иска да ни обясни

разликата. Георг го прекъсва. Той заявява, че за предплатата няма черно на бяло.

– Какво? – Ралф се обръща към госпожа Нибур. – Емилия! Нямаш ли никаква разписка?

– Не зная – заеква госпожа Нибур. – Кой можеше да предполага, че тези тук изведнъж ще твърдят, че нищо не съм платила! Такива мошеници!

– Каква глупост!

Емилия се смалява. Ралф вперва очи в нея разярен. Той изведнъж не е вече кавалер. „Мили боже – мисля си аз, – преди тя беше хванала кит, а сега акула.“ – Никой не твърди, че не сте платила нищо – казва Георг. – Ние само казахме, че за това също тъй няма черно на бяло, както и за поръчката.

Ралф се окопитва.

– Е, добре.

– Впрочем – заявява Георг, – ние сме готови да поемем обратно паметника, щом не го искате.

– Е добре – повтаря Ралф. Госпожа Нибур усърдно кима с глава. Аз поглеждам втрещено Георг. Мавзолеят ще стане втора залежала стока; брат на обелиска.

– А предплатата? – пита Ралф.

– Предплатата, разбира се, остава за нас – казвам аз. – Това е винаги така.

– Какво? – Ралф опъва жилетката си надолу и се излъчва. Виждам, че панталоните му са много къси и твърде тесни. – Смешна работа! – казва той. – Такива не ни минават.

– На нас също не ни минават. Нашите клиенти обикновено вземат това, което поръчват.

– Но ние нищо не сме поръчали – намесва се Емилия в нов пристъп на кураж. Черешите на шапката ѝ се люлеят. – Освен това цената беше прекалено висока.

– Спокойно, Емилия! – изругава я Ралф. Тя се свива уплашена и блажена от толкова много мъжественост. – Има и съдилища – добавя Ралф заплашително.

– На това се надяваме и ние.

– Ще задържите ли вашата хлебопекарница и след омъжването си? – обръща се Георг към Емилия.

Тя е толкова изплашена, че безмълвно поглежда своя годеник.

– Разбира се – отвръща Ралф. – Но без друго ще се занимаваме

главно с нашите индустриални предприятия. Защо питате? – Хлебчетата и сладкишите бяха винаги особено вкусни.

– Благодаря – казва превзето Емилия. – А какво ще стане с предплатата?

– Ще ви направя едно предложение – заявява Георг и изведнъж пуска в действие своя чар. – Доставяйте ни безплатно в продължение на един месец всяка сутрин дванадесет хлебчета и всеки следобед шест парчета сладкиши с плодове; след това в края на месеца ние ще ви броим обратно предплатата, а вие няма да има нужда да вземате мавзолея.

– Дадено – казва веднага госпожа Нибур.

– Мълчи, Емилия! – Ралф я смущава с юмрук в ребрата. – Много ви се иска – казва той язвително на Георг.

– След един месец да върнете предплатата! А какво ще струват тогава парите?

– Вземете паметника! – отвърщам аз. – Всичко ще е наред.

Борбата продължава още четвърт час. След това сключваме споразумение. Ние ще върнем веднага половината от предплатата. Остатъка – след две седмици. Доставка на хлебчета и сладкиши остава в сила. Ралф не може да предприеме нищо срещу нас. Този път инфлацията е на наша страна. Пред съда числата все още са си числа, безразлично какво означават. Ако Ралф беше ни дал под съд за връщане на парите, Емилия щеше да си ги получи може би след една година – същата сума, но тогава съвсем обезценена. Сега разбирам Георг – ще се отървем успешно от тази работа. Даже сега предплатата струва само частица от това, което струваше, когато я получихме.

– Но какво ще правим с мавзолея? – питам го аз, след като годениците си отиват. – Ще го използваме като частен параклис ли?

– Ще променим малко покрива. Курт Бах може да постави отгоре скърбящ лъв или маршируващ войник – при нужда и някой ангел или плащещата Германия. Два от прозорците ще махнем и ще ги заменим с мраморни плочи, върху които може да бъдат издълбани имена, и с това от мавзолеят става...

Той замълчава.

– Малък военен паметник – добавям аз. – Но Курт Бах не може да моделира изправени ангели... нито войници, нито Германия. Той може най-много да ги изработи в релеф. Трябва да се задоволим с нашия стар лъв. Обаче покривът е много тесен за него. Един орел би подходдал по-добре.

– Защо? Може да оставим едната лапа на лъва да виси над

постамент. Така ще стане.

– Ами ако поставим бронзов лъв? Фабриците за метални изделия доставят бронзови животни във всички големини.

– Да сложим оръдие – казва Георг замислен. – Едно нащърбено от стрелба оръдие ще бъде нещо съвсем ново.

– То ще подхожда само за някое село, в което всички загинали са били артилеристи.

– Слушай! – казва Георг. – Дай простор на въображението си. Направи няколко скици, по възможност големи и най-добре цветни. Тогава ще видим.

– Какво ще кажеш, ако включим в преработката иobelиска? В такъв случай с един куршум ще ударим, два заека.

Георг се смее.

– Ако свършиш това, ще ти поръчам като извънредна добавка цяла каса райнхардсхаузенско вино от 1921 година. То е вино-мечта!

– По-добре да го доставиш на отделни бутилки в аванс. Така вдъхновението идва по-лесно.

– Добре, да започнем с една бутилка. Да отидем при Едуард.

Както обикновено, Едуард се начумерва, когато ни вижда.

– Радвайте се, господин Кноблех – казва Георг и вади от джоба си пълна шепа банкноти. – Днес ще по лучите пари в брой!

Лицето на Едуард се прояснява.

– Наистина ли? Е да, най-сетне и това трябваше да се случи. Искате ли маса до прозореца?

В отделението, където се сервира вино, пак седи Герда.

– Ти постоянен гост ли си тука? – питам аз намръщен.

Тя се смее непринудено.

– Аз съм тук по работа.

– По работа?

– По работа, господин съдия-следовател – повтаря Герда.

– Можем ли този път ние да ви поканим на обед? – пита Георг и ме смушква с лакът да не се държа като муле.

Герда ни поглежда.

– Сигурно няма да мине още веднъж, ако ви покания аз, нали?

– Положително не – казвам аз, но не мога да се въздържа да не добавя: – Едуард би предпочел да развали годежа.

Герда се смее, но не казва нищо. Тя е облечена с много хубава рокля от естествена коприна в тютюнев цвят. „Какво магаре съм бил! – мисля си аз. – Ето го самият живот, а с моята забъркана мания за

величие аз не съм разбирал това!“

Едуард се появява и пак се начумерва, като ни вижда с Герда. Забелявам как пресмята. Той мисли, че сме го излъгали и отново искаме да го използваме.

– Поканихме госпожица Шнайдер на обед – казва Георг. – Празнуваме конфирмацията на Лудвиг. Той постепенно възмъжава. Не мисли вече, че светът съществува само заради него.

Георг има повече авторитет от мен. Лицето на Едуард пак се прояснява.

– Има чудесни пиленца! – Той събира устни, като че ли иска да свирне.

– Донеси спокойно обичайния обед – казвам аз. – При тебе винаги всичко е отлично. И една бутилка райнхардсхаузенско вино от 1921 година!

Герда вдигна очи.

– Вино на обед? Да не сте спечелили на лотарията? Защо тогава вече не идвате в „Червената мелница“.

– Падна ни се само една малка печалба – отвърщам аз. – Ти все още ли играеш там?

– Не знаеш ли? Засрами се! А Едуард знае. Наистина, бях прекъснала за две седмици. Но от първи имам нов ангажимент.

– Тогава ще дойдем – заявява Георг. – Дори ако трябва да заложим цял мавзолей!

– И твоята приятелка беше снощи там – казва Герда.

– Ерна ли? Тя не ми е приятелка. С кого беше? Герда се смее.

– Какво те интересува, щом не ти е вече приятелка?

– Твърде много ме интересува – отвърщам аз. – Минава доста време, през което сърцето ни продължава да потрепва, па макар и само механично, както жабешки крака от галваничен ток. Едва когато двама съвсем се разделят, човек започва истински да се интересува за всичко, което се отнася до другия. Това е един от парадоксите на любовта.

– Ти мислиш прекалено много. Това във всички случаи е вредно.

– Той не мисли правилно – казва Георг. – Неговият интелект е спирателка за емоциите му, вместо да го тегли напред.

– Колко сте умни, момчетата ми! – заявява Герда. – А от време на време изпитвате ли и по малко радост в живота?

Георг и аз се споглеждаме. Георг се смее. Аз съм засегнат.

– Нашата радост е мисленето – казвам аз и зная, че лъжа.

– Клетни червеи! Поне яжте достатъчно!

Райнхардсхаузенското вино ни помага да се измъкнем от това положение. Едуард сам отваря бутилката и опитва виното. Той се престува на познавач, който опитва дали виното не мирише на тапа. Отгоре на това си напълва една средно голяма чаша.

– Превъзходно! – казва той с френски акцент, жабурка се и премигва.

– За да опитат, истинските познавачи на вино се нуждаят само от няколко капки – казвам аз.

– Аз не. При такова вино не. Бих искал да ви поднеса най-доброто.

Ние не възразяваме; пазим своя коз. Ще платим яденето на Герда и нашето с неизчерпаемите купони. Едуард налива.

– Не искате ли и мене да ме поканите на чашка? – пита нахално той.

– После – отвръщам аз. – Ние няма да прием само една бутилка. Но докато ядем, ще ни пречиш, защото ще ни брониш залците като някое санбернарско куче.

– Това става само когато идвате като паразити с вашите купони.

Едуард се върти около Герда като някой учител от средно училище, който се упражнява да танцува валс.

Герда се съдържа да не прихне да се смее. Аз я бутнах с крак под масата и тя веднага разбра какъв коз имаме срещу Едуард.

– Кноблех! – изревава неочаквано един мощен команден глас.

Едуард подскача, като че някой го е ритнал в задника. Зад него този път стои, невинно усмихната, самата Рене дьо ла Тур. Той преглъща една псувня.

– Винаги се хващам на въдицата, като чуя тоя глас.

– Не се ядосвай! – казвам аз. – Това си е в твоята исконна германска кръв. Най-възвишеният завет на твоите послушни прадеди.

Дамите се поздравяват като усмихнати криминални полицаи.

– Каква хубава рокля, Герда – гука Рене. – Жалко, че не мога да нося такава нещо! Много съм слаба.

– Няма значение – отвръща Герда. – Намирам, че миналогодишната мода също е доста елегантна. Особено очарователните обувки от гущерова кожа, които носиш. От година на година все повече ми харесват.

Гледам под масата. Рене наистина носи обувки от гущерова кожа. Как е могла Герда да ги види седнала, ще си остане една от вечните загадки на жената. Непонятно е защо тази дарба на нежния пол не е била използвана никога по-разумно и практически – за наблюдаване врага от привързан към земята балон при артилерията или за други подобни

културни цели.

Вили прекъсва женските приказки. Той прилича на светлосиво видение. Сиви са костюмът му, ризата, вратовръзката, чорапите, велурените му ръкавици – а най-отгоре, като изригване на Везувий, червенеے косата му.

– Вино! – казва той. – Гробарите гуляят! Те проливат скръбта на някое семейство. Да се считам ли за поканен?

– Не сме спечелили нашето вино на борсата, паразит на народното имущество такъв – отвръщам аз. – При все това с удоволствие ще го изпием с госпожица дьо ла Тур. Всеки човек, който може да уплаши Едуард, е добре дошъл при нас.

Това предизвиква изблик на весело настроение у Герда. Тя отново ме бутва с крак под масата. Усещам, че коляното ѝ остава опряно до моето. Избива ме топлина. Ние неочаквано седим един до друг като заговорници.

– Сигурно и днес ще уплашите Едуард – казва Герда. – Когато пристигне със сметката. Предчувствувам. Аз имам, пророческа дарба.

Сякаш по магически знак всичко, което казва тя, е придобило някакво ново звучение. „Какво става? – мисля аз. – Любовта ли се изкачва с трепет в щитовидната ми жлеза, или изпитвам прастарата радост да се отнеме на някого нещо?“, Ресторантът изведнъж не е вече миришеща на ядене зала, а нещо, което лети с огромна бързина като люлка през вселената. Поглеждам през прозореца и съм учуден, че градската спестовна каса си е все още на същото място. И без коляното на Герда би трябвало отдавна да е изчезнала, да е изличена от инфлацията. Но камъкът и бетонът надживяват много човешки дела и човешки съдби.

– Чудесно вино – казвам аз. – Какво ли ще бъде след пет години!

– По-старо – обяснява Вили, който нищо не разбира от вино. – Още две бутилки, Едуард!

– Защо две? Нека ги пием една след друга.

– Добре! Вие пийте вашето! На мене, Едуард, колкото може по-бързо бутилка шампанско!

Едуард се стрелва като светкавица.

– Какво става, Вили? – пита Рене. – Да не мислиш, че коженото палто ще ти се размине, като ме напиеш?

– Ще получиш коженото палто! Но сега имаме по-висок прицел. Възпитателен! Виждаш ли го, Лудвиг?

– Не. Аз предпочитам да пия вино вместо шампанско.

– Наистина ли не го виждаш? Оттатък, третата маса зад колоните!

Оня с четинестата свинска глава, с ехидните очи на хиена и с изпъкналите кокоши гърди? Убиецът на нашата младост?

Търся с очи тази зоологическа забележителност и веднага я откривам. Това е директорът на нашата гимназия, поостарял и поодърпан, но е той. Само преди седем години беше обяснил на Вили, че ще завърши на бесилката, а на мене, че ми е сигурен доживотният затвор. Той също ни е забелязал. Червените му очи премигват към нас и сега разбирам защо Вили поръча шампанското.

– Остави запушалката да изгърми колкото се може по-силно, Едуард! – заповядва Вили.

– Това не е изискана – Човек не пие шампанско, за да бъде изискан; пие го, за да си придава важност.

Вили взема бутилката от ръката на Едуард и я разклаща. Запушалката изгърмява като пистолетен изстрел. За миг в заведението настъпва мълчание. Четинестата свинска глава се източва. Вили стои изправен с целия си ръст до масата, с бутилката в дясната си ръка, и налива чаша след чаша. Шампанското се пени, косата на Вили блести, а лицето му сияе. Той гледа втренчено Шимел – нашия директор, а Шимел на свой ред се вира като хипнотизиран.

– Подействува му – шепне Вили. – Вече мислех, че не иска и да знае за нас.

– Той е страстен педагог – отговарям аз. – Не може да не иска да знае за нас. За него ние си оставаме ученици, ако ще да сме на шестдесет години. Погледни само как му работи носът!

– Не се дръжте като дванадесетгодишни – казва Рене.

– Защо не? – пита Вили. – Все още имаме време да остареем.

Рене примирено вдига ръката си с аметистовия пръстен.

– И такива като вас са защитавали отечеството!

– Вярвахме, че защитаваме отечеството – казвам аз.

– Докато се убедихме, че браним само оная част от отечеството, която на драго сърце бихме пратили по дяволите – включително и националистическата свинска глава отсреща.

Рене се смее.

– Вие защитавахте страната на поетите и мислителите, не забравяйте това.

– Страната на поетите и мислителите няма нужда да бъде защитавана – освен срещу свинската глава отатък и такива като нея, които хвърлят поетите и мислителите в затвора, докато са живи, а когато умрат, си правят реклама с тях.

Герда проточва глава.

– Днес ще се стреля на месо, нали?

Тя пак ме побутва с крак под масата. Аз се смъквам от ораторската трибуна и веднага пак се озовавам в люлката, която се носи над земята. Ресторантът е част от космоса и дори около главата на Едуард, който смучи шампанското като вода, за да повдигне сметката, сияе някакъв прашен ореол.

– Ще дойдеш ли после с мене? – шепне Герда. Аз кимам.

– Той идва – шепне Вили възхитен. – Знаех си! Брадавичевото праце не можа да издържи. Изправи се тежко и сега премигвайки, се приближава към нашата маса.

– Хохмайер, нали? – казва той.

Сега Вили седи. Не става.

– Моля? – пита той. Шимел е вече смутен.

– Вие сте бившият ученик Хохмаейр, нали?

Вили внимателно отмества бутилката.

– Извинете, госпожо баронесо – казва той на Рене. – Мисля, че този човек иска да ми каже нещо. – Вили се обръща към Шимел.

– С какво мога да ви услужа? Какво бихте искали, добри ми човече?

За миг Шимел загубва дар слово. Той и без това не знае какво точно е искал да каже. Простодушно, преливащо възмущение беше довяляло този почтен буквояд на нашата маса.

– Чаша шампанско? – пита внимателно Вили. – Искате ли да опитате как живее другата половина от хората.

– Какво си въобразявате? Аз не съм разгулен човек!

– Жалко – заявява Вили. – Но какво в същност искате от нас? Вие ни досаждате, не виждате ли?

Шимел го стрелва с гневен поглед.

– Безусловно необходимо ли е – казва прегракнало той – някогашните ученици от моята гимназия да правят оргии посред бял ден?

– Оргии? – Вили го поглежда учудено. – Извинете още веднъж, госпожо баронесо – обръща се той след това към Рене. – Този човек без маниери, впрочем някой си господин Шимел, сега се сетих (Вили грациозно ги представя: – Баронеса дьо ла Тур! – Рене благосклонно свежда къдрокосата си глава), смята, че ние правим оргия, защото пием по чаша шампанско по случай рождения ви ден...

Шимел, е малко объркан, доколкото това е възможно при него.

– Рожден ден? – казва той със скърцащ глас. – Е да... все пак

нашият град е малък... Като бивши ученици бихте могла...

Изглежда Шимел иска да ни даде някакво неохотно опрощение на греховете. Баронеса дьо ла Тур бе въздействувала и върху този стар поклонник на кастите. Вили бързо се намесва.

– Като бивши ваши ученици би трябвало още от сутринта да си пийваме по една-две чапки ракия с кафето – заявява той, – за да узнаем най-сетне какво значи думата радост. Тази дума я нямаше във вашия учебен план, нали, убиецо на младостта! Вие, дърти маниако на тема, дълг така ни отровихте живота, че ние взехме прусаците за свои избавители, вие отчаян фелдфебел на съчиненията по немски език! Благодарение на вас станахме разгулни хора! Вие едничък сте отговорен за всичко! А сега да ви няма, господин подофицере на скуката!

– Но това е... – Шимел заеква. Почервенял е като дошат.

– Вървете си у дома и най-сетне се окъпете веднъж, вий, изпотен крайник на живота!

Шимел не може да си поеме дъх.

– Полиция! – задава се той. – За тези просташки обиди аз ще ви...

– Нищо няма да ни направите – заявява Вили. – Вие все още мислите, че сме ви роби за цял живот. Всичко, което можете да направите, е да поемете пред Страшния съд отговорността за това, че сте научили безброй поколения от млади хора да мразят бога и всичко добро и хубаво! При възкресението на мъртвите не бих искал да бъда във вашите кости, Шимел! Ритниците, които ще получите само от нашия клас, ви стигат! А после, разбира се, не ще избегнете и катрана, и огъня в ада! Нали вие можете да описвате тези неща толкова добре! Шимел се задушава.

– Аз ще ви науча! – казва през зъби той и се обръща като кръстосвач във време на буря.

– Шимел! – изревава един мощен команден глас зад него.

Рене има успех, както винаги. Шимел се стъписва от командния глас, в който има доверие.

– Какво? Какво, моля? Кой...? – Очите му шарят по близките маси.

– Роднина ли сте на самоубиеца Шимел? – чурулика Рене.

– Самоубиец? Какво значи това? Кой ме вика?

– Вашата съвест, Шимел – казвам аз.

– Но това е...

Очаквам да видя бяла пяна по устните на Шимел. Истинска наслада е да видиш най-сетне как е загубил и ума и думата този майстор на всички възможни обвинения. Вили вдига тост, обърнат към него.

– За ваше здраве, прилежна катедрена хиено! И друг път не отивайте на масата на чужди хора да им правите бележка. Особено когато има дами.

Шимел изчезва с някакъв странен плющящ звук, като че не шампанско, а запушалка на минерална вода беше изгърмяла в него.

– Знаех си, че няма да пропусне случая – казва блажено Вили.

– Ти беше в отлична форма – казвам аз. – Как така се всели в тебе толкова могъщ дух?

Вили се ухилва.

– Тази реч съм я държал най-малко сто пъти досега!

За съжаление винаги сам, без Шимел. Затова я знам наизуст. Наздраве, момчета!

– Аз не мога! – Едуард се тресе от погнуса. – Изпотен крайник на живота! Това е страхотен образ! Шампанското изведнъж добива вкус на изтръпнали крака.

– То и по-рано имаше такъв вкус – запазвам аз присъствие на духа.

– Какви деца сте! – заявява Рене, клатейки глава.

– Искаме да си останем деца. Остаряването е проста работа. – Вили се хили. – Едуард, сметката!

Едуард донася сметката. Една за Вили, една за нас.

Лицето на Герда се изопва. Тя очаква днес втора експлозия. Георг и аз мълчаливо измъкваме нашите купони и ги слагаме на масата. Но Едуард не експлодира – той се усмихва.

– Нищо – казва той. – При такава консумация на вино!

Ние сме разочаровани. Жените стават и се отърсват леко като кошки, които излизат от трап с пясък. Вили тупа Едуард по рамото.

– Вие сте кавалер! Други съдържатели биха се вайкали, че сме им прогонили един клиент.

– Аз не се вайкам. – Едуард се усмихва. – Човекът с тръстиковия бастун никога досега не е плащал порядъчна сметка. Идва само за да го черпят.

– Ела – шепне ми Герда.

Роклята с тютюнев цвят е захвърлена някъде. Кафявите велурени обувки са под стола. Едната е обърната. Прозорецът е разтворен. През него надвисва лозата. Отдолу, от „Алтщедтер Хоф“, се чуват глухо звъците на електрическото пиано. То свири валса „Кънкьорите“. От време на време музиката се прекъсва от някакво глухо падане; атлетките тренират.

До леглото са изправени две бутилки ледено-студена бира. Отварям

ги и давам едната на Герда.

– Откъде си почерняла толкова? – питам аз.

– От слънцето. То грее вече от месеци. Не си ли го забелязал?

– Забелязах го. Но в канцеларията човек не може да почернее.

Герда се смее. – Когато работиш в нощен клуб е по-просто. През деня си свободен. Къде беше през цялото това време?

– Някъде – казвам аз и ми минава през ума, че и Изабела ме пита винаги по същия начин. – Мислех, че си била с Едуард.

– Това причина ли е да не идваш?

– Не е ли причина?

– Не, глупчо – казва Герда. – Това са две различни неща.

– Трудно ми е да го разбера – отвърщам аз.

Герда не отговаря. Тя се протяга и отпива глътка бира. Аз се оглеждам.

– Хубаво е тук – казвам й. – Сякаш сме на горния етаж в някоя кръчма край Южното море. И ти си мургавка като туземка.

– А ти може би си белият търговец на басма, стъклени маниста, библии и ракия?

– Вярно – отвърщам изненадан. – Точно за това мечтаех винаги, когато бях на шестнадесет години.

– По-късно не мечтаеше ли вече?

– Не мечтаех.

Лежа спокоен и отпуснат до нея. В прозореца късният следобед трепти в синева между стрехите на къщите. Не мисля за нищо, не искам нищо и избягвам да питам за каквото и да е. Настъпил е мирът на успокоената кожа, животът е прост, времето е спряло, а ние сме много близо до някакъв бог и прием студена ароматична бира.

Герда ми подава чашата си.

– Вярваш ли, че Рене ще получи кожено палто? – пита лениво тя.

– Защо да не получи? Вили сега е билионер.

– Трябваше да я попитам, какво палто би искала да има. Навярно от еленова или боброва кожа.

– От лисица – казвам незаинтересувано. – Или от леопард, от мене да мине.

– От леопард е много тънко за зимата. Моржовата кожа прави жената много стара. А сребърната лисица я прави дебела. Всяка жена, разбира се, мечтае за визон.

– Така ли?

– Да. Коженото палто от визон е за цял живот. Но е страшно скъпо.

Безбожно скъпо.

Слагам бутилката си на пода. Разговорът започва да става малко неудобен.

– Всичко това не е по силите ми – казвам аз. – Не мога да платя дори една яка от кожа на питомен заек.

– Ти? – отвръща Герда изненадана. – Че кой говори за тебе?

– Аз. При положение като нашето, всеки мъж, с поне малко чувство за такт ще сметне, че разговорът се отнася за него. Пък аз съм с доста по-голямо чувство за такт, отколкото е нужно за живота в нашето време.

Герда се смее.

– Така ли, момчето ми? Но аз наистина не говоря за тебе.

– А за кого?

– За Едуард. За кого другого? Аз се изправам.

– Ти смяташ да накараш Едуард да ти подари кожено палто?

– Разбира се, агънцето ми. Стига да бих могла да го докарам до там! Но може би това ще стане, ако Рене получи... Мъжете са такива...

– И ти ми разказваш това, докато още лежим заедно в леглото?

– Защо не? В такъв момент ми минават особено хубави мисли.

Не отвръщам нищо. Просто съм поразен. Герда обръща главата си към мене.

– Да не си нещо обиден?

– Поне съм смяян.

– Защо? Би трябвало да си обиден само ако исках от тебе кожено палто.

– Трябва да се гордея с това, че исках да го имаш от Едуард?

– Разбира се! Това показва, че ти не си кандидат за женитба.

Този израз не ми е ясен.

– Какви са кандидатите за женитба? – питам аз.

– Хора с пари. Хора, които могат да помогнат на някого. Като Едуард.

– Вили кандидат за женитба ли е? Герда се смее.

– Наполовина. За Рене.

Аз мълча и ми се струва, че съм доста глупав.

– Не съм ли права? – пита Герда.

– Права? Че какво право има във всичко това? Герда пак се смее.

– Мисля, че наистина се обиди. Какво дете си!

– В това отношение бих искал да драго сърце да си остана докрай дете – казвам аз. – Иначе...

– Иначе? – пита Герда.

– Иначе... – Размислям. Не ми е съвсем ясно какво искам да кажа, но при все това се опитвам. – Иначе щеше да ми се струва, че съм наполовина сводник.

Сега Герда се смее звучно.

– Но за това ти липсва още много, момчето ми.

– Надявам се, че винаги ще ми липсва.

Герда обръща лицето си към мене. Изпотената ѝ чаша стои изправена между гърдите ѝ. Тя я държи здраво с едната си ръка и се наслаждава на хладината върху гърдта си.

– Мое бедно момче – казва тя все още усмихната, със съдбовно поумайчинско състрадание. – Тебе още много ще те лъжат! „Дявол да го вземе – мисля аз, – къде остана покоят на тропическия остров?“. Изведнъж ми се струва, че съм гол и маймуни ме замерват с бодливи кактуси. Кой би слушал с удоволствие, че е бъдещ рога носец.

– Ще видим – казвам аз.

– Мислиш ли, че е толкова просто да бъдеш сводник?

– Не зная. Но сигурно не прави особена чест.

Герда избухва като изпръхтява кратко и отривисто.

– Чест – мъчи се да си поеме дъх тя. – И какво още?

Да не би да сме във войската? Ние говорим за жени. Мое бедно момче, при тях честта е много досадно нещо.

Герда пак отпива глътка бира. Аз гледам как бирата тече през извитото ѝ гърло. Ако още веднъж ме нарече бедно момче, ще излея мъчливо бутилката си върху главата ѝ, за да ѝ докажа, че и аз мога да постъпвам като сводник, или поне така, както си представям, че би постъпил някой сводник.

– Чудесен разговор – казвам аз. – Тъкмо в подходящ момент.

Изглежда, имам скрит талант да бъда духовит. Герда отново се смее.

– Разговор като разговор – казва тя. – Щом лежим така един до друг, няма значение за какво ще говорим.

Човек приказва каквото му хрумне. Или и за това има правила мое...

Аз посягам към бирената бутилка и чакам да каже „бедно момче“, но Герда има шесто чувство – тя отпива нова глътка и мъчи.

– Може би нямаше защо да говорим тъкмо за кожени палта, сводници и рога носци – казвам аз. – В такива моменти има и други теми.

– Ясно – съгласява се Герда. – Но ние съвсем и не говорим за това.

– За какво?

– За кожени палта, сводници и рогоносци.

– Не говорим ли? А за какво говорим тогава?

Герда отново започва да се смее.

– За любовта, мили мой. Така, както разумни хора говорят за любовта. Ти какво би искал? Да декламирам стихове?

Тежко засегнат, посягам към бирената бутилка. Но преди да я вдигна, Герда ме целува. Това е влажна бирена целувка, но тъй преливаща от цъфтящо здраве, че за миг тропическият остров се появява отново. Та нали туземците също пият бира.

– Знаеш ли какво ми харесва у теб – обяснява Герда.

– Че си една такава овца с предубеждения! Къде само си научил всички тези глупости? Ти пристъпваш към любовта като някой въоръжен член на студентска корпорация, който мисли, че отива на дуел, вместо на танц.

– Герда се тресе от смях. – Ти си стопроцентов германец! – казва нежно тя.

– Това пак ли е обида? – питам аз.

– Не, това е констатация. Само идиотите мислят, че една нация е по-добра от друга.

– Ти не си ли стопроцентова германка?

– Моята майка е чехкиня; това донякъде облекчава съдбата ми.

Поглеждам голото, безгрижно същество до себе си и изведнъж изпитвам желание да имам поне една или две баби чехкини.

– Мили – казва Герда. – Любовта не държи сметка за достойнството. Но аз се страхувам, че ти не можеш да отидеш дори по малка нужда без мироглед.

Посягам да си взема цигара. „Как може една жена да каже такава нещo? – мисли си. – Герда ме е наблюдавала.“ – Как може една жена да каже такава нещo, нали? – пита тя.

Свивам рамене. Тя се протяга и ми смига. После бавно затваря едното си око. Изведнъж ми се струва, че за другото втрещено, отворено око изглеждам като някой провинциален даскал. Тя е права – защо трябва да надуваме всички неща с някакви принципи? Защо да не ги приемаме такива, каквито са? Какво ме интересува Едуард? Или някаква дума? Или някакво палто от визон? Или – кой кого лъже? Едуард – мене, аз – него, или Герда – двама ни, или ние двамата – Герда, или никой – никого? Само Герда е естествена, а ние сме самохваляковци и дърдорковци на изтъркани фрази.

– Ти мислиш, че като сводник ще бъда безнадежден? – питам аз.

Герда кима.

– Заради тебе жените няма да ходят да спят с други го и да ти носят парите от това. Но ти не се тревожи; важното е да спят с тебе. Аз искам внимателно да приключо разговора на тази точка, но все пак питам:

– А Едуард?

– Какво те интересува Едуард?

– Нали току-що ти обясних.

– Кое?

– Че той е кандидат за женитба. Мъж с пари. А ти нямаш. Но на мене ми трябва известно количество. Разбра ли?

– Не.

– Няма нужда и да разбереш, агънце мое. Бъди спокоен – още нищо не е станало, а и още дълго време нищо няма да стане. Ще ти кажа, когато му дойде времето. А сега не прави трагедии от това. Животът е по-друг, отколкото си го мислиш. Запомни само едно: право има винаги този, който лежи с жената в леглото. Знаеш ли какво бих искала сега?

– Какво?

– Да поспя още един час, а след това да сготвя за нас овнешко рагу с чесън, с много чесън...

– Можеш ли да го сготвиш тук?

Герда посочва едно старо газово котлонче, което стои на скрина.

– Ще ти сготвя на него обед за шест души, ако трябва. По чешки! Ще се шашнеш! При това ще си донесем наливна бира от кръчмата долу. Съвпада ли това с твоята илюзия за любовта? Или мисълта за чесъна³³ прекръшва нещо скъпо в теб?

– Нищо – отвръщам аз и се чувствавам покварен, но ми е така леко, както отдавна не ми е било.

33. В оригинала игра на думи. На немски чесън е Knoblauch – по произношение много близко до Knobloch (Кноблех). – Б. пр.

XVI

– Каква изненада! – казвам аз. – При това в ранна неделна утрин!

Помислих, че чувам как някой разбойник се промъква в здрача; но когато слизам долу, в пет часа сутринта, там седи Ризенфелд от Оденвелдските гранитни заводи.

– Трябва да сте се заблудили – обяснявам на Ризенфелд. – Днес е деня господен. Дори борсата не работи. Още по-малко ние, скромните бозбожници.

Какво ви носи насам? Пари за „Червената мелница“ ли ви трябват? Ризенфелд клати глава.

– Обикновено приятелско посещение. Имам един свободен ден в пътуването си от Лъоне за Хановер. Току-що пристигнах. Защо да отивам по това време в хотел? Кафе има и при вас. Какво прави очарователната дама отсреща? Става ли рано?

– Аха! – казвам аз. – Значи, любовната страст ви носи насам! Поздравявам ви за толкова много младост. Но нямате късмет. В неделя нейният съпруг си е в къщи. Той е атлет и майстор в хвърлянето на ножове.

– Аз съм световен шампион по хвърляне на ножове – отвърща Ризенфелд равнодушно. – Особено, ако с кафето изям малко селска сланина и изпия една житена ракия.

– Елате горе. Наистина стаята ми е още в безпорядък, но там мога да ви направя кафе. Ако желаете, можете да посвирите на пиано, докато заври водата.

Ризенфелд се противи.

– Ще остана тук. Харесва ми тази смесица от лято, ранна утрин и паметници. Възбужда апетита ми и ме прави жизнерадостен. Освен това тук е ракията.

– Горе имам много по-хубава.

– Тази ми стига.

– Добре, господин Ризенфелд, както желаете!

– Защо викате толкова? – пита Ризенфелд. – Откак не сме се виждали, аз не съм оглушал.

– То е от радост, че ви виждам, господин Ризенфелд – отвърщам още по-високо и звънко се смея.

Не мога току-тъй да му обясня, че с моето викане се надявам да събудя Георг и да го ориентирам какво става. Доколкото зная, касапинът

Вацек е заминал снощи за някакво събрание на националсоциалистите и Лиза използва случая да дойде, за да преспи веднъж в прегръдките на своя възлюблен. Без да знае това, Ризенфелд седи като пазач пред вратата на спалнята. Лиза може да излезе само през прозореца.

– Добре, тогава ще донеса кафето долу – казвам аз, изтичвам нагоре по стълбите, вземам „Критика на чистия разум“, завързвам я с един канап, спускам я от моя прозорец и я люлея равномерно пред прозореца на Георг. В това време написвам с цветен молив върху един лист предупреждението: „Ризенфелд е в канцеларията!“, продупчвам листа и го пушам по връвта да се развява заедно с тома от Кант. Кант тупва няколко пъти, след това виждам отгоре плешивата глава на Георг. Той ми прави знаци. Изпълняваме кратка пантомима. Обяснявам му с ръце, че не мога да се отърва от Ризенфелд. Да го изхвърля навън не мога; той е премного важен за нашия насыщен хляб.

Отново издърпвам горе „Критика на чистия разум“ и спускам моята бутилка ракия. Една хубава, заоблена ръка посяга към нея, преди Георг да може да я хване, и я дръпва вътре. Кой знае кога ще изчезне Ризенфелд? В това време влюбените са изложени на остър утринен глад след прекараната в бдение нощ. Затова спускам моето масло, хляба си и парче лебервурст. Връвта се връща горе, изцапана накрая с червило за устни. Чувам приличния на въздишка звук при излизането на тапата. Засега Ромео и Жулиета са спасени.

Когато поднасям кафето на Ризенфелд, виждам как Хайнрих Крол идва през двора. Покрай другите осъдителни качества националистически настроения търговец има още един недостатък – става рано. Хайнрих нарича това: да предоставиш гърдта си на волната божия природа. Под „бог“ той без друго разбира не някакво добродушно приказно същество с дълга брада, а един пруски фелдмаршал.

Хайнрих простодушно разгърсва ръката на Ризенфелд. Ризенфелд не е особено зарадван.

– Не се притеснявайте заради мен! – обяснява той. – Аз само ще си изпия кафето и след това ще дремна малко докато дойде време да тръгвам.

– Но моля ви се! Такъв рядък и мил гост!

Хайнрих се обръща към мене.

– Нямаме ли пресни хлебчета за господин Ризенфелд?

– Трябва да попитате вдовицата на фурнаджията Нибур или майка й – отвърщам аз. – Както изглежда, в ре публиката не пекат хлебчета в неделен ден. Безподобна разпуснатост! В кайзерова Германия не беше

така.

Хайнрих ме стрелва със зъл поглед.

– Къде е Георг? – пита той кратко.

– Аз не съм пазач на вашия брат, господин Крол – отговарям по библейски и високо, за да осведомя Георг за новата опасност.

– Не сте, но вие сте служител в моята фирма! Аз ви моля да отговаряте както подобава.

– Днес е неделя. В неделен ден не съм никакъв служител. Само от добра воля, от неударима любов към моята професия и от приятелско уважение към господаря на Оденвелдския гранит слязох долу толкова рано. Необръснат, както може би забелязвате, господин Крол.

– Виждате ли – казва Хайнрих с огорчение на Ризенфелд. – Ето защо загубихме войната. Заради разпуснатостта на интелектуалците и по вина на евреите.

– И на колоездачите – добавя Ризенфелд.

– Защо на колоездачите? – пита учудено Хайнрих.

– А защо на евреите? – на свой ред пита Ризенфелд.

Хайнрих се стъписва.

– Ах, така ли – казва той неохотно. – Шегувате се. Ще събудя Георг.

– Не бих сторил това – заявявам високо аз.

– Ако обичате, не ми давайте никакви съвети!

Хайнрих се приближава до вратата. Аз не го задържам. Георг би трябвало да е глух, ако през това време не е заключил вратата.

– Оставете го да спи – казва Ризенфелд. – Нямам ни какво желание за дълги разговори толкова рано.

Хайнрих се спира.

– Защо не се разходите с господин Ризенфелд из волната божия природа? – питам аз. – Когато се върнете, домакинята ще се е събудила, в тигана ще се пържат сланина и яйца, ще има хлебчета, опечени специално за вас, букет от прясно откъснати гладиולי ще краси мрачните символи на смъртта, а Георг ще е тук, избръснат и ухаещ на одеколон.

– Пазил ме бог – мърмори Ризенфелд. – Ще остана тук и ще спя.

Свивам безпомощно рамене. Не мога да го изкарам от стаята.

– Така да бъде – казвам. – Тогава аз отивам да въз дам слава на бога.

Ризенфелд се прозява.

– Не знаех, че тук религията е на такава висока почит. Вие подхвърляте бога насам-натам като топка.

– Там е бедата! Всички сме станали много интимни с него. Бог беше винаги на „ти“ с всички кайзери, генерали и политици. Ние пък трябваше да се боим да произнесяме името му. Но аз не отивам да се моля, а само да свиря на орган. Елате с мене!

Ризенфелд махва отрицателно с ръка. Сега вече не мога да направя нищо повече. Георг трябва сам да се оправя. Аз мога само да си отида – може би тогава и другите двама ще се махнат. За Хайнрих не ме е грижа; Ризенфелд ще се отърве от него.

Градът е окъпан в роса. Имам още над два часа време до литургията. Вървя бавно по улиците. Това е едно необичайно преживяване. Вятърът е приятен и толкова нежен, сякаш доларът е спаднал вчера с двеста и петдесет хиляди марки, а не се е покачил. Известно време се вглеждам в спокойната река; след това във витрината на фирмата „Бок и синове“, която произвежда горчица и я излага в миниатюрни буренца.

Един удар по рамото ме разбужда. Зад мен стои висок, слаб мъж с подпухнали очи. Това е досадникът Херберт Шерц. Поглеждам го недоволено.

– Добро утро или добър вечер? – питам го аз. – Отивате да спите или вече сте се наспал?

Херберт шумно се уригва. Остра миризма като облак ме накарва едва ли не да се просълзя.

– Добре; значи още не сте си лягали да спите – казвам аз. – Не се ли срамувате? Каква беше причината? Някоя шега, нещо сериозно, иронично или просто отчаяние?

– Дружествено тържество – казва Херберт.

Не обичам да се шегувам с имена; но на Херберт това му прави удоволствие. – Шегата настрана!³⁴ – казвам аз.

– Дружествено тържество – повтаря самодоволно Херберт. – По случай приемането ми за член в едно дружество. Трябваше да почерпя настоятелството. – Той ме гледа известно време и след това тържествуващо изговаря: – Стрелково дружество „Стари другари“! Разбирате ли?

Разбирам. Херберт Шерц е колекционер на дружества. Други хора събират пощенски марки или военни спомени – Херберт събира дружества. Вече е член на повече от десетина дружества – не защото е страстен привърженик на много забавления, а защото е страстен привърженик на смъртта и на външния блясък при погребенията. Амбицирал се е да има някога най-разкошното погребение в града. Понеже не може да завещае

34. На немски игра на думи: „Scherz“ значи „шега“. – Б. пр.

достатъчно пари за това и никои друг не би платил, той е стигнал до идеята да стане член на всевъзможни дружества. Херберт знае, че при смъртта на някой член дружествата поднасят венец с лента, и това е първата му цел. Но освен това след ковчега винаги върви делегация със знамето на дружеството; той се надява и на това. Пресметнал е, че благодарение на своето членство сега вече може да разчита на две коли венци и това далеч още не е всичко. Едва шестдесетгодишен е и все още има достатъчно време, за да стане член и на други дружества. То се знае, членува в певческото дружество на Бодо Ледерхозе, без да е изпял някога една нота. Там Херберт е симпатизиращ, неактивен член, също както в шахматния клуб „Дебют на двата коня“, в кегел-клуба „Девет с един удар“ и в аквариумното дружество „Pterophillum scalare“. В аквариумния клуб го въведох аз, защото мислех, че в отплата ще си поръча предварително надгробен паметник при нас. Той не направи това. Сега, значи, е успял да влезе и в стрелково дружество.

– Били ли сте някога войник? – питам аз.

– Защо е трябвало да бъда? Аз съм член и това стига. Голям удар, а? Ако Шварцкопф узнае, ще се пукне от яд.

Шварцкопф е съперникът на Херберт. Преди две години узна за страстта на Херберт и на шега заяви, че възнамерява да му прави конкуренция. Шерц взе това толкова на сериозно, че Шварцкопф с голямо удоволствие стана наистина член на няколко дружества, за да наблюдава как ще реагира Херберт. С течение на времето обаче се заплете в собствената си мрежа, взе да се наслаждава на идеята си и сега сам е станал колекционер – не толкова открито като Шерц, но скришно и някакси зад гърба му прави нелоялна конкуренция, която създава много грижи на Шерц.

– Шварцкопф не се пука така лесно от яд – казвам аз, за да дразня Херберт.

– Ще се пукне! Този път не се касае само за венеца и дружествено-то знаме, а и за дружествените събратя в униформа...

– Униформите са забранени – казвам аз спокойно. – Ние загубихме войната, господин Шерц, помислихте ли за това? Би трябвало да влезете в някое полицейско дружество; там униформите все още са позволени.

Виждам, че Шерц си набелязва на ум идеята за полицейско дружество; няма да бъда изненадан, ако след няколко месеца се появи като безгласен член в полицейския клуб „Верните белезници“. В момента обаче той най-напред опровергава моето съмнение.

– Докато умра, носенето на униформа отдавна пак ще е разрешено!

Какво ще стане иначе с отечествените интереси? Не можем да бъдем поробени завинаги!

Гледам подпухналото му лице с напуканите кръвоносни жилчици. Странно, колко различни са представите за робството! Смятам, че най-много влязох в досег с него като новобранец в униформа.

– Освен това – казвам аз – при смъртта на един цивилен без съмнение никой няма да тръгне в-парадна униформа със сабя, каска и презерватив. Такова нещо се полага само на жребците на действителна военна служба!

– И на мене ми се полага! Тази нощ изрично ми обещаха. Лично председателят ми обеща.

– Обещал ви! Какво ли не обещават хората в пияно състояние!

Херберт изглежда не ме е чул.

– И не само това – шепне той с демоничен триумф. – Осигурено е и най-важното: почетният залп над гроба!

Аз се смея в умореното му от безсъние лице.

– Залп? С какво? С бутилки минерална вода? Оръжията също са забранени в нашето възлюблено отечество! Версайският договор, господин Шерц. Почетният залп е съновидение, което можете да погребете!

Но Херберт не се разколебава. Той хитро клати глава.

– Много ги разбирате вие! Ние отдавна имаме тайна армия! Черният райхсвер. – Той се подсмива. – Аз ще си получа моя залп! След няколко години ние и без това ще имаме отново всичко. Всеобща задължителна военна служба и армия. Как бихме могли да живеем иначе?

Вятърът довява откъм ъгъла силна миризма на горчица, а реката изведнъж плисва отдолу сребриста светлина върху улицата. Слънцето е изгряло. Шерц киха.

– Шварцкопф окончателно е бит – казва самодоволно той. – Председателят ми обеща, че никога няма да го допусне в дружеството. Не, с Шварцкопф е свършено.

Утре ще се отбия при вас да разгледам паметниците. Кога да е трябва да се реша.

Той се „решава“ откакто съм във фирмата. Това му докара прозвището „досадникът“. Шерц е една вечна госпожа Нибур от нас отива при Холман и Клоц, а оттам – при Щайнмайер, навсякъде кара да му показват всичко, с часове се пазари и при все това нищо не купува. Ние сме свикнали с такива типове. Все се намират хора, най-често жени, които изпитват някакво странно удоволствие, когато си поръчат приживе ковчега, покрова, гроба и паметника, но Херберт докара това до световен

рекорд. Мястото си за гроб той купи най-сетне преди шест месеца. То е пясъкливо, разположено на високо, сухо и от него има хубав изглед. Там Херберт ще гние по-бавно и малко по-равномерно, отколкото в пониско разположените, влажни части на гробищата, и той се гордее с това. Всяка неделя следобед прекарва там приятни часове с един термус, пълнен с кафе, със сгъваем стол и сладкиши, и наблюдава как расте бръшлянтът. Но поръчката за паметник той все още размахва пред носа на фирмите за надгробни камъни, както някой ездач поклаща моркова пред муцуната на своето магаре. Ние галопираме, но никога не улавяме поръчката. Херберт не може да се реши. Той все се страхува да не пропусне някоя чудесна новост, например електрически звънци към ковчега, телефон или нещо такова.

Поглеждам го, изпълнен с отвращение. Доста бързо ми върна шагата за оръдията.

– Доставихте ли нещо ново? – пита Херберт снизходително.

– Нищо, което би могло да ви интересува... Като се изключи... Но то е вече почти продадено – отвръщам аз с ненадейната прозорливост на отъмщението и на внезапно пламналия търговски нюх.

Херберт се хваща на въдицата.

– Какво?

– Не е за вас. Нещо съвсем чудесно. Но почти е продадено.

– Какво?

– Един мавзолей. Значително произведение на изкуството. Шварцкопф е извънредно заинтересуван... Шерц се смее.

– Нямате ли някой по-стар търговски трик на склад?

– Не. При такава стока не върви. Това е нещо като посмъртен клуб. Шварцкопф замисля да учреди чрез завещание малко интимно тържество всяка година в деня на своята смърт. Все едно, че всяка година наново го погребват. Помещението на мавзолея подхожда за това – има пейки и пъстроцветни стъкла. След всяко тържество може да се раздават и леки закуски. Нещо неповторимо, нали? Вечно възпоменателно тържество, през време на което никой човек-няма да поглежда вече старите гробове!

Шерц продължава да се смее, но по-замислено. Аз го оставям да се смее. Слънцето плиска между двама ни призрачно, бледно сребро откъм реката. Шерц престава да се смее.

– Значи, такъв мавзолей имате? – казва той, вече с леката загриженост на истински колекционер, който се бои, че би могъл да пропусне някой голям случай.

– Забравете го! Той е почти продаден на Шварцкопф. По-добре да погледаме патиците в реката! Какви багри!

– Не обичам патици. Имат вкус на гнило. Е, ще дойда някой път да разгледам вашия мавзолей.

– Не бързайте. По-добре го погледайте как изглежда в естествена обстановка... когато Шварцкопф го постави на гроба си.

Шерц пак се смее, но сега доста глухо. Аз също се смея. Никой не вярва на другия; но всеки глътва по една въдица. Той – за Шварцкопф, а аз – че може би този път ще го пипна.

Продължавам. Откъм „Алтшедтер Хоф“ идва миризма на тютюн и изветряла бира. Влизам през портата в задния двор на кръчмата. Там се разкрива картина на покой. Мъртво пияните от събота вечер лежат на утринното слънце. Мухи бръмчат около хъркащите пиячи на черешова, хвойнова и житена ракия, като че от тях лъхат благоуханни тропически ветрове от островите на подправките; по своите въжета паяци се качват и спускат като акробати на трапец от листата на дивата лоза над лицата им, а в мустаците на един циганин някакъв бръмбар прави гимнастически упражнения, като че се намира в бамбуков лес. „Ето къде е – мисля си аз, – ето къде е поне на сън загубеният рай, великото побратимяване!“

Поглеждам нагоре към прозореца на Герда. Прозорецът е отворен.

– Помощ! – казва изведнъж някой от хъркащите на земята. Казва го спокойно, тихо и примирено, без да вика, но тъкмо това ме улучва като безплътен удар, нанесен от някое нематериално същество. Това е призрачен удар в гърдите, който минава през тях като рентгенова светлина, но среща дъха, и дъхът замира. „Помощ! – мисля аз. – Какво друго викаме ние: чуто, нечуто, постоянно?“

Литургията мина. Старшата сестра ми предава хонорара. Не си струва да го приемам; но не мога и да го откажа – това би я обидило.

– Изпратих ви бутилка вино за закуската – казва тя. – Нямаме какво друго да ви дадем. Но ние се молим за вас.

– Благодаря – отвърщам аз. – Но как се снабдявате с такива отлични вина? Те също струват пари.

Старшата сестра се усмихва със своето набръчкано лице с цвят на слонова кост и безкръвна кожа, каквато имат манастирските обитатели, затворниците, болните и миньорите.

– Получаваме го даром. Има един набожен търговец на вина в града. Жена му беше дълго време тук. Оттогава той всяка година ни изпраща по няколко каси.

Не питам защо търговецът изпраща виното. Спомням си, че божият войн Бодендик също закусва след литургията и побързвам, за да закача нещо.

Бутилката, разбира се, е вече наполовина празна. И Вернике е тук; но той пие само кафе.

– Бутилката, от която току-що тъй щедро наливате чашата си, ваше преподобие – казвам на Бодендик, – е изпратена от старшата сестра лично за мене като добавка към възнаграждението ми.

– Зная – отвърща викарият. – Но вие не сте ли апостолът на търпимостта, вий, непримирим атеисте? Тогава дайте без ожесточение по една чашка вино на вашите приятели. Цяла бутилка за закуска би било нещо твърде нездравно за вас.

Не отговарям. Църковният мъж смята това за слабост и веднага се хвърля в атака.

– Какво прави страхът от живота? – пита той и отпива една голяма глътка.

– Какво?

– Страхът от живота, който избива от всичките ви кости като...

– Като ектоплазма³⁵ – вметва услужливо Вернике.

– Като пот – казва Бодендик, който не се доверява на човека на науката.

– Ако се страхувах от живота, щях да бъда вярващ католик – заявявам аз и притеглям бутилката към себе си.

– Глупости! Ако бяхте вярващ католик, нямаше да се страхувате от живота.

– Това са извъртанятия на църковните отци.

Бодендик се смее.

– Какво знаете вие, млад варварино, за възвишената духовност на нашите църковни отци?

– Достатъчно, за да се задоволя с многогодишния спор на отците върху това, дали Адам и Ева са имали пъп или не.

Вернике се подсмива. Лицето на Бодендик се изкривява от погнуса.

– Евтино невежество и плосък материализъм, ръка за ръка както винаги – казва той по адрес на Вернике и мене.

– Вие не би трябвало да гледате толкова отвисоко на науката – отвърщам аз. – Какво бихте направили, ако ви заболи апандисита, а надлъж и нашир няма кой да ви помогне освен един единствен първокласен

35. Външен слой, обвивка на протоплазма у едноклетъчни живи същества. – Б. пр.

лекар, но той е атеист. Ще се молите ли, или ще се оставите да ви оперира един безверник?

– И едното, и другото, драги ми новако в диалектиката: на лекаря-гзичник ще се удаде случай да се сдобие със заслуга пред бога.

– Вие не би трябвало въобще да се оставяте да ви лекува лекар – казвам аз. – Щом божията воля е такава, вие все пак би трябвало да умрете, а не да се-опитвате да я коригирате.

Бодендик махва отрицателно с ръка.

– Още малко и ще стигнем до въпроса за свободната воля и всемогъществото на бога. Находчивите шестокласници мислят, че с това могат да оборят цялото учение на църквата.

Той се изправя с благосклонен израз. Главата му лъщи от здраве. Вернике и аз изглеждаме нищожни пред този църковен хвалипръчко.

– Благословена трапеза! – казва Бодендик. – Трябва да отида и при другите си енорийски чада.

Никой не реагира на думата „други“. Той се отдалечава самоуверено.

– Забелязали ли сте, че обикновено свещениците и генералите стигат до дълбока старост? – питам Вернике. – Тях не ги глождят съмнения и грижи. Много време са на чист въздух, назначени са за цял живот и нямат нужда да мислят. Едните имат катехизиса, другите – устава за военно обучение. Това ги поддържа млади. Освен това и свещеникът, и генералът се радват на най-голяма почит. Единият има достъп до бога, а другият до кайзера.

Вернике запалва пура.

– Забелязахте ли също какво предимство има викарият, когато се бори? – питам аз. – Ние сме длъжни да уважаваме неговата вяра, а той нашето безверие – не.

Вернике духа дима към мене.

– Той ви ядосва, а вие него – не.

– Там е работата! – заявявам аз. – Ето защо ме е яд толкова!

– Той го знае. Това го прави толкова уверен.

Наливам си останалото вино. То е едва чаша и поло вина – другото го е изпил божият войн, – вино от 1915 година, което човек трябва да пие само вечер с някоя жена.

– А вие? – питам аз.

– Всичко това не ме интересува – отвръща Вернике. – Аз съм нещо като транспортен полицаи в живота на душите. Опитвам се да управлявам на този кръстопът движението, но не съм отговорен за него.

– Аз пък непрекъснато се чувствавам отговорен за всичко в света. Не съм ли в същност душевно болен!?

Вернике избухва в продължителен оскърбителен смях.

– Точно това ви се иска! А то не е толкова просто!

Вие сте съвсем безинтересен. Напълно нормален среден гражданин, в края на пубертетната възраст!

Излизам на главната улица. Откъм пазара бавно се приближава шествие демонстранти. Като чайки пред тъмен облак пред него забързано пърхат още няколко облечени в светли дрехи неделни излетници с деца, пакети с храна, велосипеди и пъстри дреболии. После шествието на демонстрантите пристига и прегражда улицата.

Това са инвалиди от войната, които протестираат против ниските си пенсии. Отпред на малка количка се вози някакъв остатък от човешко тяло с глава. Ръцете и краката липсват. Не е възможно да се разбере дали трупът по-рано е бил на едър или дребен мъж. Дори по раменете не може да се определи, защото ръцете са отрязани толкова високо, че не е останало никакво място за протези. Главата е кръгла, човекът има подвижни кафяви очи и е с мустаци. Някой сигурно се грижи за него всеки ден – той е обръснат, косата и мустаците му са подстригани. Малката количка, която в същност е само една дъска с колелета, се тегли от еднорък човек. Сакатият седи изправен и внимава да не падне. След него се движат количките на други с отрязани крака; по три една до друга. Това са колички с големи гумени колелета, които се движат напред с помощта на ръцете. Кожените престилки, които покриват местата, където би трябвало да бъдат краката, и които обикновено са затворени, днес са открити. Виждат се останки от крака. Панталоните са грижливо подгънати.

След тях идват инвалидите с патерици. Странно разкривени силуети, които толкова често виждаме – прави патерици и между тях тялото, увиснало напред под лек наклон. После идват слепи и еднооки. Чува се, как по паважа почукват бели бастуни, по ръцете се виждат жълтите превръзки с три точки. Безоките са означени с тези превръзки така, както се отбелязват затворените за превозни средства еднопосочни или задънени улици – с трите черни кръгли топки на забраненото движение. Много от ранените носят плакати с надписи. И слепите носят такива плакати, при все че никога няма да могат да ги прочетат. „Това ли е благодарността на отечеството?“ – пише на един плакат. „Ние умираме от глад“ – пише на друг.

На човека върху малката количка са пхнали в дрехата му отпред

пръчка с листче, на което пише: „Моята месечна пенсия е на стойност една златна марка.“ Между две други колички се вее бяло знаме: „Нашите деца нямат мляко, нямат месо, нямат масло. Затова ли се бихме?“

Това са най-печалните жертви на инфлацията. Техните пенсии са толкова обезценени, че едва ли могат да им послужат за нещо. От време на време правителството ги повишава – но с толкова голямо закъснение, че в деня на повишението те пак са с многократно намалена стойност. Доларът е станал много буен; сега той не скача вече с хиляди и десетки хиляди, а със стотици хиляди дневно. Завчера беше един милион и двеста хиляди, вчера – милион и четиристотин хиляди. Утре се очаква да бъде два милиона, а в края на месеца – десет милиона. Работниците получават сега пари по два пъти на ден – сутрин и следобед, и всеки път по половин час почивка, за да могат да изтичат и да напазаруват; защото ако чакат до следобед, ще загубят толкова, че децата им няма да бъдат и наполовина заситени. Заситени, а не добре нахранени. Заситени с всичко, което може да се натъпче в стомаха – само не с онова, от което тялото се нуждае.

Шествието се движи много по-бавно от всички други демонстрации. Зад него се натрупват автомобилите на неделните излетници. Получава се странен контраст – сивата, почти безименна маса на мълчаливо влаещите се жертви на войната и струпаните зад нея автомобили на забогателите от войната; те роптаят, пухтят, нямат търпение и се движат току по петите на вдовиците от войната, които заедно с децата си завършват шествието – слаби, изгладнели, горестни и плахи. В автомобилите блестят багрите на лятото – лен и коприна, пълни бузи, закръглени ръце и лица, които са смутени, защото са изпаднали в това неприятно положение. Пешеходците по тротоарите са по-добре; те просто отместват поглед и дърпат децата си, които се спират и искат да им обяснят кои са осакатените. Който може, изчезва през страничните улици.

Слънцето се е издигнало високо и жари, и ранените започват да се потят. Това е нездравата, сивкава пот на малокръвните, която се стича по лицата им. Зад тях изведнъж изревава клаксон. Някой не е могъл да изтрае; смята, че трябва да спести няколко минути, и затова се опитва да мине отстрана, наполовина по тротоара. Всички ранени се извърщат. Никой не казва нищо, но инвалидите се разтеглят и преграждат улицата. Автомобилът трябва да ги прегази, ако иска да мине. В него седят млад мъж в светъл костюм, със сламена шапка, и едно момиче. Мъжът прави няколко глупави, объркани движения с ръце и запалва цигара. Всеки от ранените, който минава покрай него, го поглежда. Не го укорява – гледа

цигарата, чийто ароматен мирис се разлива по улицата. Тя е много хубава цигара, а никой от ранените не може да си позволи вече изобщо да пуши. Затова инвалидите вдъхват миризмата, доколкото могат.

Аз следвам шествието до черквата „Света Мария“. Там стоят двама националсоциалисти в униформа с голям плакат: „Елате при нас, другари! Адолф Хитлер ще ви помогне!“ Шествието заобикаля черквата.

Седим в „Червената мелница“. Пред нас има бутилка шампанско. Тя струва два милиона марки – такава пенсия получава за два месеца един семеен инвалид с ампутирани крака. Ризенфелд я поръча.

Той е седнал така, че може да гледа цялата танцова площадка.

– Знаех си от самото начало – обяснява ми той. – Исках само да видя как ще ме извозите. Аристократките не живеят срещу малки магазини за надгробни камъни и не обитават такива къщи!

– Това е удивително погрешно заключение за един светски човек като вас – възразявам аз. – Би трябвало да знаете, че почти всички аристократи живеят вече точно така. Инфлацията се погрижи за това. Свърши се с дворците, господин Ризенфелд. И ако някой все още притежава някакъв дворец, той дава в него стаи под наем. Наследените пари са се изпарили. Кралски височества живеят в мебелирани стаи, войнствени полковници, скърцайки със зъби, станаха застрахователни агенти, графини...

– Стига! – прекъсва ме Ризенфелд. – Иде ми да за плача! По-нататъшни обяснения не са нужни. А за госпожа Вацек знаех през цялото време. Само че ми беше интересно, като ви гледах как просташки се опитвахте да ми хвърлите прах в очите.

Той следи с поглед Лиза, която танцува фокстрот с Георг. Аз отбягвам да припомня на този Оденвелдски Казанова, че класифицира Лиза като французайка с походка на снажна пантера – това би означавало веднага да се прекъснат връзките ни, а ние имаме неотложна нужда от една доставка гранит.

– Впрочем това съвсем не е беда – обяснява Ризенфелд примирително. – Напротив, трябва още повече да се цени! Каква раса, съвсем от народа! Виджте я само как танцува! Като някоя... някоя...

– Снажна пантера – притичвам се на помощ аз.

Ризенфелд ме поглежда изкосо.

– Някой път разбирате малко от жени – мърмори той.

– Научих се... от вас!

Поласкан, Ризенфелд пие за мое здраве, без да подозира нищо.

– На драго сърце бих искал да узная от вас нещо – казвам аз. –

Имам чувството, че у дома си в Оденвалд вие сте отличен, тих гражданин и баща на семейство – нали по-рано ни показвахте снимките на трите си деца и на вашата къща, заобиколена с цъфнали рози, за чиито стени поради принципност не сте употребили ни късче гранит, за което аз, като несполучил поет, високо ви ценя; защо тогава навън се превръщате в такъв цар на нощните клубове?

– За да мога в къщи с още по-голямо удоволствие да бъда гражданин и баща на семейство – отвръща находчиво Ризенфелд.

– Това е сериозна причина. Но защо е потребно да избирате такъв заобиколен път?

Ризенфелд се хили.

– Това е моят демон. Двойствената природа на човека. Никога не сте чували за това, нали?

– Аз ли? Аз съм един от образцовите примери за това явление.

Ризенфелд се смее оскърбително, почти както Вернике тази сутрин.

– Вие?

– Подобно нещо съществува и на едно малко по-интелектуално равнище – обяснявам аз.

Ризенфелд отпива една глътка и въздъхва.

– Действителност и въображение! Вечният лов, вечното раздвоение! Или... – той се опомня и добавя с ирония: – ... във вашия случай като поет, разбира се, копнеж и сбъждане, бог и плът, космос и клозет...

За щастие тропетите засвирват отново. Георг се връща с Лиза от дансинга. Лиза е като видение с роклята си от крепдешин в кайсиев цвят. След като му беше разяснен нейният плебейски произход, Ризенфелд пожела да изкупим вината си като отидем всички на негова сметка в „Червената мелница“. Сега той се покланя пред Лиза.

– Едно танго, уважаема госпожо. Бихте ли...

Лиза е с цяла глава по-висока от Ризенфелд и ние очакваме интересно зрелище. Но за наша изненада царят на гранита се оказва превъзходен майстор на тангото. Той владее не само аржентинското, но и бразилското, а както изглежда и още няколко други варианта. Като изкусен кълкбор той се върти по паркета със слисаната Лиза.

– Как се чувствуваш? – питам Георг. – Не го вземай много навътре. Златният телец срещу чувството! Преди няколко дни аз също получих известен брой напътствия по този въпрос. Дори от тебе, по твърде пикантен начин. Как се измъкна Лиза тази сутрин от стаята ти?

– Беше много мъчно. Ризенфелд искаше да се настани в канцеларията като в наблюдателен пункт. Искаше да наблюдава нейния прозорец.

Помислих, че бих могъл да го прогоня, ако му разкрия коя е Лиза. Нищо не излезе. Понесе удара като мъж. Най-сетне успях да го за-мъкна за няколко минути в кухнята, за да пие кафе. Това беше моментът за Лиза. Когато Ризенфелд се върна на своя наблюдателен пост в канцеларията, тя му се усмихна благосклонно от своя прозорец.

– В кимоното с щъркелите?

– В друго, с вятърни мелници.

Аз го поглеждам. Георг кима.

– Замених го срещу един малък надгробен камък. Необходимо беше. Но както и да е, Ризенфелд ѝ се поклони няколко пъти и през улицата ѝ извика поканата за тази вечер.

– Нямаше да се осмели да направи това, докато тя още се казваше „дъо ла Тур“.

– Направи го почтително. Лиза се съгласи. Решила, че ще ни помогне в търговията.

– И ти вярваш?

– Да – отвръща весело Георг.

Ризенфелд и Лиза се връщат от дансинга. Ризенфелд се поти. Лиза е хладна като манастирска лилия. За моя голяма изненада виждам неочаквано как в дъното на бара между въздушните балони се появява една нова фигура. Това е Ото Бамбус. Той застава малко безпомощно сред навалищата и подхожда на обстановката го-ре-долу толкова, колкото би подхождал Бодендик. После до него изплува червената глава на Вили и аз чувам отнякъде командния глас на Рене дъо ла Тур:

– Бодмер, свободно! Пробуждам се.

– Ото – казвам на Бамбус, – кой те домъкна тука?

– Аз – отговаря Вили. – Искам да направя нещо за немската литература. Ото трябва да се върне скоро в се лото си. Там ще има време да майстори стихове за грешния свят. Но преди това трябва да го види.

Ото се усмихва добродушно. Късогледите му очи премигват. Челото му е леко изпотено. Вили сядя с Рене и Ото на съседната маса. Между Лиза и Рене се завързва краткотрайна битка с коси погледи. И двете отново се обръщат към своите маси непобедени, блестящи и усмихнати.

Ото се навежда към мене.

– Цикълът „Тигрицата“ е готов – шепне той. – Нощес го завърших. Започвам нова поредица: „Пурпурната жена“. Може би ще я озаглавя и „Големият звяр на Апокалипсиса“ и ще премина към свободни стихове. Това е великолепно. Духът ме е осенил!

– Добре! Но какво очакваш да видиш тук?

– Всичко – отвърща Ото, сияещ от щастие. – Винаги очаквам всичко – в това е красотата, когато човек още нищо не познава. Впрочем, ти нали познаваш една жена от цирка!

– Дамите, които познавам, не са за разни новаци, които да тренират с тях – казвам аз. – Ти, изглежда, наистина още нищо не знаеш, наивен хапльо такъв, иначе нямаше да бъдеш толкова глупаво дързък! Затова запомни правило номер едно: „Не се докосвай до дамите на други мъже“; нямаш нужното телосложение.

Ото се покашля.

– Аха! – казва той след малко. – Буржоазни пред разсъдъци! Та аз не говоря за омъжени жени.

– Аз също, мухльо такъв. При омъжените жени правилата не са толкова строги. Защо трябва на всяка цена да познавам някоя дама от цирка? Нали ти казах вече веднъж, че тя беше билетопродавачка в един цирк за бълхи.

– Вили ми разправя, че това не е вярно. Тя била акробатка в цирка.

– Така, значи, Вили! – Гредам червената глава, която се люшка като тиква в морето на дансинга. – Слушай, Ото – казвам аз. – Работата стои съвсем иначе. Дамата на Вили е от цирка. Онази, със синята шапка. И тя обича литературата. Значи, там е шансът! Хайде, дръж здраво!

Бамбус ме поглежда недоверчиво.

– Говоря с тебе откровено, изветрял идеалист такъв! – казвам аз.

Ризенфелд отново отива да танцува с Лиза.

– Какво става с нас, Георг? – питам аз. – Там отгатак един търговски приятел се мъчи да отнеме дамата ти, а тук току-що ме запитаха дали може в интереса на немското поетично изкуство да отстъпя под наем Герда. Такива овце ли сме ние, или нашите дами са толкова желани?

– И едното, и другото. Освен това жената на другия винаги е петорно повече желана отколкото тази, която притежаваме. Това е стар нравствен закон. След няколко минути обаче Лиза ще получи силно главоболие, ще излезе за малко, за да отиде в гардероба да вземе аспирин, и след това ще изпрати някой келнер да съобщи, че е трябвало да си отиде в къщи, а ние да продължаваме да се забавляваме.

– Какъв удар за Ризенфелд! Утре няма нищо да ни продаде.

– Ще ни продаде повече. Да знаеш. Тъкмо затова. Къде е Герда?

– Нейният ангажимент започва едва след три дни. Надявам се, че е в Алтшедтер Хоф. Но се страхувам да не седи във „Валхала“ на Едуард. Герда нарича това да спестиш една вечеря. Нищо не мога да направя. Тя има такива първокласни основания, че аз трябва да стана с трийсет

години по-стар, за да мога да ѝ възразявам. Ти по-добре внимавай за Лиза. Може би няма да я заболи главата и ще поиска да продължава да ни помага в работата.

Ото Бамбус отново се навежда към мене. Очите му зад стъклата на очилата са като очите на изплашен хе-ринг. – „Манеж“ е хубаво заглавие за един том циркови стихотворения, нали? С репродукции от Тулуз-Лотрек.

– Защо не от Рембранд, Дюрер или Микеланджело?

– Има ли циркови рисунки от тях? – пита Ото сериозно заинтересуван.

Отказвам се да го поучавам.

– Пий, момчето ми – казвам бащински. – И се радвай на своя кратък живот, защото някой път ще те убият. От ревност, теле такова!

Поласкан, Ото пие за мое здраве, а след това поглежда замислен към Рене, която люлее върху русите си къдрици една много малка синя шапка, и прилича на звероукротителка в неделен ден.

Лиза и Ризенфелд се връщат.

– Не зная какво ми стана – казва Лиза. – Изведнъж така ме заболя главата. Отивам да взема един аспириин...

Преди Ризенфелд да успее да скочи, тя се отдалечава от масата. Георг ме поглежда страшно самодоволен и посяга да вземе пура.

XVII

– Милата светлина – казва Изабела. – Защо отслабва? Защото се уморяваме ли? Ние я загубваме всяка вечер. Когато спим, светът изчезва. Къде сме тогава? Връща ли се светът винаги, Рудолф?

Стоим на края на градината и през решетъчната порта гледаме пейзажа навън. Ранната вечер се спуска над зрелите ниви, които се простират от двете страни на кестеновата алея чак до гората.

– Той винаги се връща – казвам аз и предпазливо добавям: – Винаги, Изабела.

– А ние? И ние ли? „Ние? – мисля си. – Кой знае? Всеки час дава и взема, и променя.“ Но не казвам нищо. Не искам да се впускам в разговор, който ненадейно ще ни подхлъзне в някоя бездна.

Отвън се завръщат пациентите на лудницата, които са работили по нивите. Връщат се като уморени селяни, а над раменете им свети първата вечерна руменина.

– И ние – казвам аз. – Винаги, Изабела. Нищо, което съществува, не може да се загуби. Никога.

– Вярваш ли в това?

– Не ни остава нищо друго освен да вярваме.

Изабела се обръща към мене. Тя е извънредно хубава в тази ранна вечер с първото светло злато на есента във въздуха.

– Иначе загубени ли сме? – шепне тя. Аз се вглеждам в нея.

– Не зная! – казвам най-сетне.

Загубени – колко много може да означава тази дума! Колко много!

– Иначе загубени ли сме, Рудолф?

Мълча нерешително.

– Да – казвам след това. – Но едва тогава започва животът, Изабела.

– Кой живот? – Нашият собствен. Едва тогава започва всичко: смелостта, голямото състрадание, човечността, любовта и трагичната небесна дъга на красотата. Започва тогава, когато узнаем, че нищо не остава.

Гледам лицето ѝ, озарено от залязващата светлина. За миг времето спира.

– Ти и аз, ние също ли не оставаме? – пита тя.

– Ние също не оставаме – отвръщам аз, погледът ми се плъзга край нея и обгръща пейзажа, изпълнен със синьо и червено, с далечина и

злато.

– Дори ако се обичаме?

– Дори ако се обичаме – отговарям и добавям колебливо и внимателно: – Мисля, че хората затова се обичат. Иначе, може би, нямаше да могат да се обичат. Любовта е да желаш да дадеш на другото нещо, което не можеш да задържиш.

– Какво?

Вдигам рамене.

– То има много имена. Нашето собствено „аз“, може би, за да го спасим. Или нашето сърце. Да речем: нашето сърце. Или нашия копнеж. Нашето сърце.

Хората от нивите се приближават. Пазачите отварят вратите. Изведнъж някой се провира бързо покрай нас, отстрани на стената, където трябва да е стоял скрит зад някое дърво, бута се през полските работници и побягва навън. Един от пазачите го забелязва и се затичва доста бавно след него; вторият пазач се спира спокоен и оставя другите пациенти да преминат. После заключва вратата. Долу се вижда как избягалият тича. Той е много по-бърз от пазача, който го преследва.

– Мислите ли, че вашият колега ще го настигне с тази бързина? – питам втория пазач.

– Той ще се върне с него.

– Не ми се вярва.

Пазачът свива рамене.

– Това е Гвидо Тимпе. Той се опитва да избяга поне един път месечно. Винаги тича до ресторанта „Лесничейски дом“. Там изпива няколко бири. Всеки път го намираме там. Никога не избягва по-далеч и никога не отива другаде. Само за две-три бири. Пие винаги черна бира. – Пазачът ми намига. – Затова моят колега не тича по-бързо. Той иска само да не го изпусне от очи, за всеки случай. Оставяме на Тимпе винаги толкова време, колкото да може да изпие бирите си. Защо не? После се връща като агне.

Изабела не е слушала обясненията на пазача.

– Къде иска да отиде той? – пита тя сега.

– Иска да пие бира – казвам аз. – Нищо повече. Хубаво е човек да има поне такава цел!

Тя не ме чува. Не ме поглежда.

– И ти ли искаш да си отидеш?

Аз клатя отрицателно глава.

– Няма защо да бягаш, Рудолф – казва Изабела. – И няма защо да

идваш. Всички врати са едни и същи. А зад тях...

Тя не се доизказва.

– Какво има зад тях, Изабела? – питам я.

– Нищо. Само врати. Винаги само врати, а нищо зад тях.

Пазачът заключва портата и запалва лулата си. Силната миризма на евтиния тютюн ме облъхва и като с вълшебна пръчка извиква пред мене една картина: прост живот, без проблеми, с почтена професия, кротка жена, послушни деца, почтено съществуване и почтена смърт – живот, в който човек приема всичко така, като че се разбира от само себе си: и деня, и вечерната почивка, и нощта, без да се пита какво има зад тях! За миг ме обзема силен копнеж по такъв живот и нещо като завист. После поглеждам Изабела. Тя стои при вратата, сложила ръце на железните пръчки на решетката, притиснала глава в нея, и гледа навън. Дълго стои така. Светлината става все по-плътна, по-червена и златиста, горите загубват сините си сенки и почерняват, а небето над нас е с ябълково-зелен цвят и изпълнено с розово озарени платноходки.

Най-сетне Изабела се обръща. В тази светлина очите ѝ изглеждат почти виолетови.

– Ела – казва тя и ме хваща за ръката. Ние се връщаме. Изабела се обляга на мене.

– Не бива никога да ме напускаш.

– Никога няма да те напусна.

– Никога – казва тя. – Никога е толкова кратко.

Тамяновият дим се вие на кълба от сребърните кадилници на министрантите. Бодендик се обръща с потира в ръцете си. Сестрите в своите черни дрехи коленичат смирено зад чиновете като тъмни купчинки, изпълнени с благоговение; главите са наведени, ръцете потупват прикритите гърди, които никога няма да станат майчина гърд, свещите горят, и бог е тук, в причастието, обкръжено от златни лъчи. Една жена става, отива през средната пътека напред до чина за причастие и там се хвърля на пода. Повечето от болните гледат неподвижно сред златното чудо. Изабела я няма. Отказала да ходи в черквата. По-рано ходела; сега, от няколко дни, вече не искала. Тя ми обясни това. Каза ми, че не искала вече да гледа окървавения Христос.

Две сестри повдигат болната, която се е хвърлила на пода и удря с ръце по него. Аз засвирвам *Tantum ergo*. Белите лица на лудите като по даден знак изведнъж се обръщат към органа. Изтеглям босвиолите и цигулките. Сестрите запяват.

Белите спирали на тамяновия дим се вият нагоре. Бодендик поставя

обратно потира с причастието в дарохранителницата. Светлината на свещите трепти по изтъкания със злато и сребро копринен плат на одеждата му, върху която е извезан голям кръст, и се издига заедно с дима към големия кръст, на който от близо две хиляди години виси Спасителят, облян в кръв. Аз продължавам да свиря механично и мисля за Изабела и за това, което ми каза, а после за описанието на предхристиянските религии, което четох снощи. Боговете в Гърция били весели, те бродели от облак на облак, били доста вероломни и крайно неверни и изменчиви като хората, на които били подобни. Въплъщавали и довеждали до крайност живота в неговата многостранност и жестокост, в неговото безсмислие и красота. Изабела е права: бледният човек над мене с брадата и окървавените ръце и крака е по-друг. „Две хиляди години – мисля аз, – две хиляди години, а животът все кръжи като вихър от светлини, страстни вопли, смърт и екстаз около каменните сгради, в които са издигнати изображенията на бледния умираещ – мрачни, кървави, заобиколени от милиони бодендиковци; оловна на цвят, сянката на черквите се е впила в земята и е задушила радостта от живота – превърнала е веселия Ерос в някаква тайна, мръсна, греховна креватна история и нищо не прощава, въпреки всички проповеди за любов и опрощение, защото да прощаваш истински, значи да приемеш другия такъв, какъвто е, а не да изискваш покаяние, послушание и подчинение, преди да бъде произнесено *Ego te absolve*.“ Изабела чакаше вън. Вернике беше й позволил да излиза вечер в градината, когато има някой с нея.

– Какво правиш там вътре? – пита враждебно тя. – Помогаш да се прикрие всичко?

– Свирех.

– Музиката също прикрива. Повече от думите.

– Имай музика, която преобръща всичко – казвам аз.

– Музика с барабани и тромпети. Тя е донесла много не щастие на света.

Изабела ме поглежда.

– А твоето сърце? Не е ли то барабан? „Да – мисля аз, – бавен и тих барабан, но при все това ще вдигне доста шум и ще донесе твърде много нещастие, и може би тъкмо затова ще пропусна да чуя сладостния, безименен зов на живота; той все още е понятен за онези, които не противопоставят на живота своето горделиво «аз» и не искат никакви обяснения, като че са заемодавци с неоспорими права, а не мимолетни пътници без следа.“ – Докосни сърцето ми – казва Изабела, хваща ръката ми и я слага върху тънката си блуза, под гърдите. – Усещаш ли го?

– Да, Изабела.

Издърпвам ръката си, но ми се струва, че не съм я дръпнал. Вървим около малък фонтан, който ромоли в здрача, като че е забравен. Изабела потапя ръцете си в басейна и плиска водата нагоре.

– Къде се губят сънищата денем, Рудолф? – пита тя.

Аз я поглеждам.

– Може би спят – казвам предпазливо, защото зная накъде могат да ни отведат такива въпроси.

Тя потапя целите си ръце в басейна и ги задържа така. Те блестят сребристи под водата, обсипани с дребни въздушни перли, сякаш са от някакъв непознат метал.

– Как могат да спят? – пита Изабела. – Нали те са живият сън. Човек ги вижда само когато спи. Но къде чезнат през деня?

– Може би висят като прилепи в големи, подземни пещери... или като млади сови в дълбоките хралупи на дърветата и очакват нощта.

– Но ако нощта не дойде?

– Нощта идва винаги, Изабела.

– Сигурен ли си? Аз я поглеждам.

– Питаш като дете.

– Как питат децата?

– Също като тебе. Все питат и питат. И скоро стигат до една точка, когато възрастните вече не могат да им отговарят и им става неловко или се сърдят.

– Защо се сърдят?

– Защото изведнъж разбират, че нещо у тях е ужасно лъжливо и защото не искат да им се напомня за него.

– И у тебе ли нещо е лъжливо?

– Почти всичко, Изабела.

– Какво е лъжливо?

– Не зная. Точно там е работата. Ако го знаехме, нямаше да бъде вече толкова лъжливо. Човек само го чувствава.

– Ах, Рудолф – казва Изабела и гласът ѝ изведнъж става дълбок и мек. – Нищо не е лъжливо.

– Не е ли?

– Разбира се, че не е. Лъжливото и вярното ги знае само бог. Но ако бог съществува, няма нищо лъжливо и вярно. Всичко ще бъде бог. Лъжливо би било само онова, което съществува извън него, или против него, той щеше да бъде само един ограничен бог. А един ограничен бог не е никакъв бог. Значи, или всичко е вярно, или няма бог. Това е толкова

просто.

Поглеждам я изненадан. Това, което казва, звучи наистина просто и убедително.

– Но тогава не би имало и дявол, и ад? – питам аз. – Или ако има, не би имало бог.

Изабела кима.

– Разбира се, не, Рудолф. Ние имаме толкова много думи. Кой ли ги е измислил всичките?

– Объркани хора – отвърщам аз.

Тя клати глава и посочва към параклиса.

– Онези там! Те го затвориха вътре – шепне Изабела. – Той не може да излезе. Иска да излезе. Но те са го приковали на кръста.

– Кои?

– Свещениците. Те го държат пленен.

– Това са били други свещеници – казвам аз. – Преди две хиляди години. Не тези.

Изабела се обляга на мене.

– Те са все същите, Рудолф – шепне тя току пред мене, – не знаеш ли? Той иска да излезе; но те го държат затворен. Кръвта му тече ли тече, той иска да слезе от кръста. Но те не му позволяват. Държат го пленен в своите затвори с високи кули, кадят му тамян и му се молят, но не го пускат навън. Знаеш ли защо не го пускат?

– Не.

Луната е увиснала бледна над горите с пепеляво-син цвят.

– Защото е много богат – шепне Изабела. – Той е много, много богат. Но те искат да задържат богатство то му. Ако той излезе, ще си го получи обратно, и тогава всички те изведнъж ще обеднеят. Също както, ако за творят някого тук горе; тогава други се разпореждат с богатството му, правят с него каквото искат и живеят като богати хора. Също както стана с мене.

Аз се вирам в Изабела. Лицето ѝ е изопнато, но не издава нищо.

– Какво искаш да кажеш с това? – питам аз.

Тя се смее.

– Всичко, Рудолф. Нали ти също го знаеш! Докараха ме тук, защото им пречех. Те искат да задържат богатството ми. Ако изляза, трябва да ми го върнат. Няма значение; аз не го искам.

Все още я гледам втренчено.

– Ако не го искаш, можеш да им обясниш това; тогава няма да има вече причина да те държат тука.

– Тук или другаде, това е все едно. Защо тогава да не е тук? Тук поне тях ги няма. Те са като комарите. Кой иска да живее с комари? – Изабела се навежда напред. – Затова се преструвам – шепне тя.

– Преструваш ли се?

– Разбира се! Не знаеш ли? Човек трябва да се преструва, иначе ще го разпънат на кръст. Но те са глупави. Можеш да ги лъжеш.

– Лъжеш ли и Вернике?

– Кой е той?

– Лекарят.

– Ах, него ли! Той иска само да се ожени за мене. Той е като другите. Има толкова много затворници, Рудолф, и тези въвн се страхуват от тях. Но онзи на кръста... от него най-много се страхуват.

– Кои?

– Всички, които го използват и живеят от него. Те са безброй. Казват за себе си, че били добри. Но причиняват много злини. Който е само лош, може да направи малко. Виждаш го и се пазиш от него. Но добрите... какво вършат те! Ах, те са окървавени!

– Вярно е – казвам аз и сам съм странно възбуден от шепнещия глас в тъмнината. – Те са причинили ужасно много злини. Който се смята за безпогрешен, той е безмилостен.

– Не отивай вече там, Рудолф – продължава да шепне Изабела. – Те трябва да го освободят! Този, на кръста. Той също би желал да се смее, да спи, да танцува.

– Мислиш ли?

– Всеки би желал това, Рудолф. Те трябва да го освободят. Но той е много опасен за тях. Той не е като тях. Той е най-опасният от всички... той е най-добрият.

– Затова ли го държат пленен?

Изабела кима утвърдително. Дъхът ѝ ме докосва.

– Иначе би трябвало отново да го приковат на кръста.

– Да, и аз мисля така. Те пак ще го убият; същите, които днес го обожават. Ще го убият така, както са били убивани безброй много хора в негово име. В името на справедливостта и любовта към ближния.

Изабела зъзне.

– Няма да ходя вече там – казва тя и сочи към параклиса. – Те постоянно разправят, че човек трябвало да страда. Черните сестри. Защо, Рудолф?

Не отговарям.

– Кой е уредил така, че трябва да страдаме? – пита тя и се притиска

към мене.

– Бог – казвам горчиво аз. – Ако го има. Бог, който е създал всички нас.

– А кой го наказва за това?

– Как?

– Кой го наказва за това, че ни кара да страдаме? Човеците ще те хвърлят в затвора или ще те обесят, ако вършиш подобно нещо. Кой ще обеси бога?

– Върху това още не съм мислил – отговарям аз. – Ще питам някой път викария Бодендик.

Ние се връщаме през алеята. Няколко светулки хвъркат в тъмнината. Изабела изведнъж се спира.

– Чу ли? – пита тя.

– Какво?

– Земята. Тя направи скок като някой кон. Като дете се страхувах, че ще падна долу, когато спя. Исках да ме привързват здраво за леглото ми. Може ли човек да има вяра в земното притегляне?

– Да. Също както в смъртта.

– Аз не зная това. Още никога ли не си хвърчал?

– Със самолет?

– Самолет – казва Изабела с леко презрение. – Това всеки може. На сън.

– Да. Но не може ли и това всеки?

– Не.

– Аз мисля, че всеки човек е сънувал поне веднъж, че хвърчи. Това е един от най-честите сънища.

– Виждаш ли! – казва Изабела. – А ти вярваш на земното притегляне. Ако някой ден то спре? Какво ще стане тогава? Ще летим наоколо като сапунени мехури! Кой ще бъде тогава цар? Този, който е завързал най-много олово на краката си, или който е с най-дълги ръце? А как ще слезе човек от някое дърво?

– Не зная. Но дори и оловото не би помогнало. Тогава и то ще бъде леко като въздух.

Тя изведнъж става съвсем игрива. Луната свети в очите ѝ, като че зад тях гори някакъв бледен огън. Изабела отмята назад косата си, която в студената светлина е сякаш без цвят.

– Приличаш на магьосница – казвам аз. – Млада и опасна магьосница.

Изабела се смее.

– Магьосница – шепне тя. – Позна ли най-сетне?

Колко много време ти трябваше!

Изведнъж тя разгръща синята си широка пола, която се люлее около бедрата ѝ, пуска я да падне и излиза от нея. Няма нищо друго върху себе си, освен обувките и късата бяла блуза, която се отваря. Тънка и бяла стои в тъмнината – повече момче, отколкото жена, с пепелява коса и бледни очи.

– Ела – шепне тя.

Аз се озъртам. „Дявол да го вземе – мисля си, – ако дойде сега Бодендик! Или Вернике, или някоя от сестрите“ – и се ядосвам, че мисля за това. Изабела никога не би си го помислила. Тя стои пред мене като призрак, който се е възплътил, готов да отлети.

– Трябва да се облечеш – казвам ѝ.

Изабела се смее.

– Трябва ли, Рудолф? – пита тя присмехулно и не чувствава никаква земна притегателна сила, но аз чувствавам цялата притегателна сила на вселената.

Изабела бавно се приближава. Посяга към вратовръзката ми и я издърпва. Устните ѝ са безцветни, сиво-сини на лунната светлина, зъбите ѝ са бели като тебешир и дори гласът ѝ е загубил своя оттенък.

– Махни това! – шепне тя и ми разкопчава яката и ризата.

Чувствавам ръцете ѝ студени върху голите си гърди. Те не са меки; ръцете ѝ са тънки и твърди и ме хващат здраво. Тръпка пробягва по кожата ми. Нещо, което никога не съм подозирал у Изабела, неочаквано се изтръгва от нея, усещам го като буен вятър и тласък, то идва отдалече и се е насъбрало в нея, както кроткият вятър на просторните равнини в някоя клисура се превръща във внезапна буря. Опитвам се да задържа здраво ръцете ѝ и се озъртам. Тя блъсва настрана ръцете ми. Вече не се смее; изведнъж е обвзета от убийствената сериозност на земната твар, за която любовта е ненужна добавка, която познава само една цел и дори е готова да умре, за да я постигне.

Не мога да я отстраня. Отнякъде ѝ е дошла сила, срещу която бих могъл да употребя само насилие, за да я отблъсна. За да избягна това, притеглям Изабела към себе си. Така тя е по-безпомощна, но сега е по-близо до мене, гърдите ѝ се притискат до моите, чувствавам тялото ѝ в ръцете си и усещам как я притеглям по-плътно до себе си. „Не бива – мисля си, – тя е болна, това е изнасилване, но няма всичко и винаги не е изнасилване?“ Очите ѝ са съвсем близо до моите, празни и без да разпознават нещо, втречени и прозрачни.

– Страхуваш се – шепне тя. – Винаги се страхуваш!

– Не се страхувам – мърморя аз.

– От какво? От какво се страхуваш?

Не отговарям. Изведнъж не изпитвам вече никакъв страх. Сиво-сините устни на Изабела се притискат до лицето ми, те са хладни, в нея няма никакъв пламък, но аз потръпвам от някаква студена възбуда, кожата ми се свива, само главата ми изгаря, усещам зъбите на Изабела; тя е някакво нежно, стройно животно, някакъв призрак, някакво привидение от лунна светлина и ламтеж, мъртвец, един оживял, възкръснал мъртвец, кожата и устните ѝ са студени, ужас и забранено желание се смесват в безреден вихър, аз се изкубвам със сила и я блъсвам назад така, че тя пада...

Изабела не става. Тя се свива на земята като някакъв бял гушер и съска срещу мене клетви, оскърбления, цял поток от произнасяни шепнешком файтонджийски, войнишки и курвенски псувни, псувни, които аз дори не съм чувал, оскърбления, които нанаряват като нож и шибат като бич, думи, които никога не бих допуснал, че мога да чуя от нея, думи, на които се отговаря само с юмруци.

– Успокой се – казвам аз.

Изабела се смее.

– Успокой се! – подражава ми тя. – Това е всичко, което знаеш! Успокой се! Върви по дяволите! – съска тя изведнъж по-високо. – Върви, страхопъзльо, евнух такъв...

– Дръж си устата – казвам ѝ разсърден. – Или...

– Какво, или? Опитай се, де!

Тя се извива срещу мене на земята като дъга, подпряла ръцете си назад, с безсрамно движение, устата ѝ е отворена в презрителна гримаса.

Гледам я втренчено. Тя би трябвало да ме отврати, но не ме отвращава. Дори в това неприлично положение тя няма нищо общо с блудството, въпреки всичко, което бълва и върши; и в него, и в нея има нещо отчаяно, диво и невинно, аз я обичам, бих искал да я вдигна и отнеса, но не зная къде, вдигам ръцете си, но те са тежки, чувствавам се безутешен и безпомощен, еснаф и провинциалист.

– Пръждосвай се! – шепне Изабела от земята. – Ма хай се! Върви си! И никога не идвай пак! Да не си посмял да се върнеш, старец такъв, клисар, плебей! Върви си, дръвник, глупак, еснафско нищожество! Да не си посмял да се върнеш!

Сега тя ме поглежда коленичила, устата ѝ се е смалила, очите са

ploski, сивкави и зли. С лек скок тя се изправя, грабва широката си, синя пола и си тръгва, бързо и стремително, излиза с дългите си крака от алеята в лунната светлина – като гола танцьорка, която размахва синята си пола като знаме.

Искам да изтичам след нея и да ѝ извикам да се облече; но се спирам. Не зная какво ще направи в следния миг... и се сещам, че това не се случва за първи път – някой да се появи тук горе гол на входната врата. Особено жените често правят това.

Бавно се връщам през алеята. Оправям ризата си и се чувствавам виновен, без да зная защо.

През нощта чувам как Кнопф се връща. Стъпките му показват, че е доста пиян. Наистина, след случилото се не ми е до тези работи, но тъкмо затова отивам до водосточната тръба. Кнопф се спира на пътната врата и като стар войник най-напред оглежда терена. Съвсем тихо е. Той се приближава предпазливо до обелиска. Не съм и очаквал, че запасният фелдфебел ще се откаже от своя навик само след един единствен предупредителен изстрел. Той стои сега готов за действие пред надгробния камък и отново изчаква. Главата му още веднъж се завърта внимателно наоколо. След това опитният тактик прави една лъжлива маневра; отпуска ръцете си, но това е блъф, той само се ослушва. Тогава, след като продължава да е все така тихо, фелдфебелът с удоволствие, с тържествуваща усмивка около своите нишпеански мустаци, заема привичната си поза и започва да пикае.

– Кнопф! – рева аз глухо през водосточната тръба. – Свиня такава, пак ли си тука? Не те ли предупредих?

Промяната в израза на лицето на Кнопф не е лоша. Винаги съм се отнасял с недоверие към твърдението, че от ужас човек си ококорвал очите; мисля, че в Такъв случай те по-скоро се присвиват, за да се вижда по-ясно; но Кнопф наистина опулва очи като някой изплашен кон~ при избухване на тежък артилерийски снаряд. Той дори ги върти.

– Ти не си достоен да бъдеш фелдфебел на пионерите от запаса – заявявам глухо аз. – Разжалвам те! Понижавам те във войник втори разряд, пикльо такъв! Пръждосвай се!

Някакъв дрезгав лай се изтръгна от гърлото на Кнопф.

– Не! Не! – казва пресипнало той и търси да открие мястото, откъдето говори бог. Това е ъгълът между портата и стената на неговата къща. Там няма никакъв прозорец, никакъв отвор, той не разбира откъде идва гласът.

– Свършено е с дългата сабя, с фуражката и галуните! – шепна аз. –

Свършено е с разкошната униформа! Отсега нататък ти си пионер втори разряд, Кнопф, мръсно миткало такава!

– Не! – реве Кнопф, улучен право в сърцето. На един истински тевтонец по-скоро можеш да му отрежеш някой пръст, отколкото да му отнемеш титлата. – Не! Не! – шепне той и вдига ръце в лунната светлина.

– Закопчей се прилично! – командувам аз и изведнъж си спомням всичко, което ми беше подвиквала Изабела; чувствавам някакво бодване в стомаха, а воят на отчаянието връхлита като градушка върху мене.

Кнопф се подчинява.

– Само това не! – казва прегракнало той още веднъж, отметнал глава назад и нагоре към озарените от луната перести облаци. – Не прави това, господи!

Гледам го как стои долу като централната фигура от групата „Лаокоон“, борейки се с невидимите змии на безчестието и разжалването. Минава ми през ум, че той стои там долу както аз преди един час и в стомаха ми отново започва да ври. Обхваща ме неочаквано състрадание – към Кнопф и към самия мен. Ставам по-човечен.

– Е добре – шепна аз. – Ти не заслужаваш, но аз искам да ти дам още един шанс. Ще бъдеш понижен само в ефрейтор, и то условно. Ако де края на септември пикаеш като цивилизован човек, ще бъдеш повишен обратно в подофицер; до края на октомври – в сержант; до края на ноември – във вицефелдфебел; след това за Коледа – отново в действущ ротен фелдфебел в запаса, разбра ли?

– Тъй вярно, господин... господин... – Кнопф търси правилното обръщение. Страхувам се, че се колебае между величество и бог, и навреме го прекъсвам.

– Това е последната ми дума, ефрейтор Кнопф! И да не си помислил, свиня такава, че след Коледа можеш пак да започнеш! Тогава е студено и няма да можеш да заличиш следите си. Те ще замръзнат. Ако се изправиш само още веднъж до обелиска, ще получиш електрически удар и възпаление на простатната жлеза, от болки ще ти се изкривят краката. А сега марш, фашкия с галуни такава!

Кнопф изчезва с необикновена бързина в тъмнината на своята къщна врата. Чувам тих смях откъм канцеларията. Лиза и Георг са наблюдавали зрелището.

– Фашкия с галуни – кикоти се дрезгаво Лиза. Един стол пада, изтрополява се и вратата на стаята за размишления на Георг се заключва. Веднъж получих от Ризенфелд бутилка холандска житена ракия с

посвещение то: „За много тежки часове“. Изваждам я сега. Върху четвъртитата бутилка блести етикетът: Friesscher Genewer van P. Вокма, Leenwarden Отварям я и си наливам една голяма чаша. Ракията е силна и ароматична и не ме нарушава.

XVIII

Дърводелецът на ковчези Вилке поглежда смаяно жената.

– Защо не вземете два малки? – пита той. – Не струват много повече.

Жената клати глава.

– Те трябва да бъдат заедно.

– Но вие можете да ги погребете в един гроб – казвам аз. – Тогава ще бъдат заедно.

– Не, не съвсем.

Вилке се почесва по главата.

– Какво мислите по този въпрос? – пита ме той.

Жената е загубила две деца. И двете са умрели в един и същи ден. Сега тя иска за тях не само общ надгробен камък, но и двете да бъдат в един ковчег, нещо като двоен ковчег. Затова доведох Вилке в канцеларията.

– За нас работата е проста – казвам аз. – Един надгробен камък с два надписа – това се случва всеки ден.

Има дори семейни надгробни камъни с шест и осем надписа.

Жената кима.

– Точно така! Те трябва да бъдат заедно. Винаги бяха заедно.

Вилке изважда дърводелски молив от джоба на жилетката си.

– Ще изглежда доста странно. Ковчегът ще стане много широк.

Почти квадратен: децата са още твърде малки. На колко години са?

– Четири и половина. Вилке чертае.

– Като квадратен сандък – обяснява той. – Не искате ли все пак...

– Не – прекъсва го жената. – Трябва да останат заедно. Те са близнаци.

– Може и за близнаци да се направят много хубави, малки отделни ковчези, лакирани в бяло. Формата е по-приятна. Един такъв къс двоен ковчег е груб на вид...

– Това ми е все едно – казва жената упорито. – Те имаха двойна люлка и двойна детска количка, и сега трябва да имат двоен ковчег. Трябва да останат заедно.

Вилке чертае отново. Не излиза нищо друго освен квадратен сандък, дори и като е с виещ се бръшлян на капака. При възрастни би разполагал с повече пространство; но децата са много къси.

- Не зная даже позволено ли е това – прави последен опит Вилке.
- Защо да не е позволено?
- Необикновено е. – т Необикновено е и това, че две деца умират в един и същи ден – казва жената.
- Вярно, особено когато са близнаци. – Вилке проявява неочакван интерес. – И от една и съща болест ли бяха болни?
- Да – отвърща твърдо жената. – От една и съща болест. Родиха се след войната, когато нямаше какво да се яде. Близнаци... Аз няхах мляко дори за едно дете...
- Вилке се навежда напред.
- От една и съща болест! – В очите му трепти научно любопитство.
- Казват, че при близнаци такова не що се случва често. Астрологически...
- Какво ще стане с ковчега? – питам аз. Жената изглежда няма желание да води дълъг разговор на тази тъй привлекателна за Вилке тема.
- Мога да опитам – казва дърводелецът. – Но не зная дали е позволено. Вие знаете ли? – пита ме той.
- Може да се запита в управлението на гробищата.
- А как стои въпросът със свещениците? Как са кръстени децата?
- Жената се двоуми дали да отговори.
- Едното е кръстено по католически, другото по протестантски – казва тя. – Така се бяхме уговорили. Мъжът ми е католик; аз съм, протестантка. Тогава решихме, че близнаците ще бъдат разделени.
- Значи, едното е кръстено по католически, а другото по протестантски? – пита Вилке.
- Да – В един и същи ден ли?
- В един и същи ден.
- Интересът на Вилке към особеностите в живота на близнаците отново се разпалва.
- В две различни черкви, разбира се?. – То се знае – казвам аз крайно нетърпеливо. – Къде иначе? А сега...
- Но как сте могли да ги различавате? – прекъсва ме Вилке. – Искам да кажа, през цялото време? Приличаха ли си близнаците?
- Да – отговаря жената. – Като две капки вода – Именно това искам да кажа! Как е възможно да се различават, особено когато са толкова малки? Вие можехте ли да ги различавате? Още в първите дни, когато всичко е било разбъркано? Жената мълчи.
- Нали сега това е все едно – заявявам аз и давам знак на Вилке да престане с въпросите си.

Но Вилке е овладян от несантименталното любопитство на учения.

– Това съвсем не е едно и също – възразява той. – Нали трябва да бъдат погребани! Едното е католик, другото – протестант. Знаете ли кое е католик?

Жената мълчи. Вилке се разгорещява на своята тема.

– Мислите ли, че можете да извършите погребението в едно и също време? Ако имате двоен ковчег, това е необходимо. Тогава на гроба трябва да има и двама пастори – един католически и един протестантски! Но те сигурно няма да се съгласят! Те повече ревнуват господата, отколкото ние – нашите жени.

– Вилке, всичко това не ви интересува – казвам аз и го ритвам под масата.

– А близнаците – крещи Вилке, без да ми обръща внимание. – Католическото дете ще бъде погребано едновременно и по протестантски, а протестантското – и по католически! Представете си, каква бъркотия! Не, с двойния ковчег няма да се измъкнете от това затруднение! Два отделни ковчеза, това е изходът! Тогава всяка религия ще си има своя ковчег. Свещениците могат тогава да се обърнат с гръб един към друг и така да благославят децата.

Вилке явно си представя, че всяка от двете религии е нещо като отрова за другата.

– Говорихте ли вече със свещениците? – пита той.

– Това ще направи моят мъж – казва жената.

– Наистина съм любопитен...

– Ще направите ли двоен ковчег? – пита жената.

– Ще направя, но ви казвам...

– Колко ще струва? – пита жената. Вилке се почесва по главата.

– Кога трябва да бъде готов?

– Колкото е възможно по-скоро.

– Тогава трябва да работя и през нощта. Извънреден труд. Ковчезът трябва да бъде изпипан извънредно хубаво.

– Колко ще струва? – пита жената.

– Ще ви кажа при предаването. Ще го направя евтино, заради науката. Само че не мога да го взема обратно, ако ви забранят да го използвате.

– Няма да забранят.

Вилке поглежда учудено жената.

– Откъде знаете това?

– Ако свещениците не искат да ги благословят, ще ги погребем без

свещеници – казва твърдо жената. – Те винаги бяха заедно и трябва да останат заедно.

Вилке кима.

– Решено, значи... ковчегът ще бъде доставен непременно. Но не мога да го взема обратно.

Жената изважда от ръчната си чанта едно черно кожено портмоне с никелова ключалка.

– Искате ли предплата?

– Това е общоприето. За дървения материал. Жената поглежда Вилке.

– Един милион – казва той малко смутено. Жената му дава банкнотите. Те са малко нагънат – Адресът – казва тя.

– Ще дойда с вас – заявява Вилке. – Ще взема мярка. Те трябва да имат хубав ковчег.

Жената кима и ме поглежда.

– А надгробният камък? Кога ще го доставите?

– Когато желаете. Обикновено се изчаква да минат няколко месеца след погребението.

– Не можем ли да го получим веднага?

– Може. Но по-добре да почака. Като мине известно време, гробът се сляга. По-целесъобразно е да поставим надгробния камък чак тогава, иначе ще трябва да го слагаме още веднъж.

– Ах, така ли – казва жената. Зениците на очите и сякаш трепват за миг. – При все това ние бихме желали да получим камъка веднага. Не може ли... не може ли да се постави така, че да не хлътва?

– Тогава трябва да направим специална основа за надгробния камък, преди погребението. Искате ли?

Жената кима в знак на съгласие.

– Имената им да бъдат изписани върху камъка – казва тя. – Не трябва просто да лежат там. По-добре е, ако имената се поставят веднага. – Тя ми дава номера на гробния парцел. – Бих желала веднага да платя – предлага тя. Колко ще струва?

Тя пак отваря черното кожено портмоне. Аз ѝ казвам цената, смутен като Вилке, и добавям:

– Днес всичко се смята в милиони и милиарди.

Странно, но понякога човек може да познае дали хората са порядъчни и почтени или не са според това как сгъват парите. Жената разтваря банкнота след банкнота и ги слага на масата до мострите от гранит и варовик.

– Бяхме спестили парите за училището – казва тя. Сега вече изобщо не биха стигнали, но за този случай са точно – Изключено! – казва Ризенфелд. – Имате ли въобще представа колко струва черният, шведски гранит? Той идва от Швеция, млади човече, и не може да се плаща с полици в германски марки! Той струва чужда валута! Шведски крони! Имаме само още няколко блока, за приятели! Последните! Те са като синкаво-бели диаманти. Давам ви един заради вечерта с мадам Вацек... Но два! Да не сте си загубили ума? Все едно да поискам от Хинденбург да стане комунист.

– Ама че идея! • – Е добре! Вземете тази скъпоценност и не се опитвайте да изтръгнете от мене повече отколкото вашият шеф. Тъй като сте и резилен, и директор на канцелария, няма защо да се стараете да авансирате в службата.

– Сигурно няма защо. Аз се старая само от чиста любов към граница. От платоническа любов дори. Не искам даже да го продавам.

– Не искате? – пита Ризенфелд и си налива чаша ракия.

– Не – отвърщам аз. – Не искам нищо друго, освен да си сменя професията.

– Пак ли? – Ризенфелд бута креслото си така, че да може да вижда прозореца на Лиза.

– Този път наистина.

– Ще се върнете към даскалъка?

– Не – казвам аз, – не съм вече толкова наивен. А и въображението ми поотслабна. Не знаете ли нещо за мене? Вие толкова много пътувате.

– Какво? – пита Ризенфелд незаинтересувано.

– Нещо в някой голям град. Ако щете, и разсилен в някой вестник.

– Останете си тука – казва Ризенфелд. – Тука сте на мястото си. Ще съжалявам, ако ви няма. Защо искате да се махнете?

– Не мога да ви обясня точно. Ако бих могъл да направя това, нямаше да бъде толкова необходимо. И аз не винаги зная защо – само от време на време. Тогава обаче ми е страшно ясно.

– А сега ясно ли ви е?

– Сега ми е ясно.

– Боже мой! – казва Ризенфелд. – Някой ден много ще желаете да се върнете тук!

– Сигурно. Затова искам да се махна.

Ризенфелд изведнъж трепва конвулсивно, като че е пипнал електрически контакт с влажни ръце. Лиза е светнала лампата в своята стая и се показва на прозореца. Тя, изглежда, не ни забелязва в нашата

полутъмна канцелария и бавно съблича блузата си. Под блузата ѝ няма нищо.

Ризенфелд въздъхва шумно.

– Гръм и мълния! О, боже мой, какви гръди! Върху тях спокойно може да се сложи цяла халба бира и чашата няма да падне!

– Ето още една идея! – казвам аз. Очите на Ризенфелд искрят.

– Госпожа Вацек постоянно ли прави така?

– Тя е доста нехайна. Никой не може да я види... освен нас тук, разбира се.

– Човече! – казва Ризенфелд. – И вие искате да се откажете от такава една позиция? Глупак!

– Да – отвърщам аз и замълчавам, докато Ризенфелд се промъква като някой вюртембергски индианец към прозореца, с чаша в едната ръка и с бутилката житена ракия – в другата.

Лиза вчесва косите си.

– Някога исках да стана скулптор – казва Ризенфелд, без да я изпуска от очи. – За такъв обект си заслужава! Дявол да го вземе, колко много неща може да пропусне човек!

– Искахте да станете скулптор на гранит?

– Какво значение има това?

– При гранита моделите остаряват преди още произведението на изкуството да е завършено – казвам аз. – Толкова е твърд. При вашия темперамент бихте могли да работите най-много с глина. Иначе бихте завещали на потомството само незавършени произведения.

Ризенфелд стене. Лиза си е свалила полата, но веднага след това загасва лампата, за да отиде в друга стая. Шефът на Оденвелдските заводи остава още известно време залепен на прозореца, после се обръща.

– На вас ви е лесно! – мърмори той. – Никакъв дявол не се е вселил в душата ви. Най-много някоя кротка овчица.

– Мерси – казвам аз. – И у вас не се е вселил дявол, а само козел. Има ли още нещо?

– Едно писмо – обяснява Ризенфелд. – Искате ли да предадете едно писмо от мене?

– На кого?

– На госпожа Вацек! На кого другиго?

Аз мълча.

– Ще се помъча да ви намеря нова служба – казва Ризенфелд.

Аз продължавам да мълча и поглеждам леко потящия се, възпрепятствуван в развитието си скулптор. Държа на нибелунгската си

вярност към Георг, ако ще да ми струва и моето бъдеще.

– И без това щях да го направя – заявява лицемерно Ризенфелд.

– Зная – казвам аз. – Но защо искате да й пишете? Писането никога не помага. Освен това, нали тази вечер заминавате. Отложете писмото, докато се върнете.

Ризенфелд изпива ракията си.

– Може да ви се струва смешно... Но работи от този род човек отлага съвсем неохотно.

В този момент Лиза излиза от тяхната пътна врата. Тя е облечена в плътно прилепнал черен костюм и е обува в обуца с най-високите токове, които съм виждал някога. Ризенфелд я съглежда в същото време, в което я виждам и аз. Той грабва шапката си от масата и се втурва навън.

– Ето момента!

Аз го гледам как се стрелва надолу по улицата. С шапка в ръка, той върви изпълнен с уважение до Лиза, която на два пъти се озърта. След това двамата изчезват зад ъгъла. Чудя се как ще завърши това. Георг Крол сигурно ще ми разкаже. Може би този щастливец ще изкопчи в случая още един паметник от шведски гранит.

Вън дърводелецът Вилке иде през двора.

– Имаш ли нещо против да направим тази вечер едно заседание? – вика той през прозореца.

Аз кимам в знак на съгласие. Очаквах, че Вилке ще предложи това.

– Ще дойде ли и Бах? – питам аз.

– Разбира се. Отивам да купя цигари за него.

Седим в работилницата на Вилке между стърготини, ковчези, саксии с герани и гърнета с туткал. Мирише на смола и прясно рязан бор. Вилке рендосва капака на ковчега за близнаците. Той е решил да изработи даром една цветна гирлянда, дори позлатена с изкуствен златен варак. Когато е заинтересуван от нещо, печалбата му е безразлична. А в случая той е заинтересуван.

Курт Бах е седнал върху един черен лакиран ковчег с фалшива бронзова обшивка; аз седя на прекрасно изработен ковчег от истински дъб с матов байц. Имаме бира, салам, хляб, сирене и сме решили да прекараме заедно с Вилке потайната доба. Защото дърводелецът на ковчези обикновено става меланхоличен, сънлив и боязлив между дванадесет и един часа през нощта. Това е неговият критичен час. Невероятно, но тогава той се страхува от призраци, а канарчето, което виси в един кафез за папагали над дърводелския му тезгях, в това време не е достатъчна компания за него. В тоя час Вилке става унил, говори за безцелността на

битието и прибягва до ракията. Често сме го намирали сутрин да хърка пиян в легло от стърготини в най-големия ковчег, с който преди четири години горчиво се излъга. Ковчегът беше изработен за великана от цирк „Блайхфелд“, който при едно гостуване във Верденбрюк, след като се натъпкал с лимбургско сирене, твърдо сварени яйца, метвурст и черен хляб и ракия, неочаквано бе умрял... привидно умрял, защото докато през нощта Вилке, напук на всички призраци, се бяхтеше над ковчега за великана, той изведнъж се бе надигнал с въздишка от смъртното ложе и вместо (както би било редно) да уведоми веднага Вилке, бе изпил на един дъх половин бутилка житена ракия, останала от угощението, и си легнал да спи. На другата сутрин великанът твърдеше, че няма пари и че освен това не е поръчвал никакъв ковчег за себе си – възражение, против което нищо не можеше да се направи. Циркът продължи пътуването си и тъй като никой не признаваше, че е поръчал ковчег, Вилке остана на сухо с него и по тази причина за известно време имаше твърде злъчен мироглед. Особено го беше яд на младия лекар Вюлман, от когото търсеше отговорност за всичко. Вюлман беше служил две години като младши лекар на фронта и оттогава беше авантюристично настроен. Той бе лекувал толкова много полумъртви и почти мъртви пехотинци в лазарета, без никой да му държи сметка за тяхната смърт или за накриво зарасналите им кости, че накрая бе успял да натрупа доста много интересен опит. Затова през нощта (се промъкнал още веднъж при великана и му сложил някаква инжекция – в лазарета често бил виждал как мъртви отново се пробуждат, – и великанът също тъй тутакси се съживил. Оттогава, без сам да желае това, Вилке изпитваше известна антипатия към Вюлман, която той по-късно така и не можа да сломи – дори и с това, че се държеше като благоразумен лекар и изпращаше при Вилке близките на покойниците, чиято смърт установяваше. За Вилке ковчегът на великана беше постоянно напомняне да не бъде много лековерен и според мене, именно заради това той отиде с майката на близнаците в нейното жилище – искаше лично да се убеди, че междувременно мъртвите не са яхнали пак дървените кончета. Щеше да бъде непоносимо за самоуважението на Вилке да остане на сухо освен с непродаваемия великански ковчег, и с квадратния близнашки саркофаг и по тоя начин да се превърне в нещо като Барнум³⁶ в съсловието на дърводелците на ковчези. В историята с Вюлман най-много се ядосваше, че не бе имал

36. Прочут американски гешфтар от XIX век, който се излагал на всевъзможни спекулантски рискове – Б. пр.

възможност да води по-дълъг частен разговор с великана. Щял да му прости всичко, ако бил имал възможността да получи интервю за онзи свят. Най-сетне за няколко часа великанът е бил кажи-речи мъртъв и като любител-учен и човек, който се страхува от призраци, Вилке би дал много, за да получи сведения за живота на оня свят.

Курт Бах е безразличен към всичко това. Този син на природата е все още член на свободната религиозна община в Берлин, чийто девиз е:

Щастливо си живеј на тоя свят!

Знай – няма след смъртта ни рай, ни ад.

Странно, че при все това е станал скулптор, който служи на оня свят – с ангели, умираещи лъвове и орли, но в крайна сметка той не винаги е мечтал тъкмо за това. Когато бил по-млад, се е смятал за нещо като потомък на Микеланджело.

Канарчето пее. Светлината не му позволява да заспи. Рендето на Вилке издава съскащ шум. Нощта тъмнее пред отворения прозорец.

– Как се чувствувате? – питам Вилке. – Отвъдното обажда ли се вече?

– Почти. Сега е само единадесет и половина часа.

През това време имам чувството, че се разхождам с дълга брада, облечен в деколтирана дамска рокля. Неприятно.

– Станете монист – предлага Курт Бах. – Когато човек не вярва в нищо, никога не се чувствува особено зле. Не се чувствува и смешен.

– Не се чувствува и добре – казва Вилке.

– Може би. Но положително не изпитва чувството, че има дълга брада и е облечен в деколтирана дамска рокля. Аз се чувствувам така само когато гледам нощем през прозореца; тогава виждам небето с неговите звезди и милионите светлинни години, и трябва да вярвам, че над всичко това седи някакъв свръхчовек, който се интересува какво ще стане с Курт Бах.

Синът на природата спокойно си отрязва парче салам и го изяжда. Вилке става по-нервен. Полунощ е вече много близо, а по това време той не обича такива разговори.

– Студено е, нали? – казва Вилке. – Вече е есен.

– Оставете прозореца отворен – отвърщам аз, защото той иска да го затвори. – Това няма да ви помогне, духовете минават и през стъкло. По-добре погледнете акацията вън! Тя е Лиза Вацек на акациите. Чуйте как шуми вятърът в нея. Като валс в копринените долни фусти на някоя млада жена. Но един ден акацията ще бъде отсечена и вие ще правите от нея ковчези...

– От акациево дърво – не. Ковчези се правят от дъб, бор, фурниран махагон...

– Добре, добре, Вилке! Има ли още малко ракия?

Курт Бах ми подава бутилката. Вилке изведнъж трепва конвулсивно и за малко не си отрязва пръста с рендето.

– Какво беше това? – пита той уплашен.

Един бръмбар прелетя срещу лампата.

– Спокойствие, Алфред – казвам аз. – Не е пратеник на онзи свят. Разиграва се само една проста драма в животинския свят. Някакъв торен бръмбар се стреми към слънцето, впълтено за него в една стоватова електрическа крушка в задната къща на „Хакенщрасе“ № 3.

Уговорихме се, че малко преди полунощ и до края на потайната доба ще говорим с Вилке на „ти“. По този начин той се чувства защитен. След един час пак ще преминем на „вие“.

– Не разбирам, как може да се живее без религия – казва Вилке на Курт Бах. – Какво ще правиш, ако се събудиш през нощта, в тъмното, а вън има буря?

– През лятото ли?

– Разбира се, през лятото. През зимата няма бури.

– Ще пийна нещо студено – отговаря Курт Бах. – След това ще продължа да спя.

Вилке клати глава. Около полунощ той става не само страхлив, но и много религиозен.

– Познавах одного, който при буря отиваше в публичния дом – казвам аз. – Просто го теглеше нещо натам. Иначе беше импотентен; само при буря се променяше. Щом видеше буреносен облак, веднага посягаше към телефона, за да си запази ред при Фрици. Лятото на 1920 година беше най-хубавата година в живота му; тогава всеки ден имаше бури. Понякога по четири-пет на ден.

– Какво прави той сега? – пита заинтересувано Вилке, любителят-учен.

– Не е между живите – казвам аз. – Умря по време на последните големи бури през октомври 1920 година.

Нощният вятър хлопва силно една врата в отсрещната къща. От кулите бият камбани. Полунощ е. Вилке гаврътва една ракия.

– Какво ще кажеш: да направим ли сега една разходка из гробищата? – пита малко безчувственият понякога безбожник Бах.

Мустаците на Вилке треперят от ужас на вятъра, който духа през прозореца.

– И това ми било приятели! – казва той с укор. Веднага след това пак се изплашва. – Какво беше това?

– Любовна двойка, вълн. Престани за малко да рендосваш, Алфред. Яж! Призраците не обичат хора, които ядат. Нямах ли тук пушени херинги?

Алфред отправя към мене поглед на куче, което са ритнали тъкмо когато се откликва на зова на природата.

– Трябва ли да ми напомняш сега за това? За моя жалък любовен живот и самотата на един мъж в най-добрата му възраст?

– Ти си жертва на своята професия – казвам аз. – Не всеки може да каже това за себе си. Заповядай на супе! Така наричат вечерята в елегантния свят.

Ние посягаме към салама и сиренето и отваряме бутилките бира. Канарчето получава лист салата и започва да славослови живота, без да знае дали е атеист или не. Курт Бах повдига лицето си с цвят на пръст и подушва.

– Мирише на звезди – обяснява той.

– Какво? – Вилке слага бутилката си в талаша.

– Това пък сега какво значи?

– В полунощ светът мирише на звезди.

– Зарежи шегите! Как може някой да иска да живее, когато не вярва в нищо и говори така?

– Да не искаш да ме върнеш към религията? – пита Курт Бах. – Ти ли, мним наместнико на бога?

– Не, не! Или да, от мене да мине. Не изшумоля ли нещо там?

– Да – казва Курт. – Любовта.

Отново чуваме как вълн някой предпазливо се промъква. Втора любовна двойка изчезва в гората от паметници. Вижда се бялото петно от роклята на преминаващото момиче.

– Защо в същност хората изглеждат по-иначе, когато са мъртви? – пита Вилке. – Дори близнаците.

– Защото вече не са обезобразени – отвръща Курт Бах.

Вилке престава да дъвче.

– Как така?

– От живота – казва монистът.

Вилке отпуска надолу мустаците си и продължава да дъвче.

– По това време май бихте могли да престанете с вашите глупости! Няма ли нищо свято за вас?

Курт Бах се смее безгласно.

– Бедна душице! Ти винаги трябва да имаш нещо, за което да се хванеш здраво.

– А ти?

– Аз също. – Очите върху глинещото лице на Бах блестят като стъклени. Синът на природата обикновено е затворен човек и не е нищо повече, освен един несполучил скулптор с разбити мечти; но понякога в него избликват първообразите на тези мечти, такива, каквито са били преди двадесет години, и тогава той отведнъж се превръща в закъснял фавн с-видения.

В двора нещо пращи, шепне се и някой отново се промъква.

– Преди две седмици във стана скандал – казва Вилке. – Един шло-сер забравил да си извади сечивата от джобовете и през време на бурния акт те така злополучно се разместили, че дамата неочаквано била убодена от едно остро шило. С един скок тя станала, грабнала един малък бронзов венец и ударила механика по главата... Нищо ли не сте чули? – пита ме той.

– Не.

– Така му надянала, значи, бронзовия венец зад ушите, че той не може да го свали. Аз светвам лампата и питам какво става. Момъкът си глътва езика от страх и хуква с бронзовия венец на главата като някой римски държавник... Вие не забелязахте ли, че бронзовият венец липсва?

– Не.

– Такива ми ти работи! Той, значи, хуква навън, като че рой оси го гонят. Аз тичам долу. Госпожицата стои още в двора и си гледа ръката. „Кръв! – казва тя. – Той ме убоде! И то в такъв момент!“ Гледам шилото на земята и се мъча да разбера какво е станало. Повдигам шилото. „Това може да причини отравяне на кръвта – казвам ѝ аз. – Много е опасно! Ако е пръст, може да се превърже; а задника не може. Дори когато е толкова прелестен като вашия.“ Тя се изчервява...

– Как можа да видиш това в тъмнината? – пита Курт Бах.

– Имаше луна.

– И при луна изчервяването не се вижда.

– То се усеща – обяснява Вилке. – Тя, значи, се изчервява, но все държи роклята си отделена от тялото. Беше със светла рокля, а кръвта прави петна, които се отстраняват мъчно. „Имам йод и пластир – казвам ѝ аз. – И съм дискретен. Елате!“ Тя дойде и дори не се уплаши. Вилке се обръща към мене.

– Това е хубавото на вашия двор – казва той въодушевено. – Който

се любя между паметници, не се страхува и от ковчези. По тази причина след йода, пластира и глътка портвайн ковчегът на великана можа да послужи за още една цел.

– Любовно ложе ли стана? – питам аз, за да съм сигурен.

– Истинският кавалер се наслаждава и мълчи – отвръща Вилке.

В този момент луната се показва между облаците. Долу мраморът свети в бяло, кръстовете блещукат в черно, а между тях виждаме пръснати четири любовни двойки – две в склада за мрамор и две – сред гранита. За миг всичко притихва и се вцепенява от изненада; сега има само две възможности – бягство или пълно безразличие към изменилото се положение. Бягството не е толкова безопасно; наистина, изчезваш в един миг, но затова пък получаваш такъв нервен шок, който може да доведе до полово безсилие. Зная това от един ефрейтор, който бил изненадан веднъж в гората с една готвачка от някакъв вицефелдфебел на пионерите. Беше свършен за цял живот и след две години жена му се разведе с него.

Любовните двойки постъпват правилно. Като запазващи се от опасност елени те въртят глави... След това, отправили очи към единствения осветен прозорец – нашия, – който и преди беше на същото място, те остават неподвижни, като че Курт Бах ги е изваял. Това е картината на невинността, в краен случай само малко смешна, каквито са и скулпторите на Бах. Веднага след това сянката на един облак така поглъща луната, че в тази част на градината става тъмно и само обелискът е още осветен. Но кой стои там – някакъв блещукащ фонтан ли е това? Не – пикаещият Кнопф, сякаш статуята в Брюксел, позната на всеки войник, който е бил в отпуск в Белгия.

Много е далеч, за да се направи нещо. А и аз не съм настроен днес за това. Защо да реагирам като някоя домакиня? Днес следобед реших да напусна това място и затова сега животът приижда към мене с двойна сила и аз го чувствавам навред – в миризмата на стърготините и в луната, в леките стъпки и шумоленето в двора, в неизразимата дума септември и в ръцете си, които се движат и могат да го уловят, в очите си, без които всички музеи на света щяха да бъдат празни, в духовете, в призраците, в преходността и в бясната гонитба на Земята покрай Касиопея и Плеядите, в предчувствието за безкрайни непознати градини под непознати звезди, за свободни служби в големи чужди вестници и за рубини, които сега се преобразяват под земята в червено зарево – чувствавам това и то ми пречи да запрата някоя празна бирена бутилка по посока на тридесетсекундния фонтан на Кнопф...

В този миг часовниците бият. Часът е един. Потайната доба е минала, ние пак можем да говорим с Вилке на „вие“, можем да продължим да се напиваме, или да потънем в съня като в някой рудник, в който има въглища, трупове, бели дворци от сол и заровени диаманти.

XIX

Тя седи в един ъгъл в стаята си, притисната до прозореца.

– Изабела – казвам аз.

Тя не отговаря. Клепките ѝ потрепват като пеперуди, които са набодени живи с топлийки от някакви деца.

– Изабела – повтарям аз. – Дошъл съм да те взема.

Тя се стресва и се притиска към стената. Седи вдървена и сгърчена.

– Не ме ли познаваш вече? – питам я.

Тя продължава да седи неподвижно; само очите ѝ се извърщат към мене, зорки и много тъмни.

– Онзи, който се представя за доктор, те е изпратил – шепне тя.

Това е вярно. Вернике ме беше изпратил.

– Той не ме е изпратил – казвам аз. – Дойдох скришно. Никой не знае, че съм тук.

Тя бавно се отдръпва от стената.

– И ти ме предаде.

– Не съм те предал. Не можех да те намеря. Не си излизала.

– Но аз не можех да изляза – шепне тя. – Всички стояха вън и чакаха. Искаха да ме хванат. Те откриха, че съм тук.

– Кой?

Изабела ме поглежда и не отговаря. „Колко е слаба! – мисля аз. – Колко слаба и колко самотна в тази гола стая! Тя не притежава дори себе си. Дори самотата на своето «аз». Пръснала се е от страх като някой снаряд на нащърбени късове – в една чужда страшна земя, пълна с непонятен ужас.“

– Никой не те чака вън – казвам аз.

– Чакат ме.

– Откъде знаеш?

– Гласовете. Не ги ли чуваш?

– Не.

– Гласовете знаят всичко. Не ги ли чуваш?

– Това е вятърът, Изабела.

– Да – казва тя примирено. – Нека да бъде вятърът. Само да не причиняваше толкова болка?

– Какво причинява болка?

– Рязането с трион. Ако режеха с нож, щеше да става по-бързо. Но

това тъпо, бавно рязане с трион! Всичко зараства отново, когато са толкова бавни! После започват пак отначало и никога няма край. Те режат с трион месото, а месото зараства след триона, и това никога не престава.

– Кой реже с трион?

– Гласовете.

– Гласовете не могат да режат.

– Тези режат.

– Къде режат?

Изабела прави движение, като че изпитва силни болки. Тя притиска ръцете си между бедрата.

– Те искат да изрежат това с трион. За да нямам никога деца.

– Кой?

– Онези вън. Тя казва, че ме била родила. Сега иска пак да ме дръпне вътре в себе си. Тя реже и реже с трион. А той ме държи здраво.

Изабела потръпва.

– Той... който е в нея...

– В нея ли?

Изабела стене.

– Не казвай никому... тя иска да ме убие... аз не бива да зная.

Приближавам се към нея, като заобикалям едно кресло с избелели шарки на рози; в това голо помещение то стърчи съвсем неуместно със своето подражание на приятния живот.

– Какво не бива да знаеш?. – Тя иска да ме убие. Не бива да спя. Защо никой не бди заедно с мен? Всичко трябва да върша сама. А съм толкова уморена – стене тя като птица. – Светло е и не мога да спя, а съм толкова уморена. Но кой може да спи, когато никой не бди? И ти ме изостави.

– Не съм те изоставил.

– Ти се споразумя с тях. Те са те подкупили. Защо не ме спря? Сините дървета и сребърният дъжд. Но ти не пожела. Никога! Ти можеше да ме спасиш.

– Кога? – питам аз и усещам, че нещо в мен трепери; аз не му се противя, но то трепери и стаята вече не изглежда непоклатима – сякаш стените се тресат и вече не са от камък, хоросан и мазилка, а само от трептения, силно съгъстени трептения на билиони нишки, които се проточват от хоризонт до хоризонт и извън хоризонта, а тук са се съгъстили в някакъв четириъгълен затвор от висящи въжета, от въжета на бесилки, в сред които се мятат малко копнеж и страх от живота.

Изабела пак извързва лицето си към стената.

– Ах, загубено е... през толкова много животи.

Здрачът изведнъж се спуща върху прозореца. Забулва го с воал от почти невидима дрезгавина. Всичко е още тук както преди – светлината вън, зеленината, жълтите пътища, двете палми в големите саксии от фаянс, небето с облачните фронтове, далечното, сиво и червено гъмжило от покриви в града, зад горите... И нищо не е вече тук както преди – здрачът го е изолирал, покрил го е с лака на преходността, пригответил го е за храна на вълци на нощта – както домакините приготвят печено с кисел сос. Само Изабела е още тук, вкопчила се в последното въже на светлината, но то вече я въвлеча в драма та на вечерта, която никога не е била драма, а е драма само защото знаем, че се нарича преходност. Едва откак то сме узнали, че трябва да умрем, и защото знаем това, идилията се е превърнала в драма, кръгът – в копие, развитието – в упадък, викът – в страх, а бягството – в присъда. Аз държа Изабела здраво в ръцете си. Тя трепери, поглежда ме и се притиска към мен, а аз я държа, ние се държим – двама чужди, които не знаят нищо един за друг, но се държат, защото се разбират погрешно, смятат се за нещо различно от това, което са, и все пак черпят мимолетна утеха от своето недоразумение – от това двойно, тройно, безкрайно недоразумение; но то е едничкото, което като небесна дъга рисува образа на мост там, където никога не може да има мост – едно отражение между две огледала, захвърляно все по-надалеч в една все по-отдалечаваща се пустота.

– Защо не ме обичаш? – шепне Изабела.

– Обичам те. Всичко в мене те обича.

– Не е достатъчно. Другите все още са тук. Ако ме обичаше достатъчно, щеше да ги убиеш.

Аз я държа в ръцете си и гледам над главата ѝ към парка, където сенките като аметистови вълни се надигат от равнината и от алеите. Всичко в мене е отчетливо и ясно, но в същото време ми се струва, че стоя на тясна площадка, много високо над изпълнена с гласове бездна.

– Ти не би понесъл да живея извън тебе – шепне Изабела.

Не зная какво да отговоря. Винаги, когато тя казва такива думи, чувствавам, че нещо се докосва до мене – като че зад думите се крие някаква истина, по-дълбока от това, което мога да доловя... като че тя идва отвъд нещата, оттам, където няма имена...

– Чувствуваш ли как става студено? – пита Изабела, опряла глава на рамото ми. – Всяка нощ всичко умира. И сърцето. Те го разрязват с трион.

– Нищо не умира, Изабела. Никога.

– Умира! Каменното лице... То се пръска на късове. Утре е отново тук. Ах, то не е никакво лице! Ние лъжем – с нашите клетки лица! И ти лъжеш...

– Да... – казвам аз. – Но не искам да лъжа.

– Трябва да изгъркаш лицето си, докато не остане вече нищо. Само кожа. Нищо повече. Но и тогава то все още ще бъде там. Отново ще израсне. Ако всичко остане в покой, няма да чувствуваме никакви болки. Защо искат да отрежат с трион всичко, което е свързано с мене? Защо тя иска да ме вземе обратно? Аз нищо няма да издам.

– Какво би могла да издадеш?

– Това, което цъфти. То е пълно с тиня. То идва от каналите. – Изабела отново трепери и се притиска до мен. – Те ми залепиха очите. С лепило, а след това ги прободоха с игли. Но и без това не мога да извърна очи.

– Да извърнеш очи? От какво?

Тя ме отблъсква от себе си.

– Те и тебе са изпратили! Нищо няма да издам! Ти си шпионин. Те са те подкупили! Ако кажа, ще ме убият.

– Не съм шпионин. И защо трябва да те убият, ако ми го кажеш? И без това биха могли много по-лесно да те убият. Ако аз го зная, трябва и мене да убият. Нали тогава ще го знае още един човек.

Тези думи достигат до Изабела. Тя пак ме поглежда. Размисля. Аз стоя така тихо, че едва дишам. Чувствувам, че сме пред някаква врата и че зад нея би могла да бъде свободата. Това, което Вернике нарича свобода. Завръщането от лабиринта в нормални улици, къщи и отношения. Не зная дали ще бъде много по-добре, но върху това не мога да разсъждавам, когато гледам измъченото същество пред себе си.

– Ако ми обясниш, ще те оставят на мира – казвам аз. – А ако не те оставят на мира, ще докарам помощ.

От полицията, от вестниците. Те ще се уплашат. И тогава няма да има вече от какво да се страхуваш.

Изабела притиска ръцете си.

– Не е само това – проговаря тя най-сетне.

– Какво има още?

Лицето ѝ в миг става упорито и затворено. Като че мъката и нерешителността са изличени. Устата ѝ става малка и тясна, а брадичката се вирва напред. Сега Изабела прилича на някоя слаба, пуританска, зла мома.

– Остави! – казва тя. Гласът ѝ също се променя.

– Добре, да оставим това. Няма нужда да го зная. Аз чакам. Нейните очи светят гладки, като влажен аспид в последната светлина. Цялата дрезгавина на вечерта сякаш се е събрала в тях, тя ме поглежда надменно и подигравателно. – Много ти се искаше, нали? Не сполучи, шпионино! Без причина се разгневявам, макар да зная, че тя е болна и тези претоми в съзнанието ѝ идват светкавично.

– Върви по дяволите – казвам аз ядосан. – Какво ме интересува всичко това!

Виждам, че лицето ѝ отново се променя; но аз излизам бързо, изпълнен от необяснима възбуда.

– И какво? – пита Вернике.

– Това е всичко. Защо ме изпратихте при нея? Нищо не се е оправило. Не ме бива за болногледач. Нали виждате – вместо да говоря с нея внимателно, аз я нахоках и побягнах.

– Така е било по-добре, отколкото предполагате. – Вернике изважда зад книгите си една бутилка и две чашки и налива. – Коняк – казва той – Бих желал да зная само едно нещо: как е усетила, че майка ѝ е отново тук.

– Майка ѝ тук ли е?

Вернике кима утвърдително.

– От завчера. Тя още не я е виждала. И през прозореца не е могла.

– Защо да не е могла?

– Би трябвало да се надвеси от прозореца и да има очи като далекоглед. – Вернике разглежда цвета на своя коняк. – Но понякога този вид болни проявяват усет за подобни неща. Може би е отгатнала. Аз я насочих.

– Защо? – питам доктора. – Сега тя е по-болна, от колкото всеки друг път, когато съм я виждал.

– Не е – отвръща Вернике.

Оставям чашата си и поглеждам дебелите книги в библиотеката му.

– Тя е толкова нещастна, че да ти се обърнат червата.

– Нещастна – да; но не и по-болна.

– Трябваше да я оставите на мира... така, както беше през лятото. Беше щастлива. Сега... това е ужасно.

– Да, ужасно е – казва Вернике. Почти така е, сякаш всичко, което си въобразява, наистина се сбъдва.

– Тя седи като в някоя килия за инквизиция.

Вернике кима в знак на съгласие.

– Навън винаги смятат, че такова нещо вече няма. А то съществува.

Тук. Всеки има собствена килия за инквизиции – в главата си.

– Не само тук.

– Не само тук – съгласява се Вернике и отпива глътка коняк. – Но тук мнозина имат такава килия. Искате ли да се убедите? Вземете една бяла престилка. Скоро ще стане време за вечерна визитация.

– Не – казвам аз. – Спомням си за последния път.

– Това беше войната, която все още бушува при нас. Искате ли да видите друго отделение?

– Не. Спомням си и за него.

– Вие не сте видели всичко, а само някои отделения.

– Достатъчни ми са.

Спомням си съществата, които седмици наред стоят в ъглите, сгърчени и вдървени като мумии, или неспокойно се блъскат в стените, катерят се по леглата и с избелени очи хъркат и крещят в усмирителни ризи. Безшумните бури на хаоса трещят над тях, а към техните черва, тесиси и прешлени посягат изотдолу червеи, хищни нокти, ребени люспи – лигавият, безног, виещ се пра-живот, пълзенето преди мисленето, жалкото съществуване – за да ги принизи до сивото първично разлагане, обратно към люспестите тела и безокото гърчене... Крещейки като обхванати от паника маймуни, те се спасяват върху последните голи клони на своя мозък, безсмислено бърбят, подгонени от надигация се хаос, в сюблимен, ужасяващ страх; но това не е от страх на мозъка, а нещо полошо – страх на клетките пред гибелта, вик над всички викове, страх над всички страхове, смъртен страх – не на индивида, а на кръвоносните съдове, клетките, кръвта, на подсъзнателната интелигентност, над които мълчаливо господствуват черният дроб, жлезите, кръвообращението и пламъкът а човешкия череп.

– Добре – казва Вернике. – Тогава си пийте коняка. Зарежете вашите екскурзии в подсъзнанието и прославяйте живота.

– Защо? Защото всичко е така чудесно наредено? Защото всеки изяжда някой друг, а после и себе си?

– Защото живеете, вий, безобиден таласъме! За проблема на състраданието сте още премного млад и зелен. Някога, когато станете достатъчно възрастен, ще забележите, че той не съществува.

– Аз имам известен опит.

Вернике махва отрицателно с ръка.

– Не си придавайте толкова важност, драги фронтовако! Това, което знаете, не спада към метафизичния проблем на състраданието... то принадлежи към общото слабоумие на човешката раса. Голямото

състрадание започва другаде... и свършва също другаде... отвъд вопиешите страдалци като вас и отвъд търговците на утеха като Бодендик...

– Добре, драги свръхчовеко – казвам аз. – Но това дава ли ви право да развихряте по свое усмотрение в поверените ви човешки глави ада, чистилището или флегматичната смърт?

– Право... – отвръща Вернике с безкрайно презрение. – Колко е приятен един честен убиец в сравнение с някой защитник на правото като вас! Какво разбирате вие от право? А още по-малко разбирате от състрадание, защото сте схоластичен сантименталист!

Той вдига чашата си, хили се и спокойно се визира във, вечерта. Изкуствената светлина в стаята става все по-златиста върху кафявите и пъстри ръбове на книгите. Тя никога не изглежда тъй скъпа и символична както тук горе, където нощта е същевременно полярна нощ на мозъците.

– Нито едното, нито другото не е било предвидено при сътворение на света – казвам аз. – Но аз не мога да се примиря, и ако за вас това означава човешка не пригодност, с удоволствие бих останал цял живот такъв.

Вернике става, взема шапката си от закачалката, слага я на главата си, сваля я, за да ме поздрави, а след това я окачва обратно на закачалката и отново сяда.

– Да живее доброто и красивото! – казва той. – Именно това исках да кажа. А сега си вървете! Време е за вечерна визитация.

– Не можете ли да дадете на Женевиев Терховен някакво приспивателно средство? – питам аз.

– Мога; но това няма да я излекува.

– Защо не ѝ дадете поне днес малко спокойствие.

– Ще ѝ дам спокойствие. Ще ѝ дам и приспивателно средство. – Той ми намига. – Вие бяхте днес по-добър от цял лекарски колегиум. Много ви благодаря.

Поглеждам го нерешително. „По дяволите неговите поръчения – мисля си. – По дяволите неговият коняк! По дяволите и неговите богоподобни изрази!“ – Някое силно средство за сън – казвам аз.

– Най-доброто, което има. Били ли сте някога на Изток? В Китай?

– За какво бих могъл да отида в Китай?

– Аз съм бил там – казва Вернике. – Преди войната. През време на наводненията и глада.

– Да – казвам аз. – Мога да си представя какво следва сега, но не искам да го чуя. Достатъчно съм чел за него. Ще идете ли веднага при

Женевиев Терховен? Най-напред при нея?

– Най-напред при нея. И ще я остава на мира. – Вернике се усмихва. – Затова пък сега ще смутя малко спокойствието на нейната майка.

– Какво искаш, Ото? – питам аз. – Днес нямам никакво желание да разисквам върху ритъма на одата! Върви при Едуард!

Ние седим в стаята на клуба на поетите. Дошъл съм, за да мисля за нещо друго, вместо за Изабела; но изведнъж всичко тук ми опротивява. За какво е това звънтене на рими? Светът дими от страх и кръв. Зная, че това е ужасно евтино умозаключение, а на всичкото отгоре и невярно, но съм много уморен, за да продължавам сам да се улавям, че се занимавам с драматизирани баналности.

– И така, какво става? – питам аз.

Ото Бамбус ме поглежда като кукумявка, която се е наяла с мътеница.

– Бях там – казва той укорително. Още веднъж. Отначало настървяват някого, а след това не искате вече да го знаете!

– Така е винаги в живота. Къде си бил?

– На Банщрасе. В публичния дом.

– Какво ново има в това? – питам разсеяно. – Ние всички заедно бяхме там, платихме за тебе, а ти офейка. Трябва ли да ти издигнем статуя заради това?

– Бях още веднъж там – казва Ото. – Сам. Чуй най-сетне!

– Кога?

– След вечерта в „Червената мелница“.

– Е, и какво? – питам аз неохотно. – Пак ли избяга пред фактите на живота?

– Не – заявява Ото. – Този път не избягах.

– Моите почитания! С Железния кон ли беше? Бамбус се изчервява.

– Това е все едно.

– Добре – казвам аз. – Защо говориш тогава на тази тема? Не си придобил никакъв изключителен опит. Доста много хора в света спят с жени.

– Не ме разбираш. Става дума за последиците.

– Какви последици? Аз съм убеден, че Железния кон не е болен. Човек винаги лесно си въобразява такова нещо, особено в началото.

Лицето на Ото добива измъчен вид.

– Не искам да кажа това! Не разбираш ли защо го на правих. Моите два цикъла вървяха много добре, особено „Жената в пурпур“, но мислех, че ми е нужно повече вдъхновение. Исках да завърша цикъла,

преди да се върна на село. Затова отидох още веднъж на Банщрасе. Този път стана както трябва. И представи си, оттогава: нищо! Нищо! Нито ред! Просто – засечка! А би трябвало да бъде обратното.

– Но това е страшно нещастие за човек на изкуството!

– Можеш да се смееш колкото искаш – казва Бамбус развълнуван. – Но аз не мога да мръдна нито ред напред! Единадесет сонета са завършени безупречно, а при дванадесетия се случи това нещастие! Просто не върви вече! Въображението пресекна! Край! Свършено!

– Това е проклятието на осъществяването – казва Хунгерман, който току-що е дошъл и както изглежда знае за случая. – То изчерпва всичко. Един гладен мъж мечтае за ядене. На сития то е противно.

– Той отново ще огладнее и мечтите ще се върнат – отвърщам аз.

– Това важи за тебе, но не и за Ото – заявява Хунгерман много доволно. – Ти си повърхностен и нормален, а Ото е проникновен. Това, би могло да се каже, е някакво погребение в публичен дом.

– Аз съм празен – казва Ото отчаяно. – Така празен, както никога досега. Съсипан съм. Къде са мечтите ми? Осъществяването е враг на копнежа. Трябваше да зная това!

– Напиши нещо на тая тема – казвам аз.

– Идеята не е лоша! – Хунгерман изважда бележника си. – Впрочем, на мене най-напред ми хрумна. Това също не е за Ото; а и неговият стил не е достатъчно твърд.

– Той може да напише елегия. Или траурна песен.

Космическа скръб, звезди капят като златни сълзи, даже бог риде, защото е изпортил света, есенен вятър сви ри на арфа реквием...

Хунгерман пише усърдно.

– Какъв случай – казва той в същото време. – Точно това с почти същите думи го казах преди една седмица.

Жена ми е свидетел.

Ото леко е наострил уши.

– Към това се прибавя и страхът, че съм пипнал нещо – казва той. – Колко време минава, докато може да се разбере?

– При трипера три дни, при сифилиса четири седмици – отвърща бързо съпругът Хунгерман.

– Нищо не си пипнал – казвам аз. – Сонетите не хващат сифилис. Но можеш да използваш настроението. Промени курса! Ако не можеш да пишеш за любовта, пиши против нея! Вместо химн за жената в червено и пурпур, напиши някое язвително, заклеяващо стихотворение. Гной капе от звездите, Йов (навярно първият сифилитик) лежи покрит с

язви върху отломките на вселената; възпей Янусовото лице на любовта, със сладка усмивка от едната страна, а разяден нос от другата...

Виждам, че Хунгерман пак пише.

– И това ли разказа на жена си преди една седмица? – питам аз.

Той кима сияещ.

– Тогава защо го записваш?

– Защото пак ще го забравя. Все ги забравям дребните хрумвания.

– Лесно ви е да се шегувате с мене – казва Бамбус обиден. – Та аз съвсем не мога да пиша против нещо. Аз пиша само химни.

– Напиши химн против любовта.

– Химни могат да се пишат само за нещо – поучава ме Ото. – Не против нещо.

– Тогава напиши химни за добродетелта, невинността, монашеския живот, самотата, вглъбяването в близкото и далечното, в собственото „аз“.

Ото за момент се ослушва с наведена настрана глава като ловджийско куче.

– Опитах се вече – казва той сломен. – И то не е съвсем по мой маниер.

– Върви по дяволите с твоя маниер! Не бъди толкова взискателен!

Ставам и отивам в съседната стая. Там седи Валентин Буш.

– Ела – казва той. – Изпий с мен една бутилка йоханисбергско вино. Това ще ядоса Едуард.

– Днес не искам да ядосвам никого – отвърщам аз и отминавам.

Когато излизам на улицата, Ото Бамбус е вече там и болезнено се взира в гипсовите валкирии, които красят входа на „Валхала“.

– Ама че работа – казва той неопределено.

– Не плачи – заявявам аз, за да се отърва от него. – Ти явно принадлежиш към онези, които рано са достигнали съвършенство: Клайст, Бюргер, Рембо, Бюхнер – най-прекрасните звезди върху небето на поетите; не вземай, значи, тези неща толкова присърце.

– Но те и рано са умрели!

– Ти също можеш да умреш, ако искаш. Рембо впрочем е живял още много години, след като престанал да пише. Като авантюрист в Абисиния. Как ти се струва това?

Ото ме поглежда като сърна с три крака. След това отново се взира в дебелите задници и гърди на гипсовите валкирии.

– Слушай – казвам нетърпеливо аз. – Напиши един цикъл: „Искушението на свети Антоний!“ Тогава ще събереш двете на едно място:

желанието и самоотричането и още цял куп други неща.

Лицето на Ото се оживява. Веднага след това то става съсредоточено, доколкото това е възможно за някаква астрална овца с чувствени амбиции. Немската литература, изглежда, е спасена за момента, защото и аз съм вече значително по-безразличен. Ото ми махва разсеяно с ръка и се устремява надолу по улицата към своята свидна писалищна маса. Аз завистливо гледам след него.

В канцеларията цари черен покой. Запалвам електрическата лампа и намирам една бележка: „Ризенфелд замина.“ Довечера, значи, си свободен от служба. Използувай времето за лъскане на копчета, събиране на ума, рязане на нокти и молитви за кайзера и райха. Подписал: Крол – фелдфебел и човек. ПП. „Греша и този, който спи.“

Качвам се в стаята си. Белите клавиши на пианото ми се озъбват. От стените студено се взират книгите на мъртвите. Плисвам над улицата сноп акорди в септими. Прозорецът на Лиза се отваря. Тя стои пред топлата светлина, облечена в роба за фризиране, която виси не-закопчана, и държи високо огромен букет цветя.

– От Ризенфелд – казва дрезгаво тя. – Ама че идиот!

Можеш ли да употребиш този зеленчук?

Аз клатя глава. Изабела би помислила, че нейните врагове ѝ кроят някаква мръсотия, а с Герда толкова отдавна не съм се виждал, че и тя би ме разбрала погрешно. Не се сещам за никой друг.

– Наистина ли не? – пита Лиза.

– Наистина не.

– Несретнико! Впрочем, ти трябва да се радваш! Аз вярвам, че ще пораснеш!

– Кога човек се смята за пораснал?

Лиза се замисля за момент.

– Когато мисли повече за себе си, отколкото за другите – казва прегракнало тя и тръшва прозореца.

Аз плисвам от прозореца втори сноп акорди в септими, този път умалени. Няма никакви видими последици от това. Затварям капака на пианото и отново слизам по стълбите. Виждам, че у Вилке още свети. Качвам се при него.

– Как завърши историята с близнаците? – питам аз.

– Чудесно. Майката победи. Близнаците са погребани в техния двоен ковчег. Разбира се, в градските гробища, а не в католишките. Смешното е, че отначало майката купила гроб в католишките, а е трябвало да знае, че това няма да мине, щом един от близнаците е бил протестант.

Сега тя е собственица и на първия гроб.

– Този в католишките гробища ли?

– То се знае. Той е безукорен, сух, пясъклив, разположен малко на високо... Тя може да се радва, че го притежава!

– Защо ѝ е? За нея и мъжа ѝ? Когато умре, тя ще иска заради близнаците да бъде погребана също в градските гробища.

– Това е капиталовложение – казва Вилке, нетърпелив поради мое то тъпоумие. – Един гроб днес е отлично капиталовложение, това всеки го знае! Вече може да спечели няколко милиона от него, ако поиска да го продаде. Цените на материалните ценности се покачват като луди!

– Вярно. За момент бях забравил това. А вие защо сте още тук?

Вилке посочва един ковчег.

– Заради Вернер, банкера. Кръвоизлив в мозъка. Цената няма значение: истинско сребро, най-fino дърво, чиста коприна, извънреден труд... Ще ми помогнете ли малко? Курт Бах не е тук. Затова пък утре рано можете да продадете паметника. Все още никой не знае. Вернер се катурнал след приключване на сделките.

– Днес не мога. Ужасно съм уморен. Идете малко преди полунощ в „Червената мелница“ и се върнете към един часа, за да продължите работата... Тогава проблемът за потайната доба е разрешен.

Вилке се замисли.

– Не е лошо – заявява той. Но... не трябва ли да облека смокинг?

– И дума да не става.

Вилке клати глава.

– Въпреки всичко, невъзможно! Единият час ще ми струва повече, отколкото бих спечелил през цялата нощ.

Но мога да отида в някоя малка кръчма. – Вилке ме поглежда с благодарност. – Запишете си адреса на Вернер – казва той.

Аз го записвам. „Странно – мисля си, – това е вече вторият човек тази вечер, който се вслушва в моя съвет... Само на себе си не мога да дам никакъв съвет“.

– Смешно е, че толкова много се страхувате от призраци – казвам аз. – При това сте умерено свободомислещ.

– Само през деня. Нощем не съм. Кой е свободомислещ нощем?

Аз посочвам надолу към стаята на Курт Бах. Вилке маха отрицателно с ръка.

– Лесно е да си свободомислещ, когато си млад. Но на моята възраст, с херния и след като съм бил болен от туберкулоза...

– Променете убежденията си. Църквата обича разкаяните

грешници.

Вилке вдига рамене.

– Какво ще стане тогава със самоуважението ми? Аз се смея.

– През нощта то ви напуска, нали?

– Че кой ли си го запазва нощем? Вие ли?

– Не. Но може би някой нощен пазач. Или хлебаря, който пече хляб през нощта. Непременно ли трябва да изпитвате самоуважение?

– Разбира се. Нали съм човек. Само животните и самоубийците изпитват самоуважение. Цяла беда е това раздвоение! Все пак тази нощ аз ще отида в гостилница „Цвете“. Бирата там е чудесна.

Запътвам се обратно през тъмния двор. Пред обелиска нещо се мерзелее. Това е букетът на Лиза. Тя го е оставила на съхранение там, преди да отиде в „Червената мелница“. За миг стоя нерешителен; след това го вземам. Мисълта, че Кнопф би могъл да го оскверни, е непоносима. Отнасям го в стаята си и го поставям в една урна от теракота, която донасям горе от канцеларията. Цветята веднага завладяват цялата стая. Сега седя заедно с кафяви, жълти и бели хризантеми, които ухаят на земя и гробища, като че съм погребан! Но наистина ли не съм погребал нищо?

Към полунощ не мога вече да понасям миризмата. Виждам, че Вилке отива в кръчмата да прекара потайната доба. Вземам цветята и ги занасям в работилницата му. Вратата е отворена; лампата още свети, за да не се изплаши страхуваният се от призраци дърводелец, когато се върне. Върху ковчега на великана има бутилка бира. Аз я изпивам, слагам чашата и бутилката върху перваза на прозореца и го отварям, за да изглежда, че някой дух е бил жаден. След това разпръсвам хризантемите от прозореца по полуготовия ковчег на банкера Вернер и на края слагам пълна шепа обезценени банкноти по хиляда марки. Нека после Вилке си мисли каквото ще! Ако поради това ковчегът на Вернер не бъде завършен, не е никаква беда – с обезценени пари банкерът е ограбил малките имоти на десетки дребни собственици на къщи.

XX

– Искаш ли да видиш нещо, което грабва сърцето почти както картина от Рембранд? – пита Георг.

– Давай!

Той взема нещо от джобната си кърпичка и го пуска на масата така, че то звънва. Минава известно време докато го познава. Разглеждаме го трогнати. Златна монета от двадесет марки. За последен път видях такава монета преди войната.

– Това бяха времена! – казвам аз. – Цареше мир, владееше сигурност, оскърбленията на величеството все още се изкупваха със затваряне в крепост, стоманеният шлем беше непознат, нашите майки носеха корсети и високи яки на блузите си с банели, лихвите се плащаха, марката беше неприкосновена като бога и всяко тримесечие човек спокойно си отрязваше купоните от държавните заеми и срещу тях получаваше злато. Дай да те целуна, блестящ символ на едно отлетяло време!

Опитвам върху дланта си колко тежи златната монета. На нея е изобразен ликът на Вилхелм. II, който сега реже дърва в Холандия и си е пуснал малка остра брадичка. Образът му върху монетата е все още с гордо засуканите нагоре мустаци, които на времето означаваха: „Постигнахме целта“. Тя действително е постигната.

– Откъде го имаш? – питам Георг.

– От една вдовица, която е наследила цяла кутия, пълна с такива монети.

– Господи! Колко ли струва?

– Четири милиарда книжни марки. Една малка къща Или десетина прекрасни жени. Цяла седмица в „Червената мелница“. Осеммесечна пенсия на някой тежко ранен във войната...

– Стига...

Хайнрих Крол влиза с велосипедните щипки на раи-раните си панталони.

– Това нещо тук би трябвало да очарова вашето верноподаническо сърце – казвам на Хайнрих и подхвърлям пред него във въздуха златната монета.

Той я хваща и я заглежда с овлажнели очи.

– Негово величество! – казва Хайнрих с умиление. – Това бяха времена! Ние още имаме своя армия!

– Изглежда, времената са били различни за различните хора – отвръщам аз.

Хайнрих ме поглежда заплашително.

– Вие навярно ще се съгласите, че онези времена бяха по-добри от днешните!

– Може би!

– Не може би! Положително! Имахме ред, иммахме стабилни монети, няммахме безработни – затова пък иммахме цветущо стопанство и бяхме един уважаван народ. Или и това не искате да признаете?

– Дума да не става.

– Е добре! А какво имаме днес?

– Безредие, пет милиона безработни, шарлатанско стопанство и сме един победен народ – отговарям аз.

Хайнрих е смаян. Той не е мислил, че ще победи толкова лесно.

– Е добре! – повтаря той. – Днес сме затънали до гуша в сиромашия, а тогава дебелеехме. Крайният извод навярно и сам можете да си направите, нали?

– Не съм сигурен. Какъв е той?

– Това е толкова просто! Трябва пак да имаме кайзер и едно порядъчно, национално правителство.

– Чакайте – казвам аз. – Забравихте нещо. Забравихте важната дума „защото“. Тя обаче е сърцевината на всички злини. Тя е причината, поради която днес милиони като вас с високо вирнати носове отново тръбят наляво и надясно такива глупости. Малката дума „защото“.

– Какво? – пита Хайнрих недоумяващо. – „Защото!“ – повтарям аз. – Думата: „защото!“ Днес имаме пет милиона безработни, имаме инфлация и бяхме победени, защото преди у нас управляваше нашето възлюбено национално правителство! Защото в манията си за величие това правителство обяви война! Защото то загуби война! Затова днес сме загазили! Защото иммахме за управници нашите възлюбени дървени глави и кукли в униформи! И ние трябва не да ги връщаме на власт, за да ни тръгне по-добре, а да се пазим да не дойдат пак, защото още веднъж ще ни вкарат във война и ще загазим. Вие и вашите другари казвате: „Порано бяхме добре, днес сме зле – значи, дайте ни пак старото правителство!“ Но истината е друга: „Днес сме зле, защото по-рано иммахме старото правителство – значи нека то да върви по дяволите!“ Ясно ли е? Думичката: Защото! Вашите другари на драго сърце я забравят! Защото!

– Глупости! – казва сърдито Хайнрих. – Вие сте комунист!

Георг избухва в необуздан смях.

– Хайнрих мисли, че всеки, който не стои мирно с поглед надясно, е комунист.

Хайнрих изпъчва гърди, за да отговори ядовито. Образът на неговия кайзер му вдъхва сила. Но в този момент влиза Курт Бах.

– Господин Крол – обръща се той към Хайнрих, – къде трябва да стои ангелът: отдясно или отляво на текста: „Тук почива майстор-тенекеджията Кварц“?

– Какво?

– Ангелът от релефа върху „надгробния камък“ на Кварц.

– Отдясно, разбира се – казва Георг. – Ангелите стоят винаги отдясно.

От национален пророк Хайнрих отново става търговец на надгробни камъни.

– Ще дойда с вас – заявява с досада той и оставя златната монета на масата.

Курт Бах я вижда и посяга към нея.

– Това бяха времена – казва замечтано той.

– Значи, и за вас – отвръща Георг. – Че какви времена бяха те за вас?

– Тогава цъфтеше свободното изкуство! Хлябът струваше няколко пфенига, една ракия – петаче, животът беше пълен с идеали, а с няколко такива жълтици човек можеше да замине за обетованата земя Италия, без да се страхува, че при пристигането те няма да струват вече нищо.

Бах целува орела върху златната монета, оставя я и отново остарява с десет години. Хайнрих и той изчезват.

На тръгване Хайнрих извиква – с мрачна заканителност върху затлъстялото си лице:

– Ще се търкалят глави!

– Какво беше това? – питам учудено Георг. – Не беше ли една от обичайните фрази на Вацек? Да не би да сме в навечерието на някое побратимяване между враждебните братовчеди?

Георг замислено гледа след Хайнрих.

– Може би – казва той. – Тогава става опасно. Знаеш ли кое е най-отчайващото. В 1918 година Хайнрих беше свиреп противник на войната. Междувременно е забра вил всичко, което го беше направило такъв, и тя отново му изглежда като весело приключение. – Георг прибира монетата от двадесет марки в джоба на жилетката си. – Всичко се превръща в приключение, щом след него човек е оцелял. Това е отвратително! И колкото по-страшни са били нещата някога, толкова по-

приключенски стават в спомените ни. За войната биха могли да бъдат истински само мъртвите; само те са я изживели напълно.

Георг ме поглежда.

– Изживели? – казвам аз. – Като са измрели.

– Те и онези, които няма да я забравят – отвръща той. – Но те са малцина. Нашата проклета памет е като сито. Иска да продължава да живее. А това е възможно само чрез забравата.

Георг си слага шапката.

– Ела – казва той. – Да видим нашата жълтица как ви времена ще извика в паметта на Едуард Кноблех.

– Изабела! – казвам дълбоко учуден аз.

Виждам я да седи на терасата пред павилиона за неизлечимо болни-те. У нея няма нищо от треперещото измъчено същество, което видях последния път. Очите ѝ са ясни, лицето ѝ е спокойно и тя ми изглежда по-хубава от всеки друг път... Но това може да се дължи и на контраста в сравнение с последния път.

Следобед валя и градината блести от влага и слънце. Над града плават облаци сред чиста, средновековна синева, а безбройните фасади с прозорци са се превърнали в галерии от огледала. Без да държи сметка за времето, Изабела е облечена във вечерна рокля от много мек, черен плат и е обута със своите златни обувки. На дясната ѝ ръка виси наниз от smaragdi – той сигурно струва повече от цялата наша фирма, заедно със склада, къщите и доходите през последните пет години. Тя не е но-сила този наниз никога досега. „Днес е ден на скъпоценностите – мисля аз. – Най-напред златният Вилхелм II, а сега това!“ Но нанизът не буди в мене умиление.

– Чуваш ли ги? – пита Изабела. – Те са пили до насита и по много, и сега са спокойни, сити и доволни. Бръмчат дълбоко, като милиони пчели.

– Кои?

– Дърветата и всички храсти. Не ги ли чу как крещяха вчера, когато беше толкова сухо?

– Те могат ли да крещят?

– Разбира се. Не можеш ли да ги чуваш?

– Не – отговарям аз и гледам гривната, която искри, като че има зелени очи.

Изабела се смее.

– Ах, Рудолф, ти чуваш толкова малко! – казва нежно тя. – Ушите ти са зараснали като чемширов храст. А вдигах толкова много шум...

Затова не чуваш нищо.

– Аз ли вдигам шум? Защо?

– Не с думи. Но иначе вдигаш страшен шум, Рудолф. Често едва те понасям. Ти вдигаш повече шум от хортензиите, когато са жадни, а те са наистина големи кресльовци.

– Но какво е тъй шумно в мене?

– Всичко. Твоите желания. Сърцето ти. Недоволството ти. Твоята суетност. Нерешителността ти...

– Суетност ли? – възразявам. – Аз не съм суетен.

– Суетен си...

– Изключено! – отвърщам аз и зная, че това, което казвам, не е вярно.

Изабела бързо ме целува.

– Не ме укорявай, Рудолф. Ти все държиш толкова много на имената. А всъщност не се казваш Рудолф, нали? Как се казваш?

– Лудвиг – отговарям аз изненадан. Тя за пръв път ме пита за името ми.

– Да, Лудвиг. Никога ли не те уморява твоето име?

– Уморява ме. И от самия себе си се чувствавам уморен.

Та кима, сякаш това е най-естественото нещо на света.

– Тогавя смени името си. Защо не искаш да бъдеш Рудолф? Или някой друг. Замини за някъде. Иди в друга страна. Всяко име е еднакво.

– Но аз се казвам Лудвиг. Какво мога да променя?

Всеки знае името ми.

Изабела, изглежда, не ме е чула.

– И аз скоро ще си отида – казва тя. – Чувствавам го. Уморена съм, уморена съм от своята умора. Вече всичко е някак празно и тъй пълно с разлъка, меланхолия и очакване.

Поглеждам я и изведнъж изпитвам внезапен страх. Какво ли иска да каже?

– Не се ли променя всеки постоянно? – питам аз.

Изабела поглежда към града.

– Не искам да кажа това, Рудолф. Смятам, че има и друго променяне. По-голямо. Прилича на умирането.

Мисля, че то е умиране. – Тя клати глава, без да ме погледне. – Навред се носи неговият дъх – шепне тя. – И в дърветата, и в мъглата. То капе нощем от небето. Сенките са пълни с него. А в ставите се загнездва умората.

Тя е пролазила в тях. Не ми се иска да си отида, Рудолф. С тебе

беше хубаво, при все че ти не ме разбра. По не беше тук. Иначе щях да бъда съвсем сама.

Не зная какво иска да каже. Това е странен миг. Изведнъж всичко се смълчава, никакъв лист на трепва, само ръката с дългите пръсти на Изабела се поклаща над ръба на плетеното кресло и гривната ѝ със зелените камъни тихо звънти. Залязващото слънце придава на лицето ѝ цвят, който е толкова топъл, че изглежда като противоположност на всяка мисъл за умиране, – но въпреки това ми се струва, че наоколо наистина се разстила хладина, породена от някакъв безмълвен страх, че може би Изабела няма да бъде вече тук, ако вятърът отново полъхне... Но ето – той изведнъж появява във върхарите на дърветата, шуми, магията се е разсеяла, Изабела се изправя и се усмихва.

– Има много пътища към умирането – казва тя. – Бедний ми Рудолф! Ти познаваш само един от тях. Щастливий Рудолф! Ела, да идем вътре!

– Много те обичам – казвам аз.

Изабела се засмива още повече.

– Наричай това както искаш. Какво е вятърът и какво покоят? Те са толкова различни и все пак са едно и също. Аз поиздих малко пъстрите коне на въртележката и седях в златните гондоли със синьо кадифе, които не само се въртят, но и политат нагоре и надолу. Ти не ги обичаш, нали?

– Не. По-рано обичах да сядам на лакирани елени и лъвове. Но с теб бих се возил и в гондоли.

Изабела ме целува.

– Музиката! – казва тихо тя. – И светлината на въртележките в мъглата! Къде е останала нашата младост, Рудолф?

– Да, къде? – казвам аз и изведнъж усещам сълзи в очите си, без да разбирам защо. – Дали изобщо е имало в живота ни младост?

– Кой знае.

Изабела става. Над нас листакът зашумява. В пламтящата светлина на късното слънце виждам, че някоя птица е оставила подарък на жакета ми. Почти там, където е сърцето. Изабела го вижда и се превива от смях. Аз изчиствам с джобната си кърпичка този дар на саркастичната сипка.

– Ти си моята младост – казвам на Изабела. – Сега зная това. Ти си всичко, което принадлежи към нея. И едното, и другото, и още много повече. И това – че човек разбира нещата едва тогава, когато му се изплъзнат. „Нима ще ми се изплъзне тя? – мисля аз. – Какво приказвам? Била ли е моя някога? И защо да ми се изплъзне? Защото тя го казва? Или

защото изведнъж се появи този хладен, безмълвен страх? Тя е казвала вече толкова много неща и аз така често съм се страхувал.“ – Обичам те, Изабела – казвам й. – Обичам те повече, отколкото съм мислил. Това е като вятър, който започва да вее и за който мислим, че е само игрив полъх, а изведнъж сърцето се огъва от него като върба при буря. Обичам те, любов на моето сърце, единствен покой сред общото брожение, обичам те, тебе, която чуваш като ловджийско куче вечер дали цветето е жадно или времето е уморено, обичам те, и любовта се втурва навън от мене като из някоя току-що отключена врата, зад която се разкрива непознатата градина; аз още не разбирам това напълно, учуден към и все още малко ме е срам от моите големи думи, но те шумно връхлитат, ехтят и не ме питат; някой, когото не познавам, говори чрез мен и аз не зная дали това е някой четвъртостепенен мелодраматик или сърцето ми, което вече не се страхува...

Изабела изведнъж се спира. Ние сме в същата алея, както тогава, когато тя се върна гола през нощта; но сега всичко е другояче. Алеята е изпълнена с червената светлина на вечерта, с неизживяна младост, с меланхолия и щастие, което се колебае между ридание и ликуване. Тя не е вече алея с дървета; тя е алея от недействителна светлина, в която дърветата се наклоняват едно към друго като тъмни ветрила, за да я задържат – алея от светлина, в която стоим, сякаш сме почти безтегловни, пропити от тази светлина като новогодишни шарани от изпаренията на рома, в който се къпят и който прониква в тях, докато почти се разпаднат.

– Ти ме обичаш? – шепне Изабела.

– Обичам те и зная, че никога няма да обичам никоя човек така, както тебе, защото никога вече няма да бъда такъв, какъвто съм сега, в този миг, който отлита, докато аз говоря за него, и който не мога да задържа, дори ако бих дал живота си...

Изабела ме поглежда с големи, блестящи очи.

– Сега най-сетне го знаеш! – шепне тя. – Сега най-после го почувствува... щастieto без име, тъгата, мечтата и двойното лице! Това е небесната дъга, Рудолф, и човек може да върви по нея, но, ако се усъмни, ще се сгромоляса! Повярва ли най-сетне в това?

– Да – мълвя аз и зная, че вярвам и преди миг също вярвах, а вече не вярвам напълно. Светлината е все още силна, но по краищата вече посивява, бавно изпълзват тъмни петна и отново под тях избива проказата на мислите, само че прикрита, но не и изцерена. Чудото прелетя край мене, докосна ме, но не ме промени, аз все още имам същото име и

зная, че ще го влача със себе си навярно до края на дните си; аз не съм феникс, прераждането не е за мен, опитах се да хвърча, но сега залитам и отново падам на земята като някоя ослепена, тромава кокошка между бодливите телове.

– Не се натъжавай – заговаря Изабела, която ме е наблюдавала.

– Не мога да вървя по небесните дъги, Изабела – казвам аз. – А колко бих искал! Кой може да върви по тях?

Тя приближава лицето си до ухото ми и шепне: – Никой.

– Никой? И ти ли не можеш?

Изабела клати глава.

– Никой – повтаря тя. – Достатъчно е, ако човек копнее.

Сега светлината бързо посивява. „И друг път всичко това е било точно така“ – мисля аз, но не мога да си спомня кога. Чувствувам Изабела близо до себе си и изведнъж я вземам в прегръдките си. Ние се целуваме като прокълнати и отчаяни, като хора, които завинаги ще бъдат откъснати един от друг.

– Всичко съм пропуснал – казвам задъхан аз. – Обичам те. Изабела.

– Тихо! – шепне тя. – Не говори...

Бледното петно на края на алеята започва да аленее. Ние вървим към него и спираме при вратата на парка. Слънцето се е скрило и полетата са безцветни: затова пък над гората и града пламенеет огромно черно зарево, сякаш улиците горят.

Ние притихваме за малко.

– Какво високомерие – казва неочаквано Изабела. – Да вярваш, че един живот има начало и край!

Не я разбирам веднага. Зад нас градината вече се подготвя за нощта; но пред нас, от другата страна на желязната решетка, всичко пламти и кипи, потопено в някаква дива алхимия. „Начало и край?“ – мисля аз и след това разбирам какво искаше да каже Изабела; че е високомерие да искаш да отрежеш и разграничиш едно дребно съществуване сред това кипене и съскане, и да превърнеш в съдия за неговата трайност нашето малко съзнание, докато то е най-много една снежинка, която кратко време плува в него. Начало и край, измислени думи от едно измислено понятие „време“ и от суетността на едно амебно съзнание, което не иска да се гмурне в нещо по-голямо.

– Изабела – казвам аз. – Мой сладък и любим живот! Мисля, че най-сетне почувствах какво е любовта!

Тя е живот, нищо друго освен живот, най-високия полет на вълната към вечерното небе, към избледняващите звезди и към самата себе си –

полет, който винаги е безполезен, който е издигане на смъртното към безсмъртното; но понякога небето се откликва на вълната и те се срещат за миг, и тогава това не е вече пиратство на едната стихия и отказ от другата, не е вече оскъдица, изобилие и поетична измама, то е... Прекъсвам.

– Не зная какво говоря – казвам аз. – Думите се леят и леят, а може би в тях има лъжа; но тази лъжа се дължи на думите, защото те са лъжливи и приличат на чаши, в които искаме да уловим бликащата струя на някой водоскок... Но ти ще ме разбереш и без думи, това е още толкова ново за мене, че не мога да го изразя; не знаех, че и моят дух може да обича, че и моите нокти могат да обичат, че дори моята смърт може да обича; но сега никак не ме е грижа колко ще продължава това и дали ще мога да го задържа или не, дали ще мога да го изразя или не...

– Разбирам – казва Изабела.

– Разбираш ли?

Тя кима и очите ѝ блестят.

– Бях загрижена за тебе, Рудолф. „Защо е трябвало да бъде загрижена за мене? – мисля аз. – Не съм болен“.

– Загрижена? Защо си била загрижена за мене?

– Бях загрижена – повтаря Изабела. – Но сега вече не съм. Сбогом, Рудолф.

Поглеждам я и държа здраво ръцете ѝ.

– Защо искаш да си идеш? Нима казах нещо невярно?

Тя клати глава и се опитва да освободи ръцете си.

– Да! – казвам аз. – То беше невярно! Високомерие, думи, приказки...

– Не разваляй всичко, Рудолф! Защо, щом получиш нещо, което си желал, веднага трябва да го разваляш?

– Да – казвам аз. – Защо?

– Огънят без дим и пепел. Не го разваляй. Сбогом, Рудолф. „Какво е това? – мисля аз. – Прилича на театрално представление, но все пак не е! Нима е сбогуване? Но ние толкова често сме се сбогували всяка вечер!“ Държа здраво Изабела.

– Оставаме заедно – казвам аз.

Изабела кима и слага глава на рамото ми; изведнъж чувствавам, че плаче.

– Защо плачеш? Ние сме щастливи!

– Да – казва тя, целува ме и се освобождава. – Сбогом, Рудолф.

– Защо казваш сбогом? Та ние не се разделяме! Утре пак ще дойда.

Изабела ме поглежда.

– Ах, Рудолф – казва тя, като че пак не може да ми изясни нещо. – Възможно ли е да умрем, щом не можем да си вземем сбогом?

– Да – повтарям аз. – Как? И това не го разбирам. Нито едното, нито другото.

Стоим пред отделението, в което тя живее. В салона няма никой. Върху едно плетено кресло е сложен някакъв много пъстър плат.

– Ела – казва неочаквано Изабела.

Колебая се един момент, но сега за нищо на света не мога пак да кажа „не“, и затова се изкачвам с нея по стълбите. Тя влиза в стаята си, без да погледне назад. Аз спирам на вратата. Изабела захвърля с бързо движение леките, златисти обувки от краката си и ляга на леглото.

– Ела! – казва тя. – Рудолф!

Сядам до нея. Не искам още веднъж да я разочаровам, но не зная и какво да правя; не бих знаел какво да кажа, ако влезе някоя сестра или Вернике.

– Ела – повтаря Изабела Отпускам се назад и тя ляга на ръката ми.

– Най-после – шепне тя. – Рудолф – и след като няколко пъти си поема дълбоко въздух, заспива.

В стаята става тъмно. Прозорецът избледнява в настъпващата нощ. Чувам дишането на Изабела и от време на време неясно бърборене в съседните стаи. Изведнъж тя се събужда. Отблъсква ме от себе си и усещам как тялото ѝ се вдървява. Дъхът ѝ спира.

– Аз съм – заговарям ѝ. – Аз, Рудолф.

– Кой?

– Аз, Рудолф. Останах при тебе.

– Тука ли спа?

Гласът ѝ се променя. Той е висок и задъхан.

– Останах тук – казвам аз.

– Върви си! – шепне тя. – Върви си веднага! Не зная дали ме разпознава. Питам я – Къде е ключът на лампата?

– Не пали лампата! Не пали лампата! Върви си! Върви си!

Ставам и пипнешком търся вратата.

– Не се страхувай, Изабела – казвам аз.

Тя мърда в леглото си, като че се опитва да се завие.

– Върви си, де! – шепне с високия си, променен глас.

– Иначе ще те видят, Ралф! Бързо!

Затварям вратата след себе си и слизам по стълбите. Долу седи дежурната сестра. Тя знае, че имам позволение да посещавам Изабела.

– Спокойна ли е? – пита сестрата.

Кимам утвърдително и се запътвам през градината към вратата, през която влизат и излизат здравите. „Какво беше това пък сега? – мисля аз. – Ралф? Кой може да бъде той? Тя никога досега не ме е наричала така. И какво искаше да каже с това – че не би трябвало да ме виждат? Нали съм бил толкова често вечер в нейната стая“.

Слизам към града. „Любов“ – мисля аз и отново ми идват на ум моите високопарни приказки. Чувствувам почти непоносим копнеж, някакъв далечен ужас, чувствувам се почти като беглец; все по-бързо и по-бързо вървя към града с неговата светлина, топлина, вулгарност, нищета, делничност, с неговото здраво отрицание на тайните и хаоса, каквото име и да му дават.

През нощта се събуждам от много гласове. Отварям прозореца и виждам, че мъкнат фелдфебела Кнопф към дома му. Това не се е случвало никога досега, до ден днешен той всякога се е връщал със собствените си крака, дори когато ракията е бликала от очите му. Охка силно. Наоколо светват няколко прозореца.

– Проклет пияница! – крещи някой от един прозорец. Това е вдовицата Конерсман, която дебне там. Няма какво да прави и е клюкарката на улицата. Аз подозирийте тя отдавна наблюдава и Георг и Лиза.

– Затваряйте си устата! – отговаря от тъмната улица някакъв анонимен герой.

Не зная дали той познава вдовицата Конерсман. Във всеки случай след една секунда на няма възмущение се излива такава помия от ругатни срещу мъжете, Кнопф, нравите на града, на страната и човечеството, че цялата улица кърти. Най-сетне вдовицата млъква. Последните й думи са, че ще уведоми Хинденбург, епископа, полицията и работодателя на непознатия герой.

– Млък, отвратителна устатнице! – отвръща мъжът, който, изглежда, има необикновена съпротивителна сила под закрилата на мрака. – Господин Кнопф е тежко болен. Щеше да бъде по-добре, ако вие бяхте на негово място.

Вдовицата тутакси се разбеснява отново, с двойна сила, като надминава всички очаквания. Тя се опитва от прозореца да разпознае злодея с електрическо джобно фенерче, но светлината е много слаба.

– Аз зная кой сте! – крещи Конерсман. – Вие сте Хайнрих Брюгеман! За това, дете обиждате една беззащитна вдовица, ще бъдете осъден на строг тъмничен затвор, убието такъв! Още майка ви...

Не слушам повече. Вдовицата има доста публика. Почти всички

прозорци са отворени вече. От тях се чува сподавен смях и одобрителни думи. Слизам долу.

Тъкмо вкарват Кнопф. Той е бял като платно, вода се стича по лицето му и нищоеанските му мустаци висят влажни над устните. Изведнъж фелдфебелът се освобождава с вик, полита няколко крачки напред и ненадейно връхлита върху обелиска. Обхваща го с ръце и крака като жаба, притиска се към гранита и реве.

Оглеждам се. Зад мене е Георг с пурпурната си пижама, зад него старата госпожа Крол без изкуствените си зъби, със син халат и ролки на главата, а зад нея се показва Хайнрих, който за мое учудване е по пижама, без стоманен шлем и орден. Все пак пижамата му е на ивици в пруските цветове – черно и бяло.

– Какво му е? – пита Георг. – Делириум тременс?

Пак ли?

Кнопф е имал вече няколко пристъпа. Виждал е бели слонове, които излизат от стената, и въздушни кораби, които преминават през ключалките.

– По-лошо – казва мъжът, който беше устоял срещу вдовицата Конерсман. Това наистина е Хайнрих Брюгеман, монтьорът. – Черният дроб и бъбреците. Той смята, че са му се пукнали.

– Защо тогава го мъкнете тук? Защо не го заведохте в Маринската болница?

– Не иска в болницата!

Семейство Кнопф се появява. Отпред госпожа Кнопф, зад нея трите ѝ дъщери – и четирите разчорлени, сънени и уплашени. Кнопф изревава в нов пристъп.

– Телефонирахте ли за лекар? – пита Георг.

– Още не. Ръцете ни бяха заети, докато го довлечем. Искаше да скочи в реката.

Жената и дъщерите на Кнопф образуват хор от оплаквачки около фелдфебела. Хайнрих също се е приближил до него и се опитва да му повлияе като на мъж, другар, войник и германец да се пусне от обелиска и да отиде да си легне, още повече, че под тежестта му обелискът се клати. Хайнрих обяснява, че не само Кнопф е заплашен от обелиска, но че и фирмата щяла да държи Кнопф отговорен, ако на обелиска се случело нещо. Той бил от ценен, хубаво полиран шведски гранит, който при падане непременно щял да се повреди.

Кнопф не го разбира; той цвили с изблещени очи като някой кон, който вижда призраци. Чувам, че Георг телефонира от канцеларията за

лекар. С вечерна рокля от леко измачкан бял сатен в двора се появява Лиза. Тя цъфти от здраве и дъхти силно на кимионова ракия.

– Сърдечни поздрави от Герда – казва ми тя. – Трябва да ѝ се обадиш.

В този момент една любовна двойка се стрелва в галоп иззад кръстовете и изхвърчава навън. По шлифер и нощница се появява Вилке; Курт Бах, вторият свободомислещ го следва в черна пижама, с рубашка и колан. Кнопф продължава да реве.

Слава богу, болницата не е далече. Лекарят пристига скоро. Обясняват му набързо. Невъзможно е да се откопчи Кнопф отobelиска. Затова неговите другари му смъкват панталоните толкова надолу, че мършавият му задник се оголва. Лекарят, който е свикнал от войната и на по-трудни положения, изтрива Кнопф с парче памук, напоено в спирт, дава на Георг малко джобно фенерче и слага една инжекция в ярко осветените задни части на Кнопф. Кнопф се полуизвърща, изпърдява се гръмко и се смъква надолу поobelиска. Лекарят отскача назад, като че Кнопф е стрелял в него.

Придружителите на Кнопф го вдигат. Той още стиска с ръце поста-мента наobelиска; но съпротивата му е сломена. Разбирам, че се е хвърлил върхуobelиска в страха си; тук е прекарал хубави, безгрижни моменти без болки в бъбреците.

Занасят го в къщи.

– Това се очакваше – казва Георг на Брюгеман. – Как се случи?

Брюгеман клати глава.

– Нямам представа. Тъкмо беше спечелил бас срещу един човек от Мюнстер. Беше познал коя житена ракия е от избата „Шпатен“ и коя от ресторант „Цвете“. Човекът от Мюнстер ги беше докарал с автомобил. Аз бях арбитър. Докато човекът от Мюнстер си вадеше портфейла, Кнопф изведнъж стана снежнобял и започна да се поти. Веднага след това легна на земята, сви се, заповръща и ревна. Останалото видяхте сам. И знаете ли кое е най-лошото? В суматохата човекът от Мюнстер офейка без да плати облога. И никой не го познава, а в тревогата си и ние не забелязахме автомобилния номер на този тип.

– Това, разбира се, е ужасно – казва Георг.

– Зависи от коя страна ще погледнете. Аз бих казал, че това е съдба.

– Съдба – повтарям аз. – Ако искате да направите нещо против вашата съдба, господин Брюгеман, тогава не се връщайте през Хакенщра-се. Там вдовицата Конерсман контролира движението с взето назаем силно джобно фенерче в едната ръка и с бирена бутилка като оръжие – в

другата. Нали, Лиза?

Лиза живо кима с глава.

– Пълна бирена бутилка. Ако се пръсне в главата ви, ще се поразхладите тутакси.

– Дявол да го вземе! – казва Брюгеман. – Как ще се измъкна оттук? Това да не е задънена улица.

– За щастие, не е – отвръщам аз. – Може да се измъкнете отзад през градините към Блайбтройщрасе. Съветвам ви да тръгнете незабавно; съмва се.

Брюгеман изчезва. Хайнрих Крол оглежда обелиска дали не е повреден и също изчезва.

– Такъв е човекът – казва малко неопределено Вилке, кима нагоре към прозореца на Кнопф, отсреща към градината, през която се промъква Брюгеман, и отново тръгва нагоре по стълбите към работилницата си. Изглежда, тази нощ ще спи и няма да работи.

– Видяхте ли някоя нова материализация на духове чрез цветя? – питам аз.

– Не, но си поръчах книги върху това.

Госпожа Крол забелязва изведнъж, че си е забравила изкуствените зъби и избяга отдавна. Курт Бах поглъща с поглед на познавач голите, мургави рамене на Лиза, но се отстранява, понеже не намира взаимност.

– Ще умре ли старият? – пита Лиза.

– Навярно – отвръща Георг. – Чудно, че отдавна не е умрял. Лекарят излиза от къщата на Кнопф.

– Какво му е? – пита Георг.

– Черният дроб. Отдавна е трябвало да се случи. Не вярвам този път да му се размине. Всичко е разрушено. Ден-два и ще свърши.

Появява се жената на Кнопф.

– Значи, нито капка алкохол! – казва ѝ лекарят. – Проверихте ли в спалнята му?

– Навсякъде, господин докторе. Дъщерите ми и аз. Намерихме още две бутилки от това дяволско питие. Ето!

Тя донесе бутилките, отпушва ги и иска да ги излее.

– Чакайте – казвам аз. – Сега това не е необходимо. Главното е да не ги докопа Кнопф, нали, докторе?

– Разбира се.

Разнася се силна миризма на хубава житена ракия.

– Ами какво да я правя в къщи? – вайка се госпожа Кнопф. – Намира я навсякъде. Той е голям копой.

– Тази грижа може да ви бъде спестена.

Госпожа Кнопф предава по една бутилка на лекаря и на мене. Докторът ме поглежда.

– Един гледа сватба, а друг. – брадва – казва той и си отива.

Госпожа Кнопф затваря вратата зад себе си. Само Лиза, Георг и аз сме още вън.

– Лекарят също смята, че старият ще умре, нали? – пита Лиза.

Георг кима утвърдително. Неговата пурпурна пижама изглежда черна в късната нощ. Лиза трепери от студ, но не си отива.

– Сервус – казвам аз и ги оставям сами.

Отгоре виждам вдовицата Конерсман, която патрулира като сянка пред къщата си. Тя все още дебне Брюгеман. След известно време чувам как вратата долу се затваря полека. Втренчвам се в нощта и мисля за Кнопф, а после за Изабела. Тъкмо когато ми се доспива, виждам как вдовицата Конерсман пресича улицата. Тя навярно мисли, че Брюгеман се е скрил и осветява нашия двор, за да го търси. Пред мене, до моя прозорец, все още си стои старата водосточна тръба, с която плаших някога Кнопф. Сега почти се разкайвам, но след това съглеждам местещия се светлинен кръг по двора и не мога да устоя на изкушението. Навеждам се предпазливо напред и шепна с дълбок глас в тръбата:

– Кой ме безпокои тук? – и прибавям една въздишка.

Вдовицата Конерсман се вдървява напълно. После светлинният кръг затрептява френетично из двора и паметниците.

– Нека бог се смиле и над твоята душа... – шепна аз.

На драго сърце бих говорил с тембъра на Брюгеман, но се въздържа – за това, което казах досега, Конерсман не може да ме даде под съд, ако узнае какво става.

Вдовицата не узнава това. Тя се промъква покрай стената към улицата и се втурва към своята късна врата. Чувам още, че се разхълцва, после всичко утихва.

XXI

Внимателно изгонвам бившия пощенски раздавач Рот – дребен мъж, чийто служебен участък през време на войната беше нашият квартал. Рот беше чувствителен човек и вземаше много присърце това, че през онези години толкова често трябваше да става вестоносец на нещастия. През мирновременните години хората го посрещаха радостно, когато донасяше поща; през войната обаче той все повече и повече взе да се превръща във фигура, която вдъхваше само страх. Носеше повиквателните заповеди за армията и очакваните с ужас служебни пликове със съдържанието: „Паднал на полето на честта“; колкото повече продължаваше войната, толкова по-често Рот носеше такива пликове, а неговото идване събуждаше скръб, проклетия и сълзи. Когато един ден трябваше да връчи на самия себе си един от тези пликове, а една седмица по-късно – втори, с него беше свършено. Той стана тих, заболя от кротка лудост и управлението на пощата трябваше да го пенсионира. По този начин, както толкова много други, и той беше осъден на бавна гладна смърт през време на инфлацията, тъй като всички пенсии се преоценяваха винаги прекалено късно. Неколцина познати се погрижиха за самотния стар човек и няколко години след войната той започна пак да излиза; но духът му остана помрачен. Рот мисли, че все още е раздавач и обикаля с една стара пощенска фуражка, за да носи известия на хората; но след лошите сега иска да носи добри. Събира където намери стари пликове и пощенски картички и след това ги раздава като съобщения от руски пленнически лагери. При това казва, че тия, които сме мислели за мъртви, били още живи. Те не били загинали. Скоро щели да се върнат у дома си.

Разглеждам картичката, която Рот ми тикна този път в ръката. Тя е много стара печатна покана за участие в пруската лотария. Каква тъпоумна шега днес, през инфлацията! Рот трябва да е извадил картичката от някое боклукчийско кошче; адресирана е до някой си касапин Зак, който отдавна е умрял.

– Много благодаря – казвам аз. – Това е голяма радост!

Рот кима.

– Те скоро ще си дойдат от Русия, нашите войници.

– Да разбира се.

– Всички ще си дойдат. Само че ще трае малко по-дълго. Русия е

толкова голяма.

– Надявам се, че и вашите синове ще си дойдат. Помътените очи на Рот се оживяват.

– Да, и моите. Имам вече известие.

– Още веднъж много благодаря – казвам аз.

Рот се усмихва, без да ме погледне, и продължава пътя си. Управлението на пощата отначало се опита да попречи на неговите обиколки и дори поиска да го арестуват, ала хората се противопоставиха, и сега не го безпокоят. Но на неколцина постоянни посетители на една кръчма, посещавана от политически десничари, неотдавна бе хрумнала идеята да изпратят по Рот писма с мръсни ругатни до своите политически противници, а също така двусмислени писма до неомъжени жени. Това им се сторило ужасно забавно. И Хайнрих Крол намери, че това е проява на здрав народен хумор. В кръчмата, сред себеподобните, Хайнрих изобщо е съвсем друг човек, отколкото когато е с нас; там минава дори за шегаджия.

Рот, разбира се, отдавна е забравил в кои къщи има загинали във войната. Той разпределя пощенските си карти безразборно, и макар че един съгледвач от националистически настроените пиячи на бира обикалял с него и бдял обидните писма да попаднат на точните адреси (той посочвал на Рот къщите, а след това се скривал), тук-таме все пак станали грешки и Рот разменил няколко писма. Така едно писмо, което било предназначено за Лиза, попаднало при викария Бодендик. То съдържало покана за полово сношение в един часа през нощта в храсталака зад черквата „Света Мария“ – срещу вознаграждение от десет милиона марки. Бодендик припълзъл като-индианец до скритите зяпачи, появил се ненадейно сред тях, счупил главите на двама, без да се церемони, а третия, който побягнал, ритнал така страшно, че той подхвъркнал във въздуха и само с мъка можал да се изплъзне. Чак тогава Бодендик, който е майстор в изкуството да изтръгва бързи изповеди, поставил на двамата си пленници своите въпроси, които били подкрепени с плесници от неговите огромни селяшки лапи. Признанията последвали скоро и тъй като двамата заловени били католици, Бодендик установил имената им и им заповядал да отидат на другия ден или на изповед, или в полицията. Разбира се, те предпочели да идат на изповед. Бодендик им дал *Ego te absolve*, но си послужил и с рецептата, която пасторът бе приложил към мене – наредил им в знак на покаяние да не пият цяла седмица, а след това пак да отидат на изповед. Тъй като се страхували да не бъдат отлъчени от църквата, ако не се по-каят, и понеже не искали да се стигне

дотам, и двамата се явили повторно пред Бодендик, а той с гръмотевичен глас безмилостно им заповядал да се изповядват всяка следваща седмица и да не пият; така ги превърнал в скърцащи със зъби въздържа-тели и отлични християни. Бодендик никога не узна, че третият греш-ник е бил майор Волкенщайн, който след ритника трябваше да лекува простатната си жлеза; от това стана политически още по-краен и най-сетне премина към нацистите.

Вратите в къщата на Кнопф са отворени. Шевните машини бръм-чат. Сутринта бяха докарани цели топове черен плат и сега майката и дъщерите работят над своите траурни дрехи. Фелдфебелът още не е ум-рял, но лекарят каза, че това е въпрос на часове или най-много на дни. Той отписа Кнопф. Тъй като семейството сметна, че престижът му ще пострада тежко, ако посрещне смъртта в светли дрехи, бяха взети бързи мерки. В момента, когато Кнопф предаде богу дух, семейството ще има приготвени черни, дрехи, траурен воал за госпожа Кнопф, черни, неп-розрочни чорапи за четирите жени и дори черни шапки. Еснафската почтеност ще бъде задоволена.

Плешивата глава на Георг се подава като половин пита кашкавал над перваза на прозореца. С него е Оскар Сълзата.

– Как е доларът? – питам аз, когато влизат.

– Точно един милиард днес в дванайсет часа – отвръща Георг – Мо-жем да отпразнуваме юбилей, ако искаме.

– Можем. А кога ще фалираме?

– Когато разпродадем всичко. Какво ще пиете, господин Фукс?

– Каквото имате. Жалко, че тук във Верденбрюк няма водка!

– Водка? Вие сте били през войната в Русия?

– И още как! Даже бях комендант на гробище в Русия. Какви прек-расни времена!

Ние поглеждаме с изненада Оскар.

– Прекрасни времена? – казвам аз. – Това твърдите вие, който сте тъй изтънчено чувствителен, че можете да плачете дори по заповед?

– Прекрасни времена бяха – заявява твърдо Оскар Сълзата и поми-рисва житената си ракия, като че имаме намерение да го отровим. – Изо-билно ядене, хубаво пиене, приятна служба, далеч зад фронта... Какво повече? Човек свиква със смъртта като със заразителна болест.

Оскар опитва ракията си като фронт. Ние сме малко слисани от дълбочината на неговата философия.

– Някои хора свикват със смъртта както с четвъртия играч на скат – обаждам се аз. – Например гробарят Либерман. За него на гробищата е

така, сякаш обработва някаква градина. Но за артист като вас...

Оскар се усмихва с чувство за превъзходство.

– Има още едно огромно различие! Либерман е лишен от истинската метафизическа изтънченост: от вечното умиране и раждане.

Георг и аз се споглеждаме изненадани. Да не би Оскар Сълзата да е неуспял поет?

– Вие осъществявате ли го постоянно? – питам аз. – Това умиране и раждане?

– Повече или по-малко. Поне несъзнателно. А вие, господа?

– По-скоро спорадично – отвръщам аз. – Главно преди ядене.

– Веднъж бяха съобщили, че негово величество ще ни посети – казва Оскар замечтан. – Боже, каква тревога беше! За щастие наблизко имаше още две други гробища и ние можахме да си услужим чрез заемане.

– Какво заемахте? – пита Георг. – Надгробна украса? Или цветя?

– Ах, всичко това беше в ред. Чисто по прусашки, разбирате ли? Не украса и цветя, а трупове.

– Трупове ли?

– Разбира се, трупове! То се знае, не като трупове, а като това, което са били по-рано. Пехотинци, разбира се, всяко гробище имаше предостатъчно, а също и ефрейтори, подофицери, вицефелдфебели и лейтенанти... но по-нататък, при по-висшите чинове, започваха мъчнотиите. Моят колега от съседното гробище например имаше трима майори; аз нямах нито един. Затова пък аз имах двама подполковници и един полковник. Размених с колегата един подполковник срещу двама майори. Освен това, при тази сделка получих и една тлъста гъска; толкова срамно беше за моя колега, че няма никакъв подполковник. Той не знаеше как ще посрещне негово величество без мъртъв подполковник.

Георг закрива лицето си с ръка.

– Дори и сега не се осмелявам да си помисля за та кова нещо!

Оскар кима и запалва една тънка пура.

– Това все още не беше нищо в сравнение с третия комендант на гробище – заявява Оскар спокойно. – Той въобще не разполагаше с никакви по-големи клечки. Нямаше дори и майор. Лейтенанти, разбира се, имаше цял куп. Беше отчаян. Аз имах добър асортимент и накрая размених един от майорите, който бях получил за моя подполковник, срещу двама капитани и един фелдфебел на действителна служба; в същност направих това повече от услужливост. Самият аз имах капитани; само действащият беше рядка птица. Вие знаете, че тези свини винаги са далеч зад фронта и почти никога не получават бойно кръщение,

затова са и такива кождери...

Значи, взех тримата от услужливост и защото ми доставяше радост да имам един действащ фел, който не можеше вече да реве.

– Нямахте ли генерал? – питам аз.

Оскар махва с ръка отрицателно.

– Генерал! Загиналият генерал е такава рядкост като... – той търси сравнение. – Колекционер ли сте на бръмбари?

– Не – отвърщаме двамата с Георг в един глас.

– Жалко – казва Оскар. – Значи като някой огромен рогат бръмбар. *Lycanus Cervus* или, ако сте колекционер на пеперуди, като някоя голяма нощна пеперуда „Мъртвешка глава“. Как иначе щеше да има войни? Моят полковник умря от удар. Но този полковник...

Оскар Сълзата ненадейно се ухилва. Ефектът е странен; от многото плач той има много бръчки на лицето си като някое ловджийско куче, а обикновено и същото мрачно-тържествено изражение.

– И така, третият комендант трябваше на всяка цена да получи един шабен офицер. Предлагаше ми всичко, каквото си поискам, но аз имах пълен асортимент; имах си дори действащ фел, на когото бях дал хубав ъглов гроб на лично място. Най-после се съгласих: За тридесет и шест бутилки от най-хубавата водка. Но трябваше да дам полковника, а не подполковника. Тридесет и шест бутилки! Оттогава, господа имам предпочитание към водката. Тук, разбира се, човек не може да намери никъде.

Оскар се съгласява да пие още една житена ракия като заместител на водката.

– Защо сте си правили толкова труд с трупозете? – пита Георг. – Трябвало е всички да ги премествате в други гробове. Защо не поставихте просто няколко кръста с измислени имена и чинове и толкоз? Тогава сте могли да имате даже генерал-майор.

Оскар е потресен.

– Но, господин Крол! – казва той с лек укор. – Това щеше да бъде фалшификация. Може би дори оскверняване на трупозете...

– Оскверняване на трупозете щеше да има само ако бяхте представили мъртъв майор за по-нисш чин – казвам аз. – Но не и ако за един ден бяхте превърнали някоя пехотинка в генерал.

– Можехте да поставите кръстовете с измислени имена върху празни гробове – добави Георг. – Тогава нямаше да има никакво оскверняване на трупозете.

– Но щеше да си бъде фалшификация. И можеше да излезе найеве –

отвърща Оскар. – Чрез гробарите. А тогава? Освен това: фалшив генерал? – Оскар потръпва вътрешно. – Негово величество сигурно познаваше своите генерали.

Ние не разискваме повече по този въпрос. Оскар също.

– Знаете ли кое беше смешното в тази работа? – пита той.

Ние мълчим. Въпросът не може да е зададен другояче освен риторично и не изисква отговор.

– Един ден преди прегледа всичко беше сменено. Негово величество не дойде изобщо. Бяхме посадили цяло море от иглики и нарциси.

– Върнахте ли обратно разменените мъртви? – пита. Георг.

– Това щеше да ни отвори много работа. Документите също бяха вече променени. И близките на загиналите бяха уведомени, че техните покойници са преместени. Това се случваше често. Гробищата попадаха в бойната зона и после всичко трябваше да се подрежда отново. Разярен беше само комендантът с водката. Той дори се опита да нахълта при мене заедно със своя шофьор, за да си вземе обратно касите с бутилките; но аз отдавна ги бях скрил майсторски. В един празен гроб. – Оскар се прозява. – Да, това бяха времена, тогава! Имах под свое управление няколко хиляди гроба. А днес – той измъква една бележка от джоба си – два средно големи надгробни камъка с мраморни плочи, господин Крол, за жалост това е всичко.

Вървя през потъващата в мрак градина на лудницата. Днес, за първи път от дълго време, Изабела бе пак на молитвата. Търся я, но не мога да я намеря. Вместо нея срещам Бодендик, който мирише на тамян и пури.

– Какъв сте в този момент? – пита ме той. – Атеист, будист, скептик, или сте вече на път да се върнете към бога?

– Всеки се намира постоянно на път към бога – отвръщам аз уморен от споровете с Бодендик. – Зависи само какво разбира човек под това.

– Браво – казва Бодендик. – Впрочем, търси ви Вернике. Защо в същност се борите толкова настъргено за нещо, което е тъй просто като вярата?

– Защото на небето се радват повече на един борец се скептик, отколкото на деветдесет и девет викарии, които от детството си пеят осанна – отвръщам аз.

Бодендик се усмихва под мустак. Не искам са спора с него; спомням си постижението му в храсталака на черквата „Света Мария“.

– Кога ще ви видя в изповедалнята? – пита тай.

– Както двамата грешници от черквата „Света Мария“ ли?

Той се сепва.

– Така, значи, вие знаете това? Не като тях. Вие ще дойдете доброволно! Не чакайте много дълго!

Не отвърщам нищо и сърдечно се разделяме. По пътя към стаята на Вернике листата на дърветата прелитат като прилепи във въздуха. Навсякъде мирише на земя и есен. „Къде остана лятото? – мисля аз. – Та ние едва го почувствувахме!“

Вернике бута настрана куп книжа.

– Видяхте ли госпожица Терховен? – пита ме той.

– В черквата. Иначе не. Той кима.

– Засега не се грижете за нея.

– Добре – казвам аз. – Други заповеди?

– Не ставайте глупав! Това не са никакви заповеди. Аз правя онова, което смятам, че е правилно за моите болни. – Той ме поглежда по-строго. – Вие да не сте нещо влюбен?

– Влюбен? В кого?

– В госпожица Терховен. В кого другото? Тя е хубаво момиче. Дявол да го вземе, за това изобщо не помислих при цялата тази история.

– Аз също. При коя история?

– Тогава всичко е наред. – Той се смее. – Освен това нямаше никак да ви навреди.

– Така ли? – отвърщам аз. – Досега мислех, че тук само Бодендик е заместник на бога. Сега освен него имаме и вас. Вие знаете точно какво вреди и какво не вреди, нали?

Вернике замълчава за момент.

– Значи, все пак – казва той след това. – Добре, така да бъде! Жалко, че не можах веднъж да ви подслушам! Тъкмо вас! Трябва да сте водили превъзходни диалози на глупави влюбени. Вземете една пура. Забелязахте ли, че вече е есен?

– Да. По този въпрос мога да се съглася с вас.

Вернике ми поднася кутията с пурите. Вземам една пура, за да не чуя, че, ако откажа, това е друг признак на влюбеност. Изведнъж толкова ми прилошава, че бих могъл да повърна. При все това запалвам пурата.

– Дължа ви едно обяснение – казва Вернике. – Майката! Пак беше две вечери тук. Сега е съвсем сломена. Рано починал мъж. Тя – хубавичка, млада. Домашен приятел, в който очевидно и дъщерята е била силно влюбена. Майката и домашният приятел непредпазливи. Дъщерята ревнива. Изненадва ги в твърде интимно положение, може би от по-дълго

време ги е наблюдавала...

Разбирате ли? –

– Не – отговарям аз.

Всичко това ми е също тъй противно, както вонящата пура на Вернике.

– И така, стигнахме дотук – продължава Вернике с удоволствие. – У дъщерята – омраза, отвращение, психически комплекс, спасение в раздвояване на личността. Точно типът, който отбягва всяка реалност и води мечтателен живот. На всичкото отгоре майката по-късно се омъжва за домашния приятел, това задълбочава кризата... Разбирате ли сега?

– Не.

– Но това е толкова просто – казва нетърпеливо Вернике. – Трудно беше само да се открие ядката, но сега... – Той потрива ръце. – При това имаме и щастието, че вторият мъж, предишният домашен приятел – той се казвал Ралф или Рудолф, или нещо подобно – вече не е опасен. Разведен преди три месеца, преди две седмици автомобилна злополука, мъртъв... Причината, значи, е отстранена, пътят е открит... Сега най-сетне трябва да сте проумели?

– Да – казвам аз и бих искал да натъпча марля с хлороформ в устата на тоя самодоволен учен.

– Е, виждате ли! Сега е важно да се стигне до развръзката. Майката изведнъж не е вече съперница... Срещата е грижливо подготвена... От цяла седмица работя по това и всичко тръгна много добре; видяхте, че госпожица Терховен тази вечер отново е отишла на молитвата...

– Искате да кажете, че вие сте я върнали към вярата? Вие, атеистът, а не Бодендик?

– Глупости! – казва Вернике, малко ядосан за тъпоумието ми. – Не става дума за това. Искам да кажа, че тя става по-общителна, по-достъпна, по-свободна... Не забелязахте ли и вие, когато бяхте последния път тук?

– Да.

– Виждате ли! – Вернике пак потрива ръце. – След първото силно душевно сътресение това беше твърде радостна последица...

– И душевното сътресение ли беше последица от вашето лечение?

– То спада към него. Спомням си Изабела в стаята ѝ.

– Поздравявам ви – казвам аз на Вернике.

Той не забелязва иронията – толкова много е погълнат от случая.

– Първата бегла среща и лечението разбира се, пробудиха отново всичко; това беше и моята цел... Но от тогава насам... аз имам големи

надежди! Разбирате, че сега; не мога да използвам нищо, което би могло да от клони...

– Разбирам. Не може да използвате мене.

Вернике кимна в знак на съгласие.

– Знаех, че ще разберете! У вас също има нещо от любопитството на учения. Известно време бяхте много полезен, но сега... Какво става с вас? Да не ви е много горещо?

– От пурата. Много е силна.

– Напротив! – обяснява неуморният учен. – Тези бразилски пури изглеждат силни... Но са от най-лекия тютюн. „И не чак толкова“ – мисля си и слагам настрана вонящия бурен.

– Човешкият мозък! – казва Вернике почти замечтано. – По-рано ми се искаше да стана моряк, търсач на приключения и изследовател на джунглите... Смешно! Най-големите приключения са тук! – Той се чука по челото. – Мисля, че и по-рано съм ви обяснявал това.

– Да – казвам аз. – Доста често.

Зелените обвивки на кестените шумолят под краката ми. „Глунави влюбени – мисля си аз, – какво разбира под това този маниак на тема факти? Ако това беше толкова просто!“ Отивам до вратата и почти се сблъсквам с една жена, която бавно идва насреща ми. Тя носи кожена наметка и не е от лудницата. Виждам едно бледно замъглено лице в тъмнината. След жената се носи аромат на парфюм.

– Коя беше тази? – питам пазача при изхода.

– Една дама, която идва при доктор Вернике. Вече няколко пъти беше тук. Мисля, че някоя нейна близка е пациентка тук. „Майката“ – мисля аз и се надявам, че съм сгрешил. Вън се спирам и се заглеждам към лудницата. Хваща ме яд, че съм станал смешен, а след това някакво жалко състрадание към самия себе си... Но накрая не остава нищо друго, освен безпомощност. Облягам се на един кестен, усещам хладното стъбло и не зная какво искам.

Продължавам да вървя. Става ми по-добре. „Остави ги да си прикажат, Изабела – мисля аз, – остави ги да ни се смеят и да ни наричат глупаци. Ти, сладък, любим живот, ти, летящ и волен живот, който стъпваше уверено там, където други потъват, който летеше, където други тропат с ботуши, но който се заплиташе, окървавен, в сред паяжини и край синори, които другите не виждат – какво искат те още от тебе? Защо е необходимо да искат така алчно да те върнат обратно в техния свят, в нашия свят, защо не ти оставят твоето съществуване на пеперуда отвъд причина и следствие, време и смърт? От ревност ли? Или от

неразбиране? Или е вярно това, което казва Вернике – че трябва да те спаси, че безименните страхове, които биха дошли, са по-страшни и по-силни от онези, които самият той бе призовал, че трябва най-сетне да те спаси от убогото помръкване на мисълта? Но сигурен ли е той, че ще успее? Сигурен ли е, че със своите спасителни опити няма просто да те пречупи или по-скоро да те тласне натам, откъдето иска да те спаси? Кой знае това? Какво знае този учен, този колекционер на пеперуди, за летенето, за вятъра, за опасността и очарованието на дните и нощите без пространство и време. Познава ли той бъдещето? Пил ли е луната? Знае ли, че растенията викат? Той се присмива над всичко. За него то е само една отклоняваща реакция след тежка преживелица. Но няма той е пророк, който предвижда какво би станало? Нима е бог, за да знае какво ще стане? Какво ли знае той за мене? Че щяло да бъде много добре, ако съм бил малко влюбен? Но какво зная самият аз за това? Нещо е отприщено, лее се и няма край, а какво съм знаел аз за него? Как може човек да бъде така отдаден на някого? Не отхвърлях ли самият аз тази мисъл непрестанно през седмиците, които сега са като недостижим слънчев залез далеч на хоризонта? Но защо се оплаквам? От какво се боя? Не може ли всичко да се поправи, Изабела да оздравее...“

Тук спирам. Какво ще стане след това? Няма ли да си отиде тя? И няма ли да дойде тогава неочаквано една майка с кожена наметка, с дискретен парфюм, с роднини зад себе си и с претенции за своята дъщеря? Тогава няма ли да бъде загубена за мене, който не мога да събера достатъчно пари даже да си купя един костюм? А може би само затова съм толкова объркан. От тъп егоизъм, а всичко друго е само украса?

Влизам в една кръчма. Там седят неколцина шофьори, от бюфета едно разкривено огледало отразява удълженото ми лице, а пред мене, в стъклена кутия, лежат пет-шест изсъхнали хлебчета със сардини, които са толкова стари, че са извили опашките си нагоре. Изпивам една житейна ракия и изпитвам чувство, че в стомаха ми има дълбока, отворена дупка. Изяждам хлебчетата със сардините и още няколко други със старо, издуло се като дъга швейцарско сирене; хлебчетата имат отвратителен вкус, но аз се тъпча с тях, а после ям наденички, които са червени като кръв; ставам все по-нешастен и по-гладен, и бих могъл да изям целия бюфет.

- Чудесен апетит имате – казва съдържателят на заведението.
- Да – потвърждавам аз. – Имате ли още нещо?
- Супа от грах. Гъста супа от грах, ако надробите и хляб...
- Добре, дайте ми супа от грах.

Изгълтвам супата от грах, а съдържателят като добавка и без да съм искал ми носи още един сандвич с мас. Изяждам и него и съм по-гладен и по-нешастен отпреди. Шофьорите започват да проявяват интерес към мене.

– Познавах одного, който можеше да изяде на едно сядане трийсет твърдо сварени яйца – казва един от тях.

– Невъзможно. Ще умре; това е научно доказано. Поглеждам сърдито учения шофьор.

– Вие да не сте били там? – питам го аз.

– Сигурно е – отвръща той.

– Съвсем не е сигурно. Научно е доказано само, че шофьорите умират рано.

– Как така?

– Поради бензиновите пари. Настъпва бавно отравяне.

Съдържателят на кръчмата се появява с някаква италианска салатата. Предишната му дремливост се е превърнала в спортен интерес. Откъде има тази салатата с майонеза – това е загадка. Салатата дори е прясна. Може би се пожертвувал нещо от собствената си вечеря. Аз излапвам и салатата и си тръгвам – с горящ стомах, който е сякаш все още празен и незаситен от нищо.

Улиците са сиви и мътно осветени. Просяци стоят навред наоколо. Те не са просяците, които познавахме от по-рано – сега просят инвалиди и хора с болнав изглед, безработни и стари, кротки хора с лица като от смачкана безцветна хартия. Изведнъж ми става срамно, че така безсмислено се тъпках. Ако на двама или трима от тези хора бях дал това, което натъпках в стомаха си, щяха да бъдат сити една вечер, а аз нямаше да бъде по-гладен, отколкото съм сега. Изваждам от джоба си парите, които още имам у себе си, и ги раздавам. Те не са вече много и аз не се ошетявам; и без това утре сутринта в десет часа, когато курсът на долара бъде обявен, ще струват с една четвърт по-малко. През есента германската марка заболя от скоротечна туберкулоза. Просяците знаят това и веднага изчезват, защото всяка минута е скъпа; за един час цената на супата може да се покачи с няколко милиона марки. Зависи от това дали стопанинът на заведението трябва да прави покупки утре или не... а и от това дали е спекулант или сам е жертва. Ако е жертва, той е манна за по-малките жертви и повишава цените си прекалено късно.

Продължавам пътя си. От градската болница излизат няколко души. Те заобикалят една жена, на която дясната ръка е високо привързана в шина. Зад нея се носи миризма на лекарство от превръзка.

Болницата е като светец замък в тъмнината. Почти всички прозорци са осветени; изглежда, всяка стая е заета. През инфлацията хората умират бързо. Ние също знаем това.

Вървя по главната улица към още един колониален магазин, който често е отворен и след официалното работно време. Ние постигнахме споразумение с притежателката. Доставихме ѝ един средно голям надгробен камък за нейния мъж, а срещу това имаме правото да купуваме при нея стоки за шест долара, пресметнати в марки по доларовия курс от втори септември. Това е дългосрочна разменна сделка. Размяната и без това отдавна е на мода навсякъде. Разменят се стари легла срещу канарчета и художествени дреболии, порцелан срещу салам, накити срещу картофи, мебели срещу хляб, пиана срещу шунка, употребявани ножчета за бръснене срещу зеленчукови отпадъци, стари кожи срещу преправени военни куртки и дрехи на покойници срещу хранителни продукти. Преди четири седмици Георг дори имаше възможност да се сдобие със съвсем нов смокинг при продажбата на един отчупен мраморен стълб с фундамент. Но той с мъка на сърцето се отказа от това, защото е суеверен и смята, че във вещите на мъртвите още дълго време остава нещо от покойниците. Вдовицата му обясни, че била дала смокинга на химическо чистене; значи, той бил в същност съвсем нов и можело да се приеме, че хлорните пари са изгонили мъртвия от всяка гънка. Георг много се колеба, защото смокингът му стоеше добре; но при все това се отказа.

Натискам дръжката на вратата към магазина. Тя е заключена. „Разбира се“ – мисля и се вирам гладен през прозореца във витрините с изложени стоки. Най-сетне тръгвам уморен към къщи. На двора има шест малки плочи от пясъчник. Те са още девствени – никакво име не е издълбано на тях. Курт Бах ги е приготвил. Това е наистина принизяване на неговия талант, тъй като е обикновена каменоделска работа, но в момента нямаме никакви поръчки за умираещи лъвове и военни паметници – затова Курт приготвя запаси от много малки, евтини плочи, които винаги ни трябват, особено сега през есента, когато, както през пролетта, пак ще има много смъртни случаи. Грипът, гладът, лошата храна и липсата на съпротивителна сила ще се погрижат за това.

Глухо бръмчат шевните машини зад къщната врата на семейство Кнопф. През стъкления прозорец на вратата прониква светлината от дневната стая, в която се шият траурните дрехи. Прозорецът на стария фелдфебел е тъмен. Навярно Кнопф е вече мъртъв. „Би трябвало да му поставим черния обелиск на гроба – мисля си – този мрачен каменен пръст, който сочи от земята към небето. За Кнопф той беше втори дом и

вече две поколения Кроловци не можах да продадат този тъмен обвинител“.

Отивам в канцеларията.

– Влез! – вика от стаята си Георг, който ме е чул.

Отварям вратата и се учудвам. Георг седи в креслото, както обикновено, пред него са илюстрираните списания. Седмичните журнали на елегантния свят, към който принадлежи Георг, току-що са му поднесли нова храна. Това обаче не е всичко – Георг седи със смокинг, колосана риза и дори бяла жилетка, сякаш е картина от списанието „Ергенът“.

– Значи така! – казвам аз. – Ти принесе предупредителния глас на своите инстинкти в жертва на страстта към удоволствия. Смокингът на вдовицата!

– Съвсем не! – Георг се изтяга самодоволно. – Което виждаш, е пример за това, колко жените са по-находчиви от нас. Това е друг смокинг. Вдовицата смени нейния при един шивач и по този начин плати, без да нарани моята изтънченост. Тя виждаш, смокингът на вдовицата беше подплатен със сатен, а този тук е с чиста коприна. Той ми стои по-добре под мишниците. Поради инфлацията, цената в златни марки е същата; този смокинг е по-елегантен. Така дори изтънчеността по изключение може да донесе печалба.

Разглеждам смокинга. Той е хубав, но също така не е съвсем нов. Не искам да смутя изтънчеността на Георг и да твърдя, че и този смокинг навярно е останал от някой мъртвец. Кое ли в същност не е останало от мъртъвци? Езикът ни, нашите привички, знанията ни, нашето отчаяние – какво ли не? Обаче Георг носеше през време на войната и особено след последната година, толкова много униформи на мъртъвци, понякога и с избледнели петна от кръв и закърпени дупки от куршуми, че нежеланието му да ги носи е не само неврастенична изтънченост, а бунт и желание за мир. А за Георг мирът се символизира от това – да не е длъжен вече да носи костюми на мъртъвци.

– Какво правят филмовите артистки Хени Портен, Ерна Морена и незабравимата Лиа де Пути? – питам аз.

– Имат същите грижи като нас! – обяснява Георг. – Колкото се може по-бързо да се сдобият с реални блага: автомобили, скъпи кожи, тиари, кучета, къщи, акции и филмови производители... Само че те гледат на това по-леко от нас.

Георг се взира ласкаво в снимката на група холивудски звезди. Там се вижда картината на един неопикуемо елегантен бал. Господата са като Георг – в смокинг или фрак.

– Кога ще се сдобиеш с фрак? – питам го аз.

– След като отида с моя смокинг на първия бал. За тази цел ще прескоча до Берлин. За три дни! Някога, когато инфлацията свърши и парите са пак пари, а не вода. През това време, както виждаш, се подготвям.

– Нямах лачени обувца – казвам аз и за своя изненада се ядосвам на тоя самодоволен светски човек.

Георг изважда от джоба на жилетката си златната двадесетмаркова монета, подхвърля я високо, улавя и пак я скрива, без да продума. Аз го наблюдавам с безкрайна завист. Той седи пред мене, няма много грижи, пъхнал е в горния джоб на самото си една пура, която няма да му горчи като жлъчка, както на мене горчеше бразилската пура на Вернике; отсреща живее Лиза и е загубила ума си от любов по него, просто защото е син на семейство, което вече е имало магазин по времето, когато нейният баща е бил общ работник. Лиза е гледала Георг с възхищение като дете, когато той е ходел с бяла яка, а на къдриците, които тогава още е имал, е носел моряшка шапка, докато тя се е мъкнела в рокля от старата пола на майка си... И това възхищение не е изчезнало. Георг няма нужда да прибавя нищо към своя ореол. Аз мисля, че Лиза дори не знае, че той е оплешивял – за нея Георг е все още буржоазният принц в моряшки костюм.

– На тебе ти е широко около врата – казвам аз.

– И заслужавам да ми е широко – отвръща Георг и шумно затваря списанията на модерния свят. След това взема от перваза на прозореца кутийка херинги и показва половин хляб и къс масло.

– Какво ще кажеш за една скромна вечеря с поглед към нощния живот на един средно голям град?

Това са същите херинги, при вида на които ми течаха лигите на главната улица пред магазина. Сега изведнъж не мога вече да ги гледам.

– Учудваш ме – казвам аз. – Защо ще вечеряш? Защо не отидеш да ядеш в твоята бърлога в бившия хотел „Хохенцолерн“, в сегашния „Райхсхоф“? Хайвер и морски животни?

– Обичам контрастите – отвръща Георг. – Как бих живял иначе като търговец на надгробни камъни в един малък град и бих копнял за големия свят?

Той стои в цялото си величие на прозореца. През улицата изведнъж долита дрезгав вик на възхищение. Георг застава анфас, с ръце в джобовете на панталоните си, така че бялата му жилетка изпъква. Лиза просто цяла се разтапя. Тя облича кимоното си, изпълнява нещо като арабски

танц, съблича се, застава изведнъж гола и тъмна като силует пред своята лампа, намята пак кимоното, поставя лампата до себе си и отново е топла и мургава, като че жерави прелитат над нея, с бяла усмивка като гардения в жадна уста. Като някой паша Георг приема възхищението на Лиза, а мене оставя да участвам като евнух, който не влиза в сметката. В този момент той отново е затвърдил за дълго време положението си – след обаянието, което е изпитвало дрипавото момиченце пред момчето в моряшки костюм. При това за Лиза, която е като у дома си между спекулантите от „Червената мелница“, един смокинг наистина не е нещо ново; но щом се касае за Георг, това, разбира се, е съвсем друго нещо. Чисто злато.

– На тебе ти е широко около врата – казвам аз още веднъж. – За тебе всичко е просто! Ризенфелд би могъл да си прехапе артериите, да пише стихове и да съсипе своите гранитни заводи, но не би постигнал това, което ти постигаш като манекен.

Георг кима.

– Това е тайна! Но на тебе ще я издам. Никога не усложнявай нещо, което е просто! Това е една от най-големите житейски мъдрости, които съществуват. Много мъчно приложима. Особено за интелектуалци и романтици.

– Още нещо?

– Не. Обаче никога не се проявявай като духовен Херкулес, щом можеш да постигнеш същото с един нов панталон. Така не ядосваш партньора си, той няма защо да напруга сили, за да стане равен с тебе, ти си спокоен, и това, което желаеш, пада като зряла круша в скута ти.

– Гледай да не си лепнеш мазни петна по копринените ревери – казвам аз. – От херингите капва лесно.

– Прав си. – Георг си сваля смокинга. – Никога не трябва да форсираш щастието си. Още една максима, достойна за внимание.

Той пак посяга към херингите.

– Защо не напишеш серия от максими за фирми, които издават календари? – питам огорчен тоя самодоволен венстрилог, който е претъркан с житейска мъдрост. – Жалко, че дрънкаш такива плоски приказки за този, дето духа.

– Подарявам ти ги! За мене те са възбудително средство, а не плоски приказки. Който е меланхоличен по природа, а има и такава професия като моята, трябва да прави всичко, за да се развеселява, и при това не трябва да бъде придиричлив. Още една максима.

Виждам, че не мога да изляза на глава с него и затова, щом кутията

с херинги се изпразва, изчезвам в стаята си. Но и тук не мога да излея яда си – нито даже на пианото, заради умиращия или мъртъв фелдфебел, – а траурни маршове, единственото, което бих могъл да свиря сега, и без това звучат достатъчно в главата ми.

XXII

В спалнята на стария Кнопф неочаквано се появява един призрак. Минава известно време, докато позная фелдфебела в ярката обедна светлина. Значи той още е жив и се е довял от леглото си до прозореца. Сивата глава над сивата нощница е втренчила поглед в света.

– Погледни – казвам на Георг. – Той не иска да умре мърцина. Старият боен кон иска да хвърли последен поглед по посока на Верденбрюкските фабрики за ракия.

Ние го наблюдаваме. Мустаците му висят като жалки храсти над устата. Очите му имат оловен цвят. Кнопф гледа опулено още известно време, след това се маха от прозореца.

– Това беше последният му поглед – казвам аз. – Трогателно, че дори един такъв закоравял кождер иска още веднъж да погледне света, преди да го напусне завинаги. Сюжет за Хунгерман, социалния поет.

– Той хвърля втори поглед – отвръща Георг.

Зарязвам копирния апарат „Престо“, на който хектографирам каталози за нашите представители, и се връщам до прозореца. Фелдфебелът отново е там. Той високо вдига нещо зад блестящите стъкла на прозореца и пие.

– Лекарството! – казвам аз. – Дори най-грозната развалина не може да се раздели с живота! Втори сюжет за Хунгерман.

– Това не е лекарство – отвръща Георг, който има по-силни очи от мене. – Лекарство не се държи в ракиена бутилка.

– Как?

Отваряме нашия прозорец. Блясъкът на стъклото изчезва и аз виждам, че Георг има право; старият Кнопф пие от едно недвусмислено ракиено шише.

– Умна идея на жена му – казвам аз, – да му налее вода в ракиена бутилка, за да пие така по-лесно. Защото той няма вече ракия в стаята си; всичко е претърсено.

Георг клати глава:

– Ако това беше вода, той отдавна щеше да запрати бутилката през прозореца. Откакто познавам стареца, той употребява вода само за мие-не, и то твърде неохотно. Това е ракия, която е останала скрита въпреки претърсването на къщата, и ти, Лудвиг, виждаш едно величествено зре-лище; един човек излиза смело срещу съдбата си. Старият фелдфебел

иска да падне на полето на честта, вкопчен в гърлото на врага.

– Не трябва ли да извикаме жена му?

– Мислиш ли, че тя може да му отнеме бутилката?

– Не.

– Лекарят му даде най-много няколко дни. Каква е разликата?

– Каквато е между християните и фаталистите.

– Господин Кнопф! – викам аз. – Господин фелдфебел!

Не зная дали ме е чул, но той прави едно движение, което изглежда като поздрав с бутилката. След това отново я слага до устата си.

– Господин Кнопф! – викам пак. – Госпожо Кнопф!

– Много късно! – казва Георг.

Кнопф сваля бутилката. Той прави още едно кръгово движение с нея. Ние очакваме, че ще се строполи. Лекарят заяви, че всяка капка алкохол е смъртоносна за него. След малко Кнопф изчезва в дъното на стаята като труп, който бавно потъва във водата.

– Красива смърт – казва Георг.

– Трябваше да кажем на семейството му.

– Остави ги на мира. Старият беше чума. Те се радват, че стана така.

– Не съм сигурен. Привързаността избира странни пътища. Може да им дойде на ум да му изпомпят стомаха.

– Той така ще се бори против това, че ще получи удар или ще му се пукне черният дроб. Но телефонирай на лекаря, ако това ще успокои съвестта ти. Казва се Хиршман.

Обаждам се на лекаря.

– Старият Кнопф току-що изпи една малка бутилка ракия – казвам аз. – Видяхме го от прозореца.

– На един път ли?

– Мисля, че на два пъти. Какво значение има това?

– Никакво. Попитах само от любопитство. Нека почива в мир.

– Нищо ли не може да се направи?

– Нищо, – казва Хиршман. – Той така и така щеше да умре. Учудвам се, че въобще можа да издържи до днес. Поставете му надгробен камък във форма на бутилка.

– Вие сте безсърдечен човек – казвам на лекаря.

– Не безсърдечен, а циничен. Вие би трябвало да знаете разликата! Нали сте от бранша! Цинизъм е сърце с отрицателен знак отпред, ако това ви утешава. Изпийте една глътка в памет на отпътувалия в царството небесно пияч на ракия.

Затварям телефона. Обръщам се към Георг и му казвам:

– Мисля, че наистина е крайно време да напусна нашата професия.

Тя прави човека прекалено груб.

– Тя не прави човека груб, а го затыпява.

– Още по-лошо. Тя не е професия за член на Верденбрюкската поетическа академия. Къде остава дълбокото удивление, ужасът, страхопочитанието пред смъртта, щом човек я оценява в пари или в паметници?

– Остава доста от тях – казва Георг. – Но аз те разбирам. Хайде сега да отидем при Едуард и мълчаливо да изпием по една чаша в памет на стареца.

Връщаме се следобед. Един час по-късно от жилището на Кнопф прозвучава шум и рев.

– Мир на праха му – казва Георг. – Ела, трябва да отидем оттатък и да изкажем обичайните съболезнования.

– Дано да са приготвили всичките си траурни дрехи. Това ще бъде единствената утеха, от която се нуждаят в момента.

Вратата не е заключена. Отваряме я, без да звъним, и се стъписваме. Насреща ни – неочаквана картина. Старият Кнопф стои в стаята, с бастун в ръка, облечен за излизане. Зад трите шевни машини се притискат жена му и трите му дъщери. Кнопф крещи разярен с пресипнал глас и ги налага с бастуна. С едната си ръка той се държи здраво за предната шевна машина, за да има добра опора, а с другата пердаши. Ударите не са особено силни, но Кнопф прави каквото може. Наоколо по пода лежат траурни дрехи.

Не се иска много ум, за да разбере човек положението. Вместо да го умъртви, житената ракия така е оживила фелдфебела, че той се е облякъл, за да предприеме навярно обичайната си обиколка по кръчмите. Тъй като никой не му е казал, че е на смъртно легло, а жена му от страх пред него не е довела свещеник, за да го подготви за вечното блаженство, Кнопф съвсем не е и помислил да умира. Той е издържал вече много кризи, и за него тази криза е една от многото. Че сега е разярен, това е понятно – никой не би ликувал, ако види, че семейството му вече напълно го е отписало и харчи пари за траурни дрехи.

– Проклетата шайка! – вика Кнопф прегракнал. – За радвахте се, а? Ще ви науча аз вас!

Той не улучва жена си и съска от ярост. Тя държи здраво бастуна.

– Но татко, нали трябваше да се подготвим, лекарят...

– Лекарят е идиот. Пусни бастуна, сатана! Пусни бастуна, казвам ти, звяр такъв!

Дребната, кръгла жена действително пуска бастуна. Съскацията потек пред нея го размахва и улучва една от дъщерите си. Трите жени лесно биха могли да обезоръжат немощния старец, но той им е взел страха, точно тъй, както някой фелдфебел взема страха на своите новобранци. Сега дъщерите държат здраво бастуна и се опитват да се обяснят със сълзи на очи. Кропф не ги слуша.

– Пуснете бастуна, изчадия на ада! Пари прахосвате и ги хвърляте от прозореца, ще ви науча аз!

Те пускат бастуна, Кнопф отново се нахвърля, но не ги улучва и от устремното замахане във въздуха пада на колене. Слюнката е залепнала на мехурчета по неговите нищепански мустаци, когато се изправя, за да продължи според повелята на Заратустра да пердаши своя харем.

– Татко, ще умреш, ако се вълнуваш така! – викат дъщерите със сълзи на очи. – Успокой се! Ние сме щастливи, че си жив! Да ти сварим ли кафе?

– Кафе? Аз ще ви дам едно кафе! Ще ви пребия, дяволи такива! Толкова много пари да прахосате...

– Но татко, ние можем пак да продадем нещата.

– Ще ги продадете! Аз ще ви продам вас, мърши проклети...

– Но татко, още нищо не е платено! – крещи госпожа Кнопф в най-голяма душевна тревога.

Това повлиява на Кнопф. Той отпуска бастуна.

– Какво?

Ние пристъпваме напред.

– Господин Кнопф – казва Георг. – Моите благопожелания!!

– Целунете ме по дирника! – отвръща фелдфебелът. – Не виждате ли, че съм зает?

– Вие се пресилвате.

– Така ли? А вас какво ви интересува това? Тук моето семейство ме разорява.

– Вашата жена е направила прекрасна сделка. Ако утре продаде траурните дрехи, тя ще спечели от тях няколко милиарда поради инфлацията... особено ако още не е платила плата.

– Не, още не сме го платили! – крещи кварталът.

– Тогава би трябвало да се радвате, господин Кнопф! Докато бяхте болен, доларът значително се покачи. Без да знаете, по време на съня си вие сте спечелили реални ценности.

Кнопф внимателно се вслушва. Че съществува инфлация, той знае от факта, че раята все повече поскъпва.

– Така, спечелил съм – мърмори той. След това се обръща към четирите си настръхнали врабчета. – Купихте ли ми вече и надгробен камък?

– Не, татко! – вика с облекчение квартетът, отправил умотелен поглед към нас.

– А защо не сте? – пита с дрезгав глас разяреният Кнопф.

Те вперват очи в него.

– Гъски такива! – крещи той. – Сега можехме да го продадем! С печалба, нали? – обръща се той към Георг.

– Само ако беше платен. Иначе щяхме да си го вземем обратно.

– Как не! Тогава щяхме да го продадем на Холман и Клоц и от парите щяхме да ви го изплатим. – Фелдфебелът пак се обръща към своето домокадие. – Гъски такива! Къде са парите? Щом не сте платили плата, вие имате още пари! Дайте ги!

– Да си вървим – казвам Георг. – Емоционалната част мина. А търговската не ни интересува.

Той се лъже. След четвърт час Кнопф пристига в канцеларията. Около него се носи силна миризма на ракия.

– Всичко узнах – казва той. – Лъжките не помагат.

Жена ми призна. Тя е купила от вас надгробен камък.

– Не го е платила. Забравете го. Сега вече нямате нужда от него.

– Тя го е купила – заявява заплашително фелдфебелът. – Има свидетели. Не се опитвайте да се отмятате. Купила ли го е: да или не?

Георг ме поглежда.

– Е добре. Вашата жена наистина се осведоми, без да купи.

– Купила ли го е: да или не? – пита грубо Кнопф.

– Понеже се познаваме отдавна, можете да го вземете, ако искате, господин Кнопф – казва Георг, за да успокои стареца.

– Значи да. Потвърдете ми писмено това.

Ние пак се споглеждаме. Старият пенсиониран воин бързо се е изучил. Той иска да ни изиграе.

– Защо писмено? – питам аз. – Платете камъка и той ще бъде ваш.

– Мълчете, измамник такъв! – сопва ми се Кнопф. – Писмено! – казва дрезгаво той. – Осем милиарда! Много скъпо! За парче камък!

– Ако искате да го получите, трябва веднага да го платите – отвръщам аз.

Кнопф се бори юнашки. Едва след десет минути е победен. Изважда осем милиарда от парите, които е взел от жените, и плаща.

– Сега, писмено! – мърмори той.

Даваме му писмено потвърждение. През прозореца виждам, че жените от семейството му стоят на вратата. Те поглеждат плахо насам и правят знаци. Кнопф е задигнал от тях и последния жалък милион. В това време той получава разписката си.

– Така – обръща се старецът към Георг. – А сега какво ще платите за камъка? Продавам ви го!

– Осем милиарда.

– Какво? Шарлатанин такъв! Осем милиарда ви платих аз. Къде е инфлацията?

– Инфлацията е тук. Камъкът днес струва осем и половина милиарда. Плащам ви осем милиарда като покупна цена, половин милиард трябва да спечелим от продажната цена.

– Какво? Лихварин такъв! Ами аз? Къде остава моята печалба? Слагате я в джоба си, нали?

– Господин Кнопф – обаждам се аз. – Ако купите един велосипед и след час по препродадете, няма да получите обратно цялата покупна цена. Нали знаете, има търговия на дребно, търговия на едро, и купувачи; на това почива нашата икономика.

– Икономиката може да ми обlige дирника! – заявява прямият фелдфебел. – Един купен велосипед е употребяван велосипед, ако и да не се е движил. Моят надгробен камък обаче е нов.

– Теоретически и той е употребяван – настоявам аз.

– Тъй да се каже, в стопански смисъл. Освен това не може да искате ние да губим от надгробния камък, само за щото сте останал жив.

– Това е мошеничество! Нищо друго, освен мошеничество!

– Задръжте си надгробния камък – съветва го Георг.

– Това е прекрасна материална ценност. Някога може да ви потрѣбва. Никое семейство не е безсмъртно.

– Ще го продам на вашите конкурента На Холман и Клоц, ако не дадете веднага десет милиарда за него. Вдигам слушалката на телефона.

– Заповядайте, ние ще ви улесним. Обадете се, моля. Номер 624.

Кнопф се разколебава и махва отрицателно с ръка.

– И те са такива шарлатани като вас! Какво ще струва камъкът утре?

– Може би един милиард повече. Може би два или три милиарда повече.

– А след една седмица?

– Господин Кнопф – обажда се Георг. – Ако знаехме предварително курса на долара, нямаше да седим тук и да правим пазарлък с вас за

надгробни камъни.

– Твърде е възможно след един месец да станете милионер – заявявам аз.

Кнопф се замисля върху думите ми.

– Задържам камъка, – мърмори той след това. – Жалко, че вече го платих.

– Ние във всяко време ще го купим пак.

– Ще ли ви се! Аз не мисля да го продавам без печалба! Задържам го за спекула. Сложете го на хубаво място. – Кнопф гледа загрижено от прозореца. – Може би ще вали.

– Надгробните камъни изтрайват на дъжд.

– Глупости! Тогава не са вече нови! Аз искам моят камък да бъде поставен под навеса. Върху слама.

– Защо не го поставите във вашето жилище? – пита Георг. – Там ще е запазен през зимата и от студ.

– Вие да не сте се побъркал?

– Ни най-малко. Има много високоуважавани хора, които държат дори ковчега си в своето жилище. Най-вече светци, а също италианци от Южна Италия. Мнозина даже го използват години наред като легло. Вилке горе спи винаги в своя великански ковчег, когато е пил толкова много, че не може да си отиде в къщи.

– Не може! – решава Кнопф. – Жените! Камъкът остава тук. Прекрасно! Вие сте отговорни! Застраховайте го! На ваши разноси!

До гуша ми дойде от този фелдфебелски тон.

– Какво би станало, ако всяка сутрин държите по едно словесно на вашия надгробен камък? – питам аз. – Дали политурата е първокласна, дали е застанал точно във фронт и тил, дали цокълът му е прибран като корем, дали храстите наоколо стоят мирно, и ако настоявате, господин Хайнрих Крол би могъл всяка сутрин в униформа да ви рапортува, че вашият надгробен камък се е строил. На Хайнрих това сигурно би му доставило удоволствие.

Кнопф ме поглежда мрачно.

– Светът щеше да изглежда по-добре, ако в него владееше повече пруска дисциплина – отвръща той и страшно се уригва. Миризмата на ракия става непоносима.

Фелдфебелът навярно дни наред не е ял нищо. Кнопф се уригва повторно, този път по-меко и по-мелодично, още веднъж (се заглежда втренчено със своите безмилостни очи на действащ фелдфебел в оставка, обръща се, за малко не пада, изправя се, а след това тръгва

целестремено навън през двора, наляво – по посока на първата кръчка с останалите милиарди на семейството си в джоба.

Герда стои пред котлона си и прави зелени сърми. Тя е гола, със зелени, износени чехли на краката и с метната на дясното рамо червена карирана кухненска кърпа. Мирише на зеле, мас, пудра и парфюм, вън пред прозореца висят червените листа на дивата лоза и есента се заглежда да вътре със сините си очи.

– Хубаво, че дойде още веднъж – казва тя. – Утре напускам квартирата.

– Така ли?

Герда стои пред котлона непринудена и сигурна в красотата на своето тяло.

– Да – потвърждава тя. – Интересува ли те това?

Тя се обръща и ме поглежда.

– Интересува ме, Герда – отвърщам аз. – Къде отиваш?

– В хотел „Валхала“.

– При Едуард?

– Да, при Едуард. – Тя разклаща сърмите, след това пита: – Имаш ли нещо против?

Аз я поглеждам. „Какво мога да имам против?“ – мисля си. Бих желал да имам нещо против! За момент искам да излъжа... но зная, че тя ще ме разбере.

– Няма ли да останеш повече в „Червената мелница“? – питам аз.

– Отдавна свърших с „Червената мелница“. Само че ти не се интересува за това. Не, няма да остана. С нашата професия човек може да пукне от глад. Оставам в града.

– При Едуард – казвам аз.

– Да, при Едуард – повтаря Герда. – Дава ми бара. Ставам бардама.

– И ще живееш във „Валхала“?

– Ще живея във „Валхала“, горе на тавана, и ще работя във „Валхала“. Не съм вече толкова млада, както мислиш; трябва да гледам да се сдобия с нещо стабилно, преди да престанат всички ангажименти. С цирка също нищо не излезе. То беше само един последен опит.

– Още много години можеш да намираш ангажименти, Герда – казвам аз.

– Тези работи ти не ги разбираш. Аз зная какво правя.

Поглеждам червените лози, които се поклащат пред прозореца. Нямам никакво основание, но се чувствавам като дезертьор. Моята връзка с Герда не е била нищо повече, освен връзка на някой войник в отпуск;

но за единия от двамата ни тя все пак е била нещо повече от това.

– Исках сама да ти го кажа – казва Герда.

– Искала си да ми кажеш, че между нас е свършено?

Тя кима утвърдително.

– Аз играя честно. Единствен Едуард ми предложи нещо стабилно – служба; и аз зная какво значи това. Не искам да лъжа никого.

– Защо – Не се доизказвам.

– Защо тогава спа и сега с мене, искаше да питаш, нали? – отговаря Герда. – Не знаеш ли, че всички пътуващи артисти са сантиментални? – Тя неочаквано се размива. – Раздяла с младостта. Ела, сърмите са готови.

Герда слага чиниите на масата. Аз я гледам и изведнъж се натъквавам. • – Е, какво прави твоята голяма, неземна любов? – пита тя.

– Нищо, Герда. Нищо.

Тя сипва в чиниите.

– Ако имаш пак някоя малка любовна връзка – казва Герда, – никога не разказвай на момичето нищо за другите си любовни истории. – Разбираш ли?

– Да – отвръщам аз. – Съжалявам, Герда.

– За бога, дръж си устата и яж!

Поглеждам я. Герда яде спокойно и делово, лицето ѝ е ведро и здраво, тя от детинство е свикнала да живее независимо, наясно е с битието си и се е помирила с него. Тя има всичко, което аз нямам и си мисля, че ако я обичах, животът щеше да бъде ясен и прегледен, и винаги щях да зная всичко, което е нужно – не прекалено много, но за сметка на това неопровержимо.

– Знаеш ли, аз не искам много – казва Герда. – Пораснала съм с бой, а после избягах от къщи. Сега ми дойде до гуша от моята професия и ще водя уседнал живот. Едуард не е най-лошият.

– Той е суетен и стиснат – заявявам аз и веднага се ядосвам на това, което казах.

– Това е по-добре, отколкото да бъдеш разхвърлян и разточителен, когато искаш да се ожениш.

– Вие искате да се ожените? – питам аз изненадан. – Вярваш ли му наистина? Той ще те използва, а после ще се ожени за някоя хотелска дъщеря с пари.

– Той не ми е обещавал нищо. Аз сключих с него само договор за бара, за три години. През тези три години той ще разбере, че не може без мене.

– Ти си се променила – казвам аз.
– Ах, глупчо такъв! Само взех едно решение.
– Скоро заедно с Едуард ще ни ругаеш, защото все още имаме от евтините купони за ядене.

– Имате ли още?
– Още за месец и половина.

Герда се смее.

– Няма да ругая. Освен това вие сте ги платили почтено на времето.
– Това беше единствената ни успешна борсова сделка. – Гледам Герда, която разтребва чиниите. – Ще ги оставя на Георг – казвам аз. – Няма да идвам вече във „Валхала“.

Герда се обръща. Усмивва се, но очите ѝ не се усмихват.

– Защо няма да идваш? – пита тя.
– Не зная. Така ми се струва. Но може би все пак ще идвам.
– Разбира се, че ще идваш! Защо да не идваш? Отдолу глухо звучи електрическото пиано. Ставам и отивам до прозореца.

– Колко бързо измина тази година.

– Да – отвръща Герда и се обляга на мене. – Винаги става така – шепне тя. – Щом някой харесва някого, той ще бъде непременно такъв като тебе, който не му подхожда. – Тя ме отблъсква. – Сега си върви... Върви при твоята неземна любов... Какво разбираш ти от жени0 – Нищо.

Тя се усмихва.

– И занаят не се опитвай да разбираш, моето момче. Ще бъде по-добре! А сега си върви! Ето, вземи това.

Герда изважда една монета и ми я дава.

– Какво е това? – питам я.
– Човек, който пренася хората през вода. Той носи щастие.
– На тебе донесъл ли ти е щастие?

– Щастие? – отвръща Герда. – Може би цял куп. А сега си върви.

Тя ме избутва навън и затваря вратата след мене. Слизам по стълбите. На двора ме срещат две циганки.

Те участвуват сега в програмата на кръчмата. Атлетките отдавна ги няма.

– Бъдещето, млади господине? – пита по-младата циганка. Тя мирише на чесън и лук.

– Не – казвам аз. – Днес не.

При Карл Брил владее голямо напрежение. Цял куп пари лежат на масата; трябва да са билиони. Противникът е мъж с глава на тюлен и

много малки ръце. Той току-що е опитал гвоздеа в стената и се връща.

– Още двеста милиарда – заявява той с ясен глас.

– Прието – отвърща Карл Брил. Противниците залагат кинтите.

– Още някой? – пита Карл.

Никой не се обажда. За всички залогът е много висок. По лицето на Карл са избили бисерни капки пот, но той е сигурен. Залаганията са четиридесет към шестдесет за него. Той е позволил на тюлена да удари леко с чука още веднъж гвоздеа за последен път; за това залогът от петдесет към петдесет е определен за него в четиридесет към шестдесет.

– Ще изсвирите ли „Вечерната песен на славея“? – пита ме Карл.

Сядам при пианото. Малко след това се появява госпожа Бекман с червеното като съомга кимоно. Тя няма вид на статуя, както обикновено; изпъкналите ѝ като планина гърди се вълнуват сякаш под тях бучи земетресение, очите ѝ също не са като друг път. Тя не поглежда Карл Брил.

– Клара – казва Карл. – Ти познаваш господата, освен господин Швайцер. – Той прави елегантен жест:

– Господин Швайцер...

Тюленът се покланя с учудено и малко загрижено изражение на лицето. Той поглежда изпод вежди към парите, а след това към кубическата Брунхилда. Гвоздеят е обвит с памук и Клара заема съответното положение. Аз изсвирвам двойните трели и прекъсвам. Всичко притихва.

Госпожа Бекман стои спокойно и съсредоточено. След това на два пъти през тялото ѝ преминава някаква тръпка. Тя изведнъж стрелва с див поглед Карл Брил.

– Съжалявам! – процежда през зъби тя. – Невъзможно.

Госпожа Бекман се отстранява от стената и напуска работилницата.

– Клара! – вика Карл.

Тя не отговаря. Тюленът избухва в мазен, продължителен смях и започва да прибира парите. Гуляйджиите са като поразени от гръм. Карл Брил стене, втурва се към гвоздеа и се връща.

– Един момент! – казва той на тюлена. – Един момент, ние още не сме свършили! Обзаложихме се за три опита. Състояха се обаче само два!

– Три.

– Не може да преценявате така! Вие сте нов в тази област. Опитите бяха два!

От главата на Карл сега тече вода. Гуляйджиите отново намират общ език.

– Два бяха – потвърждават те.

Възниква спор. Аз не давам ухо. Чувствувам се, като че съм на някоя чужда планета. Това е едно мимолетно, силно и ужасно чувство и аз се радвам, когато отново мога да следя гласовете. Тюленът използва положението; той иска да признае третия опит, ако се измени съотношението – тридесет към седемдесет за тюлена. Плувал в пот, Карл се съгласява на всичко. Доколкото виждам, той е заложил половината работилница, включително машината за бързо поставяне на подметки.

– Елате! – шепне ми той. – Елате горе с мене! Трябва да я разубедим. Тя го направи нарочно.

Изкачваме стълбата; госпожа Бекман очаква Карл. Тя лежи на леглото в кимоното си с феникса – възбудена, чудно хубава за някого, който обича дебели жени, и готова за борба.

– Клара! – шепне Карл. – Защо направи това? Ти го направи нарочно!

– Така ли? – казва госпожа Бекман.

– Положително! Зная! Кълна ти се...

– Не ми трябва твоите лъжливи клетви! Ти, нехранимайко, си спал с каснерката на хотел „Хохенцолерн“! Гнусна свиня!

– Аз? Това е опашата лъжа! Откъде си узнала?

– Виждаш ли, сам признаваш?

– Аз ли признавам?

– Току-що призна! Попита ме, откъде съм узнала. Как мога да узная нещо, щом не е вярно?

Поглеждам състрадателно плувеца Карл Брил. Той не се плаши, колкото и студена да е водата, но тук, без съмнение, е загубен. На стълбата го посъветвах да не се впуска в спор, а просто да падне на колене пред госпожа Бекман и да я моли за прошка, без, разбира се, да признае, каквото и да било. Вместо това той сега й натяква за някой си господин Клецел. Отговорът е един страшен удар по носа. Карл отскача назад, хваща дебелия си нос да провери дали тече кръв, и с яростен вик се свива, та като стар борец да издърпа от леглото госпожа Бекман за косите, да и стъпи с крак на врата и с тежкия си каиш да наложи нейните огромни бутове. Аз го ритвам не много силно в дирника. Той се извързва, готов да нападне и мене, вижда умолителните ми очи, вдигнатите ми ръце и беззвучно шепнештата ми уста и се пробужда от своето кръвожадно опиянение. В кафявите му очи отново проблъсва човешко разбиране. Кимва леко и в същия миг от носа му бликва кръв, отново се обръща и пада на колене пред леглото на госпожа Бекман с вика:

– Клара! Нищо не съм направил, но прости ми!

– Свиня! – крещи тя. – Мръсна свиня! Кимоното ми! Госпожа Бекман дръпва настрана скъпото си кимоно.

Карл изцапва с кръв чаршафа на леглото.

– Проклет лъжец! – заявява тя. – На всичкото отгоре и лъжец!

Забелязвам, че Карл – честен, простодушен човек, който очакваше незабавна награда за падането си на колене – иска да скочи, обзет от нова ярост. Ако с разкъравения си нос започне борбата, всичко е загубено. Госпожа Бекман може би ще му прости за касиерката от „Хохенцолерн“, но за повреденото кимоно – никога. Настъпвам го отзад по крака, натискам рамото му с едната си ръка, и казвам:

– Госпожа Бекман, Карл е невинен! Той се пожертвува за мене.

– Какво?

– За мене – повтарям аз. – Между бойни другари такова нещо се случва...

– Какво? Пак ли започвате с вашето проклето бойно другарство, дърти лъжци и шарлатани? И аз трябва да вярвам такова нещо!

– Пожертвува се! – казвам аз. – Той ме запозна с касиерката, това беше всичко.

Госпожа Бекман се изправя с пламтящи очи.

– Как? – Да не би да искате да ме придумвате, че един млад мъж като вас ще налети на такава стара, изтъркана брантия като онази мърша в „Хохенцолерн“!

– Не налитам, уважаема госпожо – казвам аз. – Но когато няма какво да яде, дяволът налита и на мухи! Когато самотата е стиснала някого за гърлото...

– Млад мъж като вас може да има други жени!

– Млад, но беден – отвърщам аз. – В днешно време жените искат да ги водиш по барове, а щом става дума за това, ще се съгласите, че ако на мене, самотния ерген в бурята на инфлацията, не ми вярвате за касиерката, би било съвсем абсурдно да приемете такова нещо за Карл Брил, който се радва на благоволенieto на най-хубавата и най-интересна жена в целия Верденбрюк, радва се незаслужено, макар...

Последните думи хванаха място.

– Той е нехранимайко! – казва госпожа Бекман. – А че е незаслужено, това е вярно.

Карл се размърдва.

– Клара, ти си моя живот! – реве той глухо от окървавения чаршаф на леглото.

– Аз съм твоята банкова сметка, студен камък такъв! – Госпожа Бекман се обръща към мене. – А какво стана с полумъртвата коза от „Хохенцолерн“?

Аз махвам с ръка.

– Нищо! Нищо не стана! Отвратих се.

– Това можех предварително да ви го кажа! – заявява госпожа Бекман с дълбоко удовлетворение.

Изходът на борбата е решен. Стигнахме до заключителната схватка. Карл обеща на Клара морско-зелено кимоно с лотосови цветове и домашни пантофи с лебедов пух. След това отива да смъркне студена вода в носа си, а госпожа Бекман става.

– Колко висок е облогът? – пита тя.

– Висок! – отвръщам аз. – Няколко билиона.

– Карл! – вика госпожа Бекман. – Включи и господин Бодмер с двеста и петдесет милиарда.

– Разбира се, Клара.

Слизаме по стълбата. Долу седи тюленът, пазен от приятелите на Карл. Научаваме, че се опитал да хитрува, докато ни нямаше, но гуляйджиите на Карл навреме му изтръгнали чука от ръцете. Госпожа Бекман се усмихва презрително и след половин минута гвоздеят лежи на пода. Тя се оттегля величествено, под звуците на „Алпийско сияние“.

– Другарят си е другар – казва ми после трогнато Карл Брил.

– Въпрос на чест! Но какво стана с касиерката?

– Какво да се прави? – отвръща Карл. – Знаете как се чувствава понякога човек вечер! Но отде да зная, че тази мърша ще се раздрънка! Няма да ходя вече там. А вие, драги приятелю... изберете си каквото желаете. – Той посочва кожите. – Чифт обувки по мярка, първо качество, като подарък... Каквото искате: черен, кафяв, жълт бокс, лак, велур... Сам ще ви ги направя...

– Лак! – отвръщам аз.

Връщам се в къщи и виждам една тъмна фигура на двора. Това наистина е старият Кнопф, който току-що е дошъл преди мене и, сякаш не е обявен вече за мъртъв, се приготвя да оскверни обелиска.

– Господин фелдфебел – казвам аз и го хващам под ръка. – За вашите детински прояви сега си имате собствен надгробен камък. Използвайте него!

Завеждам го при надгробния камък, който той купи, и чакам пред къщната врата, за да не използва все пак обелиска.

Кнопф вперва очи в мене.

– Моя собствен камък? Вие не сте с всичкия си. Колко струва той сега?

– Девет милиарда според курса на долара тази вечер.

– И аз да пикая на него?

Очите на Кнопф блуждаят няколко секунди... след това, мърморейки, той се заклатушка към дома си. Това, което никоой не можа да направи, го извърши простото понятие за собственост! Фелдфебелът използва собствения си клозет. Нека някой да ми говори сега за комунизъм! Собствеността създава усет за ред!

Стоя още известно време и размишлявам върху това, че на природата са били нужни милиони години, за да се стигне от амебата, през рибата, жабата, гръбначните животни и маймуната до стария Кнопф – едно същество, претъпкано с физически и химически чудеса, с кръвообращение, отличаващо се с най-висша гениалност, със сърдечна машина, пред която човек може само да благоговее, с черен дроб и два бъбрека, пред които фабриките на ИГ Фарбениндустри са смешни паянтови работилници – и всичко това, това грижливо усъвършенствувано от милиони години чудно творение, наречено действащ фелдфебел Кнопф, е създадено само за да може за късо време да изтезава на земята клетите селски младежи, а след това с една умерена държавна пенсия да го удари на пиянство! По някой път бог наистина хаби много труд за нищо!

Клатейки глава, светвам лампата в стаята си и се заглеждам в огледалото. Ето още едно чудно творение на природата, което също не знае какво да прави със себе си. Загасвам лампата и се събличам в тъмното.

XXIII

По алеята една млада дама се задава срещу мен. Днес е неделя и аз вече я видях сутринта в черквата. Тя е в светлосив костюм, който ѝ стои добре, с малка филцова шапка, със сиви велурени обувца, казва се Женевиев Терховен и ми е странно чужда.

Тя беше с майка си в черквата. Аз я видях, а също Бодендик и Вернике, който се разтапя от удоволствие поради успеха си. Обиколих градината и не се надявах вече, а сега неочаквано Изабела идва сама по алеята, която е почти оголяла. Спирам се. Тя идва насреща – тънка, лека и елегантна, и с нея изведнъж се връща целият ми копнеж, небето и собствената ми кръв. Не мога да говоря. Зная от Вернике, че е здрава, че сенките са разпръснати и сам чувствавам това; тя изведнъж е тук, но по-иначе отколкото някога, сега тя цялата е тук, нищо от болестта ѝ вече не стои между нас, любовта блика свободно от моите ръце и очи, и някакво замайване се изкачва по кръвоносните ми съдове към мозъка, като безшумна вихрушка. Тя ме поглежда.

– Изабела – казвам аз.

Тя пак ме поглежда и между веждите ѝ се появява една тясна гънка.

– Моля? – пита тя.

Не разбирам веднага. Мисля, че трябва да ѝ припомня.

– Изабела – повтарям аз. – Не ме ли познаваш? Аз съм Рудолф.

– Рудолф? Рудолф... какво обичате, моля? Взiram се втренчено в нея.

– Ние често сме разговаряли заедно – казвам аз. Изабела кима.

– Да, аз бях дълго тук. Много неща съм забравила. Извинете, вие също отдавна ли живеете тук?

– Аз? Та аз никога не съм живял тук горе! Аз само свирех на органа. А след това...

– На органа, да – отвръща учтиво Женевиев Терховен. – В параклиса. Да, спомням си. Извинете, че в момента бях забравила. Вие свирехте доста хубаво. Много ви благодаря.

Стоя като идиот. Не разбирам защо не си отивам. Женевиев явно също не разбира.

– Извинете – казва тя. – Имам още много работа; скоро ще замина.

– Скоро ще заминете?

– Да – отвръща учудено Изабела.

– И нищо ли не си спомняте? Не си спомняте за имената, които през нощта изчезват, и за цветята, които имат гласове?

Изабела свива рамене, без да разбира.

– Стихове – заявява усмихнато тя. – Винаги съм ги обичала. Но толкова много ги има! Човек не може да си спомни всичките.

Отказвам се да ѝ припомням. Стана така, както пред-чувствах! Тя е оздравяла и аз съм се изплъзнал от ръцете ѝ, както се изплъзва вестник от ръцете на спяща селянка. Тя не си спомня вече нищо. Сякаш се е пробудила от наркоза. Времето, прекарано тук, е изчезнало от паметта ѝ. Забравила е всичко. Тя е Женевиев Терховен и не знае вече коя е била Изабела. Не лъже, аз виждам това. Загубил съм я – не така, както се опаявах, защото произхожда не от моята среда, а от друга, и ще се върне в нея, – но по-зле, напълно и безвъзвратно. Тя е умряла. Още живее и диша и е красива, но в момента, в който ѝ е била отнета загадъчността на болестта ѝ, тя е умряла, удавила се е завинаги. Изабела, чието сърце летише и цъфтеше, се е удавила в Женевиев Терховен – едно добре възпитано момиче от по-добра среда, което сигурно някога ще се омъжи за състоятелен мъж и дори ще стане добра майка.

– Трябва да вървя – казва тя. – Още веднъж много благодаря за свиренето на органа.

– Е, сега? – пита ме Вернике. – Какво ще кажете?

– За кое?

– Не се правете на толкова глупав. За госпожица Терховен. Трябва да признаете, че през трите седмици, през които не сте я виждали, тя е станала съвсем друг човек. Постигнахме пълен успех!

– Това ли наричате успех?

– А какво друго? Тя се връща в живота, всичко е в ред, миналото е забравено като лош сън, тя отново стана човек, какво повече искате? Вие я видяхте. Е, сега?

– Да – казвам аз. – Сега?

Една милосърдна сестра с червено селско лице донася бутилка вино и чаши.

– Ще имаме ли удоволствието да видим и негово преподобие господин викария Бодендик? – питам аз. – Не зная дали госпожица Терховен е кръстена католически, но предполагам, тъй като иде от Елзас; това означава, че негово преподобие също ще тържествува, защото сте измъкнали от големия хаос една овчица за неговото стадо!

Вернике се хили.

– Негово преподобие вече даде израз на своето задоволство.

Госпожица Терховен от една седмица посещава всеки ден светата литургия. „Изабела! – мисля си аз. – Тя знаеше някога, че бог все още виси на кръста и че не само неверниците са го мъчили. Тя познаваше и презираше не по-малко ситите верующи, които превръщаха неговите страдания в лека и доходна служба.“ – Ходила ли е вече и да се изповядва? – питам аз.

– Не зная. Възможно е. В същност трябва ли някой да се изповядва за това, което е правил, докато е бил душевно болен? Това е интересен въпрос за мене, непросветения протестант.

– Зависи какво се разбира под душевна болест – казвам аз с горчивина и гледам как лечителят на души си налива чаша вино „Замък Райнхардсхаузен“. – Ние без съмнение имаме различни схващания. Впрочем: как може да се изповядва това, което е забравено? Защото госпожица Терховен като че изведнъж е забравила някои неща.

Вернике налива на себе си и на мене по чаша вино.

– Да идем, преди да се е явил негово преподобие. Миризмата на тамян може да е свята, но тя разваля аромата на такова вино. – Той отпива една глътка, върти очи и казва: – Изведнъж е забравила? Нима така изведнъж? То се забелязваше доста отдавна.

Вернике е прав. Аз също го бях забелязал по-рано. Понякога имаше моменти, когато Изабела като че не ме познава. Спомням си за последния път и с ярост изпивам виното. Днес то не ми се услажда.

– Това прилича на подземен трус – обяснява Вернике, който е в добро настроение поради успеха си. – На трус в море. Острови, дори континенти, които преди това са били там, изчезват, а други изплуват.

– А какво се случва при втори морски трус? Пак ли всичко става по старому?

– И това е възможно. Но става почти винаги при други случаи; случаи, които вървят ръка за ръка с все по-нарастващото оглупяване. Вие видяхте примери за това. Пожелавате ли го на госпожица Терховен?

– Пожелавам ѝ всичко най-хубаво – казвам аз.

– Е, тогава сме еднородни!

Вернике налива останалото вино. Аз мисля за безнадеждно болните, които стоят и лежат в ъглите наоколо, чиито слюнки текат из устата им и които се цапат.

– Разбира се, пожелавам ѝ никога вече да не заболява – казвам аз.

– Това не бива да се допуска. Тя беше един от случаите, които могат да се излекуват, ако се отстранят причините. Всичко мина много добре. Майка и дъщеря имат чувството, което възниква в такива

положения поради смъртта на някого: че са били излъгани по непонятен начин; сега и двете са като осиротели, и чрез това са по-тясно свързани от когато и да било преди.

Заглеждам се във Вернике. Никога досега не съм го чувал да говори така поетично. В същност той не говори съвсем сериозно.

– Днес на обед ще имате възможност да се убедите в това – заявява той. – Майка и дъщеря ще дойдат заедно да обядват.

Искам да си отида; но нещо ме кара да остана. Когато човек може сам да се измъчва, той не пропуска така лесно никой удобен случай. Появява се Бодендик, който е смайващо човечен. После идват майката и дъщерята; започва плосък, цивилизован разговор. Майката е на около четиридесет и пет години, леко закръглена, с обикновена хубост и сякаш е натъпкана с незначителни, завършени фрази, които без мъка се леят от устата ѝ. За всяко нещо има готов отговор, без да се замисля.

Наблюдавам Женевиев. Понякога, съвсем за кратко, мисля, че виждам да изплува в чертите ѝ като удавник любимото, диво и разстроено друго лице; но то веднага пак загубва очертанията си в еднообразния поток на разговора за това, колко е модерен санаториумът – двете дами не употребяват друга дума, – за хубавия изглед, за стария град, за различни чичовци и лели в Страсбург и Холандия, за тежките времена, за необходимостта да се вярва, за качеството на лотарингското вино и за красивия Елзас. Нито дума за онова, което някога толкова ме смая и развълнува. То е потънало, като че никога не е съществувало.

Скоро се сбогувам.

– Сбогом, госпожице Терховен – казвам аз. – Както чувам, тази седмица си заминавате.

Тя кима утвърдително.

– Няма ли да дойдете тази вечер още веднъж? – пита ме Вернике.

– Да, ще дойда за вечерната молитва.

– И вие ще дойдете на чашка при мене. Нали, уважаеми госпожи?

– С удоволствие – отвръща майката на Изабела. – Ние и без това ще отидем на вечерната молитва.

Вечерта минава още по-лошо от обета. Меката светлина мами. Видях Изабела в параклиса. Светлината на свещите трептеше над косите ѝ. Тя почти не помръдваше. При звуците на органа лицата на болните наоколо изглеждаха като светли, плоски месечини. Изабела се молеше; тя беше здрава.

И после не става по-добре. Удава ми се да срещна Женевиев при изхода на параклиса и да повървя пред другите малко насаме с нея.

Минаваме по алеята. Аз не зная какво да ѝ кажа. Женевиев се загръща с палтото си.

- Колко хладно става вечер.
- Да. Тази седмица ли ще заминете?
- Бих искала. Отдавна не съм си била в къщи.
- Радвате ли се?
- Разбира се.

Няма какво повече да ѝ кажа. Но не мога да дойда на себе си – походката е същата, лицето в тъмнината, неясното предчувствие.

- Изабела – казвам преди да излезем от алеята.
- Какво, моля? – пита учудено тя.
- Ах – продължавам аз. – Това беше само едно име.

Тя за момент забавя стъпките си.

– Вие сигурно грешите – отвърща тя. – Моето собствено име е Женевиев.

– Да, разбира се. Изабела беше само името на една друга жена. Понякога говорехме за нея.

– Така ли? Може би. Човек говори за толкова много неща – обяснява Женевиев с извинителен тон. – Тогава се забравят някои работи.

- О, да.
- Вие познавахте ли я?
- Да, донякъде.

Тя се засмива тихо.

– Колко романтично. Извинете, че не си спомних веднага. Сега ми идва на ум.

Аз се взирам в нея. Тя не си спомня нищо, виждам това. Лъже, за да не бъде неучтива.

– Толкова много неща се случиха през последните седмици – казва Женевиев леко и с известно чувство на превъзходство. – Възможно е човек да се позабърка. – И после, за да поправи неучтивостта си, пита: – А какво стана напоследък?

- За кое питате?
- За това, което разправихте за Изабела.
- О, нищо! Нищо особено! Тя умря. Женевиев се спира уплашена.
- Умряла? Колко жалко! Извинете, не знаех...
- Няма значение. И аз я познавах само бегло.
- Неочаквано ли умря?
- Да – отвърщам аз. – Но така, че съвсем не забеляза. В това има нещо ценно все пак.

– Разбира се – тя ми подава ръка. – Искрено съжалявам. – Ръката ѝ е твърда, тясна и хладна. Тя вече не гори в треска. Това е ръката на млада дама, която е допуснала малка грешка и пак е намерила верния тон.

– Хубаво име: Изабела – казва Женевиев. – По-рано винаги съм мразила собственото си име.

– Сега не го ли мразите вече?

– Не – отвръща любезно Женевиев.

Тя продължава да е любезна. Това е обичайната учтивост, проявявана към хората от някой по-малък град, с който сме временно и скоро пак ще забравим. Изведнъж чувствавам, че костюмът, който шивачът Сулцблик ми направи от стара военна униформа, ми СТОИ лошо. Женевиев, напротив, е облечена много добре. Тя винаги е била облечена добре; но това никога не ми е правило толкова силно впечатление. Женевиев и майка ѝ са решили да отидат най-напред в Берлин за няколко седмици. Майката е извънредно сърдечна.

– Театрите! И концертите! Човек винаги толкова се ободрява, когато отиде в някой наистина голям град. И магазините! Новите моди!

Тя милва ръката на Женевиев.

– Там съвсем ще се разглезим, нали?

Женевиев кима. Вернике сияе. Те успяха да я смачкат. Но какво е това, което унищожиха? – мисля аз. – Може би то съществува у всеки от нас, скрито, покрито, а какво е в действителност? Не съществува ли то и у мен? И дали там то също е било смачкано, или пък никога не е било на воля? Съществува ли то – дали е нещо, което е било преди мен, ще бъде след мен и дали е по-важно от мен? Или всичко е само едно многозначително наглед безредие, едно объркване на сетивата, заблуда, безсмислица, която ни изглежда дълбокомислие, както твърди Вернике? Но защо тогава обичах тъкмо това нещо, защо то ме връхлетя, както леопард връхлита върху говедо, защо не мога да го забравя? Въпреки твърдението на Вернике, не беше ли така, сякаш в някакво затворено помещение някой бе отворил врата и се бяха мярнали дъжд, светкавици и звезди. Ставам.

– Какво ви е? – пита ме Вернике. – Неспokoен сте като... – той не се доизказва, но след това продължава: – Като курса на долара.

– Ах, доларът – казва майката на Женевиев и въздиша. – Цяло нещастие! За щастие вуйчо Гастон...

Аз не чувам вече какво е направил вуйчо Гастон. Изведнъж се озовавам във и помня само, че казах на Изабела: „Благодаря за всичко“, а тя учудено ме запита: „Но за какво?“

Бавно вървя надолу по хълма. „Лека нощ, ти, сладко, лудо сърце – мисля аз. – Сбогом, Изабела! Ти не си – се удавила, изведнъж разбрах това. Не си загинала и не си умряла! Ти само си се оттеглила, отлетяла си, но даже и това не си сторила: ти изведнъж си станала невидима като древните богове, дължината на една вълна се е променила, а ти все още съществуваш, но си неуловима, винаги те е имало и никога няма да загинеш, всичко е непрекъснато на мястото си, никога нищо не загива, светлини и сенки само се носят над всичко, но той винаги съществува – образът преди раждането и след смъртта; понякога ни се мярва в това, което смятаме за живот, ослепява ни за секунда, и никога след това ние не сме вече съвсем същите!“

Забелязвам, че вървя по-бързо. Дишам дълбоко, а след това тичам. Мокър съм от пот, гърбът ми е мокър, стигам до портата и пак се връщам, все още имам чувството, че преживявам някакво могъщо освобождение; всички оси изведнъж се завъртат през сърцето ми, раждане и смърт са само думи, дивите гъски летят над мене от сътворението на света, няма вече въпроси и отговори. „Сбогом, Изабела! Привет на тебе, Изабела! Сбогом, живот! Привет на тебе, живот!“

Много по-късно забелязвам, че вали. Вдигам лицето си срещу капките и усещам вкуса им. После отивам към портата. Там чака една фигура, която мирише на вино и тамян. Минаваме заедно през портата. Пазачът я затваря след нас.

– Е, сега? – пита ме Бодендик. – Откъде идете? Бога ли търсехте?

– Не. Аз го намерих.

Бодендик премигва недоверчиво под широкополата си мека шапка.

– Къде? В природата ли?

– И аз не зная къде. Той на определени места ли се намира?

– В олгара – измърморва Бодендик и посочва надясно. – Аз ще мина по този път. А вие?

– По всички пътища – отвръщам аз. – По всички пътища, господин викарий.

– Все пак не сте пили чак толкова много – мърмори той зад мен изненадан.

Връщам се в къщи. Зад вратата някой скача върху мене.

– Пипнах ли те най-сетне, мръсник такъв?

Отгърсвам непознатия и мисля, че това е някаква шега. Но той в миг се изправя и пак ме блъска с глава в стомаха. Залитам срещу обелиска, но успявам да ритна моя нападател в корема. Ритникът не е достатъчно силен, защото в същото време падам. Мъжът отново се хвърля върху

мене и аз разпознавам касапина на коне Вацек.

– Вие полудял ли сте? – питам го аз. – Не виждате ли кого нападате?

– Виждам! – Вацек ме хваща за гърлото. – Виждам те, мършо! Но с тебе сега е свършено.

Не зная дали е пиян. Нямам и никакво време да мисля върху това. Вацек е по-дребен от мене, но има мускули като бик. Успявам да се 5 преметна назад и да го притисна до обелиска. Той ме поотпуска, аз се метвам заедно с него настрана и удрям главата му в цокъла на обелиска, Вацек съвсем ме пуска. За всеки случай го блъсвам и с рамо под брадата, ставам, отивам до вратата и светвам лампата.

– Защо беше всичко това? – питам го аз.

Вацек бавно се надига. Още е малко зашеметен и клати глава. Наблюдавам го. Той изведнъж се втурва пак с глава напред към стомаха ми. Аз се отдръпвам, слагам му крак и той отново полита с глух удар върху обелиска, този път върху полирания междинен цокъл. Всеки друг би паднал в безсъзнание; Вацек едва залита. Той се обръща и държи нож в ръката си. Дълъг остър касапски нож, който виждам на електрическата светлина. Той го е изтеглил от ботуша си и се втурва срещу мене. Не правя никакъв опит да се проявявам с ненужни подвизи; срещу човек, който знае да борави с нож като касапин на коне, това ще бъде самоубийство. Скачам зад обелиска; Вацек след мене. За щастие, аз съм по-бърз и по-ловък от него.

– Луд ли сте? – съскам аз. – Искате да увиснете на въжето за убийство ли?

– Ще те науча как се спи с жена ми! – задъхва се Вацек. – Кръв ще се лее!

Сега най-сетне разбирам. I – Вацек! – викам аз. – Вие осъждате на смърт един невинен човек!

– Лайно! Ще ти прережа гръкляна!

Ние препускаме около обелиска. Не ми идва на ум да викам за помощ; всичко става много бързо: и кой би могъл да ми помогне?

– Излъгали са ви! – викам задавено на Вацек. – Какво ме интересува вашата жена?

– Ти спиш с нея, сатана такъв!

Продължаваме гонитбата, обикаляме обелиска – ту отлясно, ту отляво. Вацек с ботушите си е по-тромав от мене. „Дявол да го вземе! – мисля аз. – Къде ли е Георг? Ще ме заколят тук заради него, а той седи в стаята си с Лиза.“ – Питайте жена си, бе идиот! – задъхвам се аз.

– Ще те заколя.

Озъртам се за някакво оръжие. Не виждам нищо. Докато успея да вдигна някой малък надгробен камък, Вацек отдавна ще ми е прерязал гърлото. Изведнъж съглеждам, че на долната дъска на прозореца блести къс мрамор, голям колкото юмрук. Грабвам го, танцувайки около обелиска, и го запокитвам по главата на Вацек. Улучвам го отляво. Веднага над окото му потича кръв и той може да гледа вече само с едното си око.

– Вацек! Лъжете се! – казвам аз. – Между мене и вашата жена няма нищо! Кълна ви се!

Сега Вацек се позабавя; но все още е опасен.

– Да правите такова нещо на приятел! – пухти той. – Каква подлост!

Вацек връхлита като биче. Аз отскачам настрана, до-копвам отново парчето мрамор и повторно го хвърлям срещу него. За съжаление то не го улучва и попада в един люляков храст.

– Вашата жена ми е безразлична! – съскам аз. – Разберете това, бе човече! Тя не ме интересува!

Вацек продължава да тича безмълвен. От лявата му страна сега силно тече кръв и затова аз тичам наляво. Така той не ме вижда толкова добре и в един опасен момент успявам да го ритна здравата в коляното. В същия миг той ме бодва с ножа, но засяга леко само подметката ми. Ритникът помага. Вацек се спира, облян в кръв, с нож в ръка.

– Слушайте! – казвам аз. – Стойте там! Да сключим примирие за една минута! Можете веднага пак да връхлетите, но тогава ще ви избия и другото око! Внимавайте! Успокойте се, бе дивак! – Впервам очи във Вацек, като че искам да го хипнотизирам. Някога четох една книга за хипнозата. – Нямам... нищо... общо... с... вашата... жена... – скандирам рязко и бавно. – Тя не ме интересува! Стойте! – съскам, когато Вацек се раздвижва. – Самият аз имам жена...

– Толкова по-зле, пръч такъв!

Вацек се втурва, но се блъска в цокъла на обелиска, понеже взема много остро завоя, залита и аз пак го ритвам, този път в пищяла. Той е с ботуши наистина, но и този ритник му действа. Вацек отново се спира, широко разкрячен, за съжаление все още с ножа в ръка.

– Слушай, бе магаре! – казвам с убедителен хипнотизаторски глас. – Аз съм влюбен в съвсем друга жена!

Чакай! Ще ти я покажа! Имам снимката й тук!

Вацек мълчаливо напада. Ние обикаляме в полукръг обелиска.

Успявам да извадя портфейла си. При раздялата Герда ми даде един свой портрет. Ровя бързо в портфейла. Няколко милиарда марки се разхвърчават по земята; след това намирам снимката.

– Ето! – казвам аз и му я показвам предпазливо встрани от обелиска, толкова отдалече, колкото да не може да ме клъцне по ръката. – Вашата жена ли е това? Я вижте! Прочетете подписа!

Вацек ме поглежда изпод вежди със здравето си око. Аз слагам портрета на Герда върху цокъла на обелиска.

– Така, ето я! Вашата жена ли е това?

Вацек прави отчаян опит да ме хване.

– Простак такъв! – казвам аз. – Я вижте снимката!

Който има такова нещо от някого, подир вашата жена ли ще хукне?

Прекалил съм. Вацек пъргаво се втурва да отмъсти за обидата. После притихва.

– Някой спи с нея! – заявява той нерешително.

– Глупости! – казвам му аз. – Вашата жена ви е вярна!

– Какво прави тогава постоянно тук?

– Къде?

– Тук!

– Нямам представа какво имате пред вид – казвам аз. – Може да се е обаждала няколко пъти по телефона, това е възможно. Жените обичат да говорят по телефон, особено когато са дълго сами. Платете да й прекарат телефон!

– Тя и нощем идва тук! – казва Вацек.

Ние стоим все още един срещу друг, между нас е обелискът.

– Напоследък тя беше за няколко минути тук през нощта, когато докараха тежко болен фелдфебела Кнопф у дома му – отвръщам аз. – Иначе работи нощем в „Червената мелница“.

– Тя ми казва това, но...

Ножът увисва надолу. Вземам снимката на Герда и пристъпвам около обелиска към Вацек.

– Така – казвам му аз. – Сега можете да ме мушкате колкото искате. Но ние можем и да си поговорим. Какво желаете? Да намушкате един човек, който няма нищо общо с жена ви?

– Не искам това – отвръща Вацек след малко. – Но...

Оказва се, че вдовицата Конерсман му е отворила очите. Аз съм леко поласкан от това, което тя е предполагала: че в цялата къща само аз мога да бъда престъпникът.

– Човече – казвам на Вацек. – Ако знаехте къде ме тегли сърцето!

Тогава не бихте ме подозирали. Впрочем, сравнете дори фигурата. Не ви ли се хвърля нещо в очи?

Вацек се блещи в снимката на Герда, на която е написано: „На Лудвиг с любов от Герда.“

Какво ли може да му се хвърли в очи с неговото едно око?

– Прилича на вашата жена – казвам аз. – Еднакъв ръст. Впрочем, вашата жена има ли ръждиво-червено, широко палто, почти като пелерина?

– Разбира се – отвръща Вацек, отново леко опасен. – Има. Защо?

– Тази дама също има такова палто. Те могат да се купят във всички големини при Макс Клайн, на главната улица. Точно сега са на мода. Е, а старата Конерсман недвижда. Ето ни разрешението на въпроса.

Старата Конерсман има очи като ястреб; но какво ли не вярва един роконосец, когато иска да вярва.

– Тя се е припознала – казвам аз. – Ето, тази дама е идвала няколко пъти да ме посети. Тя има ли право на това, или не?

С това улеснявам Вацек. Той трябва да отговори само да или не. Този път дори трябва само да кимне с глава.

– Добре – продължавам аз. – И затова насмалко щях да бъда намушкан с нож през нощта.

Вацек с мъка се отпуска на стъпалата на стълбището.

– Ама и ти, приятелю, хубаво ме нареди! Я ме виж!

– Нали окото ти все още си е на мястото!

Вацек опипва засъхващата черна кръв.

– Вие скоро ще влезете в затвора, ако продължавате така – казвам аз.

– Какво да правя? Такава ми е природата.

– Намушкайте самия себе си, щом трябва да мушкате. Това ще ви спести маса неприятности.

– Понякога ми се иска да го свърша! Какво да правя, друже? Аз съм луд по жена си. А тя не може да ме търпи.

Чувствавам се изведнъж трогнат, уморен, и се отпускам до Вацек на стълбите.

– Виновен е занаятът ми – казва той отчаян. – Тя мрази миризмата ми. Но човек мирише на кръв, щом дълго време коли коне.

– Нямате ли друг костюм? Който може да обличате, когато си тръгвате от кланицата?

– Не върви. Другите касапи ще помислят, че искам да изглеждам по-изтънчен от тях. Миризмата прониква във всичко. Задържа се дълго.

– Къпете ли се?

– Да се къпя? – пита Вацек. – Къде? В градската баня? Тя е затворена, когато сутрин в шест часа се връщам от клиницата.

– Няма ли душеве в клиницата?

Вацек клати глава.

– Само маркучи за измиване на пода. Есента е вече много напреднала, за да ги използвам.

Разбирам го. Ледено-студена вода през ноември не е никакво удоволствие. Ако Вацек беше Карл Брил, сигурно нямаше да има никакви грижи. Карл през зимата разчупва леда на реката и плува в нея заедно с хората от своя клуб.

– Не може ли да вземате вода от тоалетната? – питам аз.

– Не мога да опитам това. Другите биха ме сметнали за педераст. Вие не познавате хората от клиницата!

– А какво ще стане, ако си промените професията?

– Не ме бива за нищо друго – казва мрачно Вацек.

– Станете търговец на коне – предлагам аз. – То е нещо подобно.

Вацек махва с ръка отрицателно. Ние седим известно време. „Какво ли ме интересува всичко това? – мисля си аз. – И как може да му се помогне? Лиза обича «Червената мелница». На нея не ѝ е толкова до Георг; главното е стремежът ѝ да избяга от своя конски касапин.“ – Трябва да станете кавалер – казвам в заключение. – Печелите ли добре?

– Не лошо.

– Тогава имате шансове. Всеки втори ден в градската баня и един нов костюм, който ще обличате само в къщи. Няколко ризи, една или две вратовръзки! Можете ли да си набавите това?

Вацек се замисля върху думите ми.

– Мислите ли, че ще помогне?

Спомням си за себе си тази вечер – под изпитателните очи на госпожа Терховен.

– Човек се чувства по-добре в нов костюм – отвръщам аз. – Това го разбрах от личен опит.

– Наистина ли?

– Наистина.

Вацек вдига очи заинтригуван.

– Но вие имате безупречен вид.

– Зависи. За вас – да. За други хора – не. Това го забелязах.

– Наистина ли? Скоро?

– Днес – казвам аз. Вацек зяпва.

– Гледай ти! Ами че тогава ние сме почти като братя. Да се чудиш!

– Някога четох, че всички хора били братя. Затова можеш още повече да се почудиш, като погледнеш света.

– А ние едва не се избихме – казва щастливо Вацек.

– Това често се случва между братя.

Вацек се надига.

– Утре отивам да се окъпя. – Той опипва лявото си око. В същност бих искал да си поръчам една шурмовашка униформа. Те току-що са се появили в Мюнхен.

– Един елегантен, двуреден, тъмносив костюм е по-добре. Вашата униформа няма бъдеще.

– Много благодаря – казва Вацек. – Но може би ще си набавя и едното, и другото. И не ми се сърди, друже, че исках да те намушкам. За това пък утре ще ти изпратя една хубава порция първокласен салам от конско месо.

XXIV

– Рогоносецът – казва Георг – прилича на домашно животно, което се яде – например кокошка или питомен заек. Ядеш го с удоволствие, но само ако не го познаваш лично. Ако обаче отраснеш с него, играеш с него, пазиш го и се грижиш за него... тогава трябва да си грубиян, за да си направиш от него печено. Затова никога не трябва да познаваме рогоносеца.

Безмълвно соча към масата. Там между каменните мостри е сложен дебел, червен салам – салам от конско месо, подарък от Вацек, който го е оставил сутринта за мене.

– Ще го ядеш ли? – пита Георг.

– Разбира се, че ще го ям. Ял съм и по-лошо конско месо във Франция. Но ти не извъртай. Ето там е подаръкът на Вацек. Аз се намирам пред трудна дилема.

– Само поради любовта ти към драматичните положения.

– Добре – казвам аз. – Признавам това. Все пак аз ти спасих живота. Старата Конерсман ще продължи да наблюдава. Как мислиш: струва ли си всичко това такъв риск?

Георг си взема една бразилска пура от шкафа.

– Вацек те смята сега за свой брат – отвръща той. – Това ли е конфликтът на твоята съвест?

– Не. На всичко отгоре той е и нацист... с това отново се заличава едностранното побратимство. Но да не се отклоняваме от темата.

– Вацек е и мой брат – заявява Георг и духва белия дим на бразилската пура в лицето на една гипсова света Катарина. – Лиза мами и мене също тъй, както него.

– Сега ли го измисли? – питам изненадан.

– Съвсем не. Но тогава откъде взема тя всичките си дрехи? Вацек като съпруг не се и замисля върху този въпрос, но аз се замислям.

– Ти?

– Тя сама ми призна, без да съм я питал. Заяви, че не иска да съществува никаква лъжа между нас. Каза го честно... не на шега.

– А ти? Ти й изневеряваш с неземните образи на твоята фантазия и на твоите илюстрирани списания.

– Разбира се. Какво значи въобще да изневеряваш? Тази дума я употребяват винаги точно тези, които сами изневеряват. Откога

чувството има нещо общо с морала? За това ли се заех тук, всред символите на преходността, с твоето следвоенно възпитание? Изневяра... каква вулгарна дума за най-изтънченото, крайно недоволство, за търсенето на все повече и повече неща...

– Които получаваме даром! – прекъсвам го аз. – А късокракият, но много силен мъж, когото ей сега видя да завива въвн, през вратата, с подутина на главата си, е току-що изкъпаният касапин Вацек. Косата му е подстригана и още влажна от Bay Rum³⁷. Той иска да се хареса на жена си. Не те ли трогва това?

– Разбира се; но той никога няма да се хареса на жена си.

– Тогава защо се е омъжила за него?

– От тогава е остаряла с шест години. Омъжила се е за него през войната, когато е била твърде гладна, а той е можел да ѝ набавя много месо.

– Защо не го напусне?

– Защото я заплашва, че в такъв случай ще избие цялото ѝ семейство.

– Тя ли ти разказа всичко това?

– Да.

– Боже мой – казвам аз. – И ти го вярваш?

Георг изкусно пуска едно колелце тютюнев дим.

– Когато ти, горд цинико, някога станеш на моите години, може би ще разбереш, че да вярваш е не само удобно, но често дори отговаря на истината.

– Добре – казвам аз. – Но как стои въпросът с касапския нож на Вацек? И с очите на вдовицата Конерсман?

– Това е твърде печално – отвръща Георг. – А Вацек е идиот. В момента неговият живот е по-добър от когато и да било преди, защото Лиза го мами и затова се държи по-добре с него. Ще видиш какъв вик ще нададе щом отново му стане вярна и започне да си изкарва яда на него. А сега ела да ядем! Върху този случай все още можем да размишляваме.

Едуард едва не получава удар, когато ни вижда. Доларът се е покачил кажи-речи на билион, а ние все още се явяваме с нашите неизчерпаеми купони за ядене.

– Вие ги печатате! – твърди той. – Вие сте фалшификатори! Печатате ги тайно!

37. Bay Rum (англ.) – ароматична течност, употребявана след бръснене и като козметично средство. – Б. пр.

– Бихме желали бутилка „Форстер Езуитенгартен“ след яденето – казва с достойнство Георг.

– Защо след яденето? – пита подозрително Едуард. – Какво означава пък това?

– Виното е прекалено хубаво за яденето, което поднасяш през последните седмици – обяснявам аз.

Едуард се вбесява.

– Да ядете с купони от миналата зима, да обяввате за някакви си шест хиляди възливи марки, и на това отгоре да критикувате яденето... Това е прекалено! Би трябвало да повикам полицията!

– Повикай я! Още една дума, и вече само ще ядем тук, а виното ще пием в хотел „Хохенцолерн“!

Едуард всеки момент може да се пръсне; но се овладява, заради виното.

– Получих язва в стомаха – мърмори той и бързо се отдалечава. – Получих язва заради вас! Вече само мляко мога да пия!

Ние сядаме и се оглеждаме. Аз се озъртам крадешком и с гузна съвест за Герда, но не я виждам. Затова пък съглеждам една позната фигура, бодра и ухилена, която се насочва през средата на салона към нас.

– Гледай, какво виждам? – питам Георг. – Ризенфелд! Пак е тук! Само който е копнял горещо...

Ризенфелд ни поздравява.

– Идвате тъкмо на време, за да благодарите – казва му Георг. – Нашият млад идеалист вчера се е дуелирал заради вас. Американски дуел: нож срещу парче мрамор.

– Какво? – Ризенфелд сяда и поръчва чаша бира. – Как така?

– Господин Вацек, мъжът на госпожа Лиза, която вие преследвате с цветя и шоколадови бонбони, предположил, че тези неща идват от моя другар и затова го издебнал с един дълъг нож.

– Ранен ли е? – пита късо Ризенфелд и ме разглежда.

– Само подметката му – отговаря Георг. – Вацек е леко ранен.

– Пак ли лъжете?

– Този път не.

Поглеждам с възхищение Георг. Нахалството му отива далеч. Но не е лесно да надвиеш Ризенфелд.

– Той трябва да се махне! – решава Ризенфелд като някой римски цезар.

– Кой? – питам аз. – Вацек ли?

– Вие!

– Аз? А защо не вие? Или двамата с Вацек?

– Вацек няма да се остави, той ще продължи да се бори. Вие сте естествена жертва. За нас не му идва на ум. Ние сме плешиви. Значи, вие трябва да се махнете. Разбрахте ли?

– Не – отговарям аз.

– Нали и без това искахте да се махнете?

– Но не и заради Лиза.

– Аз казах и без това – пояснява Ризенфелд. – Нали ви се щеше живот в някой голям град.

– Като какъв? В големите градове не хранят за този, дето духа.

– Като вестникарски служител в Берлин. В началото няма да изкарват много, но достатъчно, за да може да преживявате как да е. После можете да потърсите нещо друго.

– Какво? – питам със затаен дъх.

– Нали ме питахте няколко пъти дали не зная нещо за вас! Е, Ризенфелд си има своите връзки. Аз зная нещо за вас. Затова се отбих насам. От първи януари двадесет и четвърта можете да постъпите. Дребна служба, но в Берлин. Съгласен?

– Стой! – казва Георг. – Той трябва да предупреди пет години по-рано, че ще напуска.

– Тогава просто ще избяга, без да предупреждава. Решено ли е?

– Колко ще изкарва? – пита Георг.

– Двеста марки – отвръща спокойно Ризенфелд.

– Веднага разбрах, че това ще бъде някаква фантазмагория – казвам аз ядосан. – Удоволствие ли ви прави да се подигравате с хората? Двеста марки! Съществуват ли въобще още такива смешни суми?

– Пак ще съществуват – казва Ризенфелд.

– Нима? – питам аз. – Къде? В Нова Зеландия?

– В Германия! Ръжената марка! Не сте ли чували нищо за нея?

Георг и аз се споглеждаме. Имаше слухове, че ще бъде създадена марка с нова стойност. Една марка трябвало да струва толкова, колкото определено количество ръж; но през последните години се пускаха толкова много слухове, че в това никой не вярваше.

– Този път е вярно – заявява Ризенфелд. – Зная го от сигурен източник. Ръжената марка после ще се превърне в златна марка. Зад тази работа стои правителство то.

– Правителството! Та нали то е виновно за цялото това обезценяване!

– Може. Но сега е дошъл краят. Правителството няма вече никакви

дългове. Един билион инфлационни марки ще се превърнат в една златна марка.

– А златната марка после пак ще спадне, нали? И танцът ще започне отново.

Ризенфелд изпива бирата си.

– Искате ли или не искате? – пита ме той.

Заведението изглежда неочаквано много тихо.

– Да – казвам аз, сякаш го казва някой до мене. Не смея да погледна Георг.

– Това е разумно – заявява Ризенфелд.

Поглеждам покривката на масата. Тя започва да ми се мерзелее. След това чувам как Георг казва:

– Келнер, донесете веднага бутилка „Форстер Езуитенгартен“.

Вдигам очи.

– Ти ни спаси живота – казва Георг. – Затова!

– На нас? Защо на нас? – пита Ризенфелд.

– Един живот никога не може да бъде спасен сам – отвръща Георг, без да губи самообладание. – Той винаги е свързан с няколко други.

Съдбоносният миг е отминал. Поглеждам с благодарност Георг. Аз му измених, защото трябваше да му изменя, и той ме разбра. Георг остава сам.

– Ще ми дойдеш на гости – казвам му аз. – Тогава ще те запозная със знатните дами и филмовите актриси в Берлин.

– Момчета, това се казват планове – казва ми Ризенфелд. – Къде се бави виното? Нали току-що ви спасих живота.

– Кой кого в същност спасява? – питам аз.

– Всеки спасява веднъж някого – казва Георг. – Точно както всеки убива веднъж някого. Дори когато не съзнава това.

Виното е на масата. Едуард се появява. Той е бледен и смутен.

– Дайте ми и на мене една чаша.

– Махай се оттук! – казвам му аз. – Готованец! Можем и сами да си пием виното.

– Не затова. Бутилката е от мене. Аз я плащам. Хайде, дайте ми една чаша. Трябва да пия нещо.

– Искаш да ни почерпиш една бутилка? Помисли какво казваш!

– Помислих. – Едуард сяда. – Валентин е мъртъв – заявява той.

– Валентин? Че какво му се е случило?

– Сърдечен удар. Току-що ми съобщиха по телефона.

Едуард посяга към една чаша.

– И затова ли искаш да пиеш, негодник такъв? – казвам аз възмутен. – Защото се отърва от него?

– Кълна ви се, не! Не за това. Нали той ми спаси живота.

– Как? – обръща се Ризенфелд към Едуард. – И на вас ли?

– Разбира се, че на мене, на кого другото?

– Какво става тук? – пита Ризенфелд. – Да не сме в някой клуб на спасители?

– Такова е времето – отвръща Георг. – През тези години много хора бяха спасени. И много не бяха спасени.

Зagleждам се в Едуард. Действително в очите му има сълзи; но може ли човек да го разбере?

– Не ти вярвам – казвам му аз. – Ти винаги му пожелавахте да умре! Много често съм те чувал. Искаше да икономисваш проклетото си вино.

– Кълна ви се, че не е така! По някой път съм го казвал само ей тъй... Но не на сериозно! – Сълзите в очите на Едуард наедряват. – Той действително ми спаси живота.

Ризенфелд става, f – До гуша ми дойде от този спасителски брътвеж! Следобед ще бъдете ли в канцеларията си? Добре!

– Не изпращайте вече никакви цветя, Ризенфелд – предупреждава го Георг.

Ризенфелд махва с ръка и изчезва с неопределен израз на лицето.

– Нека да прием по една чаша за Валентин – казва Едуард. Устните му треперят. – Кой можеше да помисли такова нещо! Изкара цялата война, а сега изведнъж, за една секунда, си отиде.

– Щом искаш да си сантиментален, нека да е истински – отвръщам аз. – Донеси една бутилка от онова вино, което никога не му даваше от сърце.

– Вярно, от йоханисбергското. – Едуард усърдно се надига и с патешки крачки се запътва за виното.

– Мисля, че е искрено опечален – казва Георг.

– Искрено опечален и искрено облекчен.

– Точно това искам да кажа. Обикновено не може и да се изисква повече.

Седим известно време, без да говорим.

– В същност не се ли случиха прекалено много неща в момента, а? – казвам най-сетне аз.

Георг ме поглежда.

– Наздраве! Все някой път трябваше да си отидеш. А Валентин? Той живя няколко години по-дълго, отколкото бихме допуснали през

хиляда деветстотин и седемнадесета година.

– Това се отнася до всички ни.

– Да, и затова би трябвало да се възползуваме.

– Не постъпваме ли така? Георг се засмива.

– Да – ако в момента човек не желае нищо друго, освен това, което тъкмо прави.

Аз отдавам чест.

– Тогава не съм направил нищо от себе си. А ти?

Георг намигва.

– Ела, да се махнем оттук, преди Едуард да се е върнал. По дяволи-те и той, и виното му!

– Моя нежна – казвам срещу стената в тъмното. – Моя нежна и буйна, мимоза и бич, колко безразсъден бях, когато исках да те притежавам! Нима може да се затвори вятърът? Какво ще стане тогава от него? Застоял въздух. Върви, върви по твоя път, върви към театрите и концертите, омъжи се за някой запасен офицер и директор на банка, за някой победител в инфлацията, върви, младост, която напускаш само този, който иска да те напусне, знаме, което се вее, но което никой не може да улови, ти, корабно платно пред много лазур, ти, фата моргана, ти, игра на пъстри думи! Върви, Изабела, върви, моя младост, която дойде много късно, която ми възвръщаше загубеното, която притеглих към себе си отвъд една война, ти, моя младост, която беше събрала прекалено много знание и прекалено много житейска мъдрост, върви си, вървете си и двете – и аз ще си вървя, ние няма за какво да се упрекваме, пътищата ни са различни, но и това е само привидно, защото никой не може да измами смъртта, а може само да устои пред нея.

На добър час! Ние всеки ден умираме малко повече, но и всеки ден живеем малко повече; научих това от вас и не искам да забравя, че няма унищожение, и който не иска да задържи нищо, притежава всичко, на добър час, аз ви целувам с празните си устни, прегръщам ви с ръцете си, които не могат да ви задържат, прощавайте, сбогом, вие в мене, които ще си останете същите, докато не ви забравя...

Нося в ръката си бутилка житена ракия и сядам на последната пейка в алеята; оттук се вижда цялата лудница. В джоба ми шумоли един чек в твърда валута: цели трийсет швейцарски франка. Чудесата още не са се свършили: един швейцарски вестник, който от две години бомбардирам със стихотворения, в пристъп на ярост е одобрил едно и веднага ми изпрати чек. Вече бях в банката да се осведомя – вярно е. Директорът на банката веднага ми предложи за чека цена по черния курс на

марката. Нося чека във вътрешния джоб на палтото си, близо до сърцето. Той пристигна с няколко дни закъснение. Иначе можеше да си купя с него костюм и бяла риза и да стана представителна фигура пред дамите Терховен. Но късно е! Декемврийският вятър свири, чекът шумоли, а аз седя тук облечен във въображаем смокинг, обут с въображаеми лачени обувки, които Карл Брил още ми дължи, и славя бога, а обожавам тебе, Изабела! Една кърпичка от най-тънка батиста се вее в горния външен джоб на палтото ми, аз съм капиталист, който е предприел пътешествие, стига да искам „Червената мелница“ ще лежи в краката ми; в ръката ми блести шампанското на безстрашния пияч, на ненаситния пияница, питието на фелдфебела Кнопф, с което той прогони смъртта! И аз пия срещу сивата стена, зад която си ти, Изабела, моя младост, зад която е твоята майка и банковият счетоводител на бога – Бодендих, и майорът на разума – Вернике, зад която е голямата бъркотия и вечната война, пия и гледам насреща, вляво – там е окръжният родилен дом, в който още светят няколко прозореца и в който майки раждат, и едва сега ми прави впечатление, че той се намира толкова близо до лудницата; при това аз го познавам, а и би трябвало да го познавам, защото съм роден в него и едва ли някога до днес съм помислял за това! Привет и на тебе, любим дом, кошер на плодородието! Моята майка е била откарана в тебе, защото бяхме бедни, а раждането там беше безплатно, щом ставаше пред учебен курс на бъдещи акушерки. Така още при своето раждане аз съм служил на науката! Привет на неизвестния строител, който така дълбокомислено те е поставил близо до другата сграда! Навярно го е направил без ирония, защото най-остроумните шегички на света са винаги дело на сериозни хора, които не са влагали никакъв по-дълбок замисъл в това. Все пак – нека славим нашия разум, но да не се гордеем много с него и да не сме много сигурни в него! Ти, Изабела, отново го получи, този Данаев дар а горе седи Вернике и се радва, и е прав. Но да си прав, всеки път е една крачка по-близо до смъртта. Ако винаги си прав, ще се превърнеш в черен обелиск! В паметник!

Бутилката е празна. Захвърлям я колкото мога по-надалеч. Тя пада с тъп звук в меката, разорана нива. Ставам. Пийнал съм си доста и съм готов за „Червената мелница“. Днес Ризенфелд дава там вечеря за четворна раздяла и четворно спасяване на живота. Георг ще бъде там, Лиза, ще отида и аз (преди това имах няколко частни сбогувания), а освен това всички ще празнуваме и една голяма, всеобща раздяла – раздялата с инфлацията.

Късно през нощта се движим като пияно траурно шествие по

главната улица. Редките фенери трептят. Ние малко преждевременно погребяхме годината. Вили и Рене дьо ла Тур се присъединиха към нас. Вили и Ризенфелд се впуснаха в разгорещена борба; Ризенфелд вярва безрезервно в края на инфлацията и в ръжената марка, а Вили заяви, че в такъв случай щял да банкрутира, затова инфлацията не трябвало да свършва. След тези думи Рене дьо ла Тур е станала много мълчалива.

Всред ветровитата нощ виждаме в далечината още едно шествие. То се приближава към нас по главната улица.

– Георг – казвам аз. – Нека дамите поизостанат малко назад! Това там понамирай се на разправия!

– Дадено.

Ние сме близо до Новия пазар.

– Щом видиш, че губим, тичай веднага в кафене „Мац“ – дава указания Георг на Лиза. – Питай къде е певческото дружество на Бодо Ледерхозе и кажи, че имаме нужда от него. – Той се обръща към Ризенфелд: – Вие по-добре се направете, че не сте с нас.

– Ти бягай, Рене – обяснява Вили, който върви до нея. – Стой далеч от огъня!

Другото шествие се приближава. Членовете му са обути с ботуши – най-големият копнеж на германските патриоти – с изключение на двама, не са на повече от осемнадесет до двадесет години. Затова пък са двойно повече от нас. Разминаваме се.

– Познаваме червеното куче! – крива изведнъж някой. Бухналата коса на Вили блести и нощем.

– А плешивата глава? – вика втори и сочи към Георг. – Дръжте ги!

– Хайде, Лиза! – казва Георг.

Ние виждаме как нейните токове се понасят като вихрушка.

– Тези страхопъзльовци искат да викат полиция – крещи един светлорус очилатко и се кани да хукне след Лиза.

Вили му слага крак и светлорусият се просва на земята. Веднага след това започваме да се бием.

Ние сме петима, без Ризенфелд. В същност сме само четири и половина. Половината е Херман Лоц – един боен другар, чиято лява ръка е ампутирана до рамото. Той се присъедини към нас в кафене „Централ“ заедно с дребния Кьолер, също боен другар.

– Внимавай, Херман, да не те съборят! – викам аз. – Стой в средата. А ти, Кьолер, хапи, ако те свалят на земята.

– Тилно прикритие! – командува Георг.

Заповедта е уместна; но наше тилно прикритие в момента са

големите витрини на модната къща „Макс Клайн“. Патриотична Германия се нахвърля върху нас, а кой би искал да го притиснат във витрина? Ще си раз-раниш гърба от парчетата стъкло, а освен това възниква и въпросът за плащане на щетите. Ще бъдем в ръцете на патриотите, ако се окажем сред парчетата стъкло. Не бихме могли да избягаме.

Сега засега заставаме плътно един до друг. Витрините са полуосветени; благодарение на това можем да виждаме много добре своите противници. Аз познавам един от по-възрастните; той е от ония, с които вече се разправяхме веднъж в кафене „Централ“. Според старото правило – да се ликвидират най-напред водачите, – аз му извиквам:

– Ела насам, бе страхлив дрисльо!

Той няма такова намерение и заповядва на своята гвардия:

– Издърпайте го!

Трима връхлитат. Вили удря единия по главата така, че той пада. Вторият има гумена палка и ме удря с нея по ръката. Аз не мога да го пипна, но той ме достига. Вили вижда това, скача напред и му изкълчва ръката. Гумената палка пада на земята. Вили иска да я вдигне, но в този момент го събарят.

– Дръж палката, Кьолер! – викам аз.

Кьолер се хвърля в бъркотията на земята, където Вили се бие в светлосивия си костюм.

Нашият боен ред е пробит. Мене ме удрят и аз политам срещу витрината така, че тя издрънчава. За щастие остава здрава. Над нас се отварят прозорци. Отзад, от дълбочината на витрината, ни гледат елегантно облечените дървени манекени на Макс Клайн. Те стоят неподвижно, облечени в най-новата зимна мода като някакво странно, безмълвно превъплъщение на жените на древните германци, които насърчавали бойците зад своите барикади от коли.

Един пъпчив дангалак ме докопва за гърлото. Той мирише на херинги и бира, и главата му е толкова близо до мене, като че иска да ме целуне. Лявата ми ръка е като саката от удара с палката. С десния палец се опитвам да го мушна в окоото, но той предотвратява това, като притиска здраво главата си в бузата ми, сякаш сме двама противоположно влюбени. Тъй като не мога и да го ритна, защото е плътно притиснат до мен, аз съм доста безпомощен в ръцете му. Тъкмо когато, останал без въздух, с последни сили се опитвам да се строполя на земята виждам нещо, което вече ми се струва като илюзия на отслабващите ми сетива: една цъфнала герания неочаквано израства от пъпчивата глава като от особено плодородно торище, в същото време очите добиват израз на кратка

изненада, хватката около гърлото ми се разхлабва, около нас се посипват късове от саксия, аз се снишавам, освобождавам се, скачам отново и усещам остро изпукване – с черепа си съм улучил неговата брада отдолу, и той бавно се смъква на колене. По странен начин корените на геранията, която беше хвърлена отгоре върху нас, така здраво са се впили в главата му, че пъпчивият патриот пада на колене, увенчан с цветето. Така той прилича на някакъв миловиден потомък на своите прадеди, които са носели волски рога като украшения на главите си. На раменете му, като останки от разбит шлем, се мъдрят две зелени фаянсови парчета. Голяма саксия беше; но черепът на патриота е сякаш от желязо. Чувствувам как той, още на колене, се опитва да ми повреди половите органи, хващам геранията заедно с корените и полепналата по тях пръст и го удрям с пръстта в очите. Той ме пуска, търка си очите и тъй като с юмруци не мога да му направя нищо, му връщам с ритник удара в половите органи. Той се превива и се хваща с ръце отдолу, за да се запази. Удрям го втори път с песъкливото коренище в очите и очаквам, че пак ще вдигне ръце, за да повтори още веднъж всичко. Но той свежда глава, като че иска да направи ориенталски поклон до земята, и в следващия миг всичко около мене закънтява. Не внимавах и ме удариха силно отстрани. Бавно се хлъзгам по дължината на витрината. Грамаден и безучастен, един манекен с рисувани очи и с палто от боброва кожа се вторачва в мен.

– Пробивай път към писоара! – чувам гласа на Георг.

Той е прав. Нуждаем се от по-добро тилно прикритие. Но Георг само си приказва, а ние сме зле притиснати. Противникът е получил отнякъде подкрепление и изглежда, че ще се озовем с накълцани глави между манекените на Макс Клайн.

В този момент виждам как Херман Лоц коленичи на земята.

– Помогни ми да си сваля ръкава! – казва задъхано той.

Аз хващам и издърпвам нагоре левия ръкав на палтото му. Лъскавата му изкуствена ръка се освобождава. Това е една никелова конструкция, към която долу е закрепена стоманена изкуствена длан в черна ръкавица. За нея Херман е получил прякора „Гьоц фон Берлихинген с желязния пестник“³⁸. Той бързо отделя ръката от рамото си, след това хваща изкуствената си ръка с истинската и се изправя.

– Дай път! Гьоц иде! – викам аз отдолу.

38. Гьоц фон Берлихинген, наричан „Желязната ръка“, е прочут рицар от късното германско средновековие и герой на едноименната драма от Гьоте. – Б. пр.

Георг и Вили се отместват бързо, за да може да мине Херман. Той размахва изкуствената си ръка като някой прът за вършеене и с първото замахване достига един от главатарите. Нападателят отстъпва за момент. Херман рипва между тях и се развъртява в кръг, докъдето стига изкуствената ръка. Веднага след това завъртва ръката така, че сега стиска здраво раменната ѝ част, а с изкуствената стоманена длан удря.

– Напред! Към писоара! – вика той. – Аз ще ви прикривам!

Това е необикновена гледка – как Херман действа с изкуствената си ръка! Аз често съм го виждал да се бие така; но нашите противници не са го виждали. Те стоят един момент, като че сатаната се е вмъкнал между тях, и това е добре дошло за нас. Пробиваме си път и се втурваме отсреща към писоара на Новия пазар. При тичането виждам как Херман стоварва един хубав удар в зяпналата мутра на втория главатар.

– Хайде, Гьоц! – викам аз. – Идвай с нас! Ние преминахме!

Херман се развъртява още веднъж. Свободният ръкав на палтото му се вее около него, с останалата част от ампутираната ръка прави някакви диви движения, за да запази равновесие, а двама обути с ботуши, които стоят на пътя му, се блещят към него в почуда и ужас. Херман удря единия в брадата, а другият, като вижда, че черната изкуствена ръка профучава към него, изкрещява ужасен, затваря очи и побягва.

Достигаме хубавата, четвъртита постройка, изградена от пясъчник, и заемаме позиция откъм дамската страна. Тя е по-удобна за отбрана. Откъм мъжката страна може да се промъкнат през писоара и да ни нападнат в гръб, а дамските прозорци са малки и високи.

Противниците са по петите ни. Сега те трябва да са най-малко двадесет души; получили са подкрепление от още нацисти. Виждам няколко от техните униформи с говнян цвят. Те се опитват да си пробият път откъм страната, където стоим Кьолер и аз. Но в блъсканицата забелязвам, че отзад ни идва помощ. След секунда виждам, че Ризенфелд с прегънатата адвокатска чанта, в която навярно има мостри от гранит, удря някого, а в същото време Рене дьо ла Тур е събула едната от обувките си с високи токове и я държи за предната страна, за да налага с тока.

Докато гледам това, някой ме блъсва с глава в стомаха така, че въздухът изскача звучно от устата ми. Аз удрям слабо, но диво около себе си, и имам странното чувство, че това положение ми е познато отнякъде. Автоматично повдигам едното ей коляно, защото очаквам, че този овен ще се върне. В същото време виждам една от най-прекрасните картини, която мога да си представя в това положение: Лиза, която като Нике³⁹ от Самотраки, се приближава тичешком през Новия пазар, редом

с нея е Бодо Ледерхозе, а зад него певческото му дружество. В същия момент усещам отново овена и виждам адвокатската чанта на Ризенфелд да се спуска като жълто знаме. В това време Рене дьо ла Тур прави едно светкавично бързо движение надолу, в отговор на което овенът изревава. Рене крещи с мощен генералски глас:

– Мирно, свини!

Някои от нападателите неволно се стряскат. След това влиза в действие певческото дружество и ние сме свободни.

Аз се изправям. Изведнъж всичко е утихнало. Нападателите са избягали. Те мъкнат със себе си своите ранени. Херман Лоц се връща. Той е препуснал подир бягащия противник като кентавър и е зашлевил още на одного желязна плесница. Не се отървахме никак зле. Аз имам крушовидна цицина на главата си и чувството, че ръката ми е счупена. Но тя не е счупена. Освен това ми е много лошо. Пих премного, за да ми се сторят приятни ударите в стомаха. Отново ме измъчва споменът, който не мога да си спомня. Какво ли беше то?

– Иска ми се да си пийна една ракия – казвам аз.

– Дадено – отвръща Бодо Ледерхозе. – Но сега да вървим преди да се е появила полицията.

В този момент прозвучава остро изплющяване. Обръщаме се изненадани. Лиза е ударила някого.

– Проклет пияницо! – казва спокойно тя. – Така ли се грижиш за дом и жена...

– Ти... – гъркори фигурата.

Ръката на Лиза удря шамар за втори път. И сега изведнъж се развързва възелът на спомените ми. Вацек! Той стои пред нас и някак особено се е хванал за задника.

– Моят мъж! – казва Лиза така, че да бъде чута от всички на Новия пазар. – За такова нещо съм омъжена.

Вацек не отговаря. Той е целият в кръв. Старата рана на челото, която аз му нанесох, пак се е отворила. Освен това кръв тече и от косата му.

– Вие ли свършихте тази работа? – питам тихо Ризенфелд. – С адвокатската чанта?

Той потвърждава с глава и внимателно наблюдава Вацек.

– Как се срещат понякога хората – казва Ризенфелд.

– Какво има на задника му? – питам аз. – Защо си го държи?

39. Нике – в гръцката митология – богиня на победата. Б. пр.

– Ужилила го е оса – отвръща Рене дьо ла Тур и отново забожда една дълга игла за шапка в сиво-синята кадифена баретка върху къдриците си.

– Моите почитания! – Аз се покланям пред нея и се приближавам до Вацек. – Така – казвам му аз, – сега зная кой ме блъсна с глава в корева! Това ли ви е благодарността за моите напътствия как да живеете по-добре?

Вацек се втренчва в мен.

– Вие ли сте? Не ви познах! Боже мой!

– Той никога никого Не може да познае – заявява саркастично Лиза.

Вацек представлява жалка гледка. При това забелязвам, че действително е последвал моите съвети. Подстригал е гривата си късо, но това е дало възможност на Ризенфелд да му нанесе по-жесток удар, – облякъл е дори бяла, нова риза, но с това е постигнал само едно: че кръвта личи на нея много по-ясно отколкото на всяка друга. Той е просто неудачник!

– Да си вървим! Проклет пияница и побойник! – казва Лиза и тръгва.

Вацек послушно я следва. Те минават през Новия пазар – една самотна двойка. Никой не тръгва след тях. Георг помага на Лоц отново да закрепил криво-ляво изкуствената си ръка.

– Елате – казва Ледерхозе. – В моето заведение можем още да пием. Само нашата компания!

Сядаме за известно време с Бодо и неговото дружество. След това си тръгваме към къщи. Утрото неусетно възхожда сиво. Едно вестникарче минава покрай нас.

Ризенфелд му махва с ръка и купува вестник. С едри букви на първата страница пише:

Край на инфлацията! Един билион е една марка!

– Е, сега? – казва ми Ризенфелд.

Аз кимам.

– Момчета, изглежда наистина съм фалирал – заявява Вилц. – Аз спекулирах все още с ниската стойност на марката. – Той поглежда тъжно своя костюм, а след това Рене. – Е, отдето дошло, там отишло... Какво значение имат парите? Нали?

– Парите са много важно нещо – отвръща хладно Рене. – Особено когато ги нямаш.

Георг и аз вървим по Мариенщрасе.

– Странно, че Вацек яде бой от мене и Ризенфелд – казвам аз. – А

не от тебе. Щеше да бъде по-естествено, ако ти и той се бяхте били.

– По-естествено, да; но не по-справедливо.

– По-справедливо ли? – питам Георг. – В твърде особен смисъл. Сега съм много уморен, за да го доловя. Мъже с плешиви глави не би трябвало вече да се бият. Те би трябвало да философствуват.

– Тогава ти предстои много самотен живот. Времето, изглежда, е за бой.

– Не вярвам. Свършва някакъв отвратителен карнавал. Днешният ден не прилича ли на някоя космическа „чиста сряда“⁴⁰? Един грамаден сапунен мехур се е спукал.

– Е? – казвам аз.

– Е? – отвръща Георг.

– Някой друг ще надуе нов, по-грамаден мехур.

– Може би.

Ние сме в градината. Млечното утро тече сиво около кръстовете. Най-младата дъщеря на Кнопф се показва, полусънена. Тя ни е очаквала.

– Татко каза, че за дванайсет билиона можете да купите обратно надгробния камък.

– Кажете му, че ние предлагаме осем марки. И то само днес до обед. Пари ще се намират мъчно.

– Какво? – пита Кнопф от спалнята си. Той е подслушвал.

– Осем марки, господин Кнопф! А днес следобед само шест. Пари-те спадат. Кой би помислил това, нали? Спадат, вместо да се покачват.

– По-добре да си го задържа за вечни времена, проклетите мародери! – казва с прегракнал глас Кнопф и хлопва прозореца.

40. „Чиста сряда“ (Aschermittwoch) – денят на завършването на карнавала; отговаря на нашения „чист понеделник“ – първият понеделник през великите пости. – Б. пр.

XXV

Верденбрюкският клуб на поетите ми дава прощална вечеря в старогерманския салон на „Валхала“. Поетите са неспокойни и се правят на развълнувани. Хунгерман пръв се приближава до мене.

– Ти познаваш моите стихове. Сам си казвал, че те били едно от най-силните ти поетични преживявания.

По-силни от стиховете на Стефан Георге.

Той ме гледа напрегнато. Никога не съм казвал такова нещо. Бамбус го е казвал; затова пък Хунгерман е казвал на Бамбус, че го смята за по-значителен поет от Рилке. Но не възразявам. Виждам, че поетът на Казанова и Мохамед е изпълнен с очакване. / – Е добре – продължава Хунгерман, но се отплесва. – Откъде впрочем имаш този нов костюм?

– Купих го днес от един швейцарски хонорар – отвърщам аз със скромността на паун. – Това е първият ми нов костюм, откакто бях войник на негово величество. Не е преправена военна дреха. Истински цивилен костюм! Инфлацията премина!

– Швейцарски хонорар ли? Ти, значи, вече имаш международна известност? Е, да – казва Хунгерман изненадан и веднага пита леко ядосан: – От някой вестник ли?

Аз кимвам.

Авторът на „Казанова“ махва пренебрежително.

– Веднага се сетих! Моите произведения, разбира се, не са за всекидневна употреба. В краен случай са подходящи за първостепенни литературни списания. Преди малко исках да кажа, че един том мои стихове за нещастие излезе от печат преди три месеца при Артур Бауер във Верденбрюк! Цяло престъпление!

– Насила ли те накараха?

– Да, морално. Бауер ме излъга. Искаше да си направи голяма реклама, да разшири издателството си, да издаде Мьорике, Гьоте, Рилке, Стефан Георге, и преди всичко Хьолдерлин заедно с мен... а нищо не излезе от това.

– Той издаде Ото Бамбус – отвърщам аз.

Хунгерман махва с ръка.

– Бамбус, между нас казано, е бездарник и подражател. Само ми навреди. Знаеш ли колко е продал Бауер от моето произведение? Не повече от петстотин бройки!

Аз зная от Бауер, че цялото издание е било в двеста и петдесет бройки; продадени са двадесет и осем, от които Хунгерман тайно е закупил деветнадесет. И насилие е било упражнено не върху Хунгерман, а над Бауер. Хунгерман като учител по немски език в реалната гимназия изнудил Артур, защото иначе щял да препоръча друг книжар в своето училище.

– Сега ще бъдеш в Берлин, във вестника – заявява Хунгерман. – Нали знаеш, че дружбата между хората на изкуството е най-възвишеното благо!

– Зная. И най-рядкото.

– Там е работата. – Хунгерман изважда от джоба си едно томче свои стихове. – Заповядай... с посвещение.

Пиши за него в Берлин. И ми изпрати два авторски екземпляра. Аз пък ще ти остана верен тук във Верденбрюк. Дано да намериш там някой добър издател... Вече подготвям втория том стихове.

– Дадено.

– Знаех, че мога да се осланям на тебе. – Хунгерман тържествено ми стиска ръката. – Няма ли и ти да издадеш скоро нещо?

– Не. Отказах се.

– Как?

– Ще почакам още – казвам аз. – Искам най-напред да видя малко свят.

– Много мъдро! – натъртва Хунгерман. – Защо не постъпваха така повече хора, вместо да драскат глупости и по този начин да се пречат на майсторите!

Той оглежда с остър поглед помещението. Очаквам от него някое весело намигване; но Хунгерман изведнъж става сериозен. За него аз съм се превърнал във възможност за сделка; затова е загубил тутакси чувството си за хумор.

– Не казвай на другите нищо за нашето споразумение – внушава ми той накрая.

– Разбира се – отвръщам аз и виждам как Ото Бамбус се промъква към мене.

Един час по-късно имам в джоба си „Гласове на тишината“ от Бамбус с ласкаво посвещение, заедно с машинописни копия от екзотичните сонети „Тигрицата“, които трябва да прокарам в Берлин; от Зомерфелд нося препис на неговата книга за смъртта в бели стихове; от други членове – копия на още десетина творби, а от Едуард – машинописното копие на неговия тържествен химн за смъртта на един приятел: сто

шестдесет и осем реда, посветени на Валентин – другаря, съратника и човека. Едуард работи бързо.

Изведнъж всичко това изчезва.

Изчезва като инфлацията, която умря преди две седмици... или както детството, което от ден на ден бе удушавано във войнишкия шинел. Изчезва като Изабела.

Поглеждам лицата наоколо. Дали това са все още лица на удивляващи се деца, които устояват на хаоса или на чудото, или са вече лица на ревностни манияци на тема дружества? Има ли в тях още нещо от вдъхновеното и ужасено лице на Изабела, или са само подражатели и бърбиви самохвалковци със зрънце талант, което всяка младост носи в себе си и чието постепенно отмиране те надуто и завистливо възпяват, вместо да го съзерцават мълчаливо и да спасят искрица от него в понататъшния си живот?

– Другари – казвам аз. – От днес нататък напускам вашия клуб.

Всички лица се обръщат към мене.

– Изключено! Ти оставаш член-кореспондент на клуба в Берлин – заявява Хунгерман.

– Напускам – казвам аз.

Един момент поетите мълчат. Те ме поглеждат. Дали се лъжа, или виждам в нечий очи нещо като страх пред някакво откритие?

– Наистина ли си намислил това? – пита Хунгерман.

– Наистина.

– Добре. Ние приемаме твоето напускане и те провъзгласяваме за почетен член на клуба.

Хунгерман се оглежда. Шумно му ръкопляскаат. Лицата се отпускат.

– Приема се единодушно! – казва поетът на Казанова.

– Благодаря ви – отговарям аз. – Това е един възвишен миг. Но аз не мога да приема. То е все едно да се превърна в собствената си статуя. Не искам да тръгна по света като почетен член на нещо, дори и на нашето заведение на Банщрасе.

– Това не е хубаво сравнение – заявява Зомерфелд, поетът на смъртта.

– Позволява му се – отвръща Хунгерман. – Тогава като какъв искаш да тръгнеш по света?

Аз се засмивам.

– Като малка искрица живот, която ще се опита да не угасне.

– Боже мой – казва Бамбус. – Няма ли подобна мисъл у Еврипид?

– Може би, Ото. Значи, има нещо вярно в това. Аз и не искам да пиша върху него; но ще се опитам да бъда искрица живот.

– Не е у Еврипид – заявява Хунгерман, академикът, и весело поглежда селския даскал Бамбус. – Ти, значи, искаш... – пита ме той.

– Снощи запалих огън – казвам аз. – Добре гореше. Вие знаете старото правило при поход: лек багаж.

Всички усърдно потвърждават с кимане. Те вече „не“ го знаят, изведнъж разбирам това.

– Е, тогава – казвам аз. – Едуард, тук имам още дванайсет купона за ядене. Дефлацията ги застига; но смя там, че все още имам законно право, ако трябва да го отстоявам пред съда, да продължа да се храня с тях. Искаш ли да дадеш срещу тях две бутилки йоханисбергско? Ще ги изпием сега.

Едуард пресмята със светкавична бързина. Включва в сметката и Валентин, и стихотворението за него, което е в джоба ми.

– Три бутилки – казва той.

Вили се е настанил в една малка стая. Заменил я е срещу своето елегантно жилище. Това е грамаден скок в бедността, но Вили го понася лесно. Той е спасил костюмите си и малко скъпоценности, и по този начин още дълго време ще бъде елегантен кавалер. Червеният автомобил трябваше да продаде. Вили кършеше прекалено рисковани сделки, като се осланяше на ниския курс на марката. Сам е тапицирал стените на стаята си – с банкноти и акции, обезценени от инфлацията.

– Това беше по-евтино от тапети – обяснява той. – И по-забавно.

– А после?

– Навярно ще ме назначат на някоя дребна служба във Верденбрюкската банка. – Вили се подсмива. – Рене е в Магдебург. Пише, че имала голям успех в „Зеления папагал“.

– Хубаво е, че поне още пише.

Вили прави галантен жест.

– Всичко това не значи нищо, Лудвиг. Каквото е за губено – загубено е, и каквото е минало – минало е! Освен това... в последните месеци нито веднъж не можах да накарам Рене да имитира нощем някой генерал. Така удоволствието беше само наполовина. За първи път из командуваша в достопамятната битка при писоара на Новия пазар. На добър път, момчето ми! Като прощален подарък... – Той отваря един куфар с акции и книжни пари. – Вземи, каквото искаш! Милиони, милиарди... това беше сън, нали?

– Да – отговарям аз.

Вили ме придружава до улицата.

– Спасих няколко стотин марки – шепне той. – Отецеството още не е загубено! Идва редът на френския франк. Тогава ще спекулирам на борсата! Желаяш ли да участвуваш с малка вноска?

– Не, Вили. Отсега ще спекулирам само с покачването на курса.

– Покачване на курса – казва Вили, като че казва: Попокатепетъл.

Седя сам в канцеларията. Това е последният ден. През нощта ще пътувам. Прелиствам един от каталозите и обмислям дали за раздяла да поставя и името на Вацек върху някой от нарисуваните от мене надгробни камъни. Тогава телефонът звънва.

– Ти ли си този, който се казва Лудвиг? – пита един груб глас. – Този, който събираше жаби и слепоци?

– Може да съм – отвърщам на въпроса. – Зависи за какво. А кой е там?

– Фрици.

– Фрици! Разбира се, аз съм. Какво има? Ото Бамбус...

– Железния кон е мъртъв.

– Какво?

– Да. Снощи. Сърдечен удар. По време на работа.

– Красива смърт – казвам аз. – Но много рано!

Фрици кашля. След това казва:

– Вие имате предприятие за надгробни паметници, нали? Споменахте такова нещо!

– Притежаваме най-доброто предприятие за паметници в града – отвърщам аз. – Защо?

– Защо ли? Боже мой, Лудвиг! Позволявам ти да гадаеш три пъти! Мадам, разбира се, иска да даде поръчката на някой клиент. А нали и ти... на Железния кон...

Прекъсвам я:

– Аз не. Но може би моят приятел Георг...

– Все едно, някой клиент трябва да получи поръчката. Мини насам! Но скоро! Тук вече беше един, търговски пътник на конкурентите ви... Той плачеше с едри сълзи и твърдеше, че също... на коня...

Оскар Сълзата! Няма съмнение!

– Идвам веднага! – казвам аз. – Този ревльо лъже!

Мадам ме приема.

– Искате ли да я видите? – пита ме тя.

– Тук ли е положена?

– Горе, в нейната стая. И Изкачваме се по скърцащите стълби.

Вратите са отворени. Виждам, че момичетата се обличат.

– Работите ли и днес? – питам аз.

Мадам клати глава.

– Тази вечер не. Дамите само се обличат. По навик, разбирате ли? Впрочем не е голяма загуба. Откакто една марка е пак една марка, работата е като отрязана с нож.

Никой няма вече пари. Смешно, нали?

Не е смешно; истина е. Инфлацията веднага се превърна в дефлация. Там, където по-рано гъмжеше от билиони, сега отново се смята с пфениги. Навсякъде цари безпаричие. Ужасният карнавал отмина. Насътпила е една спартанска „чиста сряда“.

Железният кон лежи, положен между саксии със зелени растения и лилии. Лицето му изведнъж е станало строго и застаряло, и аз го познавам само по златния зъб, който едва видимо блести на едната страна между устните. Огледалото, пред което толкова често се е приготвял, е забулено с бял тюл. Стаята мирише на стар парфюм, борови клонки и смърт. Върху скрина са сложени няколко фотографии и едно сплеснато кристално кълбо, на чиято плоска страна е залепена картина. Щом кълбото се разклати, хората на картината са сякаш в снежна буря. Добре познавам този предмет; той спада към най-хубавите спомени за моето детство. С удоволствие щях да го задигна още когато си приготвях уроците на Банщраце.

– За вас тя беше почти като втора майка, нали? – пита ме мадам.

– Спокойно можем да кажем – като майка. Без Железния кон навярно щях да стана биолог. Но тя толкова много обичаше стихове – аз трябваше да донасям все нови и нови, – и затова зарязах биологията.

– Вярно – казва мадам. – Вие бяхте момчето с дъждовниците и рибите!

Излизаме от стаята. Минавайки край скрина, виждам върху него кашкият калпак.

– А къде са високите ботуши? – питам аз.

– Взе ги Фрици. Тя вече няма желание за нищо друго. Боят уморява по-малко. А се изкарва повече. Освен това трябва да имаме приемница на Железния кон. Имаме един малък кръг клиенти за строга масажистка.

– Как в~ същност се случи това с коня?

– По време на работа. На нея все още й беше много интересно, това беше същинската причина. Имаме един едноок холандски търговец, много изискан господин, той съвсем не изглежда такъв, но човекът не иска нищо друго освен бой и идва всяка събота. Щом боят му се види

достатъчен, изкукуригва като най-добър петел, много е смешно. Женен е, има три сладки деца и не може, разбира се, да иска от собствената си жена да го бие – постоянен клиент е, значи; към това се прибавя и чуждата валута – той плащаше с гулдени, – ние почти обожавахме този човек с ценната валута. Е, и вчера се случи. Малвина премного се развърнува... И изведнъж падна мъртва, с камшик в ръка.

– Малвина ли?

– Това е собственото ѝ име. Нима не знаехте? Господинът, разбира се, страшно се изплаши! Той няма вече да дойде – казва тъжно мамичката на публичния дом. – Такъв клиент! Истински сладур! С чуждата валута винаги успяхме да си купим месо и сладкиши за цял месец. Впрочем, какво става сега? – тя се обръща към мене. – Сега чуждата валута съвсем не е толкова скъпа, нали?

– Един гулден струва приблизително колкото две марки. Възможно ли е това? А по-рано струваше билиони! Е, тогава не е толкова лошо, ако клиентът не идва вече. Не искате ли да си вземете някоя дреболия за спомен от коня?

За миг помислям за стъкленото кълбо със снежната буря. Но човек не бива да взема със себе си никакви спомени. Клатя глава.

– Тогава да пием долу по чаша хубаво кафе и да из берем паметника.

Смятах, че ще искат някой малък надгробен камък; но се оказа, че благодарение на холандския търговец Железния кон е можал да спести чужда валута. Малвина слагала книжните гулдени в една касетка и не ги обменяла. Сега те са тук и представляват внушителна сума. От години търговецът е бил редовен клиент.

– Малвина няма никакви роднини – казва мадам.

– Тогава, разбира се – отвърщам аз, – можем да преминем към първокласните надгробни паметници. От мрамор и гранит.

– Мраморът не е за коня – обажда се Фрици. – Той е вече за деца, нали?

– Това отдавна вече не се спазва строго! Ние сме погребвали и генерали под мраморни колони.

– Гранит! – казва мамичката на публичния дом. – Гранит е по-добре. По-добре подхожда на нейната желязна природа.

Седим в голямата стая. От кафето се вдига пара, на масата има домашно приготвен козунак със сметана и бутилка кюрасо. Чувствувам се почти пренесен в доброто старо време. Жените надничат през раменете ми в каталога, както някога в учебниците.

– Ето, това е най-хубавото, което имаме – казвам аз.

– Черен, шведски гранит, кръст-паметник с два цокъла.

Такива вече няма, освен може би още два или три в целия град.

Жените разглеждат рисунката. Тя е една от последните ми рисунки. За надписа използвах майор Волкенщайн – загинал през 1915 година начело на своята бойна част, което би било от полза поне за убития дърводелец във Вюстринген.

– Католичка ли беше Малвина? – пита Фрици.

– Кръстът не е само за католици – отвръщам аз. Мамичката се посесва по главата.

– Не зная дали би й подходило толкова религиозно нещо. Няма ли нещо друго? Нещо като естествена скала?

За миг дъхът ми спира.

– Щом искате нещо такова – казвам аз, – тогава имам нещо съвсем особено. Нещо класическо! Обелиск!

Зная, това е изстрел в неизвестното; но с пръсти, които изведнъж са станали много чевръсти от обзелата ме ловна треска, изваждам рисунката на ветерана и я слагам на масата.

Жените мълчат и я разглеждат. Аз се въздържам да говоря. Понякога човек има сляп късмет – в началото или на края, когато с детска лекота му се удават неща, които са отчаяли специалистите.

Фрици изведнъж се засмива.

– В същност не е лошо за коня – казва тя. Мамичката също тъй се ухилва.

– Колко струва това?

Откакто съм в предприятието, обелискът никога не е имал цена, защото всеки знаеше, че не се продава. Пресмятам бързо.

– Хиляда марки официално – казвам аз. – За вас, като приятели, шестстотин; за коня, като един от моите възпитатели, триста. Мога да си позволя да искам тази нищожна цена, тъй като и без това днес е последният ми ден в канцеларията, иначе щяха да ме уволнят. Плащане в брой, разбира се! И надписът отделно.

– Защо пък не? – казва Фрици.

– От мене дадено! – кима с глава маминката. Не мога да повярвам на ушите си.

– Значи, решено? – питам аз.

– Решено – отвръща маминката. – Колко правят триста марки в гулдени?

Тя започва да отброява банкнотите. От часовника с кукувичка на

стената птичката изскача и съобщава часа. Шест. Аз прибирам парите.

– По една ракия за бог да прости – казва мамичката. – За Малвина. Утре рано ще я погребем. Заведението пак ще ни трябва за утре вечер.

– Жалко, че не мога да остана за погребението – казвам аз.

Всички пием по един коняк, смесен с ментова ракия.

Мамичката си бърше очите.

– Мъчно ми е – казва тя.

На всички ни е мъчно. Ставам и се сбогувам.

– Георг Крол ще нареди да се сложи паметника – казвам аз.

Дамите кимат. Никога не съм виждал толкова вярност и доверие, както тук. Жените ми махат с ръка от прозорците. Договорете ляят. Аз се завързвам покрай рекичката към града.

– Какво? – казва Георг. – Невъзможно!

Аз мълчаливо изваждам холандските гулдени и ги разстилам на писмената маса.

– Какво си продал за тях? – пита той.

– Почакай един момент!

Чувам звънче на велосипед. Веднага след това пред вратата прозвучава едно заповедническо покашляне. Грабвам банкнотите и ги пъхам отново в джоба си. Хайнрих Крол се показва на вратата, маншетите на панталоните му са леко изцапани с улична кал.

– Е? – питам аз. – Продадохте ли нещо?

Хайнрих ме гледа злобно.

– Я излезте вие и продавайте! При този фалит. Никой няма пари! А който има няколко марки, си ги стиска здраво!

– Излязох – отвърщам му аз. – И продадох.

– Тъй ли? Какво?

Обръщам се така, че да държа под око и двамата братя едновременно, и казвам:

– Обелиска!

– Дрън-дрън! – отсича Хайнрих. – Разправяйте си вицовете в Берлин!

– Наистина нямам вече нищо общо с вашето предприятие – заявявам аз, – тъй като днес на обед в дванайсет часа моята служба свърши. При все това за мене беше важно да ви покажа колко лесно нещо е да се продават паметници. Едно напълно ваканционно развлечение.

Хайнрих е готов да кипне, но с усилие се въздържа.

– Слава богу, няма още много да слушаме тези глупости! На добър път! В Берлин ще ви научат как да се държите.

– Той наистина е продал обелиска, Хайнрих – казва Георг.

Хайнрих недоверчиво се взира в него.

– Доказателства! – пухти той.

– Ето! – казвам аз и размахвам гулдените. – Дори в чужда валута!

Хайнрих опулва очи. След това сграбчва една от банкнотите, обръща я и проверява дали е истинска.

– Късмет – изскърцва накрая той. – Глупав късмет!

– Този късмет ни е от полза, Хайнрих – казва Георг.

– Без тази сума нямаше да можем да платим полицата, на която утре е падежът. По-добре да беше поблагодарил най-сърдечно. Това са първите истински пари, кои то получаваме. Ние страшно се нуждаем от тях.

– Да благодаря ли! И през ум не ми минава!

Хайнрих изчезва, затръшвайки вратата – като истински, прям германец, който никога на никого не дължи благодарност.

– Наистина ли имаме толкова неотложна нужда от парите? – питам аз.

– Доста неотложна – отвръща Георг. – Но нека сега да се разплатим! Колко пари имаш?

– Достатъчно. Изпратиха ми пътни пари за трета класа. Ще пътувам в четвърта и така ще икономисам дванайсет марки. Продадох пианото си, не мога да го мъкна със себе си. Този стар сандък ми донесе сто марки. Значи, общо сто и двайсет марки. С тях мога да живея, докато получа първата си заплата.

Георг взима тридесет холандски гулдена и ми ги подава.

– Ти работи като специален агент. Затова имаш право на комисионна като Оскар Сълзата. За особени заслуги пет процента добавка.

Възниква кратък спор; след това вземам парите като запас, в случай че още първия месец изхвъркна от новата си служба.

– Разбра ли вече какво ще вършиш в Берлин? – пита Георг.

Кимам утвърдително.

– Ще съобщавам за пожари, ще описвам кражби, ще давам отзиви за малки книги, ще нося бира на редакторите, ще подострям моливи, ще коригирам печатни грешки... И ще се опитам да напредна.

Вратата се отваря с ритник. Като призрак в рамката ѝ застава фелдфебелът Кнопф.

– Искам осем билиона – вика той с прегракнал глас.

– Господин Кнопф – казвам аз. – Вие все още не сте се пробудили съвсем от един продължителен сън. Инфлацията премина. Преди две

седмици можехте да получите осем билиона за камъка, който купихте за осем милиарда. Днес това са осем марки.

– Негодници! Нарочно го направихте!

– Кое?

– Спряхте инфлацията! За да ме ограбите! Но аз не продавам! Ще чакам следващата!

– Какво?

– Следващата инфлация!

– Добре – казва Георг. – Хайде да прием по една. Кнопф пръв посяга към бутилката.

– Да се обзаложим ли? – пита той.

– За какво?

– Че по вкуса мога да отгатна откъде сте взели бутилката.

Той издърпва тапата и помирисва.

– Изключено е да познаете – обаждам се аз. – Ако е наливна ракия, може би – ние знаем, че сте най-добрият познавач в целия окръг; но ако ракията е от бутилка – никога.

– На колко се обзалагате? За цената на надгробния камък?

– Ние изведнъж обедняхме – отвръща Георг. – Но ще рискуваме три марки. Това е във ваш интерес.

– Добре. Дайте ми една чаша.

Кнопф помирисва и опитва. След това поисква втора и трета пълна чаша.

– Откажете се – казвам аз. – Това е невъзможно. Няма защо да плащате.

– Тази ракия е от деликатесния магазин на Брокман на Мариенщрасе – казва Кнопф.

Гледаме го смаяни. Вярно е.

– Дайте парите! – казва дрезгаво Кнопф.

Георг плаща трите марки и фелдфебелът изчезва.

– Как е възможно? – питам Георг. – Да не би този стар пияница да има свръхестествени сили?

Георг изведнъж се размива.

– Той ни извози!

– Как?

Георг вдига бутилката. На обратната страна долу е залепено малко етикетче: „Й. Брокман, деликатеси, Мариенщрасе 18“.

– Ама че мошеник! – казва Георг развеселен. – Толкова стар, а какви очи има!

– Очи! – казвам аз. – Вдругиден през нощта той няма да повярва на очите си, когато се върне в къщи и не намери обелиска. И неговият свят ще рухне за него.

– Твоят свят рухва ли? – пита Георг.

– Всеки ден – отвръщам аз. – Може ли да се живее иначе?

Два часа преди заминаването ми, отвън ни се счуват стъпки, гласове и звуци. Веднага след това на улицата запяват на четири гласа:

Свята нощ, във тая гръд
мир небесен влей...

Пристъпваме до прозореца. На улицата е дружеството на Бодо Ледерхозе.

– Какво е това? – питам аз. – Светни лампата, Георг!

В матовата светлина, която пада от прозореца на улицата, разпознаваме Бодо.

– Това е за тебе – казва Георг. – Прощална серенада от твоето дружество. Не забравяй, че си негов член.

Песента продължава мощно да звучи:

Упокой след дълъг път,
мойта скръб разсей!

Отварят се прозорци.

– Тишина! – вика старата Конерсман. – Среднощ е, пияна сбирщина такава!

Виж, звездите – ясен рой –
пламват в свода чист.

Лиза се показва на прозореца и се покланя. Тя мисли, че серенадата е за нея.

След малко пристига полицията.

– Разотивайте си! – командува един силен глас.

Полицията се е изменила заедно с дефлацията. Станала е строга и енергична. Старият прусашки дух се е възвърнал. Всеки цивилен е вечен новобранец.

– Нарушение на нощната тишина! – ругае немусикалният притежател на униформа.

– Арестувайте ги! – реве вдовицата Конерсман.

Дружеството на Бодо се състои от двадесет яки певци.

Полицаяте са двама.

– Бодо! Викам аз разтревожено. – Не ги закачайте!

Не се противопоставяйте! Иначе ще отидете за няколко години в затвора!

Бодо махва успокоително с ръка и продължава да пее с широко отворена уста:

Ти води ме, милий мой,
към небесна вис!

– Тишина, искаме да спим! – крещи вдовицата Конерсман.

– Хей, ало! – вика Лиза на полицаяте. – Оставете певците на мира!

Защо не вървите там, дето крадат?

Полицаяте се объркват. Те заповядват още няколко пъти:

– Всички веднага с нас в участъка!

Но никой не се помръдва. Бодо запява втората строфа.

Полицаяте най-сетне извършват това, което е по силите им – всеки арестува по един певец.

– Не се противопоставяйте! – викам аз. – Това е съпротива срещу държавната власт!

Певците не се съпротивляват. Те се оставят да ги отвеждат.

Останалите продължават да пеят, като че нищо не се е случило. Участъкът не е далече. Полицаяте се връщат тичешком и арестуват още двама певци. Другите продължават да пеят; но първият тенор е вече много отслабнал. Полицаяте арестуват отядно наляво; на третия път отвеждат Вили и с това първият тенор замлъква. Ние подаваме от прозорците бутилки бира.

– Дръж се, Бодо! – казвам аз.

– Няма страшно! Борба до последния човек! Полицията идва пак и арестува от вторите тенори.

Нямаме повече бира и черпим с ракия. След десет минути пеят вече само басите. Те стоят, без да поглеждат как арестуват другите. Веднъж четох, че моржовете оставали също така безучастни, когато ловци избивали с колове съседите им... Аз пък видях как цели народи правеха същото през войната.

След около четвърт час Бодо Ледерхозе е сам. Изпотените, разяре-ни полицаи галопират за последен път насам. Те вземат Бодо помежду си. Ние вървим подир него до участъка. Бодо продължава да си

тананика самичък.

– Бетховен – казва той късо и продължава да си тананика: една самотна музикална пчела.

Но изведнъж като че еолови арфи му пригласят от безкрайна далечина. Ние се вслушваме. Сякаш става чудо, но като че наистина заедно с него тананикат ангели – от първи и втори тенор и от двата баса. Те ласкаво пърхат около Бодо и песента им става все по-ясна, колкото по-нататък отиваме, а когато завиваме край черквата, дори можем да разберем тези летящи, безплътни гласове. Те пеят „Свята нощ, във тая гръд...“ и на следващия ъгъл ни става ясно откъде идват: от полицейския участък, в който безстрашно стоят арестуваните другари на Бодо и продължават да пеят, без да ги е грижа за нищо. Бодо като диригент застава между тях, сякаш това е най-обикновеното нещо на света, и песента продължава да звучи: „Упокой след дълъг път...“ – Господин Крол, какво значи това? – пита смаян началникът на стражата. – Силата на музиката – отвърща Георг. – Прощална серенада за един човек, който тръгва по света. Нещо безобидно. В същност трябва да се насърчава.

– Това ли е всичко?

– Това е всичко.

– Смущават нощната тишина! – обяснява единият от полицаите.

– Щяха ли да смущават нощната тишина, ако пееха „Германия, Германия над всичко“? – питам го аз.

– Това щеше да бъде нещо друго!

– Който пее – не краде, не убива и не се опитва да събаря правителството – обяснява Георг на началника на стражата.

– Искате да арестувате целия хор, защото не прави това?

– Изхвърлете ги! – кресва началникът. – Но сега да мируват.

– Ще мируват. Вие не сте прусак, нали?

– Франконец.

– Така си и мислех – казва Георг.

Ние сме на гарата. Духа вятър и освен нас на перона няма никой.

– Ще ми дойдеш на гости, Георг – казвам аз. – Всичко ще направя, за да опозная жените на твоите блянове. Когато дойдеш, ще има две-три за тебе.

– Ще дойда.

Зная, че той няма да дойде – Но ти си задължен на твоя смокинг – казвам аз. – Къде другаде би могъл да го облечеш?

– Това е вярно.

Влакът забива две пламтящи очи в тъмнината.

– Дръж високо знамето, Георг! Ти знаеш, че сме безсмъртни.

– Безсмъртни сме. И ти не превивай врат. Толкова често си се спасявал, че имаш задължението да продължаваш да вървиш напред.

– Ясно – казвам аз. – Поне заради другите, които не се спасиха. Заради Валентин.

– Глупости. Просто, защото живееш.

Влакът с грохот влиза в гарата, като че го очакват петстотин души. А само аз чакам. Търся купе и се качвам. Купето мирише на сън и хора. Вдигам прозореца в коридора и се подавам навън.

– Когато човек се отказва от нещо, няма защо да го губи – казва Георг. – Само идиотите постъпват така.

– Кой говори за губене? – отвърщам аз, докато влакът потегля. – Тъй като и така и така губим накрая, можем да си позволим преди това да победим – както петнистите горски маймуни.

– Те винаги ли побеждават?

– Да... защото изобщо не знаят какво значи да победиш.

Влакът вече се движи. Усещам ръката на Георг. Тя е много малка и много мека; по нея има драскотини от битката при писоара, които още не са зараснали. Влакът забързва, Георг изостава, той изведнъж става по-стар и по-бледен отколкото го зная, виждам само неговата бледна ръка и бледната му глава, а след това вече няма нищо, освен небето и летящата тъмнина.

Влизам в купето. Някакъв пътник с очила хърка в единия ъгъл; един лесничей – в другия. В третия ъгъл хърка дебел мъж с мустаци; в четвъртия една жена с увиснали бузи и кипната шапка издава въздишащи трели.

Усещам острия глад на скръбта и отварям куфара си, който е поставен в багажната мрежа. Госпожа Крол ме е снабдила със сандвичи чак до Берлин. Търся ги пипнешком, но не ги намирам и свалям куфара от мрежата. Жената с кипнатата шапка и с трелите се събужда, поглежда ме ядовито и веднага пак зачуруликва предизвикателно своите трели. Виждам защо не съм намерил сандвичите. Смокингът на Георг е върху тях. Той навярно го е сложил, докато продавах обелиска. Гледам известно време черния плат; после изваждам сандвичите и започвам да ям. Хубави, първокласни сандвичи. Цялото купе в миг се събужда от миризмата на хляба и прекрасния лебервурст. Но мен не ме е грижа за нищо и продължавам да ям. След това се облягам назад на мястото си и гледам в мрака, през който от време на време прелитат светлини, мисля си за Георг и за смокинга, после си спомням за Изабела, за Херман Лоц и за

Черният обелиск

обелиска, който бе препоказан и който накрая спаси фирмата; след това вече не мисля съвсем за нищо.

XXVI

Не видях вече никого от тези хора. Понякога исках да се върна, но все нещо попречваше и мислех, че ще имам достатъчно време, обаче изведнъж нямаше вече никакво време. Германия потъна в мрак и аз я напуснах, а когато се върнах, тя лежеше в развалини. Георг Крол беше мъртъв. Вдовицата Конерсман продължавала да шпионира и най-сетне разбрала, че Георг е имал любовна връзка с Лиза; през 1933 година, десет години по-късно, тя го издала на Вацек, който по онова време бил шурмфюрер на нацистки шурмов отряд. Вацек накарал да затворят Георг в концентрационен лагер, при все че пет години преди това се бил развел с Лиза. Няколко месеца по-късно Георг умрял.

Ханс Хунгерман станал блюстител на културата и обершурмбанфюрер в новата партия. Той я възпявал в пламенни стихове и затова в 1945 година беше малко притеснен, понеже загуби службата си като училищен директор; но междувременно неговите претенции за държавна пенсия са отдавна удовлетворени и той, както безброй други партийни другари, живее охолно от нея, без да е принуден да работи.

Скулпторът Курт Бах бил седем години в концентрационен лагер и се върнал като неработоспособен сакат човек. Днес, десет години след рухването на нацистите, той все още се бори за една малка пенсия, също както безброй други жертви на режима. Надява се, ако има късмет, да получи пенсия от седемдесет марки на месец – едва една десета от пенсията на Хунгерман и около една десета от това, което държавата от години плаща като пенсия на първия шеф на Гестапо – основателя на концентрационния лагер, в който Курт Бах е бил превърнат с бой в инвалид – да не говорим, разбира се, за много други още по-високи пенсии и обезщетения, които се плащат на генерали, военнопръстъпници и някогашни висши партийни дейци. Хайнрих Крол, който не живял зле през онова време, с немалка гордост вижда във всичко това доказателство за непоколебимото правово съзнание на нашето възлюбено отечество.

Майор Волкенщайн направил отлична кариера. Той станал член на партията, участвувал при създаването на законите против евреите, след войната няколко години се спотайвал, а днес заедно с много други партийни другари работи във външното министерство.

Бодендик и Вернике дълго време укривали в лудницата неколцина евреи. Сложили ги в килиите за неизлечимо болните, обръснали им

главите и ги научили как да се преструват на луди. Бодендик бил преместен по-късно в едно малко село, защото се обезпокоил неуместно, когато неговият епископ получил титлата държавен съветник от едно правителство, което възхваляваше убийството като свещен дълг. Вернике бил отстранен, защото не се съгласил да направи смъртоносни инжекции на своите болни. Той успял да изведе навън укритите преди това евреи и да ги отпрати. Бил пратен на фронта и загинал през 1944 година. Вили загинал през 1942, Ото Бамбус – през 1945, Карл Крол – през 1944 година. Лиза била убита при една бомбардировка. Също и старата госпожа Крол.

Едуард Кноблех превъзмогнал всичко; той еднакво добре сервирал на праведни и неправедни. Хотелът му бил разрушен, но той го възстановил. Герда не се омъжила за него и никой не знае какво е станало с нея. И за Женевиев Терховен не чух вече никога нищо.

Интересна кариера направил Оскар Сълзата. Той отишъл като войник в Русия и за втори път станал комендант на гробище. През 1945 година бил преводач при окупационните войски, а накрая за няколко месеца – кмет на Верденбрюк. След това се върнал към търговията, заедно с Хайнрих Крол. Те основали нова фирма с голям успех – по онова време надгробни камъни се търсеха почти като хляб.

Старият Кнопф умрял три месеца след като бях напуснал Верденбрюк. Прегазил го нощем автомобил. Една година по-късно жена му се омъжила за дърводелеца на ковчези Вилке. Никой не очаквал това. Бракът им бил щастлив.

През войната град Верденбрюк бил така разрушен от бомбите, че почти нито една къща не останала незасегната. Той беше железопътен възел; затова толкова често е бил нападан. Една година по-късно, пътувайки, се отбих в него за няколко часа. Потърсих старите улици, но се забърках в града, в който бях живял толкова дълго. В него нямаше вече нищо освен развалини и не намерих никого от предишните си познати. В едно малко дюкянче, което се помещаваше в дъсчена барака близо до гарата, купих няколко пощенски картички с изгледи на града от времето преди войната. Това беше всичко, което бе останало от него. Когато порано някой искаше да си припомни своята младост, той се връщаше на мястото, където беше я прекарал. Днес това едва ли е възможно в Германия. Всичко е разрушено, построено отново и чуждо. Пощенските картички трябва да го заменят.

Единствените две здания, останали съвсем незасегнати, са лудницата и родилният дом – главно защото се намират малко извън града. Те

веднага били отново препълнени и още са препълнени. Трябвало е дори значително да ги разширят.

КРАЙ

© 1956 Ерих Мария Ремарк
© 1980 Борис Апостолов, превод от немски
© 1980 Любен Цветаров, превод от немски

Erich Maria Remarque
Der schwarze Obelisk, 1956

Сканиране, разпознаване и редакция: goblin, 2007

Публикация:

Издаелство на Отечествения Фронт
София, 1980

Erich Maria Remarque
DER SCHWARZE OBELISK

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2675>]